789112

+.

Liber Comitis Stephani Mikes emptus Wiennae 1749 die 24ta Aprilis C. Postmodum ab eodem Illmo Dno Comite donatus Fratri Stanislao Zerenyi Pro aeterna Memoria die 3ia 7bris Anno 1752. dum gloriose finito quadriennio ex Beresiano Collegio exivisset, tandemq in Daciam Postliminio reversus est.

VITA
SANCTI
STEPHANI
REGIS HUNGARIÆ
EX LATINIS & GRÆCIS,
ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS
COLLECTA, DIGESTA,
COMMENTARIIS & OBSERVATIONIBUS
ILLUSTRATA

In qua

Joannis Schwartzii Hungari heterodoxi adversus initia Religionis apud Ungaros Christianæ & Angelicam Regni Ungariæ Coronam calumniæ refutantur.

a

JOANNE STILTINGO
SOC. JESU THEOLOGO,
CONTINUATORE JOAN. BOLANDI.

AUDITORIBUS DISTRIBUTA
DUM

In Almo Archi-Episcopali Societatis JESU Collegio Jaurinensi
Anno Salutis M. DCC. XLVII. Mense Augusto.

ASSERTIONES
EX
UNIVERSA PHILOSOPHIA

Publicè propugnaret

REV. NOB. ac ERUDITUS DOMINUS GEORGIUS GERGELI,
Metaphysicæ Auditor, Sem. Beatæ Virginis MARIÆ in Cœlos assumptæ Alumnus.

PRÆSIDE

REV. P. MICHAELE MILKOVICS,
è Soc. JESU AA. LL. & PHILOSOPHIÆ DOCTORE,
ejusdemque Professore emerito &c.

JAURINI,
Typis Gregorii Joannis Streibig, privil. Reg. & Episc. Typogr.

EXCELLENTISSIMO
ILLUSTRISSIMO
AC
REVERENDISSIMO
DOMINO, DOMINO
FRANCISCO
è
COMITIBUS
ZICHY
DE
VÁSONKÖ,
PERPETUO IN HOMONNA,
DEI & APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA
EPISCOPO
JAURINENSI,
COMITATUS NOMINIS EJUSDEM SUPREMO
AC PERPETUO
COMITI,
S.C.R.M.CONSIL.ACTUAL.INTIM.&c.
DOMINO, DOMINO
PRÆLATO ac PATRONO
GRATIOSISSIMO.

NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL ZS. A NÉPKÖNYVTÁRI NEM ADHATÓ EL I
EGYETEMI KÖNYVTÁR ELBRECEN

EXCELLENTISSIME ILLUSTRISSIME AC REVERENDISSIME DOMINE, DOMINE PRÆSUL.

AD ampliſſima *TUA* in me beneficia adjeciſti demum & illud, ut mihi Philoſophiam, jure omni *TUAM*, *TUIS* etiam auſpiciis palam tueri liceat. Id cùm ago, non ingratiis *TUIS* facturum me exiſtimabam, ſi Vitam Divi STEPHANI Regis noſtri, in Belgio nuper editam, Nomini *TUO* inſcriberem. Inſtructa illa eſt eô commentariô, quô ad primam Regni noſtri hiſtoriam illuſtrandam vix antehac prodierit ſincerius, & enucleatius quidquam; quanquam vel Schwartzius, plus nimiò Hun-

garis injurius Scriptor confutatus, pretium illi longè maximum faciet. Sanè vel hac causâ Opus hoc Hungariæ utiliſſimum, atque ad veterem ejus ſuſtinendam gloriam prorſus neceſſarium, eruditis viſum omnibus, *TIBI* autem cumprimis *PRÆSUL EXCELLENTISSIME* ita æſtimatum, ut, quò plures Popularium in notitiam ejus veniant, impendiis etiam *TUIS* excuſum volueris. Quo quidem quid ad Patriæ commoda, & gloriam contuleris, non attinet dicere; narrabunt, qui hæc folia evolverint. *TU* interim *PRÆSUL EXCELLENTISSIME* vel hoc uno ſat ſuperque tueris præclaram illam, quam de *TE* Hungaria habet exiſtimationem; ita nempe Jaurinenſium Provinciam *TE* moderari, ut operam etiam *TUAM* ad Patriæ univerſæ bonum exporrigas. Hoc Vota *TUA* reſpiciunt, hoc familiare *TIBI*, nec ſcio an charius ullum loquendi argumentum. Nil jucundius, atque *TE* audire pro ſapientia *TUA*, & Sincero in Regnum ſtudio de rebus Publicum ſpectantibus diſſerrentem. Quo fervore Hungariæ damna ſeu Politica, ſeu Chriſtiana exaggeras; quàm expeditè ad redimenda illa rationem inis; quàm Sincera gaudii ſenſa in vultu prodis, ſi quid ad Regni emolumenta acceſſiſſe intelligas: ut adeò, qui *TE* audiunt, non jam Jaurinenſium duntaxat *PRÆSULEM*, ſed Patriæ Patrem locutum exiſtiment.

Sed

Sed nec bona hæc in Patriam ſtudia intra Vota & verba hærent. Hoc ſpectas conatu *TUO*, hoc operâ. Quid? niſi iſtud perhibent publici boni causâ ſuſcepta per Regnum tot graviſſima negotia; quid erectum ad Juventutem ſacris æquè ac profanis ſcientiis informandam, Athenæum? quid ampliſſimæ illæ deſtinationes? quibus Provinciam *TUAM* ornare ita meditaris, ut ornamenta hæc eadem ſint Patriæ totius emolumenta.

Produnt hæc *PRÆSUL EXCELL.* propenſum *TUUM* in totam latè Hungariam animum, ſed unà & mentis, ac virtutis Excelſitatem. Ille facit, ut *TE* Patriæ toti commodare velis; hæc, ut etiam poſſis. Proprium nempe illi: non admittere limites, ampliora ſemper, in quibus ſe plurium bono explicet, petere ſpatia. Et hanc quidem Excelſitatem ſuſpicimus in *TE* omnes, qui *TE* novimus; miraremur etiam, niſi *TUA* eſſet, quo ipſo tamen nomine, amamus illam amplius. Habes nempe id peculiare, ut maxima quæque decora, quæ in aliis prodigii inſtar videri poſſent, *TIBI* nihil admirationis, amoris plurimùm concilient. Hinc illud, quod cùm multa ſint in *TE*, quæ quisque miretur jure, amant *TE* omnes libentius. Vellem! *PRÆSUL EXCELL.* paterent *TIBI* cordium intima. Videres procul dubio Sincera omnium in *TE* ſtudia; videres, ùt in ani-

mis omnium, in medullis, in ſenſibus hæreas, ùt communis omnium ſis amor. Suum *TE* columen vel remoti dicunt; natum ad Patriæ commoda prædicant; in afflicto rerum ſtatu ſe ſapientiâ tuâ, & communi in omnes clementia, volo dicere *TE IPSO* conſolantur. Ad gloriam & commoda Regni *TE* multum contuliſſe, grati agnoſcunt; & quia Munificentia *TUA*, & in publicum benevolentia limites neſcit, plura expectant, imò jam ſecuri de iis, quæ iſthuc collaturus es, gratulantur. Vis paucis dicam: in *TE PRÆSUL EXCELL.* animi, vota, ac ſpes omnium aquieſcunt. Quid? niſi pro *TUO* in Patriam, in publica commoda ſtudio implebis illa; quin, quod *TIBI* ſolenne fuit hactenus, etiam ſuperabis, modò diu ſalvum *TE* Eccleſiæ, Regno, Cœlum indulgeat. Hæc bonis omnibus, hæc mihi votorum ſumma; quæ cum Philoſophia mea *TIBI* rurſum, ea quâ debeo obſervantiâ, ſubſterno, ac me, literas meas, vitam *EXCELLENTIÆ VESTRÆ* obſequiis conſecro, & immolo.

Clientum infimus
GEORGIUS GERGELI.

ASSERTIONES EX UNIVERSA PHILOSOPHIA

I.

Logica est facultas scientificè directiva operationum mentis, & adæquatè practica.

II. Ad alias scientias solùm moraliter necessaria.

III. Pro objecto materiali dicit operationes mentis in fieri.

IV. Pro formali rectitudinem passivam formalem earumdem.

V. Pro objecto attributionis operationem rectam.

VI. Veritas est actui intellectus semi- extrinseca.

VII. Datur determinata de futuris contingentibus.

VIII. Distinctio realis consistit in unica hæcceitte.

IX. Formalis ex natura rei non datur.

X. Uti nec virtualis intrinseca.

XI. Distinctio rationis habetur per cognitionem formaliter præscindentem.

XII. Identitas realis est unitas in esse.

XIII. Essentia in rebus creatis non distinguitur ab existentia.

XIV. Dantur materia prima, & forma absoluta Peripatetica.

XV. Dantur etiam accidentia absoluta.

XVI. Materia prima est ad omnes formas indifferens.

XVII. Datur etiam materia secunda corporum naturalium, quæ sunt quatuor elementa, quæ in mixtis perfectis manent insensibiliter.

XVIII. Sunt omnia gravia.

XIX. Uti cætera gravia, gravitant in locis propriis.

XX. In viventibus corporeis dantur formæ partiales.

XXI. Corporis essentia non est actualis extensio.

XXII. Unio, actio, ubicatio, non sunt entitates modales.

XXIII. Causa immediata non potest agere in distans.

XXIV. Non solus DEUS omnes effectus creatos efficit, qui ad hos immediatè concurrit.

XXV. Sed etiam entia creata verè & propriè agunt.

XXVI. Quæ nullô modô creare possunt.

XXVII. Sola substantia adæquatè producit aliam substantiam.

XXVIII. Causæ creatæ à DEO physicè non prædeterminantur.

XXIX. Replicatio, & penetratio supernaturaliter est possibilis.

XXX. Chrysopæa strictè talis moraliter est impossibilis.

XXXI. *Vacuum impeditur per gravitatem & elaterium aëris.*
XXXII. *Effectus magnetici, & sympathici tribuendi effluviis substantialibus.*
XXXIII. *Repugnat infinitum categorematicum creatum.*
XXXIV. *Mundus est in suo genere perfectus, nec ejus perfectioni mala ejusdem obsunt.*
XXXV. *Non potuit produci ab æterno categorematicè.*
XXXVI. *Systema Tychonis absolutè asserendum est.*
XXXVII. *Cœli sunt probabilius fluidi.*
XXXVIII. *Astra moventur ab extrinseco.*
XXXIX. *Sol est formaliter calidus.*
XL. *Cometæ non sunt probabiliùs halitus cœlestes à sole illuminati, aut terrestres.*
XLI. *Futura contingentia libera ex astris certò naturaliter prævideri non possunt.*
XLII. *Intensio qualitatum per antiperistasim non rectè explicatur.*
XLIII. *Rarefactio fit per dilatationem pororum, & ingressum corpusculorum.*
XLIV. *Sonus, Odor, Sapor, & cæteræ qualitates secundariæ non sunt absolutæ.*
XLV. *Bruta non sunt mera automata.*
XLVI. *Animalia etiam imperfecta ex semine generantur.*
XLVII. *Habent animam divisibilem.*
XLVIII. *In homine non dantur plures animæ simul, vel successivè.*
XLIX. *Existunt Angeli.*
L. *DEUS à posteriori demonstratur.*

Cui Cedant

O. A. M. G. & B. V. M.

AC

S. J. N. H.

VITA
SANCTI
STEPHANI
REGIS HUNGARIÆ
EX LATINIS & GRÆCIS,
ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS
COLLECTA, DIGESTA,
COMMENTARIIS & OBSERVATIONIBUS
ILLUSTRATA

In qua

Joannis Schwartzii Hungari heterodoxi adversus initia Religionis apud Ungaros Christianæ & Angelicam Regni Ungariæ Coronam calumniæ refutantur.

à

JOANNE STILTINGO
SOC. JESU THEOLOGO,
CONTINUATORE JOAN. BOLANDI.

JAURINI,
Typis Gregorii Joannis Streibig, privil. Reg. & Episc. Typogr.

VITA
SANCTI
STEPHANI
REGIS HUNGARIÆ
EX LATINIS & GRÆCIS
ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS
COLLECTA, DIGESTA,
COMMENTARIIS & OBSERVATIONIBUS
ILLUSTRATA
In qua
[illegible]
[illegible]
A
JOANNE STILTINGO
SOC. JESU THEOLOGO,
CONTINUATORE JOAN. BOLLANDI.

AD LECTOREM.

FOrtaſſe non abs re fuerit ipſo in Veſtibulo monuiſſe: quæ operis hujus occaſio, quid illô præſtitum. Annis ab hinc ſeptem Joannes Schwartz natione Hungarus, Religione Lutheri aſſecla, Hallæ Magdeburgicæ vulgavit Librum ſub Titulo: Initia Religionis Chriſtianæ apud Hungaros Eccleſiæ Orientali adſerta; toto hoc opuſculo id agit, ut omne meritum Romano Pontifici in Converſione Hunnorum adimat. Speciatim evincere nititur: Hungaros per Orientalis Eccleſiæ Miniſtros ab Idolis ad Chriſtiana ſacra traductos; neque id ſub Duce Geyſa, & S. Rege Stephano, ſed jam antè ſeculô dimidiô ſub Ducibus Gyula, & Boleſode. Negat Divo Stephano monitu Angeli à Sylveſtro II. Pontifice Coronam ſubmiſſam: Conceſſam Legati Apoſtolici dignitatem, & huic adnexa Privilegia, aliáque id genus, quibus jam in ſeculum ſeptimum, nullo intercedere auſo gloriabamur. Temeritas hominis commovit non Hungaros tantùm, ſed & Exteros, ac hos inter cumprimis eruditos illos è Societate JESU Viros, qui magno Religionis bono Acta Sanctorum in Belgio conſcribunt. Confutandum illi cenſebant, idque oportuno planè loco, Tomo nempe primo Septembris, cui ad Diem ſecundam Vita D. Stephani Hungariæ Regis inſerenda fuit. Obtigit hæc Provincia Patri Joanni Stiltingo, uni de Viris memoratis; qui ſubinde Vitam Divi Stephani ita concinnavit, ut unà temerarias, ſedique Romanæ, & Hungariæ nimium injurias heterodoxi ſcriptoris opiniones omnino elideret. Addidit etiam ſparſim multa, quæ ad illuſtrandam Hungariæ Hiſtoriam plurimùm conferunt. Et quoniam Vitam Divi Stephani primus conſcripſit Chartuitius Epiſcopus, hanc ipſam, ùt illa in M. S. Bibliothecæ Corſendonenſis prope Tornhutum in Brabantia reperitur, ac uti à Surio edita eſt, adjecit. Placuit EXCELLENTISSIMO Jaurinenſium Præſuli P. Stiltingi conatus, atque ut ad plures perveniret, pro ſuo in ſedem Romanam & Hungariam ſtudio, typis Jaurinenſibus excudi curavit. Fruere LECTOR BENEVOLE gratiâ Magni Præſulis, &, ſite amor tangit Patriæ, pauca hæc evolve folia,

VALE.

DE SANCTO STEPHANO
PRIMO HUNGARORUM REGE
ALBÆ REGALIS IN HUNGARIA,
COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§. I. Acta Sancti à Carthuitio Episcopo scripta; quæ defenduntur contra iniquas criminationes scriptoris heterodoxi.

Riusquam gloriosa sanctissimi Hungarorum regis Stephani *gesta discutere incipiam, necessariò examinandum censeo, quanta Vitæ ejus, in qua enarrantur præcipua, tribuenda videatur auctoritas: nam varia de hac variorum sunt judicia. Auctor Vitæ nomen & dignitatem suam statim declarat in præfatione his verbis:* Domino suo Calamanno regi præcellentissimo Carthuitus Episcopus, *&c. Verùm non addit, cujus civitatis fuerit Episcopus, neque aliunde id certò constat: quod non mirabimur, modò consideremus paucos ex Episcopis Hungariæ istius temporis nobis esse cognitos. Tempus scriptæ Vitæ colligitur ex rege Calamanno, aut Colomanno, ut aliàs vocatur: scriptam enim fuisse ad Colomannum S. Ladislai successorem, omnes olim existimarunt, atque istud satis certum puto, etiamsi nuper se opponere voluerit Godofredus Schwartz scriptor heterodoxus, qui anno* 1740. *libellum edidit sub titulo*: Initia religionis Christianæ inter Hungaros Ecclesiæ Orientali adserta. *Hic scriptor, cùm gloriam conversæ Hungariæ Latinis ereptam vellet, omnem movit lapidem, ut verisimile faceret, Hungaros primò ad fidem adductos esse à Græcis; cúmque Vita* S. Stephani *regis cum illo asserto cohærere non posset, omnem auctoritatem prædictæ Vitæ ablatam voluit. Hac de causa contendit, Vitam seriùs exaratam esse, idque ratiunculis quibusdam ostendere nititur. Singula ejus asserta excutiam diligenter.*

2. *De tempore Vitæ conscriptæ, & de rege, ad quem scripta, Schwartzius pag.* 57. *sic loquitur*: Tertiò: quemadmodum nullius loci Episcopum chartaceus noster Chartuitius se dicit, ita Colomanno regi Legendam suam inscribens, insigni iterum alucinatione, cui regi, auctor non prodidit, vel certè editor Surius monstrum utrimque aluit. Colomannus enim Hung. rex anno MCXV. vitâ functus, intelligi nequit. Decrepitum siquidem in epistola ad regem scriptor se vocat: coævus hinc Ladislao

fuiſſet, cujus auſpiciis anno MLXXXIV, vel præcedente, Stephani regis corpus elevatum colendumque publicè fuit expoſitum. Si coævus erat, abſurdè de Ladislao ad Colomannum, ſucceſſorem illius proximum, ſcripſit: Ladislaus rex, qui tunc ad reipublicæ gubernacula ſedebat": abſurdiúsque multo de rebus ſua ætate geſtis dixiſſet: "Lapidum acervos effecerunt, qui poſtea longo illic tempore permanſerunt": paucisque interjectis: "Mira quidem res & noſtris temporibus ſtupenda". Denique quam hodie Tranſylvaniam vocamus, veteribus Hungaris, etiam in Latinis ſcripturis, dicebatur ERDELY, Andreæ II. temporibus ULTRASILVANIA, Bela demum IV. regnante, TRANSILVANIA. Sed legendarius noſter TRANSILVANIAM jam vocat. Quartò, ſi recentioris ætatis ſcriptor noſter eſt, quod Timon agnoſcit, pluraque id pronuntiata indicare fatetur: atque adeo ſi Colomannus, non ille antiquior Hungariæ, ſed Haliciæ rex, Belæ IV. germanus, eſt intelligendus; cui Legenda noſtra inſcripta ſit; plus quàm duobus ſeculis ab ætate S. Stephani diſtabat. *Hactenus ille de tempore conſcriptæ Vitæ.*

3. *Verùm rationes ſuas expoſuit Schwartzius ſtylo longè acerbiori quàm ſolidiori, pluraque peccat contra rectam rationem in oppugnando Carthuitio, quàm hic videatur peccaſſe in ſcribenda Vita. Vidit ille hallucinationes, monſtra, abſurda, ubi nihil hallucinationis, nihil monſtri, nihil abſurdi.* Epiſcopum *ſe nominat Chartbuitius, nec addit, cujus civitatis*; regem *vocat Colomannum, nec adjungit cujus regni: ſi id eſt hallucinari, aut monſtra producere judice Schwartzio; rectiùs ut judicare diſcat, legat ſcriptores præſtantiſſimos, antiquos & neotericos, & cùm invenerit, id ipſum à plurimis factitatum, errorem modeſtiùs corrigat. Nos interim expendamus, an alia ſint meliora. Intelligi non poteſt Colomannus S. Ladislai ſucceſſor, ſi critico noſtro credimus, quia ſic decrepitus Carthuitius debuiſſet coævus eſſe Ladislao. Coævum fuiſſe Ladislao Carthuitium prorſus exiſtimamus. Suppo-*

namus etiam eumdem adfuiſſe corporis elevationi ſub Ladislao factæ, quod eſt incertum; quid inde orietur mali? An auctor non niſi abſurdè ſcribere potuit, Ladislaus rex, qui tunc ad reipublicæ gubernacula ſedebat, *quia Ladislao convixerat? Id ſanè mihi minimè apparet. Quin potiùs judicium illius requiro, qui id malè additum exiſtimat: neque enim ſoli Colomanno ſcribebat Carthuitius, ſed poſteris etiam, qui Vitam erant lecturi, quique non omnes ſcituri erant, Ladislaum eo tempore regnaſſe. Nihilo plus piaculi in verbis illis, quæ* abſurdiùs *ſcripta vult Schwartzius:* Lapidum acervos effecerunt: qui poſtea longo illic tempore permanſerunt. *Cur, obſecro, iſtud rectè ſcribere non poterat Carthuitius viginti annis poſt rem peractam? An lapides ibi non manſerunt longo tempore, ſi vel ſolo decennio permanſerint?*

4. *Nihil rurſum abſurdi eſt in verbis Carthuitii, quæ ſubjungit:* Mira quidem res, & noſtris temporibus ſtupenda. *Poterat id aptè ſcribere Carthuitius, etiamſi Vitam ſcripſiſſet eodem die, quo miraculum fuerat peractum. Equidem non ineptè me dicturum exiſtimo, ſi iisdem ferè vocibus Schwartzio reſpondero:* Mira quidem res, & noſtris temporibus ſtupenda, *virum, qui eruditus videri deſiderat, ſperare potuiſſe, ſe hujusmodi ratiunculis perſuaſurum orbi erudito, Vitam* S. Stephani *ſeriùs eſſe conſcriptam, quàm hactenus paſſim fuit creditum. Quin imò poſteriora illa Carthuitii verba inſinuant, miraculum mortui reſuſcitati, de quo illa pronuntiat, ipſius tempore contigiſſe. Accipe verba ex Vita num.* 37.: Mira quidem res & noſtris ſtupenda temporibus, non priùs orare mulier deſtitit, quàm filium, quem defunctum collocaverat (*apud ſepulcrum Sancti,*) viventem accepit. *Non opponit auctor tempus, quo ſcribebat, tempori; quo factum erat miraculum; ſed tempus ſuum tempori primævæ Eccleſiæ, quo minùs rara erat mortuorum reſuſcitatio: aitque rem eſſe cùm per ſe miram, tum etiam planè ſtupendam, quòd contigiſſet ſuo tempore, quo mortuorum reſuſcitatio erat rariſſima. Inſinuat igitur Carthuitius miraculum iſtud, quod factum eſt poſt cor-*

pus

pus elevatum ſub Ladislao, ſuo tempore contigiſſe, adeoque ex his verbis rectè colligitur, Vitam eſſe ſcriptam ad Colomannum Ladislai ſucceſſorem.

5. *Quod demum objicit Schwartzius de Tranſylvania, quæ veteribus* Erdely *dicebatur, etiam apud ſcriptores Latinos, quæque aliquando* Ultraſilvania *legitur nominata; id ſolum proferri debuerat, cùm ſaltem ſpeciem aliquam difficultatis habeat, licèt difficultas revera non ſit magna. In Vita num.* 22. *ſic legitur:* Veredarium quemdam infra diem & noctem ad Albam tranſſilvanam præcepit feſtinare. *Verùm Surius ubique dictionem immutans, edidit,* ad Albam Tranſylvaniæ, *atque illa mutatione occaſionem dedit objectioni. Nam ſcriptor revera* Tranſilvaniam *non vocavit; ſed* Albam *cognominavit* tranſſilvanam *ad diſtinctionem alterius, videlicet Albæ regalis. Itaque, ſi nomen* Tranſilvaniæ *nondum uſitatum erat tempore Colomanni, Carthuitius Albam Juliam cognominare potuit* tranſſilvanam, *quia ſita erat trans ſilvas, quæ ipſi tandem provinciæ nomen dederunt. Deinde, ſi ſcriptor* Tranſilvaniam *revera nominâſſet, ſicuti malè edidit Surius, ex hac voce colligi non poſſet ipſius ætas poſterior: nam provincia illa, quæ* Erdély *etiamnum vernaculè dicitur, ab aliis ſcriptoribus Latinis cœpta eſt dici* Tranſilvania, *ab aliis* Ultraſilvania. *Nomen deductum eſt à denſis ſilvis, quibus cingitur. Quis modò, niſi temerè, definiat, à quo ſcriptore primò uſurpatum fuerit nomen* Tranſilvania? *Aliquis certò primus fuit. Cur igitur non æquè Carthuitius, ac alius quislibet, primùm uti potuiſſet ea voce, ſi omnino uſus fuiſſet?*

6. *Porrò ſicuti allatæ rationes non probant juniorem eſſe Carthuitium, ſic aliæ prorſus perſuadent eumdem ſcripſiſſe ad Colomannum Hungariæ regem. Primam rationem jam dedi num.* 4. *Alteram deſumo ex verbis Surii à Schwartzio item adductis,* Rex Ladislaus, qui tunc ad reipublicæ gubernacula ſedebat, *pro quibus legitur in Ms.,* Rex Ladislaus, qui tunc rempublicam adminiſtrabat *&c. Addidiſſet haud dubiè* Hungarorum, *aut quid ſimile, ſi ſcripſiſſet ad alium regem quàm Hungarorum. Verùm quia Epiſcopus erat Hungariæ & ad regem Hungariæ ſcribebat,* rempublicam *ſolùm vocat, intelligens Hungaricam. At ſic aptè loqui non poterat ad Colomannum Haliciæ regem, qui Hungaricam rempublicam non adminiſtrabat. Præterea Colomannus ille, ſeu dux, ſeu rex Halicienſis in Ruſſia Nigra, paucis ſolùm annis pacificè regnavit, ita ut veriſimile non ſit, Vitam ad eum fuiſſe conſcriptam, præſertim cùm multa contineat, quæ innuunt ſcriptam eſſe in Hungaria; nihil verò habeat, ex quo colligi poſſit compoſitam eſſe poſt Colomannum Hungariæ regem: nullam enim memorat perſonam, quæ vixit poſt Colomannum; nullum enarrat factum, quod contigit poſt ipſum. Verùm elevationem corporis ſub Ladislao factam, patrataque eo tempore miracula, ſic refert cum adjunctis variis, ut inde colligi poſſit, vel rei geſtæ præſentem fuiſſe, vel certè eo tempore vixiſſe ſcriptorem. Jam verò Vitam hanc eſſe ſcriptam ante Colomanni Haliciæ regis tempora, alio argumento ſic oſtendo. Colomannus Andreæ II. Hungariæ regis filius ac deinde Haliciæ rex, necdum natus erat ineunte ſæculo* XIII. *Ad hunc igitur ſcribere non potuit Carthuitius, niſi multis annis poſt canonizationem S. Ladislai, quæ facta eſt anno* 1192, *ſecundum antiquæ Vitæ auctorem, vel anno* 1198, *ſi exactus ſit calculus Bonfinii: videri hæc poſſunt tomo* V. *Junii pag.* 319. *Verumtamen Carthuitius num.* 33. *præclaro quidem elogio ornat Ladislaum; at* ſanctum *non vocat, nec ullo modo ei attribuit aliquid, quo inſinuat eo tempore fuiſſe canonizatum, aut cultum ut ſanctum. Præterea S. Henricus imperator ſolemni canonizatione Sanctis adſcriptus erat ante medium ſeculi* XII, *ut apud nos oſtenſum eſt tom.* III. *Julii pag.* 715. *&* 716: *nec tamen Henricum ſanctitatis titulo laudavit Carthuitius num.* 13, *ſed ſolùm pietatis. At nec Ladislaum, nec Henricum nominâſſet auctor ſine mentione ſanctitatis, ſi poſt canonizationem eorum ſcripſiſſet; cùm ſanctitatem aliorum omnium, qui ante Colomannum Hungariæ regem eo donati erant titulo, non reliquerit indictam, ubi de illis meminit: nam aut* ſanctos *vocat, aut* beatos, *aut quadam circumlocutione ſanctita-*

tem indicat. Manifestum igitur id est indicium, Carthuitium scripsisse diu ante Colomannum Haliciæ regem, nec alium quærendum esse Colomannum, cui Vita fuerit inscripta, quàm Colomannum Hungariæ regem & S. Ladislai sueccessorem.

7. *Ex dictis statui debet epocha Vitæ conscriptæ sub initium seculi* XII, *cùm Colomannus regnum adeptus sit anno* 1095; *obierit autem anno* 1114, *si credimus chronotaxi Joannis de Thwrocz, quam hîc excutere non est necesse. Decrepitum se dicit auctor in epistola ad regem, ita ut jam natus esse potuerit anno* 1038, *quo obiit* S. Stephanus. *Suppar igitur fuit Sancto, & multa potuisset discere de gestis ipsius ex iis, qui fuerant præsentes, si juvenis conscribendam suscepisset hanc Vitam. Joannes Thuroczius mox laudatus in Chronica Hungarorum cap.* 27. *verisimiliter Vitam hanc laudat hisce verbis:* Geycha verò divino præmonitus oraculo, anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, quemadmodum in Legenda sancti Stephani regis scriptum est, genuit Sanctum Stephanum regem. *Ranzanus ejusdem meminit, multaque ex ea refert in Epitome rerum Hungaricarum indice* 8. *Verùm Schwartzius pag.* 59. *aliam Vitam designatam à Thuroczio dicit, quia* Legenda Chartuitiana nativitatis annum nullum designat. *Respondeo Vitam citari à Thuroczio non pro anno natali, quem ipse addidit, & quidem minùs rectè; sed solùm pro patris nomine, & divino oraculo, quo præmonitum dicit ex Vita Carthuitiana. Monet eodem loco scriptor ille, se non omnia scripturum, quæ de* Stephano *& Emerico ejus filio in Vitis eorum relata sunt. Verùm,* Nos ea, *inquit*, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus.

8. *Porrò, quamvis de ætate Carthuitii non videatur dubitandum, Vita tamen* S. Stephani *ab eo scripta, non caret erroribus, seu nævis aliquot: atque hi à Surio editore aucti sunt, dum Gisela Sancti conjux apud ipsum* filia *vocatur Henrici imperatoris, cujus filia non fuit, sed soror, sicuti revera nominatur in Ms. & in editione vetustiore. Error item est in anno emortuali, qui tam in Ms., quàm apud Surium, dicitur* MXXXIV; *sed hic etiam error facilè irrepere potuit vitio transcribentium, qui non rarò numeros corrumpunt. Erratum quoque videtur in nomine ducis Poloniæ, quem narrat coronam regiam petiisse à Pontifice. Verùm errores isti duo posteriores (nam primus certò ejus error non est) tales sunt, ut auctoritatem Actorum non multùm minuant, præsertim cùm multa in iis relata ex scriptoribus synchronis confirmentur, & alia non pauca ex iisdem fiant verisimilia. Hinc mihi non displicet judicium Baileti de hisce Actis: nam in Tabula critica ad* 2. *Septembris Gallicè habet, quæ reddo Latinè:* Vita ejus conscripta per Episcopum Hungarum, nomine Carthuitium, & dedicata regi Colomanno, non est immunis ab erroribus. Aliunde tamen satis auctoritatis habet, licèt auctor abfuerit à tempore Sancti. *Rectè cetera. At quod ait abfuisse à tempore Sancti nimiam insinuat distantiam, cùm tantùm sexaginta aut septuaginta annis post mortem ipsius scripserit. Idem ferè fuit aliorum scriptorum judicium de auctoritate hujus vitæ, & meritò.*

9. *Schwartzius verò, ut bile saltem suppleret, quod rationibus deerat, vix idoneæ reperit verba, quibus suum in hanc Vitam odium satis declararet. Odio fuisse scriptori heterodoxo Opusculum Carthuitii, quo clarè patet, qualis fuerit Hungarorum religio conversionis initio, nequaquam mirari debeo; at vehementer miror petulantem hominis acerbitatem, cùm hæc scribendi methodus passim improbetur hoc tempore. Audiamus tamen, an tam solidè quàm amarè oppugnet Carthuitium:* Quæ autem, *inquit pag.* 58, legendarii nostri fides putanda est, vani ad nauseam usque fabulatoris crassorumque errorum rei? " Labitur, inquit Timon, in quibusdam, " ejus tamen auctoritas non parvi est " momenti ". Datur sanè hæc venia permultis aliis, quòd lapsus humanos veritati rerum gestarum subinde admisceant. Sed ita scribentem, ut totum narrationis argumentum sit una multiplicium portentorum scena, fidem humanam exsuperans, ac nullo penitus coævorum suffragio communita, mini?

mus

mus quisque error suspectum facit. *Si vanus fabulator, si crassorum errorum reus Carthuitius, si relata ab eo humanam fidem superant, nulloque muniuntur coævorum testimonio, rectè ei omnem auctoritatem abrogabimus. Verùm accusationes istas probatas oportuit, cùm dissentiant eruditi.*

10. Duplex, *inquit*, commentorum ipsius nugacium, quibus, quantus quantus est, lutulentus fluit, specimen suprà dedimus; ex quibus cetera, sibilis subinde explodenda discas. *Vellem pro sibilis rationes allegâsset Schwartzius. Nam revera sibilos potiùs quam rationes attulerat suprà, ubi sic exclamat:* An igitur in his, quæ omnium cordatorum fidem excedunt, firmus satis testis? Quanta & qualia sunt hæc, quòd à rege Stephano exstructum monachorum cœnobium Hierosolymis; duodecim canonicorum collegium, domos quoque & hospitia muro circumdata lapideo peregrinantium Hungarorum causâ Romæ, insignis denique operis templum Constantinopoli, condita narrat. Tam memoranda facinora adeone coævis omnibus ignota, & oblivione sepulta manere potuerunt? *Hæ tres fundationes tam incredibiles sunt Schwartzio, ut solæ allegentur pro exemplo. At ostendam §. 28. non esse incredibiles, sed prorsus verisimiles. Quod ait, hæc omnibus coævis ignota fuisse, nullius est momenti: nam Carthuitius suppar est, ac primus, qui gesta Sancti* Stephani *uberiùs conscripsit. Coævi verò, qui seculo* XI. *brevia scripserunt Chronica, plerasque alias Sancti fundationes similiter omiserunt, imò & plurima alia ipsius gesta, de quibus tamen dubitari nequit. Itaque altùm quidem hîc clamat Schwartzius, at immeritò & sine ratione; uti magis patebit ex dicendis loco jam indicato.*

11. *De erroribus verò nihilo rectiùs subdit ista:* Duplex item crassorum errorum exemplum accipe. Silvestri Pontificis nomen ignorans, Poloniæ tamen regis, qui coronâ jamjam à Pontifice paratâ excidit, dum scire vult, MIESCAM appellat antè demortuum, nactumque successorem Boleslaum. Graviore lapsu mortem Stephani ad annum MXXXIV. retulit, cùm scribendus fuisset annus MXXXVIII. *Erratum in hisce esse non negaverim. Verùm non tales sunt hi errores, quibus ignosci non possit: nam secundus fortasse transcribentium potiùs est quàm auctoris; & uterque talis est, ut facilè obrepere potuerit scriptori suppari. Alios autem errores assignare non potuit, etiamsi & alia carpat ut errori aut fictioni obnoxia; sed ea examinabimus commodiùs ad loca singula per decursum. Tandem Schwartzius crisim suam exercet, & conjecturam hujusmodi subjicit:* Conjecturam his nostram, salvo aliorum judicio, adjungimus octavò, videri Legendam nostram circa seculi XIV. tempora, quibus ea Hungaros inter atque Pontificem Romanum controversia magnis motibus agitata est, ab aliquo impostore consarcinatam, & ad curiæ Romanæ causam accommodatam esse. *Quàm inepta sit hæc conjectura, facilè ostendi potest. At priùs audiamus omnem iracundi hominis eloquentiam:* Nam, ut lubens admittam, *inquit*, scriptorem à Surio, qui eum mutato, ut ipse de se prædicat, stilo edidit, ex integro fictum non esse, veterem tamen etiam, eumque fide aliqua dignum fore, nec Timon probat, & nos gravissimis, ut puto, argumentis auctoritatem obscuri, novitii, insulsi atque erronei Legendarii satis evertimus. Ceterùm, si cui Surianam editionem, ad quam Bongarsiana excusa est, vel cum vetustiore illa, cujus meminit Schœdelius, vel cum codicibus manuscriptis, conferre liceret, credo equidem tela eum pleniore manu collecturum, quibus utrumque & Chartuitium & Surium conficat. (conficiat *aut* configat.) Interea, dum id fiat, redeat Episcopus noster Chartuitius ad legendariorum subsellia, in cathedram probæ notæ scriptorum tum demum collocetur, cùm legendariorum turba à communi objectione, quâ velut superstitiosi fabulatores, verarumque historiarum corruptores, vanorum rumusculorum aucupes, homines obscuri, creduli atque infidi, ab emunctioris naris historicis impeti solent ac contemni, liberabuntur. *Hactenus Schwartzius, qui tanto hanc Vitam prosequitur*

odio, *ut præclarissimos Doctores Ecclesiæ, Græcos pariter ac Latinos, aliosque scriptores plurimos, ac præstantissimos, qui Sanctorum Vitas conscripserunt, fabulatoribus atque historiarum corruptoribus imprudens annumeret, ut vel sic Carthuitium magis deprimat.*

12. *Jam verò quàm rectè ratiocinetur Schwartzius, paucis accipe. Jactat se* gravissimis argumentis *auctoritatem Carthuitii satis evertisse; simul tamen divinat ex antiquiore editione & Mss.* tela *colligi posse* pleniore manu, *quibus Carthuitius conficiatur & Surius. Si gravissimis argumentis rem confecerit, cur alia desiderat tela? Cur credit ex antiqua editione & Mss. validiùs confici posse Carthuitium, quàm ex editione Surii? Nullam equidem rationem invenio, nisi dictum Poëtæ:* Quod nimis miseri volunt, id facilè credunt. *Dabo editionem illam cùm Ms. collatam; at nullum inde telum, quod validum sit, colliget Schwartzius. Ipse interim, dum* tela *desiderat* pleniore manu *colligenda, abunde insinuat, non ignotam sibi esse argumentorum suorum infirmitatem. Sanè quanto magis totam ipsius disputationem perspicio, tanto minùs quidpiam solidi in ea reperio, ita ut nihil contineat præter clamores inconditos. Tres fundationes dicit incredibiles, quia omissæ sunt à coævis; at iidem alias plerasque monasteriorum & Episcopatuum Hungariæ fundationes prætermiserunt, quia breviter tantùm attigerunt res Hungaricas potiùs quàm enarrarunt. Deinde duos assignat errores, quos agnoverunt illi ipsi, qui Acta* S. Stephani *vel maximè aliàs probarunt. Addit à Thuroczio & Ranzano seculi* XV. *scriptoribus* multa aliter *relata, quàm narrata sint à Carthuitio; multa quoque ab iis addita, & contra multa prætermissa ex iis, quæ Carthuitius habet. Verùm ostendam, laudatos scriptores Carthuitio passim consentire, eorumque silentium huic non adversari, cùm brevitatis causâ omiserint, aut breviter perstrinxerint plurima. Thuroczius cap.* 27. *remittit ad Vitas* S. Stephani *atque Emerici ejus filii; subjungitque:* Nos ea potiùs, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus. *Ranzanus verò brevem rerum Hungaricarum conscripsit Epitomen, multaque prætermisit. Horum igitur silentium relatis à Carthuitio fidem nequit detrahere, præsertim cùm exigua illorum scriptorum sit auctoritas, & Bonfinius prædictis synchronus eadem abunde exposuerit.*

13. *Porrò conjectura de scripta hac Vita seculo* XIV. *nullam habet similitudinem veri, nulloque nititur fundamento. Verisimilem non esse, patet ex dedicatione facta Colomanno regi, qui anno* 1095. *coronam adeptus est. Antiquiorem longè esse Vitam, confirmatur ex aliis, quæ num.* 6. *diximus. Controversia quoque, quæ seculo* XIV. *agitata est & composita inter Romanum Pontificem & principes Hungariæ, nullum prædictæ suspicioni præbet fundamentum. Gentilis Cardinalis, Sedis Apostolicæ Legatus, convocatis regni Comitiis, litem illam cum Hungaris composuit. Raynaldus ad annum* 1308. *num.* 22. *rem sic summatim exponit:* Cùm legatus ex sua concione Sedi Apostolicæ imponendi Ungaris regis jus tribuere visus esset, proceres publicè sunt professi, non sentire ipsos regem à legato constituendum; sed quem ipsi ex veteri more stirpe regia procreatum regem agnovissent, Pontificiarum esse partium confirmandi & inungendi. *Hisce autem cùm acquiesceret legatus, Carolus ab omnibus agnitus est rex Hungariæ, prout latiùs enarratur in instrumento hac de re conscripto, quod subjungit Raynaldus. Ex eo aliqua adducam, ubi ostendam in decursu Commentarii coronam* S. Stephano *missam fuisse à summo Pontifice, quod in illo instrumento, uti in pluribus aliis asseritur. Verùm de ea re non disputabatur in comitiis, sed de jure, quod Romana Ecclesia habebat in electione novi regis, quódque legatus repetebat ex missa olim* S. Stephano *corona. Missam autem fuisse coronam à Pontifice ad* S. Stephanum, *utrimque admittebatur. Itaque, cùm de jure Pontificis in electione novi regis nihil habeatur in Vita, hæc controversia nullam præbere potuit occasionem conscribendæ huic Vitæ, quæ semper agnita fuit pro legitima & minimè supposititia.*

§. II.

§. II. Judicium de Actis à Carthuitio scriptis, & varia illorum exemplaria: Acta alia incompleta; scriptores antiquiores, qui de S. Stephano egerunt.

NOn ita contra criminationes Schwartzii defendendam suscepi Vitam Carthuitianam S. Stephani, *ut omnia, quæ scripsit Carthuitius, pro certis haberi velim & indubitatis: nam jam insinuavi aliquot laudato scriptori obrepsisse errores, quos per decursum emendare conabimur. Præter pauculos istos errores, quos dudum agnoverunt scriptores Catholici, alia quædam in eadem Vita occurrunt, quæ quidem erroris aperti nequeunt convinci, talia tamen sunt, ut dubia videri debeant, aut minùs rectè narrata. Sanè, cùm Carthuitius sexaginta aut septuaginta annis post mortem* S. Stephani *Vitam illius scribendam susceperit, atque integro seculo post gesta priora, mirum videri non debet, si in quibusdam factorum circumstantiis hallucinatus fuerit; nec facta ipsa negari meritò possunt, quia illorum adjuncta minùs accuratè sunt exposita: cùm enim ad regem, eoque jubente, scriberet de rebus, quarum memoria superesse poterat saltem confusa; facta ipsa confingere non potuit, nisi & indignationem ejus provocare, & hominum ludibrio se voluisset exponere. Hinc nequaquam dubitandum videtur, quin bona fide scripserit Carthuitius, præsertim cùm nihil in tota Vita occurrat, ex quo colligi possit, eum quidpiam asseruisse, quod verum esse non crederet: quin & existimo, nullum in ea factum narrari, quod verè non contigerit, licèt in quibusdam adjunctis fuerit erratum.*

15. *Præterea, satis doctum ac pium fuisse Carthuitium, ipsum ejus Opusculum ostendit. Id solum dubitari potest, an pro more sui temporis non fuerit nimis credulus popularibus traditionibus, & an is factis discutiendis sufficientem adhibuerit diligentiam & crisim. Hic solus defectus causam præbere potuit, ut facta quædam aliter narraverit, quàm contigerunt, & revelationes quasdam minùs certas scriptis suis inseruerit; uti & alii fecerunt scriptores, docti aliàs & fideles. Porrò dubitari non potest quin Carthuitius, cum mandante rege scriberet, varia de gestis Sancti invenerit monumenta, ex quibus hauserit pleraque. Inter monumenta quoque suspicor fuisse Vitam, de qua mox. Non pauca etiam in juventute sua discere potuit ex senibus, qui Sancto convixerant; sed in iis referendis majus erat errandi periculum. Demum existimo fide optima scripsisse Carthuitium; at hominem fuisse errori obnoxium. Hinc ejus dicta admittenda, ubi gravior ratio aut auctoritas non resistit; deserenda verò aut corrigenda, ubi repugnant ii scriptores, quibus fides minùs abrogari potest.*

16. *Opusculum Carthuitii edidit Surius in Vitis Sanctorum ad* XX. *Augusti, sed stylo non parùm mutato atque elimato. Hæc editio recusa est inter scriptores rerum Hungaricarum à pag.* 268. *Eamdem quoque recudit Joannes Tomcus in Sanctis Illyricanis pag.* 201, *paucis tamen additis in principio & fine. Scriptores quoque non pauci, qui Carthuitii verba adduxerunt, non alia usi sunt editione quàm Suriana, nec aliam videntur cognovisse. Verumtamen edita fuit Vita hæc Cracoviæ cum aliis Sanctorum Vitis ab anno* 1511, *geminumque istius editionis exemplar mihi ad manum est. In hac autem editione stylus non fuit mutatus, uti colligere est ex collatione cum Ms. exemplari, quod habemus ex codice Canonicorum Regularium in Corsendone prope Turnhoutum in Brabantia. Codex ille, ut notatum est in apographo,* Secunda pars diversarum legendarum *inscribitur. Titulus verò hic Vitæ præfigitur:* Vita S. Stephani regis Hungariæ, auctore Cartuitio Episcopo. *Inter Ms. exemplar & editionem Cracoviensem nulla notabilis est diversitas, nisi quòd præfatio adjuncta sit in edita Vita, quemadmodum etiam apud Surium, omissa verò sit in Ms. Reliqua passim consonant, si excipiamus menda quædam leviora, quibus non caret manuscriptum, nec editio ipsa: sed clarum est, menda illa in manuscriptum irrepsisse negligentiâ transcribentium; prout partim ex ipso Ms., partim incuriâ correctorum quædam satis aperta in Vita impressa le-*

guntur. Itaque hanc antiquam editionem sic recudam, ut eam ubique collaturus sim cum exemplari Ms., & diversas lectiones annotaturus. Ad editionem Surii item respiciam; verùm, cùm verba ubique mutata sint, eas solùm notabo diversitates, quæ sunt alicujus momenti.

17. Alia quædam S. Stephani *Vita Ms.*, si tamen Vita vocari debet, Majoribus nostris transmissa est ex codice Mellicensi: Codex ille grandis est ex membrana, continetque Sanctos à Kalendis Julii ad Kalendas Septembris, uti invenio notatum. Titulus huic scripto, quod anonymi est & ignoti auctoris, talis præfigitur: Residua de Sancto Stephano rege. Videntur hæc verba designare Vitam aliquam imperfectam, aut appendicem aliquam: & sanè, licèt natales Sancti cum gestis quibusdam, mors, sepultura, & secuta corporis elevatio referantur ordine suo, tam multa tamen omissa sunt gesta, ut Vita quidem vocari possit, sed jejuna admodùm & imperfecta. Porrò certum videtur, hoc Vitæ compendium visum esse à Carthuitio, cùm varia utrobique referantur eodem modo verbisque subinde iisdem, cúmque verisimile non sit Vitam Carthuitianam ab alterius auctore visam, ut mox probabo. Itaque existimo hanc Vitam breviorem primò fuisse conscriptam, at nimis jejunam apparuisse, ideoque à rege Colomanno rogatum Carthuitium, ut eamdem uberiùs conscriberet. Ratio hujus conjecturæ est, quod in Vita breviori omissa sint varia facta certissima & relatu digna, quæ scriptor illius saltem breviter retulisset, si vidisset Carthuitii Vitam. Talia sunt bellum à Conrado imperatore illatum, filius Emericus, pleræque fundationes, multaque alia, quorum veritas per decursum probabitur. Non existimo igitur me operæ pretium facturum, si scriptum hoc ederem: nam illius auctor ea solùm cognovisse videtur, quæ servata fuerant in hominum memoria, uti ait in præfatione: Quia, quod à fidelibus auditu didicit, recitat. Ubi vero habebit aliquid, quo vel Carthuitius illustrari poterit, aut facta in Commentario hoc referenda elucidari, illud ex ipso Ms. apographo ad locum suum transferam.

18. De S. Stephano quædam breviter commemorarunt Ditmarus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Ademarus Chabannensis, aliique seculi XI. scriptores suis locis laudandi. De eodem pari brevitate pauca narrarunt, Sigebertus, atque alii, qui seculo XII. & XIII. floruerunt. Verùm præter laudatos antè biographos nullus mihi innotuit, qui ante seculum XV. res ejus gestas ex professo conscripsit. Seculum verò XV. tres produxit rerum Hungaricarum Scriptores, qui de gestis S. Stephani uberiùs disputarunt. Hi sunt Antonius Bonfinius, Joannes Thuroczius, vel de Thwrocz, & Petrus Ranzanus, qui omnes claruerunt regnante Matthia Corvino sub finem seculi XV. Bonfinius fusè laudatur apud Davidem Czuittingerum in Specimine Hungariæ litteratæ pag. 80. & sequentibus. Dicitur ibi natione Italus natusque Asculi in Piceno, sed versatus in aula Matthiæ regis Hungarorum. Scripsit varia stylo satis eleganti; at solæ huc faciunt Decades rerum Hungaricarum, in quarum secunda lib. I. gesta S. Stephani fusè enarravit. Turoczius vero scripsit Chronicam Hungarorum, in qua cap. 27. & seqq. breviter ejusdem Sancti præcipua gesta memorat, multa tamen prætermittens, ut jam antè insinuavi. De hoc scriptore, qui Hungarus natione fuit, latiùs agit laudatus Czuittingerus à pag. 392. Ranzanus patriâ fuit Siculus Panormitanus, atque ex Ordine Prædicatorum evectus ad Episcopatum Lucerinum in regno Neopolitano; ac demum à Ferdinando rege Neapolitano orator missus ad Matthiam regem Hungariæ. Scripsit hic auctor varia, & de S. Stephano non pauca narravit in Epitome rerum Hungaricarum, edita inter Scriptores rerum Hungaricarum post Chronicam laudati mox Turocxii. De Ranzano Czuittingerus pag. 311, & fusiùs Jacobus Echardus in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Prædicatorum tom. I. pag. 876.

19. Porrò ex tribus memoratis scriptoribus diligentissimus certè fuit Bonfinius, idque indubitanter affirmo, non modo quia duobus aliis plura enarravit, sed maximè quia ab eo ferè nihil de Stephano aut filio ipsius Emerico relatum reperio, quin id etiam

etiam assignare possim in monumentis antiquioribus. Hinc patet, eum longè abfuisse à factis confingendis : attamen non æquè alienus fuisse videtur à conjecturis ; atque ex ea causa oritur, ut subinde factorum adjuncta stylo liberiori fuerit prosecutus, quemadmodum per decursum ostendam. Quod spectat ad Turoczium & Ranzanum, fontes ex quibus hi hauserunt, non ita semper detegere potui : nec ætas ipsis multum auctoritatis tribuere potest. In chronotaxi verò omnes illi tres minimè sunt accurati. Hac de causa horum Scriptorum asserta sic allegabimus, ut simul examinaturi simus, quàm rectè congruant cum antiquioribus monumentis, quámque aliunde certa videantur aut probabilia. Nam certum est, hosce subinde à vero aberrasse ; sed non omnia idcirco repudianda sunt, cùm multa etiam vera narraverint. Præter hos consulemus etiam historicos Bohemos, Polonos, Germanos, aliarumque nationum vicinarum, uti & varios neotericos, quos suis quosque locis laudabimus.

20. *Præ ceteris verò frequenter memorandum & non rarò refutandum veniet Opusculum nuperrimè editum à Scriptore heterodoxo sub hoc titulo :* Initia religionis Christianæ inter Hungaros ecclesiæ orientali adserta. *Auctor est Godofredus Schwartz, qui anno* 1740. *dictum Opusculum imprimendum curavit Hallæ in Saxonia. Rationem instituti sui cap.* I. *reddit hisce verbis :* Cùm de initiis religionis Christianæ inter Hungaros differere nobis sit constitutum, testimonia & exempla omnia omittimus, in quibus non obscura quidem sinceri cultus divini vestigia obvium est animadvertere, quæ tamen de Hungaris accipi non possunt ; verùm ad gentes earum regionum, quas ambitu suo Hungaria olim complectebatur, sunt referenda. Sed nec, quo loco apud Hunnos antiquos atque Avares, quos majoribus Hungarorum plerique omnes nostratium accensent, res Christiana sita fuit, in præsenti dispiciemus. Id quidem ad liquidum ostenditur, Hunnos vereres cælestis veritatis luce non prorsus orbos, Avares largo illius jubare fuisse perfusos. Quidquid verò de utrisque sit, Hungari tamen, cùm seculo à Christo nato IX. in Europa inclaruissent, ejusque fines funestis passim cladibus perculissent, idola & profanos barbarorum ritus coluerunt, à Christi Evangeliique Christiani doctrina longè alenissimi.

21. Seculo demum X. atque XI. tota gens, abjecta superstitione, desertisque delubris avitis, ad verum DEUM conversa inque gremium Christianæ Ecclesiæ divino munere collecta est. Et de hoc solemni ac publico Hungarorum ad Christum transitu agere instituimus : non ut longo omnia ordine enarremus, quæ per vices gesta sunt, donec aspera gens disciplinam Christianam patienter ferret : id maximè operam dabimus, ut genuina ejus initia proferamus, eademque ecclesiæ Orientali adserta, à dubiis & fabulosis narrationibus repurgemus. *Laudandum sanè esset scriptoris institutum, si solo veri studio duceretur Schwartzius, si modestè alios corrigere niteretur, & sua solidè probare. Imò, meâ quidem sententiâ, Opusculum ejus utilissimum esset, si tot veritates è tenebris eruisset, quot errores illi immiscuit : nam difficulter pagellas aliquot reperire in toto Opusculo possum, quæ erroribus careant aut certè ineptis ratiociniis. Verùm nec studium veritatis, nec modestiam ullam in toto Opusculo invenio, nec novæ veritatis quidquam erutum ; sed multa temerè asserta, nihil solidè probatum, nisi pauca quædam ex aliis scriptoribus desumpta. Patebunt hæc ex dicendis, ubi dicta ipsius erunt refutanda. Hæc lectorem monere volui, quia ex sola Opusculi lectione non ita patescunt, quàm ex collatione cum ipsis monumentis. Nunc cùm Hungarorum conversio* S. Stephani *laboribus maximè debeatur, cùmque fides Christiana nec in Hungaria, nec apud nationem Hungaricam, satis firmas unquam radices egerit ante ipsius tempora ; & fidei in iis provinciis vicissitudines, & Hungarorum originem censui investigandas, ut ex iis magis pateat, quantam Ecclesiæ utilitatem attulerit Sanctus sua suorumque conversione.*

§. III. De prædicatione fidei in hodierna Hungaria, variisque ejus viciſſitudinibus per varias incurſiones barbarorum, qui eam occuparunt usque ad Hungarorum adventum.

NUllum cuiquam ſuboriri poteſt dubium, quin fides Chriſtiana in Pannonia, vicinisque provinciis, quæ hodiernum Hungariæ regnum conſtituunt, prædicata fuerit primis Eccleſiæ ſeculis, priusquam Hunni veteres in Daciam ac Pannoniam ſeſe effunderent, atque illas provincias occuparent. Hinc varii recenſentur Epiſcopatus antiqui in utraque Pannonia, quorum metropoles fuere Sirmium, urbs Pannoniæ inferioris ad Savum ſita, ſeu in hodierna Sclavonia, exciſa ſeculo V. *per Attilam Hunnorum regem; & Laureacum ſeu Lauriacum itidem exciſum, quod ſitum erat in Norico Ripenſi, vel in hodierna Auſtria, collocaturque paſſim à geographis ad Danubium, ubi fluvium Aniſum vel Anaſum* (Ens) *recipit. Verùm religio Chriſtiana in Pannonia multum paſſa eſt per incurſiones barbarorum, qui eas provincias frequenter vaſtarunt atque occuparunt.*

23. *Porrò, uti variæ gentes per vices in Pannonia conſederunt, ita nomen regionis variis vicibus mutatum eſt. Obſervavit eas variationes Marcus Hanſizius Societatis noſtræ in Germania ſacra tom.* 1, *easque commemorat pag.* 6. *breviter in hunc modum:* Pannoniam ut gentes innumeræ per vices, Hunni, Gothi, Gepidæ, Longobardi, & rurſum Hunni Avares dicti, cum Slavinis; dein Maravi, ac poſtremùm Hungari diſcerpſerunt; ita jam HUNNIA, jam AVARIA, aliquando & MARAVIA MAGNA, ac demum HUNGARIA nomen obtinuit. *Non quidem iisdem terminis circumſcribitur Hungaria, quibus olim circumſcripta erat Pannonia, cùm nec totam Pannoniam includat cis Danubium, & contra trans Danubium partem Daciæ & provinciam Jazygum Metanaſtarum complectatur; attamen magna Hungariæ pars olim erat Pannoniæ pars major.*

24. *Dubitant eruditi, an Hunni & Hungari idem ſit populus, an diverſus. Alii volunt gentes eſſe diverſas; alii eamdem eſſe gentem, iisdemque majoribus ortam; ſed cujus variis temporibus pars quædam ſedibus ſuis egreſſa, novas in Europa habitationes quæſiverit, atque in Pannonia vicinisque regionibus conſederit. Origines Hungaricas ſub finem ſeculi præcedentis deſcripſit Franciſcus Foris Otrokocſi, qui Hunnos inter & Hungaros non diſtinguit, ſed triplicem ejusdem gentis adventum in Pannoniam memorat. Laudatus ſcriptor de antiquis Hunnorum ſedibus hæc compendio tradit cap.* 3. *num.* 2.: Hunni proximè ante ſuum in Europam adventum, ſedes ultra Tanaim & Mæotidem in Aſiatica Scythia, procul ad receſſus Aquilonares habuere; quibusdam eorum ex adverſo, usque ad Caucaſum & Caſpium mare extenſis: ſic tamen, ut, tanquam natio tunc latè diffuſa & populoſiſſima, non paucos ex ſuis fratribus ejusdem propaginis & linguæ, cis Tanaim etiam haberet in Scythia Europæa. *Hæc probabiliter dicuntur: nam Ammianus, aliique ſcriptores veteres, quos citat, hiſce ſatis conſentiunt.*

25. *Deinde Otrokocſius primam eorumdem migrationem, quam ex antiquis ſcriptoribus probat, hiſce verbis ſubnectit:* Hunni igitur Aſiatici --- priſtinas ſuas ſedes, unà cum uxoribus, liberis & armentis deſerere, melioremque habitandi locum in Europa quærere (illis ſine dubio in patrio ſolo relictis, quibus placuit illic permanere) in animum ſibi induxerunt. Quorum primus hunc in finem motus contigit circa annum Domini CCCLXX. *Hinc, ut ſubdit, victis, ſibique additis Alanis vicinis, unà cum Budinis ſeu Sclavis, pulſisque Gothis, aliisque populis interjectis, circa annum* 400. *Daciam & Pannoniam penitus occuparunt. Porrò quantam hæc irruptio Hunnorum aliorumque barbarorum, quos partim ſedibus ſuis Hunni expulerant, partim exemplo excitaverant, Chriſtianæ fidei cladem attulerit, breviter declarat S. Hieronymus, in Epitaphio Nepotiani, ſcripto anno* 396, *in quo habet ſequentia:* Horret animus temporum noſtrorum ruinas perſequi. Viginti

ginti & eo ampliùs anni ſunt, quòd inter Conſtantinopolim & Alpes Julias quotidie Romanus ſanguis effunditur. Scythiam (*Europæam ad Pontum Euxinum*) Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Theſſalonicam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gotthus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vaſtant, trahunt, rapiunt. Quot matronæ, quot virgines DEI, & ingenua nobiliaque corpora his belluis fuere ludibrio? Capti Epiſcopi, interfecti presbyteri, & diverſorum officia clericorum. Subverſæ eccleſiæ, ad altaria Chriſti ſtabulati equi, martyrum effoſſæ reliquiæ. Ubique luctus, ubique gemitus, & plurima mortis imago. *Ita Hieronymus.*

26. *Verumtamen non prorſus exſtinctam fuiſſe religionem Catholicam ſub Hunnorum imperio; ſed potiùs Hunnos non paucos ad fidem converſos, aliunde habemus compertum. Docet id ipſe S. Hieronymus in Epiſtola ad Lætam his verbis:* Depoſuit pharetras Armenius, Hunni diſcunt Pſalterium, Scythiæ frigora fervent calore fidei: Getarum rutilus & flavus exercitus eccleſiarum circumfert tentoria; & ideo forſitan contra nos æqua pugnant acie, quia pari religione confidunt. *Hæc S. Hieronymus circa annum* 398. *Oroſius etiam ejusdem temporis ſcriptor lib.* 7. *cap.* 41. *Hunnorum non paucorum converſionem inſinuat hoc modo:* Quamquam ſi ob hoc ſolum barbari Romanis finibus immiſſi forent, quòd vulgò per Orientem & Occidentem eccleſiæ Chriſti Hunnis, Suevis, Uandalis & Burgundionibus, diverſisque & innumeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda DEI miſericordia videretur. *Alia de Hunnorum quorumdam converſione teſtimonia prætermitto.*

27. *Porrò, etiamſi Hunni ingentem terrorem & vaſtitatem, ſub Attila præſertim duce, præcipuis Europæ regnis intulerint, non diuturnum tamen in Pannonia habuerunt imperium: nam mortuo Attila anno* 453, *ut vult Pagius ex Caſſiodoro, aut anno* 454, *ut ſcribunt alii, filii ejus inter ſe digladiantes brevi imperium amiſerunt. Otrokocſius ex variis ſcriptoribus rem narrat hoc modo:* Verùm paulatim dehinc, ob contentiones & diviſos Hunnorum animos, Gepidæ & Gothi in partibus Daciæ & in Pannonia, partim armis, partim ex favore Romanorum, ſuperiores ad tempus evaſerunt; ita ut Gepidæ magnam Daciæ partem . . . pro ſe vendicarent; Gothi autem . . . Pannoniam occuparent, relictis interim ubique veteribus incolis, imò & Hunnis (ſine dubio,) qui ſubditorum inſtar ſeſe Gepidis & Gothis ſubjicerent. Hunni autem militiæ & armis addicti partim Romanis ſe Græcis adjunxerunt, & quidem multi; partim in Scythiam minorem (ſitam nempe intra Boryſthenem & Tauricam Cherſoneſum) partim etiam, aliqui eorum . . . usque ad initiales oras Scythiæ Aſiaticæ in ulteriorem Mæotidis ripam ſunt reverſi . . . partim in Illyricum ſe contulerunt; partim etiam manſerunt in ipſa parte Hungariæ meridionali, in Dacia Ripenſi, ut loquitur Jornandes; qui . . . fatetur Hernacum, juniorem Attilæ filium cum ſuis in extremo minoris Scythiæ ſedes delegiſſe; Emnedzur autem & Ultzindur conſanguineos ejus in Dacia Ripenſi, *videlicet* juxta Temeſum & Danubium, *ubi hodiernus comitatus Temeſwarienſis*, usque ad Valachiam, *& quidem ab anno* 471. *ſub ducibus nationis Bulgaricæ, ut adjungit.*

28. *Minùs turbatæ, ſed non multo feliciores fuerunt res Chriſtianorum ſub Gothis in Panonnia, & Gepidis in Dacia; nam populi illi Ariana hæreſi erant infecti, ſic tamen, ut non videantur perſecuti eſſe Catholicos. Verùm qualiscumque illa quies non fuit admodùm diuturna: nam Longobardi circa annum* 527, *ut habet Pagius, ingreſſi ſunt Pannoniam, eamque tenuerunt annis quadraginta duobus, teſte Paulo Diacono de Geſtis Longobardorum lib.* 2. *cap.* 7. *Cùm autem Longobardi pagani eſſent, dubitari non poteſt, quin Chriſtiana religio multùm ſit paſſa, ipſis ibidem imperium tenentibus. Porrò dum Longobardi reſidebant in Pannonia, ingens rurſum Hunnorum, qui ſe* Avaros *vocarunt,*

multitudo ex Scythia Asiatica Daciam versus progressa est. Docet hæc Evagrius lib. 5. cap. 1. his verbis : Sunt autem Abari Scytharum gens in plaustris degentium, qui campos ultra Caucasum sitos incolebant. Hi cùm à Turcis finitimis suis gravi detrimento affecti essent, relictis sedibus suis, universi cum uxoribus ac liberis ad Bosphorum venerunt. Deinde relictis littoribus Euxini Ponti, ubi multæ quidem barbaræ habitant gentes, . . . ulteriùs progressi sunt cum omnibus barbaris, qui in itinere occurrerunt, depugnantes. Tandem verò, cùm ad ripas Danubii perveniissent, legatos ad Justinum (*Juniorem*) miserunt. *Theophylactus Simocatta lib. 7. cap. 8. hanc Avarorum migrationem sub Justiniano contigisse docet, asseritque non veros fuisse Avaros, sed nomen illud fraudulenter ab ipsis assumptum. Porrò hosce* Abaros *vel* Avaros, *quos multi scriptores revera* Hunnos *vel* Chunos *nominarunt, eamdem esse nationem cum antiquis Hunnis, passim censent eruditi, multisque probat Otrokocsius cap. 5, ubi & varia Hunnorum nomina recenset.*

29. *Hi autem Hunno-Avari, quibus non pauci ex prioribus Hunnis se adjunxerant, Pannoniam facilè occuparunt, cedentibus Longobardis, qui properabant in Italiam. Audi Paulum Diaconum lib. 2. cap. 7* : Tunc Alboin (*Longobardorum rex*) sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, ut si quo tempore Longobardis necesse esset reverti, sua rursus arva repeterent. *Hanc migrationem Longobardorum in Italiam, ubi stabiles sibi sedes fixerunt, contigisse ait*, cùm jam à Domini Incarnatione anni quingenti sexaginta octo essent evoluti, *nec opus est ad propositum nostrum hanc epocham studiosiùs discutere. Hunni deinde longo tempore rerum potiti sunt in Pannonia, & vicinis quibusdam regionibus, multaque cum vicinis suis bella gesserunt, victores plerumque, & gentiles usque ad imperium Caroli Magni, qui & Hunnos domuit, & fidem Christianam apud populum sibi subjectum prædicandam curavit.*

30. *Hunni Carolum Magnum anno* 788, *ut ibidem narrat Pagius num. 7, priores lacessierant, exercitum ducendo in Bavariam contra Francos, atque alium in ditionem Forojulienſem ; sed victi retrocedere coacti sunt. Vicem retulit Carolus anno* 791. *invadendo hodiernam Austriam, quam possidebant usque ad Anisum flumen, quemadmodum ostendit ex Eginhardo Pagius ad annum* 791. *num.* 3. *Finem belli Hunnici Pagius affigit anno* 799. *Illud bellum Eginhardus in Vita Caroli descripsit hoc modo* : Maximum omnium, quæ ab illo (*Carolo*) gesta sunt, bellorum, præter Saxonicum, huic bello successit, illud videlicet, quod contra Avares sive Hunnos susceptum est : quod ille & animosiùs quàm cetera, & longè majori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam (nam hanc provinciam ea gens tunc incolebat) expeditionem fecit ; ceteras filio suo Pippino ac præfectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis perficiendas commisit. Quod cùm ab his strenuissimè fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quot prælia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia, & locus in qua regia Cagani (i. e. Hunnorum regis) erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunnorum nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia, & congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt *&c.*

31. *Clades Hunnorum reliquiis eorumdem saluti fuit, cùm non pauci videantur fidem Christianam suscepisse : neque enim omnis natio sic deleta est, ut non superfuerint aliqui, quos fide Christiana instituendos curavit Carolus. Alcuinus epistola 7. ad Carolum ei de subjectione & conversione Hunnorum gratulatur his verbis* : Tuam tamen, ô veritatis & salutis multorum amator, optimam voluntatem majore gloria & laude Christo remunerare placuit. Gentes populosque Hunnorum, antiqua feritate & fortitudine formidabiles, tuis suo honore militantibus subdidit sceptris ; prævenienteque gratia

colla

colla diu ſuperbiſſima ſacræ fidei jugo devinxit, & cæcis ab antiquo tempore mentibus lumen veritatis infudit. *Docet deinde, quo modo populus recenter converſus fidei principiis ſit erudiendus. Plura de Hunnorum converſione, quæ Arnoni Salisburgenſi Archiepiſcopo commiſſa eſt, refert Joannes Georgius ab Eckhart rerum Francicarum lib.* 25. *num.* 90. *Laudatus ſcriptor lib.* 27. *num.* 28. *hæc ad propoſitum noſtrum memorat:* Reverſum imperatorem (*anno* 805.) Aquisgrani, omnium Annalium conſenſu, caganus ſive Hunnorum princeps, nomine Theodorus, Chriſtianorum ſacris addictus adiit, petiitque locum ſibi ad incolendum dari inter Sabariam & Carnuntum, quia propter Slavorum infeſtationem illi cum ſuis in priſtinis ſedibus tutò commorari non ampliùs liceret. Precibus ejus imperator annuit, & muneratum dimiſit. Theodorus verò rex ad ſuos delatus deceſſit. Unde novus caganus quemdam ex optimatibus ſuis ablegavit, qui peteret, ut ſibi antiquus ille honor, quem cagani apud Hunnos habere conſueverant, reſtitueretur. Aſſenſus eſt imperator, & ſummam totius regni, juxta priſcum eorum ritum caganum habere præcepit. *Sabaria & Carnuntum oppida fuere Pannoniæ ab antiquis geographis memorata. Manſerunt igitur Hunni in Pannonia, ſed imperatori ſubjecti, & Chriſtianis ſacris addicti. Hinc multæ in Pannonia, ſeu hodierna Hungaria erectæ Eccleſiæ.*

32. *Deinde verò Slavi maximam illarum regionum partem occuparunt, magnamque vocarunt Moraviam. Attamen inſtaurata utcumque religio Chriſtiana perduraſſe videtur usque ad Hungarorum adventum, ſeu usque ad annum* 889. *quo paſſim collocatur ingreſſus Hungarorum, qui omnem Chriſtianæ religionis cultum prorſus eliminarunt. Annaliſta Metenſis apud Cebſnium tom.* 3. *pag.* 324. *de eorum adventu ſic ſcribit:* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX. gens Hungarorum ferociſſima & omni belluâ crudelior, retrò antè ſeculis ideo inaudita, quia nec nominata, à Scithicis regnis, & à paludibus, quas Thanais ſua refuſione in immenſa porrigit, egreſſa eſt. *Deſcriptisque gentibus Scythicis, ſic proſequitur:* Ex ſupradictis igitur locis gens memorata à finitimis ſibi populis, qui Pecinaci (aliis Patzinacitæ) vocantur, à propriis ſedibus expulſa eſt, eo quòd numero & virtute præſtarent, & genitale, ut præmiſimus, rus, exuberante multitudine, non ſufficeret ad habitandum. Horum itaque violentiâ effugati, ad exquirendas, quas poſſent incolere terras, ſedesque ſtatuere, valedicentes patriæ, iter arripiunt. Et primò quidem Pannoniorum & Avarum ſolitudines pererrantes, venatu ac piſcatione victum cottidianum quæritant. Deinde Carantanorum, Marahenſium, ac Bulgarorum fines crebris impulſionum infeſtationibus inrumpunt; perpaucos gladio, multa millia ſagittis interimunt *&c. In Chronico, ſeculo* XIII. *ſcripto, apud Menkenium tom.* I. *Rerum Germanicarum pag.* XI. *eorumdem adventus ſic memoratur:* His diebus gens Ungarorum ex Sicia (*Scythia*) ingreſſa in Pannoniam primitus venit, & ejectis inde Avaribus perpetualiter usque hodie permanſit. *Hiſce alii hodie paſſim conſentiunt.*

33. *Operâ Hungarorum anno* 893. *uſus eſt Arnulphus Germaniæ rex contra Zwendebaldum Moraviæ regem, quemadmodum varii tradunt hiſtorici, qui ideo invecti ſunt in Arnulphum, quòd ſic ipſis viam aperuiſſet ad invadendas regiones vicinas, uti deinde fecerunt Hungari, qui non modò vicinas provincias, verùm etiam Italiam, Germaniam ac Galliam ingenti terrore ac vaſtitate affecerunt. Ceterùm tres diverſas Hunnorum aut Hungarorum in hodiernam Hungariam irruptiones oſtendere volui, quia hiſtorici Hungari eas olim non recte videntur diſtinxiſſe. Nam Bonfinius, Turoczius, aliique ipſos ſecuti, duas tantùm Hunnorum migrationes recenſent, & ſecundam contigiſſe ajunt anno* 744. *Verùm epocha illa, ut à vera longiſſimè abeſt, ſic cum dictis eorum non congruit: nam omnia, quæ de geſtis eorum poſt ingreſſum narrant, ad finem ſeculi* IX; *vel ad ſeculum* X. *ſunt referenda, uti alii jam oſtenderunt. Præterea quatuor tantùm*

duces ante S. Stephanum *numerant, quemadmodum in Sancti genealogia oſtendam. At illæ quatuor generationes non rectè deducunt ab anno* 744. *usque ad annum natalem* S. Stephani, *quem credunt annum* 969. *quemque nos circa annum* 984. *ſtatuemus. At quatuor generationes rectè ab anno* 889. *usque ad annum aſſignatum deducere poſſunt. Volui autem eodem opere utcumque exhibere viciſſitudines religionis Chriſtianæ in hodierna Hungaria, ut ſic magis innoteſcat, quàm miſer ejus fuerit ſtatus. Nunc etiam inveſtigare lubet, an Hunni, Hunno-Avares, & Hungari ex eadem regione & gente ortum duxerint.*

§. IV. An iidem ſint Hunni ac Hungari? varia eorumdem olim nomina.

PRimò *certum eſt, antiquos Hunnos, qui ſub Attila maximè inclaruerunt ſeculo* V, *non manſiſſe in Pannonia usque ad tempora* S. Stephani, *paucis forſan exceptis, qui in parte Tranſilvaniæ dicuntur permanſiſſe, & ſe* Siculos *nominarunt. Hi certè Siculi ſe illorum poſteros gloriantur. Hinc etiam dicendum videtur, hodiernos Hungaros, ſaltem pro majori parte, illorum Hunnorum non eſſe poſteros, ſed, ſi ejusdem cum illis ſint gentis, poſteros eſſe illorum Hunnorum, qui in Scythia remanſerant, cùm primi illi in Europam diſceſſerunt, aut illorum, qui eò deinde redierunt. Secundò certum apparet, Hunnos, qui* Avari *ab aliis fuere nominati, quique poſt diuturnum imperium à Carolo Magno ferè fuerunt exciſi, partim fuiſſe poſteros primorum Hunnorum, partim poſteros illorum, quos* Var *&* Chuni *nominatos fuiſſe ait Simocatta, antequam Scythiâ exirent. Id ergo ſolùm inveſtigandum eſt, an eadem fuerit gens Aſiatica à qua primò exiit colonia Hunnorum, ſecundò Hunno-Avarorum, ac demum tertiò Hungarorum, qui nomen ſuum Hungariæ impoſuerunt, eamque ad noſtra usque tempora poſſederunt.*

35. *Joannes Georgius Eccardus rerum Francicarum lib.* 31. *num.* 82. *oſtendere nititur Hungaros gente diverſos eſſe ab antiquis Hunnis, quos Slavicæ vel Sarmaticæ nationis fuiſſe exiſtimat. Lubet virum eruditum audire diſſerentem, ut controverſia magis elucidetur:* Varia, *inquit,* de Hungarorum origine ſententia eſt. Bonfinius & cæteri ſcriptores Hungarici eos cum Hunnis confundunt, cùm tamen diverſi admodùm generis fuerint. Hunni Slavicæ vel Sarmaticæ nationis populi erant, Slavonicâque linguâ utebantur. Priſcus teſtis omni exceptione major eſt, qui legatus Imperatoris Attilam ejusque aulam vidit, & teſtatur in ea duas tantùm linguas uſitatas fuiſſe, Gothicam & Hunnicam. Gothica eſt Germanica. Hunnica autem, niſi fuiſſet Slavonica vel Sarmatica, debuiſſet etiam tertia illic uſurpari, cùm Attila inter medias gentes Slavonicas tunc verſaretur. *Vellem oſtendiſſet Eccardus, quo modo inter gentes Slavonicas habitaret Attila: non enim video Sclavos eò usque jam tunc progreſſos fuiſſe, ut Pannoniam undique ferè cingerent, quemadmodum poſtea fecerunt, quando in Illyricum, Moraviam, Bohemiam, atque in partem Pannoniæ, quæ hodie* Slavonia *dicitur, ſeſe effuderunt. Ipſe Eccardus de Origine Sclavorum & migrationibus agens lib.* XI. *num.* XI. *primos Slavorum verſus Danubium motus contigiſſe putat eo ferè tempore, quo Gothi Italiam occuparunt, id eſt, ſub finem ſeculi* V, *quando Attila dudum erat defunctus. Itaque primum illud argumentum nullo modo probat linguam Slavonicam uſitatam fuiſſe in aula Attilæ; & ne quidem illud evinceret etiamſi Slavi undique in vicinia Hungariæ tunc habitaſſent; nam & Græcis & Latinis vicinus fuit Attila, nec tamen eorum lingua in aula ipſius fuit uſitata. Alia argumenta mox ſubdit Eccardus in hunc modum:* Ipſum nomen Hunnorum ſive Conorum lingua Slavonicâ ſignificat equites, eosque ſemper in equis egiſſe, non minùs ac Tartaros eorum ſucceſſores, ex veterum relationibus conſtat. Jornandes inferias Attilæ datas deſcribens, ingentis ſtrawæ, id eſt, commeſſationis meminit. *Strava* autem Slavonicis gentibus adhuc conſumptionem & convivium deſignat; uti Germanis *zehren* eſt conſumere, edere & bibere, & *zehrung*

con-

consumptio, convivium &c. *Quod spectat ad vocem* strawa, *illa non exponitur de convivio in annotatis ad Jornandem recusum inter Scriptores Italiæ tom.* 1. *pag.* 216, *nec dicitur vox Slavonica, sed Gothica, eaque significationis incertæ. Verùm etsi vera essent, quæ hîc dicuntur de significatione vocum* Hunnorum & Strawa, *quod peritis linguæ Slavonicæ dijudicandum relinquo, nihil tamen ex hisce aptè concludi potest, tum quòd antiqua idiomata pleraque vehementer sint mutata, tum quòd aliquæ voces utrique genti potuerint postea esse communes, quas altera ab altera acceperit ex mutuo commercio. Sic Hispani non paucas habent voces Arabicas à Mauris mutuatas; nos Belgæ multas habemus, à Gallis & Latinis acceptas, etiamsi lingua Hispanica toto cælo differat ab Arabica; nec minùs Belgica à Gallica & Latina. Idem observari potest in linguis aliis. Hæ igitur observationes non magis probant, linguam Slavonicam usitatam fuisse antiquis Hunnis, quàm id evincit præcedens argumentum; atque ideo vim nullam habere possunt, quæ de lingua Hungarorum subdit Eccardus.*

36. Hungaros verò, *inquit*, dialecto uti, quæ cum una lingua Finnica convenit, Comenius primùm observavit. Martinus Fogelius, philosophus & medicus olim Hamburgensis, inde occasionem sumpsit plurima vocabula Finnica & Hungarica conferendi & utrorumque convenientiam ostendendi libello, qui in bibliotheca regia Hanoveræ adhuc manuscriptus latet. Ego ipse summo studio cum eadem Hungarica lingua contuli dialectos varias, Finnicam, Estonicam, Livonicam, Lappicam, Samoiedicam & Ostiacicam; invenique ubique harmoniam communem. Cùm denique legissem in relatione, quam de itinere suo Persico Fabritius, sueciæ olim regis ad Persas legatus, conscribi fecerat, non procul à Volga fluvio, jam ad Caspium æquor accedente, nationem inventam esse, quæ communia cum Finnis nomina numeralia haberet, & à Finno intelligi posset; in eam deveni opinionem, omnem Europæ & Asiæ Septentrionem à gente olim inhabitatam esse, quæ cum Finnica una aut certè cognata fuerit. Nomina fluviorum, quæ éx Finnica lingua pleraque exponi poterant, me in conjectura hac mea multùm confirmarunt. *Quæ hîc disputat Eccardus de harmonia communi inter linguam Hungaricam & Finnicam, periti utriusque linguæ forsan non approbabunt, nec communem illam harmoniam invenient. Ego certè conferendo Orationem Dominicam in utraque lingua, nullam inveni utriusque similitudinem. Verùm, etiamsi tanta revera esset similitudo linguæ Hungaricæ & Finnicæ, quantam se reperisse dicit Eccardus, nihil hæc similitudo evinceret, ut jam monui: cùm probatum non fuerit, antiquos Hunnos aliâ linguâ usos fuisse, quàm utuntur hodierni Hungari.*

37. *Ab his argumentis, quæ ad propositum videntur ferè inutilia, ad alia transit Eccardus his verbis:* Jornandes rerum Getic. cap. v. Hunnos ac Hungaris (*lege* Hungaros, *aut* ab Hungaris) distinguit, hosque, quos HUNUGAROS vocat, supra Chersonnesum Tauricam, Septentrionem versus, suo tempore habitasse prodit, atque ab ipsis pellium murinarum commercium venire dicit. Unde Siberiæ proximos fuisse conjicias. Geographus Ravennas lib. IV. cap. 2, „ Item, *ait*, juxta mare Ponticum patria, quæ dicitur Onogaria (Onogoria) „ quam subtiliùs Libavius philosophus „ vicinam paludis Mæotidis summitatis „ esse decernit, asserens multitudinem „ ex vicinantium locorum habere, sed, „ ut barbarus mos est, insulæ eos per„ fruere. „ Hæc Jornandis & Ravennatis verba si conferas invicem, elucet, eos mare Ponticum sive paludem Mæoticam cum mari Caspio confudisse, atque ad mare Ponticum collocasse Hungaros, qui ad Caspium habitarunt. Rubruckius certè, à Ludovico sancto Galliæ rege ad Tartaros missus, didicit ibi antiquam Hungariam tunc PASCATIR dictam, quæ hodie BASKIRIÆ nomine venit, & trans Volgam supra Caspium mare usque ad Siberiam extensa jacet. A Volga paulatim Tanai appropinquarunt, eoque superato, Tartariam mi-

norem implerunt. *Hactenus Eccardus, cujus dicta expendam.*

38. *Primò Jornandes laudatus cap. 5. non distinguit Hunnos ab Hungaris, ut clarè ostendam: si igitur Hungari iidem sint cum Hunugaris, iidem quoque sunt cum Hunnis. Descripserat Jornandes ibidem partem Scythiæ Occidentalem à Danubio usque ad Pontum Euxinum, supra quem deinde Bulgaros locat, ac post Bulgaros pergit ad Hunnos his verbis:* Hinc jam Hunni, quasi fortissimarum gentium fœcundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Aulziagri, alii Aviri nuncupantur (*alia lectio habet*, alii Altziagri, alii Faviri nuncupantur) qui tamen sedes habent diversas. Juxta Chersonem Aulziagri, quò Asiæ bona avidus mercator importat, qui æstate campos pervagantur effusos sedes habentes, prout armentorum invitaverint pabula, hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium, quos (*Hunugaros*) tantorum virorum (*Gothorum, de quibus mox pergit,*) formidavit audacia. *Ita Jornandes apud Muratorium tom. 1. Scriptorum Italiæ pag. 194; nec plura ibidem de Hunnis aut Hungaris. Jam verò Hungaros ibidem non distingui ab Hunnis breviter ostendo. Recenset ibi Jornandes varias gentes Scythias, ac earum sedes assignat; at nullam assignat Hungaris, si illi ab Hunnis sint diversi. Secundò postrema verba,* quos tantorum virorum formidavit audacia, *quæ referenda sunt ad Hungaros, clarè insinuant, eosdem illos esse cum Hunnis, quorum metu sedes suas mutarunt Gothi. Hunc Gothorum timorem refert ipse Jornandes cap. 25. ubi, post relatos cap. 24. Hunnorum primos motus & victorias de Ostrogothis, sic subjungit:* Vesegothæ, id est, alii eorum (*Ostrogothorum*) socii, & occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant; diuque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere ad Valentem imperatorem..., ut partem Thraciæ sive Mœsiæ illis traderet ad colendum ejus legibus viverent, ejusque imperiis subderentur. *Id revera factum est, annuente Valente. Hunugaros igitur, quos Gothi timuerunt, eosdem cum Hunnis facit Jornandes.*

39. *Geographus Ravennas asserit Onogoriam esse juxta mare Ponticum, aut potiùs ex Libanio vicinam esse summitati Mæotidis. Eodem ferè loco Hunnos cum aliis collocavit Jornandes; at non erant angustis terminis circumscripti. Itaque si ex Onogoria illa venerunt Hungari, haud dubiè fuerint ex gente Hunniaca. Vidit Eccardus scriptores illos sibi esse contrarios, si revera circa mare Ponticum habitaverint Hungari; ideoque eos longiùs in Orientem amandare cupit, dicitque Pontum Euxinum cum mari Caspio fuisse confusum. Verùm id nullo modo verisimile est, nec consequitur ex dictis Rubruckii, qui Hunnos & Hungaros ex eadem regione* Pascatir *ortos voluit. Quippe, uti gens Hunnorum latissimè extensa fuit, poterat ab utraque Volgæ parte habitare, sedesque inter Volgam & Tanaim habere. Si autem* à Volga paulatim Tanai appropinquarunt, *ut vult ipse Eccardus; non video cur Jornandes & Ravennas eos malè collocent supra Pontum Euxinum, aut circa lacum Mæotidem. Annales Metenses hisce consonant: nam habent, Hungaros egressos esse* à Scythicis regnis, & à paludibus, quas Tanais sua refusione in immensum porrigit. *Itaque scriptores de Hunnorum & Hungarorum antiquis sedibus eodem ferè modo loquuntur; utrosque alii magis, alii minùs ad Septentrionem & Orientem removent. Nullum igitur argumentum Eccardi obstare video, quo minùs Hunnos & Hungaros ejusdem Scythicæ gentis colonias existimem, uti latissimè ostendere conatus est Otrokocsius.*

40. *Non omnia quidem Otrokocsii asserta mihi probantur, nec omnia ejus argumenta huc adducenda censeo; attamen ejus opinio mihi ob varias rationes sic probatur, ut omnino existimem, Hunnos & Hungaros eamdem esse gentem, aut certè Hungaros Hunnicæ gentis partem esse, seu coloniam à reliquis Hunnis egressam. Ratio prima est, quia tum Hunni antiquiores tum recentiores Hungari ex eisdem fere*

Scythiæ

Scythiæ regionibus venerunt ad Danubium. Hunnos ex regionibus trans Tanaiam & paludem Mæoticam veniſſe teſtantur ſcriptores eorum motibus contemporanei. Ammianus lib. 31. *cap.* 2. *ſic habet :* Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. *Conſentit S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ ſic ſcribens :* Ecce ſubitò diſcurrentibus nuntiis Oriens totus intremuit, ab ultima Mæotide inter glacialem Tanain & Maſſagetarum immanes populos, ubi Caucaſi rupibus feras gentes Alexandri clauſtra cohibent, erupiſſe Hunnorum examina, quæ pernicibus equis huc illucque volitantia, cædis pariter ac terroris cuncta complerent. *Plures poſſent adjungi, ſed hi duo mihi ſufficiunt. Rhegino abbas Prumienſis, cum citatis antè Annalibus Metenſibus, ex eadem regione veniſſe Hungaros teſtatur in Chronico ad annum* 889. *his verbis :* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX. gens Hungarorum ferociſſima, & omni belluâ crudelior, retrò antè ſeculis ideo inaudita, quia nec nominata, à Scythicis regnis, & à paludibus, quas Thanais ſua refuſione in immenſum porrigit, egreſſa eſt. *Ex hiſce liquet, eamdem Scythiæ regionem inhabitatam fuiſſe ab Hunnis & Hungaris, priusquam migrarent in Pannoniam.*

41. *Una tamen in hiſce Rheginonis verbis occurrit difficultas, nimirum cur dicat Hungaros antè ignotos fuiſſe : nam cum Hunnos non ignoraverit, videtur exiſtimare Hungaros ab illis fuiſſe diſtinctos. Certè eo argumento utitur Schönlebenius in Annalibus Carnioliæ ad annum* 889, *ubi recitatis verbis hanc interponit obſervationem :* Si non nominata vel audita prioribus ſeculis (*gens Hungarorum,*) igitur ab Hunnorum gente diverſa. *Reſpondeo Hunnos, qui in Europam tranſierant, non fuiſſe ignotos Latinis ſcriptoribus ; at eosdem ignorare potuiſſe, tantam eorum multitudinem etiam tum ſupereſſe in Aſia, ideoque ſcribere potuiſſe Rheginonem, Hungaros antè nec auditos nec nominatos ; etiamſi poſt adventum Hungarorum revera credidiſſet, eos gentem eſſe Hunnicam. Sic Luitprandus in Hiſtoria lib.* 1. *cap.* 2. *de Hungaris ſcribit :* Hungarorum gens, cujus omnes penè nationes expertæ ſunt ſævitiam, ... nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota. *Erat itaque ignota ante adventum gens Hungarorum, ſeu pars illa Hunnorum, quæ antiquas ſedes necdum relinquerat, ignotaque fuerat multis ſeculis in Europa, aut certè Latinis plerisque. At inde non conſequitur, gentem illam ortam non eſſe ex Hunnis antiquis. Poterant quidem in ea opinione eſſe Rhegino, aliique iſtius temporis ſcriptores, quia mores Hungarorum multùm diverſi erant à moribus Hunnorum illorum, qui in Pannonia & Dacia remanſerant, moresque alios ac mitiorem agendi rationem paulatim aſſumpſerant ; at, ſi revera id illi opinati ſint, quod mihi incertum apparet, eorum auctoritas prævalere non debet rationibus variis, quæ perſuadent eamdem eſſe gentem.*

42. *Altera ratio petitur ex moribus Hunnorum antiquorum, & primorum Hungarorum : nam hi ſimiles admodùm repræſentantur à ſcriptoribus coævis. Ammianus loco indicato Hunnos non modò ut vagos deſcribit, ſed etiam ut ædificiis prorſus carentes ; vagi item apud Rhegnionem deſcribuntur Scythæ, ex quibus Hungaros profectos dicit. Deinde utrique pellibus veſtiti dicuntur ; utrisque idem ferè victus attribuitur, utrisque perpetuus equorum uſus, eademque pugnandi ratio. Demum tanta eſt ſimilitudo inter ea, quæ Ammianus de Hunnorum, & Rhegino de Hungarorum moribus referunt, ut facilè eamdem gentem agnoſcas. Verùm malim hæc apud ipſos legi, quàm hîc repetere ſine neceſſitate, præſertim cùm Hungari cum fide Chriſtiana alios ſimul aſſumpſerint mores. Tertia ratio ex nomine ipſo deſumi poteſt, eoque argumento maximè utitur Otrokocſius, qui in origines omnium nominum inquirit, an ſatis feliciter, judicent alii. Nobis non eſt neceſſe etymologiam nominum* Hunni *vel* Huni & Chuni *ex radicibus Hebraicis incerto ratiocinio inveſtigare, ut appareat vocem* Hungari *ab iis levi mutationem ortam eſſe, namque id vocum illarum ſimilitudo ipſa innuit. Præterea jam antè Hunni varia habebant nomina, quibus*

bus apud antiquos appellabuntur ſcriptores, atque aliqua magis vicina erant hodierno Hungarorum quàm antiquo Hunnorum nomini. Sic Hungari *ſemel vocantur apud Jornandem, qui aliàs ſæpiùs* Hunnos *vocat :* Onogoria *eorum regio dicitur ab anonymo Ravennate ſeculi* VII. *ſcriptore :* Unnuguros *inter Hunnos recenſet Simocatta lib. 7. cap. 8. Aliis quoque vicinis nominibus vocaverunt alii Hunnos, donec demum poſt ultimam migrationem Hungarorum nomen prævaluit.*

43. *Verumtamen* Hungari *non tam conſtanter dicti fuere poſt ea tempora, ut non fuerint alia etiam nomina iisdem data. Pagius ad annum* 896. *de iis obſervat ſequentia :* Continuator iſte (*Annalium Francorum Fuldenſium apud Freherum tom.* I. *pag.* 55.) Hungaros, ſeu Ungaros, AVARES appellat (& Ungaros *etiam*) quod mirum videri non debet ; cùm Avares, Turci, & Hungari Hunnicæ nationes eſſent ; & easdem, quas antè Avares ad Danubium ſedes occuparant, Hungari incoluerint. Nicetas in lib. 2. modò Ungros, modò *Pæonas*, ſeu PANNONIOS à ſedibus, quas habitarant, Hungaros dicit : interdum HUNNOS, ut & Suidas, communi gentis nomine vocat. *Videas hinc Græcos inter Hunnos & Hungaros non diſtinxiſſe : nam lib.* 3. *ait Nicetas de Pannonia incolis :* Pæones, qui & Hunni & Hungari appellantur. *Suidas verò in Lexico vocem Unni explicat per vocem Ungari, Latinè* Hunni, Hungari. *Cùm autem Græci propinquores fuerint priſtinis Hungarorum ſedibus, illorum auctoritas prævalere deberet Germanis Scriptoribus, ſi hi revera fuiſſent in alia opinione.*

44. *Hiſce obſervatis, rurſus audiamus Pagium, qui ſic proſequitur :* Hepidannus in Annal. ad annum DCCCLXXXIX. Ungaros AGARENOS nuncupat, aitque : " In cujus (nempe Arnolfi Germaniæ „ regis) temporibus AGARENI in iſtas „ regiones primitus venerunt. „ Sed non tantùm AVARUM, poſtquam Pannoniam ſibi ſubdidêre, ſed etiam TURCORUM appellatione Hungari ab Hiſtoricis deſignantur. Porphyrogennetus enim Turcas Patzinacitis & Roſſiis confines facit, & in cap. XII. libri de Adminiſtrando imperio dicit, Turcos habere ab Occidente Franciam, à Septemtrione Patzinacitas, ſeu Tranſilvanos, à Meridie magnam Moraviam, quam ſubegerint : Chrobatos (hodie Croatos) etiam ad montes verſus finitimos eſſe. Conſtat autem hodieque Hungariam Tranſilvaniâ, Croatiâ, Moraviâ, Ruſſiâ terminari ; Savo flumine à Croatia dividi. *Hi termini mox examinabuntur. Audiamus interim reliqua :* Luitprandus, *inquit*, cap. 2. & VIII. eosdem nunc HUNGAROS nunc TURCOS appellat. Zonaras in Leone Sapiente meminit TURCORUM ad Iſtrum, qui & UNGRI dicuntur : ... & denique in Nicephoro Phoca TURCI, qui & UNGRI Thraciam vaſtaſſe dicuntur. *Poterant addi Cedrenus Curopalates, aliique Græci, qui Hungaros vocarunt* Turcos.

§. V. Duces Hungarorum ante S. Stephanum, eorumque geſta breviter perſtricta : termini regni Hungarici eo tempore, & clades ab ipſis illatæ Chriſtianis.

SCriptores *rerum Hungaricarum ſeculi* XV, *nimirum Bonfinuis, Turoczius, Ranzanus, aliique ipſos ſecuti, ab ingreſſu Hungarorum quatuor enumerant generationes ante* S. Stephanum, *quem volunt ab eorum ductore primario lineâ rectâ deſcendiſſe. Dux ille primarius fuit Arpad filius Almi. Arpadus autem inter filios habuit Zoltan ; filius Zoltani fuit Toxus vel Toxun, ac demum Toxi filius fuit Geicha vel Geyſa, pater* S. Stephani. *Hæ quatuor generationes ſatis congruunt cum tempore, quod inter primum Hungariæ ingreſſum & imperium* S. Stephani *ſtatuitur : nam id centum circiter & decem annorum eſt. Genealogia hæc ferè tota confirmari poteſt ex Conſtantino Porphyrogenito, qui eo tempore vivebat, multaque de Hungaris, quos* Turcas *vocat, memoravit in libro de Adminiſtrando imperio. Hic cap.* 40. *quatuor enumerat Arpadi filios his verbis :* Sciendum verò

Arpa-

Arpadem magnum Turciæ principem filios genuisse quatuor, quorum primus Tarcatzus, secundus Jelech, tertius Jutotzas, quartus Zaltas. *Hic* Zaltas *haud dubiè est* Zoltan *Hungarorum, de quo mox subdit laudatus scriptor* : Quartus Zaltas filium habuit Taxin, *eumdem rursus procul dubio cum Toxo, quem Hungari tertium inter duces suos collocant. Porrò vivebat Taxit, dum scribebat Constantinus, id est, paulo ante medium seculi* X, *sed necdum erat dux Hungarorum : nam alium ejus temporis asserit ducem, ut mox observabo. Toxum tamen ducem fuisse asserunt Scriptores Hungarici passim, nec est, cur negemus ducem Hungarorum deinde factum ; uti etiam constat filium ejus Geysam ducem fuisse, &* S. Stephanum *eidem successisse.*

46. *Porrò hi* S. Stephani *progenitores non omnes videntur eamdem auctoritatem habuisse apud Hungaros. Arpadus eorum princeps electus est, & quidem primus, priusquam Pannoniam ingredi statuerant Hungari. Narrat hæc laudatus Constantinus cap.* 38, *aitque principem electum consilio & impulsu Chazarorum principis, quocum fœderati erunt Hungari contra Patzinacitas, utriusque gentis inimicos. Hi autem Patzinacitæ bis Hungaros sedibus suis ejecerunt, easque occuparunt ; primò quidem, priusquam principem elegerant, ex regionibus circa Tanaim & paludem Mæoticam, versus hodiernam Moldaviam & Transilvaniam ; deinde verò alteriùs in Hungariam, quam hactenus tenuerunt. Inter geminam hanc migrationem princeps Hungarorum electus est Arpadus, teste Constantino, nimirum dum illi Transilvaniam vicinasque Boryſtheni regiones implebant. Non lubet hîc inquiere, an Patzinacitæ olim habitaverint in illa Moscoviæ Asiaticæ parte ad Oceanum ferè Septemtrionalem, quæ etiamnum* Petzora *dicitur ; at constat eos fuisse semper ad Septemtrionem Hungarorum, quos Meridiem versus pepulerunt, quosque sic diviserunt, ut una eorum pars Persidem versus abierit, altera verò tandem in Hungariam pervenerit. Posset hîc inquiri, an pars illa, qua in Orientem recessit, Turcis hodiernis dederit originem ; verùm id hujus non est loci. Audiamus Constantinum prædicta narrantem :* Turcarum (i. e. Hungarorum) gens olim prope Chazariam habitabat, . . . & quidem tunc temporis non Turcæ, sed Sabartœasphali quadam de causa dicebantur: erantque gentes eorum septem, & principem vel indigenam vel alienigenam habuerunt numquam, sed erant inter ipsos boëbodi (*sic duces vocabant*) quidam . . . Habitarunt autem cum Chazaris annos tres, omnibus eorum in bellis adjutores. *Ex annis tribus cohabitationis collige, jam antè eò aliunde accessisse Hungaros.*

47. *Mox migrationis ex eo loco causam sic refert :* Bello autem inter Turcas & Patzinacitas . . exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus ; atque earum una quidem Orientem versus, partem Persidis incoluit, . . . altera verò pars Occidentem versus sedes posuit cum boëbodo suo ac duce Lebedia in locis Atelcusu nuncupatis, quæ nunc Patzinacitarum gens incolit. *Patzinacitæ quidem à Danubio per Moldaviam & Podoliam extendebant se latè trans Boryſthenem,* (Nieper) *dum ea scribebat Constantinus, ut colligitur ex capite* 17, *ubi regionem Patzinacitarum describit. Attamen vix crediderim totam eam regionem tunc occupasse Hungaros, sed solùm partem Hungariæ hodiernæ magis vicinam, Transilvaniam nimirum, & fortasse partem Moldaviæ & vicinæ Podoliæ, aut etiam totum tractum usque ad Boryſthenem. Quidquid sit, narrat mox post præcedentia Constantinus legatos* paulo pòst *missos esse à principe Chazariæ ad Lebediam Hungarorum boëbodum, ut ille principatum gentis acceptaret. Recusavit principatum boëbodus ille, & alium assignavit boëbodum, hîc* Salmutzen *vocatum, Latinis* Almum, *cui ejusque filio Arpado principatus dari posset. Electus præ patre fuit filius Arpadus,* quem etiam, *inquit,* solenni Chazarorum more ac consuetudine in scuto erectum principem fecerunt. Et ante hunc Arpadum Turcæ principem alium nullum umquam habuerunt : ex cujus etiam posteris ad hunc usque diem princeps Turciæ constituitur. *Hic*

primus Hungarorum princeps abavus fuit S. Stephani.

48. *Electo hoc principe*, poſt aliquot annos, *uti proſequitur Conſtantinus*, Turcas invadentes Patzinacitæ, eos cum principe Arpade perſecuti ſunt. Turcæ, itaque profligati fugientes, & terram ad ſedes collocandas quærentes, magnam Moraviam ingreſſi, incolas ejus expulerunt, ibique ſedes ſuas poſuerunt, tenentque etiam in hodiernum usque diem: & ex eo tempore bellum cum Patzinacitis Turcæ non habuerunt. *Per Moraviam magnam non intelligit hodiernam Moraviam; ſed Hungariam ipſam, aut certè majorem ejus partem, quam poſt cladem Avarorum occupaverant Slavi, magnamque Moraviam vocabant. Rex Moraviæ tunc erat Zwentibaldus, aliàs* Swantoplucus, *& Conſtantino* Sphendoplocus *dictus, qui & Hungariam obtinebat Moraviæ nomine. Contra hunc advocati in auxilium fuere Hungari, uti conqueritur Luitprandus lib. 1. cap. 5, quòd illi hinc occaſionem ſumpſerint regiones illas invadendi, quemadmodum factum eſt poſt mortem Zwentibaldi, ſi Conſtantino Porphyrogenito credimus: nam is cap. 41, deſcriptâ priùs Zwentibaldi potentiâ, ſic proſequitur:* Poſt hujus autem Sphendoploci mortem, anno uno in pace exacto, orto deinde diſſidio & bello civili (*inter Zwentibaldi filios,*) invadentes Turcæ, funditus eos exſtirparunt, regionemque eorum occuparunt, quam in hodiernum usque diem incolunt; quæque ſupererat multitudo, diſſipata confugit ad finitimas gentes. *Hæc cauſa occupandi Hungariam non pugnat cum violentia à Patzinacitis illata, ſed utraque concurrit, ut colligitur ex cap. 40, ubi narrat, Patzinacitas cum Bulgaris devaſtaſſe provincias Hungarorum,* cùm *hi* abiiſſent ad expeditionem bellicam, *cum Arnulfo veroſimiliter contra Zwentibaldum. Cùm ergo reduces propriam regionem devaſtatam inveniſſent, invaſerunt Hungariam, quam paulatim totam occuparunt.*

49. *Terminos regni Hungarici, uti & vicinarum gentium variis locis deſcribit idem auctor Conſtantinus, qui eos noſſe poterat & debebat. Verùm cùm multa repetat modo paululùm diverſo, dicta ejus diligenter expendenda ſunt, & invicem conferenda. Terminos Hungarorum dat cap. 40. bis verbis:* In hoc autem loco antiqua quædam monumenta ſuperſunt; inter quæ Pons Trajani imperatoris ad initia Turciæ, & Belegrada, quæ trium dierum itinere ab ipſo ponte diſtat, ubi turris eſt ſancti ac magni Conſtantini imperatoris, & rurſus ad curſum fluminis extat Sirmium, quod Belegradâ abeſt duorum dierum itinere: inde magna Moravia baptiſmo carens, quam Turcæ devaſtarunt, cujusque princeps olim fuit Sphendoplocus. Atque hæc quidem juxta Iſtrum flumen monumenta ſunt & cognomina. Ulteriora verò, quæ omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent à fluminibus tranſcurrentibus. Eorum primum Timeſes eſt; alterum Tutes; tertium Moreſes; quartum Criſus; quintum Titza. *Fluvii hi ſunt Hungariæ, ubi finitima eſt Tranſilvaniæ, in qua aliqui eorum oriuntur. At non memorat omnes Hungariæ fluvios.*

50. *Gentes Hungaris confines latiori hoc modo enumerat:* Confines autem Turcis ſunt Orientem verſus Bulgari; ubi eos Iſter fluvius, qui & Danubius dicitur, ſeparat. *Hæc verba ſic intelligenda exiſtimo, ut velit Hungariam trans Danubium ſe extendiſſe in Orientem uſque ad limites Occidentales Bulgariæ; ſed limites hoſce Bulgarorum fuiſſe cis Danubium. Tales revera etiamnum ſunt utriusque provinciæ limites: atque ita Bulgaria eſt ad Orientem Hungariæ, declinans tamen ad Auſtrum. Orientales item Hungariæ ſunt Valachia & Tranſilvania: ſed eas provincias tunc videntur inhabitaſſe Patzinacitæ, quos ad Septemtrionem collocat ob alias eorumdem provincias magis Septemtrionales.* Septentrionalem verſus Patzinacitæ *confines ſunt Hungaris, ut proſequitur Conſtantinus. Verùm, ut jam monui, ſic illi erant ad Septentrionem, ut ſimul partim ad Orientem ſe extenderent per Moldaviam certè & Beſſarabiam, ubi Danubium attingebant. Aſſerit hoc ipſe Conſtantinus cap. 42. bis verbis:* Ab inferioribus verò partibus Danubii ex oppoſito

posito Distræ procurrit Patzinacia, eaque extenditur ad Sarcel usque, quod Chazarorum oppidum est; *nimirum in Septemtrionem trans Boryſthenem usque ad ſuperiores partes fluminis Tanais, ubi collocat oppidum Sarcel.*

51. *Patzinacitas etiam fuiſſe in Tranſilvania, cenſent varii ſcriptores, qui per Patzinacitas intelligunt Tranſilvanos. Hungari verò ſcriptores aliquando ſic loquuntur, acſi credidiſſent Tranſilvaniam tempore* S. Stephani *fuiſſe ab Hungaris inhabitatam. Verùm num.* 60. *& ſeqq. oſtendam, fuiſſe principem aliquem Patzinacitarum, quem devicit* Stephanus, *& Tranſilvaniam tunc fuiſſe Patzinacitarum provinciam. Hungari igitur ſedes habuerunt in Tranſilvania, poſtquam è provinciis magis Septemtrionalibus pulſi erant, ſed hiſce ſedibus rurſum expulſi ſunt, & firmas tandem in Hungaria ſedes locarunt. Porrò uti Patzinacitæ ex parte tantùm erant Septemtrionales Hungaris, ſic poterat & alias gentes nominare ad Septemtrionem, & præſertim Ruſſos. Verùm, quia ſolùm ſcribebat ea, quæ filius ſcire debebat ad imperium adminiſtrandum, non attendit ad exactam omnino geographiam, nec memorat omnes gentes, ſed eas maximè deſcribit, quæ in bellis prodeſſe magis poterant aut obeſſe.* Ad Occidentem Franci, *inquit prædictus ſcriptor,* ad Meridiem Chrobati; *ſub Francis comprehendens regnum Germaniæ ſeu Bavariæ, ac ipſis fundatum, quod extendebatur usque ad limites Hungariæ, rectèque collocatur ad ejus Occidentem. Croatia etimnum jacet cum Boſnia & Servia ad Meridiem Hungariæ. Conſtantinus autem ſub Croatis videtur hodiernam Boſniam comprehendere & forſan partem Serviæ, nam cap.* 31. *Croatis ingentes attribuit vires, &* Belogradum *etiam in eorum urbibus recenſet. Croatæ hi erant Chriſtiani, ut ibidem narrat; eratque eodem tempore alia* Croatia magna *non baptizata, in parte nimirum Poloniæ ad montes; at de hac non agitur. Hæc omnia ſatis oſtendunt, Hungariam iisdem ferè terminis eo tempore circumſcriptam fuiſſe, quibus hodie circumſcribitur Hungaria propriè dicta: atque hoc oſtendiſſe, ſufficit ad propoſitum noſtrum.*

52. *Stabiliti Hungari eo, quo dictum eſt, modo in Hungaria religionem Chriſtianam prorſus eliminarunt, & vicinis ſuis multa attulerunt incommoda & mala, quæ referuntur à variis ſcriptoribus. Anno* 896. *pacem iniere Hungari cum imperatore Græco, eaque occaſione grave bellum intulerunt Bulgaris, à quibus tandem magna clade ſunt repulſi. Anno* 900. *Italiam populati ſunt, ac deinde magnam Bavariæ partem, ſacra omnia profanantes in Auſtria, uti habet Pagius ad illum annum num.* 17, *&* 25. *Rurſus eosdem Italiam invaſiſſe anno* 902, *vult Pagius num.* 12. *Anno* 907. *& ſequentibus varias Germaniæ provincias miſerè vaſtarunt. Rhenum anno* 917. *transgreſſi, Alſatiam & Lotharingiam invaſerunt. Quin & anno* 924, *teſte Foldoardo in Chronico, non modò Italiam afflixerunt, ſed etiam per Alpes penetrarunt in Galliam. Alias iterum clades Germaniæ & Galliæ intulerunt anno* 925. *&* 926. *Verùm anno* 934. *ingenti clade affecti ſunt ab Henrico Germaniæ rege; atque eodem anno Hungari Græcos vexare cœperunt, Conſtantinopolim usque excurrentes. Rurſum anno* 937. *Germaniam & Galliam ferè totam populati ſunt usque ad Oceanum, ac per Italiam regreſſi ſunt in Hungariam. Græcos anno* 943. *iteratò aggreſſi, inito fœdere, receſſerunt. Anno* 949. *Galliam rurſus per italiam ingreſſi, multis affecêre cladibus: uti & anno* 954, *cùm redierunt per Alpes & Italiam. Hæc breviter indicata ſatis oſtendunt, quantum terroris & cladis intulerint Germaniæ, Galliæ, & Italiæ: nam, cùm hactenus pagani eſſent, monaſteria, eccleſias aliaque loca ſancta incendebant ac deſtruebant, tamque vagabantur liberè, acſi nullus reſiſtere auſus fuiſſet.*

53. *Verumtamen eo tempore non videntur habuiſſe principem, cui omnes parere cogerentur. Colligitur id ex Conſtantino Porphyrogenito cap.* 40, *ubi de republica Hungarorum ſic loquitur:* Octo verò hæ Turcarum gentes principibus ſuis ſubjectæ non ſunt, ſed ſingulæ pro fluminibus, quibus diſtinguuntur, mutuo inter ſe contractu ſtatuerunt, quamcumque partem bello infeſtari contigerit, ei communiter omni ſtudio & curâ ſuppetias ferre. Habent autem primum

ducem exercitûs principem è profapia Arpadæ, cum quo duo alli gylas & carchan, qui judicum vicem obtinent. Et habet unaquæque gens peculiarem principem; ſuntque gylas & carchan non nomina propria, ſed dignitates. *Itaque nullus in principatum totius gentis ſucceſſiſſe videtur poſt Arpadum, antequam electus eſt Toxus ejus nepos & avus* S. Stephani.

§. VI. Si per baptiſmum aliquorum fuerit ſpes aliqua converſionis Hungarorum ante medium ſeculi x; ea brevi concidit.

SI Græcis ſcriptoribus credimus, ante medium ſeculi x. *Hungarorum aliqui fidem Chriſtianorum ſuſceperunt. Audiamus de hiſce Joannem Scylitzen Curopalatam in Hiſtoria per Gabium Latinè reddita fol.* 62: Non deſiſtebant autem Turci (*per quos deſignat Hungaros*) in Romanorum (*id eſt, Græcorum*) regionem irrumpere, eamque depopulari, quoad Boleſodes ipſorum dux, quum decreviſſet Chriſtianorum fidem amplexari, ad Conſtantinopolim pervenit & baptizatus à Conſtantino Imperatore ſuſcipitur, patriciâtus dignitate decoratus, ac multæ pecuniæ compos effectus, deinde domum reverſus eſt. Paulò poſt item Gylas, ipſe quoque Turcorum dux, Conſtantinopolim ingreſſus baptizatur, paribusque & ipſe affectus muneribus & honoribus diſceſſit. Aſſumpſit autem & ſecum adduxit monachum quemdam, Hierotheum nomine, qui habebatur religioſus ac pius, Turciæ Epiſcopum à Theopylacto delectum, qui eò profectus, multos à barbaro errore ad religionem Chriſtianorum traduxit. Verùm Gylas in fide permanſit, neque ipſe in Romanos invadens, neque captos Chriſtianos negligens, ſed redemptos pretio curans in libertatem vindicabat. Boleſodes autem, violato fœdere divino, ſæpe omnem exercitum in Romanos adduxit. Quod quum in Francos quoque facere decreviſſet, captus ab Otone ipſorum rege in crucem actus eſt.

55. *Eadem narrat Cedrenus in Hiſtoriarum compendio tom.* 2. *pag.* 636. *editionis Pariſienſis. At ducem Hungarorum, quem* Boloſudem *vocat, ait ſimulaſſe ſe amplecti fidem Chriſtianam: & regem Francorum, per quem deſignat regem Germaniæ, malè* Joannem *nominat; cùm* Otho *dicendus fuerit cum Curopalata. Zonaras quoque in Annalibus lib.* 16 *num* 21. *eadem narravit hoc modo:* Turci (Ungaros autem ſic vocari ſuprà diximus) aliàs Romanas provincias incurſare ſoliti, ad tempus quieti fuerunt. Nam dux eorum Bologudes, & partis cujusdam princeps Gylas imperatorem convenerunt, amboque ſacroſancto regenerationis lavacro initiati, & arcanis noſtræ religionis imbuti, ac patricia dignitate ornati, onuſtique pecuniis in ſuas ſedes redierunt, adducto Pontifice, per quem multi ad DEI cognitionem pervenerunt. Ac Gylas quidem in fide permanſit pacemque ſervavit. Alter, fœdere, quod cum DEO icerat, rupto, arma Romanis intulit; idemque contra Francos facere aggreſſus, captus eſt & in crucem actus. *Sic ille, nomen Epiſcopi Hungarorum ſilentio involvens.*

56. De Bologude *vel* Boloſude *notandum eſt, non fuiſſe eum ex poſteris Arpadi, nec ducem Hungarorum, etiamſi dux vocetur à Græcis, ſed tertium tantùm dignitatis locum apud Hungaros obtinuiſſe. Conſtantinus imperator, qui ſcripſit circa tempus quo hæc facta dicuntur, cap.* 40. *poſteros Arpadi enumerat, & quosdam alios præcipuos Hungarorum, inter quos* Bultzus *eſt, quem cum Bologude eumdem eſſe, multa perſuadent. Erat hic Bultzus tertius dignitate in Hungarorum exercitu, ſeu eorum carchas. Accipe Conſtantini verba:* Tebelesque (*nepos Arpadi*) moriens filium relinquit Termatzum, qui nuper in gratiam rediit cum Bultzo tertio principe & carcha Turciæ. Bultzus autem hic carchas filius eſt Cale carcha; eſtque CALE nomen proprium, cùm CARCHAS ſit dignitas; quem admodum & GYLAS, quæ tamen major eſt quàm carchas. *Principem, ut antè dixerat,*

cerat, non alium habebant eo tempore quàm exercitûs; isque erat Phalitzis nepos Arpadi, ac sibi adjunctos habebat gylam, cujus nomen non exprimit Constantinus, & carchan, qui Bultzus *nominabatur. Itaque duo hi principes, qui verè aut fictè baptizati dicuntur Constantinopoli tempore Constantini Porphyrogeniti, videntur fuisse dignitate & imperio secundus & tertius in exercitu Hungarorum. Quod ait Zonaras Gylam fuisse principem cujusdam partis, non convenit cum dictis Porphyrogeniti, qui bis repetit nomen id fuisse dignitatis, non proprium; idque imperator, ad quos illi venisse dicuntur, quique similia diligenter investigabat, rectiùs nosse poterat, quàm alii scriptores citati, qui toto seculo fuere posteriores.*

57. *Non quidem præfractè negaverim à duobus illis Hungarorum ducibus baptismum susceptum esse imperante Constantino Porphyrogenito. Verumtamen rationes infrà allegandæ de re tota dubitare utcumque cogent. Si verò omnino credere velimus, baptizatos revera esse, major orietur dubitatio, an sincerè fidem professi sint, an verò fraudulenter simulaverint. Poterant similia fictitiè facere, ut liberiùs Constantinopolim lustrarent, ipsique coram intuerentur, an illam invadendi nulla supeteret facultas. Certè Bultzus non videtur sincerè fidem amplexus, cùm illam brevi pòst deseruerit, Græcosque omnibus viribus sæpe aggressus sit, teste Curopalata, licèt patricia dignitate multâque pecuniâ donatus abiisset. An Gylas fidelior fuerit, æquè dubito; cùm exercitum pro officio suo sequi deberet. Asserunt quidem Græci illi toto seculo posteriores, ipsum in fide permansisse: asserunt iidem, multos ab Hierotheo ad fidem conversos. Verùm nullam Hierothei uspiam mentionem apud Hungaros, Germanos, aut ullos scriptores Latinos reperio, nulla uspiam exstant conversionis per ipsum factæ, nulla Episcopatûs ipsius vestigia. Quin potiùs omnia persuadent, Hungaros multis adhuc annis æquè à fide Christiana alienos fuisse, quàm antea fuerant. Quapropter vehementer suspicor, Hierotheum illum, si revera profectus sit in Hungariam atque Episcopus Hungarorum ordinatus, nihil ibidem effecisse: nam si ipsius labore prima fidei Christianæ semina jacta essent in Hungaria, non tam ingrata fuisset posteritas, ut nomen ejus altissimo silvisset involvi silentio. Hæc mea est sententia, quæ pluribus per decursum firmabitur. At alia est Godofredi Schwartzii, aut certè aliam ipse lectoribus suis instillare voluit.*

58. *Scriptor ille ab hoc duorum principum baptismo totius Hungariæ conversionem repetit. Opinionem suam sic exponit. Gylas ille Constantinopoli conversus erat princeps Transilvaniæ, filiamque habuit Saroltam, quæ nupsit Geysæ patri* S. Stephani. *Per Saroltam igitur conversus est Geysa; ejusque operâ, uti & filii ejus* S. Stephani, *fides per totam Hungariam promulgata. Itaque à conversione Gylæ repetenda est totius Hungariæ conversio, si lubet credere Schwartzio, qui multa fidenter affirmat; at nihil ex hisce probat idoneis rationibus vel auctoritatibus. Audiamus igitur primò, quàm solidè ostendat, Gylam fuisse ducem Transilvaniæ. Peccat primò ille scriptor, quia sine fundamento supponit, Gyulam Transilvaniæ principem, cujus filiam deinde Geysa duxisse dicitur, natione Hungarum fuisse: nam id ostendere debuerat, antequam probare conaretur, Gylam Hungarum, qui conversus fertur Constantinopoli, cum illo eumdem esse. Clarum enim est, duos esse diversos, si alter sit Hungarus, alter nationis alterius. Deinde falso hoc supposito nixus, nihilo rectiùs ratiocinatur hoc modo:* Res tota eò redit, *inquit pag.* 28, ut doceamus, quo sono Hungari suum Gyula pronuntient. *Tum observatis quibusdam de duplici* G *Hungarorum, ait pronuntiari* Diu-ia, *ut dissyllabum, scribi verò* Gyula: Atque hæc, *inquit*, de Hungarorum vocabulo, cui Gylas Græcorum, quantùm per rationem istorum scribendi licuit, prorsus respondet. *Equidem id non video, cùm Græci vocem non expresserint, sicuti illam scribunt Hungari, nec sicut illam pronunciant. Latini scriptores, qui Gyulam vocarunt* Julum *magis accesserunt ad modum pronuntiandi Hungarorum. Verùm non opus de pronuntiatione disputare aut scriptione vocis, cùm alia ad manum sint argumenta, quæ gratis assertam conjectu-*

ram prorsus evertunt. Primò Gylas, *teste Constantino, qui tunc imperabat, cap.* 41, *nomen est dignitatis, non proprium; at Gyula nomen est proprium. Itaque nomina illa debent esse diversa, nec Gylas significat principem Transilvaniæ, quam ne quidem possidebant Hungari, sed ducem exercitûs supremo duci subordinatum.*

59. *Schwartzius interim sic pergit num.* 31: Isque GYLAS Græcorum quin idem sit ac Gyula Hungarorum, dubitare nos non sinunt rationes partim chronologicæ, partim regiones, cujus dominium obtinebat, situs. Scriptoribus namque Hungaris perhibentibus, auspiciis suis Transilvaniam rexit, memoriamque nominis ad nostrum usque seculum retinuit Transilvaniæ caput Alba Julia, Hungaris dicta GYULA FEJERVAR, id est, ALBA GYULÆ, & hinc circumjacens quoque regio, Albensis comitatûs nomine insignis, Hungaris GYULA-FEJÉR-VÁR-MEGYE audit . . . Ex Transilvania igitur proximum Gyulæ duci in urbem Constantini iter patebat. Adde, præfecturæ ipsius fines imperium attigisse Constantinopolitanorum; quod Cedreni & Zonaræ verba, quibus pacem cum Romanis eum servasse, & ab omnibus incursionibus in fines Romanorum sibi (eum) abstinuisse, testantur, satis superque docent. Unde, vel ipsa vicinitate Gyula permotus videtur, ut primùm Græcis familiariùs uteretur, sanioraque ab eis doctus, Constantinopolim deinde peteret. Calculus denique chronologicus, paulò post accuratiùs subducendus, ostendit Gyulam nostrum & Stephani patrem Geysam coætaneos fuisse, ut hic filiam istius uxorem ducere, Stephanumque ex eo conjugio suscipere potuerit. *Hæc ille, reducens mox chronotaxim ad annum circiter* 950, *& subjiciens:* Nullis igitur conjecturis operosis, nullis portentis, an fabulis, opus est, ad explicandum, unde Geysæ gentique ejus lux illa beata affulsit, si Saroltam, quam paulo antè, vel paulo pòst Gyula sustulit, quàm à paganismi erroribus resipuisset, ad hoc præcipuè opus à DEO fuisse delectam, adfirmaverimus. *Itaque pro* S. Stephano *ejusque patre Geysa, quorum maximè operâ conversos Hungaros, hactenus creditum fuerat; Gyulam & Saroltam nobis obtrudit scriptor ille, ut Latinis doctoribus Græcum substituat Hierotheum.*

60. *Verùm quàm multa peccet Schwartzius in hisce, quæ suæ inventionis esse gloriatur num.* 19, *paucis patebit. Primò Gyula, qui Transilvaniæ præerat tempore Constantini Porphyrogeniti, non erat princeps Hungarus, sed Patzinacita: ita ut idem esse nequeat cum Gyla, qui Constantinopoli baptizatus est, aut Gylas hic fuerit Patzinacita, non Hungarus. Testis mihi est* dignitate & litterarum ornamentis eminentissimus, *uti ipse eum vocat Schwartzius num.* 25, *idemque coævus Constantinus imperator, qui Transilvaniam non obscurè Patzinacitis attribuit. Audi eum cap.* 37 *ubi ditionem Patzinacitarum describit:* Et Patzinacia quidem universa in themata (*id est provincias*) octo dividitur, quæ magnos quoque principes totidem habet. Themata autem isthæc sunt. Primum est Ertem, secundum Tzur; tertium Gyla *&c. Illud thema Gyla, Transilvaniam esse, varia indicant. Nam mox enumerantur quatuor provinciæ inter Borysthenem & Danubium sitæ, & quatuor illæ sic describuntur:* Nimirum thema Giazichopon Bulgariæ finitimum est (*quia situm ad Danubium in Bessarabia & Moldavia*) inferius thema Gylæ Turciæ proximum est; Charoboe thema Russiæ adjacet; Jabdiertim verò thema conterminum est tributariis pagis Russiæ regionis, puta Ultinis, Derblenis, Lenzeninis, reliquisque Sclavis. *Prima provincia finitima est Bulgariæ adeoque ad Danubium, tertia Russiæ, nigræ videlicet; quarta etiam Russis & Slavis, ita ut hæ duæ fuerint in hodierna Podolia: itaque secunda provincia,* Gyla *dicta, quæ Turciæ, seu Hungariæ proxima erat, nullibi aptiùs inveniri potest quàm in Transilvania: nam sic etiam intelligitur, cur, ut mox subdit, Patzinacia distaret à* Turcia dierum quatuor *itinere, videlicet propter maximos montes, quibus Transilvania includitur.*

61. *Hinc*

61. *Hinc itaque rectiùs intelligitur, cur Alba Julia ab Hungaris dicatur* Gyula-Fejérvár, *seu* Alba Gyulæ, *à provincia nimirum, cui nomen id olim fuit inditum, nisi ipsum nomen Latinum* Julia *sic efferant Hungari, ut ex* Julia *formetur* Gyula. *Accipe & alium locum Constantini cap.* 40, *ubi sic habet:* Locus autem, quem primitus Turcæ occupabant, à fluvio interlabente vocatur Etel & Guzu, in quo nunc Patzinacitæ commorantur; à quibus sanè pulsi Turcæ & profugientes, sedes posuerunt illic, ubi nunc habitant; *nimirum in Hungaria. Quæ, obsecro, provincia* Etel *vel* Atel, *ut scribit cap.* 38, *dicta est nisi, Transilvania, ab Aluta nimirum fluvio, vulgò* Alt dicto? *Turcæ etiamnum Transilvaniam vocant* Ertel, *unâ tantùm literâ adjectâ. Itaque Patzinacitæ tunc obtinebant Transilvaniam, quâ Hungaros expulerant: idque congruum est ipsi Hungarorum traditioni & historiæ: nam ajunt majores suos aliquot annis consedisse in Transilvania, ac deinde in Hungariam venisse. Idem colligitur ex eo, quod non soli Hungari inhabitent Transilvaniam, quódque nomine distinguatur ab Hungaria propria: nam omnes incolas in adventu suo expulerunt, ditionemque suam vocarunt* Hungariam; *sed neutrum contigit in provinciis, quas Hungari deinde regno suo adjecerunt, inter quas numeranda est ipsa Transilvania, per* S. Stephanum *subjecta, ut suo loco videbimus. Curopalates etiam sic describit Patzinacitarum terras, ut Transilvania iis omnino sit includenda:* Pazzinacarum, *inquit fol.* 116, natio Scythica est: . . incolunt autem loca ultra Istrum, à Boristhene fluvio ad Pannoniam pertinentes campos. *Consonat Cedrenus his verbis pag.* 775: Incolunt (*Patzinacitæ*) trans Istrum planities à Borysthene fluvio ad Pannoniam usque porrectas. *Suidas ad vocem* Daci, *ait Dacos suo tempore* Patzinacitas *vocatos fuisse, nimirum quia Daciam antiquam ferè totam possidebant. Ex hisce patet, quàm inania jactet Schwartzius, qui Gylam Hungarum in Transilvania quærit, eumque Hungariæ apostolum comminiscitur cum Sarolta filia atque episcopo Hierotheo, de quorum pro fide laboribus nulla uspiam apud Hungaros fuit mentio.*

62. *Quàm id improbabile sit, docet Gyula istius Gylæ filius, qui bellum movit* S. Stephano, *quòd religionem Christianam in regno suo propagaret. Bellum illud Transilvanos inter & Hungaros certum est, victoque Transilvano, fides Christiana suscepta est in Transilvania, ut suo loco videbimus. Itaque religio Christiana ex Transilvania non penetravit in Hungariam, sed* Stephanus *eam Transilvaniæ primus intulit. Audiamus de hisce Schwartzium ipsum, qui num.* 34. *sic scribit:* Duo his, quæ hactenus dicta sunt, opponi possunt. Primum, quòd Gyula, Saroltæ frater, paganis erroribus addictissimus, S. Stephano, cùm universam gentem cognitione Christi imbuere conaretur, in primis adversatus sit, usque adeo ut sanctus rex in avunculum, qui classicum prior cecinerat, exercitum ducere cogeretur. Sed, adspirante meliori causæ DEO, Gyula victus, provinciâ exutus, inque Hungariam cum tota familia abductus est; ex quo tempore Transilvania regno Hungariæ accessit. Ita Turoczius, Bonfinius, Ranzanus; *uti & alii antiquiores. Respondet quidem Schwartzius, Gyulam filium à paterna pietate desciviſſe; sed id dicitur prorsus improbabiliter, cùm nullum pietatis patris Gylæ adducat testem, nullum Apostasiæ filii indicium, nullum fidei Christianæ in Transilvania eo tempore vestigium. Quomodo etiam cum opinione sua conciliabit hæc sua verba:* Ex quo tempore Transilvania regno Hungariæ accessit? *Vera hæc quidem; at pugnantia cum dictis Schwartzii. Si enim Transilvania non erat Hungarorum, Hungarus princeps non erat, qui eam obtinebat; Gylas igitur Hungarus princeps, qui Constantinopoli baptizatus dicitur, non erat princeps Transilvaniæ, adeoque tota Schwartzii machina, hoc fundamento nixa, labatur necesse est.*

63. *Verùm, inquiet aliquis, saltem Gylas Hungarus conversus est Constantinopoli, & secum duxit Hierotheum episcopum, per quem multi alii sunt conversi. Asserunt id quidem Zonaras, Curopalates &*

Cedrenus, pro quorum auctoritate ambitiosè pugnat Schwartzius, quia non ignorabat illam Hungarorum conversionem, ipsumque Hierotheum episcopum, Hungaris scriptoribus, aliisque Latinis omnibus, prorsus esse incognitum, fateturque num. 41. *rem totam niti Græcorum tantùm testimonio, trium videlicet jam dictorum, quibus non modò non suffragantur Latini; sed planè etiam repugnant, dum conversionem Hungarorum & serius collocant, & aliis attribuunt. Audiamus, quod pro* indubitata *illorum* fide, *ut eam vocat num.* 35, *afferat num.* 41, *ubi de iis agit miro verborum ambitu:* Testes quidem ita comparatos, *inquit*, primò omnium evincendum, ut eorum fides jure sollicitari nequeat. Ac rei gestæ tametsi non interfuerunt, justo tamen longiùs non distabant, clari circa finem seculi XI, initiumque seculi XII. *Accipe, lector, quàm omnem in partem versatile sit hujus scriptoris ingenium. Ex proprio ipsius calculo hi Græci à facto, quod narrant, aberant annis præterpropter centum & quinquaginta, nec tamen distabant justo longiùs. At num.* 3. *Sigebertus, qui eodem cum prædictis vixit tempore, quique ibidem citatur de facto quinquaginta, ut minimùm, annis posteriore,* inter sequiores *numeratur scriptores. Nolim hîc defendere rejectam ibi Sigeberti sententiam. Verùm id lubet inquirere, cur Sigebertus, quinquaginta annis propinquior, nimiùm distet à re gesta, si Græci tanto tempore remotiores non distabant justo longiùs? Unica, opinor, ratio est, quia narratio Sigeberti displicuit Schwartzio, placuit verò relatio Græcorum. At nulli viro cordato placebit, quod Schwartzius non hîc modo, sed ubique in Opusculo suo, scriptores sibi faventes supra meritum attollat, adversantes verò infra meritum deprimat.*

64. *Pergit ille hoc modo:* Deinde, quod scriptores istos inter se conferentibus continuò patebit, unum omnes monumentum vetus, rebusque descriptis æquale, in Annales suos transtulêre; iisdem namque sententiis, imò iisdem ferè verbis, utuntur. Et mihi quidem Zonaras auctorem primum simpliciter secutus, Cedrenus & Curopalates nomen Francorum, vel potiùs Germaniæ regis, sub quo Bulchu dux supplicium subiit, ex sua quisque opinione supplevisse videntur. Quo factum est, ut Cedrenus, privatus & monachus, veterum codicum lectioni ita unicè affixus, ut in recentiorum temporum gestis hospes esset, suavem illum erraret errorem, JOANNEM dicens, quem OTTONEM vocare debuisset. At Scylitzes in luce hominum agens, curopalatis honore in aula imperatoria defunctus, unde & appellatio ei adhæsit, non æquè ignorare poterat, quæ vel suo, vel non multo antè decurso tempore acta fuerunt. Hujusce monumenti auctorem, quem tres illos trivisse adfirmavimus, circa Constantini tempora vixisse, dubitare nos non sinunt, tam ducum in urbe Constantini baptizatorum, quàm adducti ad Hungaros Hierothei episcopi nomina; quæ certè sine litterarum præsidio seculi, & quod excurrit, ætatem non tulissent. Si verò tulerunt, rem divulgatam inque publicum omnibus notam, quæ nec seculi spatio in animis hominum obliterari potuit, fuisse necesse est. *Si hæc justa est apologia, quâ Græcorum illorum fides in tuto collocatur; facilè narratiunculæ quælibet fidem obtinebunt, modo illarum scriptores nomina personarum expresserint: nam iisdem rationibus contendi poterit, relationem ex antiquis monumentis haustam esse.*

65. *Annotationem adjunxit Schwartzius, hisce verbis conceptam:* Existimant multi Cedrenum, Scylitzem & Zonaram alterum dicta alterius bona fide descripsisse. *Id sanè multo verisimilius est, quàm omnes ex eodem hausisse monumento. Attamen non placet critico nostro hæc conjectura:* Verùm, *inquit*, an ejusdem homines ætatis, sine turpissima plagii nota, uno eodemque in loco ac pænè tempore, id facere potuerint, aut famæ suæ prorsus securi id facere sustinuerint, non facilè mihi persuaserim. Quid enim obstat, quo minùs omnes ex unis sua hauserint fontibus. Unde illa in narrando similitudo, aliqua tamen etiam, inque plurimis exstantior, dissi-

dissimilitudo. *Hæc quidem ille. At dubium non est, quin Cedrenus sua descripserit ex Scylitze, quem ferè verbotenus imitatus est ab imperio Michaëlis Curopalatæ usque ad Isaacium Comnenum, teste Oudino de scriptoribus tom. 2. col. 1130, qui varios citat scriptores, inter quos Leo Allatius de Georgiis & eorum scriptis pag. 334. de Cedreno sic loquitur :* Opus è variis historiis, non sententiis solùm, sed verbotenus consarcinatum absolvit: quæ si ab auctoribus repeterentur, nudus ipse æquè ac cornicula illa remaneret. Nescio qua fronte, quæ exscripsit, pro suis divendidit, adeo ut vix unam alteramve periodum in tam vasto volumine Cedreni propriam ac legitimam reperias. *Zonaram quoque ex Scylitze factum istud mutuatum esse admodum est verisimile, licèt Zonaras verba illius minùs sit mutuatus. Itaque nullo modo verisimile est, antiquum aliquod monumentum tribus istis scriptoribus præluxisse. Sola dissimilitudo in nominibus occurrit, eaque imputanda est eorum in describendo negligentiæ.*

66. *Verùm etsi Curopalates, qui primus videtur hanc scripsisse historiam, scripturam aliquam habuisset antiquiorem, idque nobis constaret, an idcirco verbis ejus continuò fides adhibenda, silentibus scriptoribus omnibus antiquioribus, Græcis æquè ac Latinis? An statim verum est censendum, quod in schedula qualibet scriptum reperitur? Potuit sanè Curopalates schedulam aliquam invenire, in qua descriptus erat baptismus ducum Hungarorum, uti & missio Hierothei in Hungariam, indeque etiam vel aliunde discere apostasiam Bolosudis, & infelicem ipsius interitum. Supponamus ejusmodi schedulam ab ipso vel à Zonara repertam, an inde concludemus, omnia facta esse, prout illa tanto pòst tempore narravit Curopalates? Minimè verò. Nam auctor ejusmodi scripturæ credere potuit, serio fieri, quæ fiebant scenicè, primosque rumores de conversione quorumdam Hungarorum temere in chartam conjicere; atque eo modo in errorem pertrahere scriptores incautos, qui pòst centum & triginta annos inventuri erant schedulam illam, temere exaratam, antequam rei veritas discussa erat ac satis innotuerat. Sive ergo ex antiquiori monumento scripserint prædicti auctores, sive ex sola fama populari, remotiores sunt, quàm ut fides adhibenda sit eorum dictis in facto, quod aliunde falsitatis maximè est suspectum, quódque ipsi sic narrant, ut pateat non fuisse exactè instructos de rei veritate, cùm varios admisceant errores, quos paucis exhibeo.*

67. *Errant 1°, cum Bolesòdem vocant ducem Hungarorum aut principem eo modo, acsi omnium Hungarorum princeps fuisset: nam Bultzus, quem cum Bolesode eumdem fatetur Schwartzius, tertius tantùm erat in Hungarorum exercitu, nec erat ex posteris Arpadi, uti ostendi num. 56. Errant 2°. Curopalates & Cedrenus, dum affirmant* sæpe omnem exercitum *à Bolesode ductum contra Græcos, & quidem post baptismum: nam neque ipsi memorant illas Hungarorum irruptiones, neque illæ referuntur ab aliis, neque verisimiles sunt, cùm circa medium seculi* x. *Hungari occupatiores fuerint in Italia, Gallia & Germania, quàm ut totum exercitum contra Græcos ducere potuerint. Hinc colligas, quantâ negligentiâ in scribendo usi sint Græci illi, qui* sæpe *iteratas irrruptiones Bolesodis somniant, & nullam Hungarorum cum Græcis velitationem attingunt, ac ne Bolesòdem quidem alibi uspiam nominant. Zonaras paulò modestiùs dixit,* Arma Romanis intulit, *suspicatus forsan, id fieri potuisse à Bolesode, etiamsi id ipse ignoraret. Errant 3°, cùm alterum Hungarorum ducem vocant* Gylam, *ac si nomen esset proprium, cùm dignitatis sit, teste Constantino Porphyrogenito de Administrando imperio cap. 38. Errat 4°. Cedrenus, cùm regem Germaniæ vocat* Joannem.

68. *Erroribus claris admiscent alia, quæ verisimilia non sunt. Verisimile non est, multos per Hierotheum in Hungaria conversos, cùm illius Hierothei gestorumque ejus nulla uspiam sit memoria, multaque persuadeant, Hungaros diu post in infidelitate permansisse. Nihilo verisimilius est, Gylam perstitisse in fide ob easdem rationes. At hæc illi facilè potuerunt scribere ea solùm ratione, quòd non invenirent contrarium, scirentque Hungaros ad fidem*

conversos, dum scribebant. Scribunt Hierotheum Turciæ, id est, Hungariæ Episcopum ordinatum à Theophylacto patriarcha; & ne quidem exprimunt, ubi sedem fixerit Episcopalem; neque explicant, an aliquot sibi adjunctos habuerit presbyteros, aliosque ministros sacros. Quod manifestum est indicium, eos scripsisse de re, quam non satis noverant. Zonaras certè, dum & nomen Hierothei & Theophylacti & Ottonis cautè prætermittit, insinuat suspectam sibi fuisse historiam. Cedrenus vero, qui anilium fabularum scriptor & veri incuriosus *meritò vocatur à Lipsio apud Oudinum citatum, quique Curopalatam descripsit, nomina liberiùs expressit quàm veriùs. Curopalates autem ipse quantæ auctoritatis esse possit, si Cedrenus anilium fabularum sit scriptor, collige ex utriusque consonantia, quæ maxima est in gestis temporum, de quibus agimus. Tandem Græcos illos tres fidem non mereri de re tamdiu præterita, tamque inconcinnè enarrata, evincent argumenta, quæ subjungo.*

69. *Primum argumentum desumo ex silentio omnium Græcorum, qui scripserunt post medium seculi* X. *usque ad finem ferè seculi* XI, *quo Curopalates scripsit. Intra illud tempus non pauci fuerunt Historici Græci, qui non poterant ignorare conversionem Hungarorum, quique non videntur eam omissuri fuisse, si inchoata fuisset Constantinopoli, & promota per Hierotheum. Descripserunt imperium Constantini Porphyrogeniti varii scriptores, qui Theophanem continuarunt, editique sunt à Combefisio; at nullus illorum memoravit hanc Hungarorum conversionem, etiamsi eodem seculo videantur scripsisse. Constantinus ipse imperator scripsit de Administrando imperio ad Romanum filium, atque eo quidem tempore, quo res tota paulò antè peragi debuerat, si facta esset. Verumtamen Constantinus non modò conversionem illam silet, sed etiam expressis verbis testatur, Hungaros necdum eo tempore fuisse conversos. Audi verba ejus cap.* 40: Inde magna Moravia, *id est, Hungaria,* baptismo carens. *Ex hisce verbis necessario consequitur, fabulosa esse, quæ de Hungarorum conversione habet Curopalates cum sequacibus suis, modò ostendi possit, Constantinum scripsisse post tempus ab iis designatum.*

70. *Edidit illum librum Constantinus circa annum* 950, *ut facilè ostendi potest: nam scripsit ad Romanum filium jam coronatum, ut eumdem ad imperium rectè administrandum erudiret, & post mortem Romani Lacapeni, de quo, ut defuncto, loquitur cap.* 14. *Obiit autem Romanus Lacapenus olim imperator Indictionis sextæ mense Julio, id est, anno* 948, *quemadmodum ibidem habet Pagius num.* 3. *Romanus verò junior sequenti anno* 949. *ad imperii societatem assumptus est à Constantino patre. Audiamus de hisce Cedrenum tom.* 2 *pag.* 635: Mense Julio sextæ Indictionis Romanus . . . debitum naturæ persolvit . . . Proinde Constantinus Porphyrogenitus, omnibus, quæ suspecta erant, submotis, & solus jam imperans, festo Paschatis die, Romano filio suo diadema imponit. *Coronatus ergo est Romanus anno* 949, *postquam Lacapenus obierat mense Julio anni* 948. *Non igitur scripsit Constantinus id Opus ante annum* 949; *sed vel eodem anno, vel sequente: nam cap.* 26. *de Lothario Italiæ rege, qui obiit anno* 950, *mense Novembri, ut rectè probat Pagius ad dictum annum num.* 1, *ait,* Qui nunc Italiæ rex est. *Rursum cap.* 27. *dicit fuisse Indictionem septimam, dum scribebat. Cùm autem Indictio septima fuerit anno* 949, *illo anno opus suum componere cœperat, eodemque vel sequenti* 950. *absolvit.*

71. *Nunc videamus, an relatio Græcorum consistere possit cum dictis Constantini, qui circa annum* 950. *asseruit, Hungariam baptismo carere. Otto Germaniæ rex ac postea imperator anno* 955, *die* X. *Augusti, insignem retulit victoriam de Hungaris, quorum tres duces fuere capti ac laqueo exstincti. Victoriam hanc multi narrarunt scriptores, atque ex iis Pagius ad annum* 955. *Turoczius eamdem Hungarorum cladem videtur describere cap.* 25, *licèt multùm aberret in chronotaxi, cùm rem gestam referat ad imperium Conradi I. imperatoris. Ab hoc scriptore inter captivos & occisos nominantur* Leel & Bulchu illustres capitanei, *atque hic* Bulchu *à variis idem esse creditur cum Bolesode, quem*

bapti-

baptizatum Constantinopoli dixerunt laudati scriptores Græci. Inter hanc cladem & baptismum Hungarorum tam multa Græci nostri interponunt, ut ex dictis eorum baptismus iste collocandus videatur ante annum 950. *Agnoscere id debet Schwartzius, qui num.* 39. *de tempore istius baptismi sic ratiocinatur:* Denique negligendum non est, quod Zonaras tradit, post susceptum à ducibus baptismum, Hungaros ad tempus conquievisse, ac rursus Bulosudem, rupto fœdere, impressionem in Romanos fecisse. Secundum Cedrenum (*& Curopalatam*) sæpiùs cum universa gente Romanos adgressus est. Hæc Hungarorum quies & repetitæ Bulosudis ductu incursiones, donec tandem res malè ipsis, ac duci cumprimis, verteret, quatuor certè aut quinque annos, si non plures à fatali Bultzkonis anno, qui fuit CMLV, retrogradiendo abstulerint . . . Ponamus igitur annum CML. *Sic ille interposita baptismo & morti Bulosudis rectè exponit; at illa plures absumere debuissent annos, si facta essent. Sanè quies, post ducum baptismum secuta, duorum saltem aut trium annorum fuit, aut quies non fuit: secutæ totius gentis irruptiones sæpiùs repetitæ, etiamsi annuæ fuissent, tres, ut minimùm, annos tenere debuerant. Itaque ducum Hungarorum baptismus figendus esset ante annum* 950, *præsertim cùm Hungari annò* 954. *Græcos non invaserint, sed Germaniam, Galliam, & Italiam, uti videre est apud Pagium ad dictum annum.*

72. *Quapropter ille baptismus contingere debuerat, antequam scribebat Constantinus, nec ille dixisset Hungariam baptismo carere, si vera narrasset Curopolates cum suis. Si horum relatio aliquid saltem veri continet, & duces Hungari ficto animo baptismum susceperint (quod omittere potuit Constantinus, ne proderet posteris se adeo delusum fuisse) id verisimiliter contigit circa annum* 943, *quo Hungari Græcos invaserunt, initaque pace reversi sunt. Theophanis Continuator in Romano Lacapeno rem narrat hoc modo:* Indictione prima mense Aprili, rursus Turci (*id est Hungari*) cum ingentibus copiis Romanæ ditionis fines invaserunt. Egressus verò Theophanes patricius accubitor, pacis cum eis fœdus percussit, acceptis obsidibus ex illustrioribus. Hincque adeo contigit, in annos quinque pacem induciasque servari. *Inter dictos obsides forsan fuerint Bulosudes & Gylas, qui se Christianos, susceptо baptismo, fingere potuerunt, ut Græcis facilius imponerent, ac remitterentur in Hungariam. Si verò inter obsides non fuerunt, sed sponte venerunt, uti volunt Græci, id agere potuerunt, ut obsides suos melius reciperent. Quidquid sit, nulli tempori aptius alligari potest, Hungarorum baptismus, cùm pax ad quinque saltem annos duraverit, & rupta fuerit, imperante Constantino: nam laudatus Theophanis continuator in Constantino num.* 47. *ait, Turcos seu Hungaros excurrisse ad urbem usque Constantinopolitanam, sed repulsos esse per duces Constantini, domumque reversos, nulla initæ pacis facta mentione. Ex dictis hæc conjectura mihi apparet verisimilis. Pacem inierunt Hungari cum Græcis anno* 943, *imperante adhuc Romano Lacapeno; anno autem* 944, *ubi solus Constantinus imperare cœperat, duces Hungari baptismum susceperunt, sed fictè: simulationem verò illam protraxerunt, donec anno* 948 *vel* 949. *rursum cœperunt in ditiones Græcorum irrumpere, ita ut potuerit scire Constantinus, dum Opusculum suum scribebat, eorum conversionem non fuisse sinceram. Hæc dicta sunt in hypothesi, quod baptismum susceperint Bulosudes & Gylas: nam ne id quidem satis certum puto.*

73. *Conversioni Hungarorum, quæ cœpta esset ante medium seculi* X, *non minùs contrarii sunt scriptores Latini. Floruit post medium dicti seculi Luitprandus diaconus & postea episcopus Ticinensis, qui res maximè sui temporis Hungaricas frequenter descripsit. Non multis pòst annis scripsit Witikindus monachus & historiographus. Eodem seculo ad finem decurrente videtur scripsisse Continuator Rheginonis, multique alii eodem seculo historicè scripserunt, & de Hungaris meminerunt: at nullus de hac eorum meminit conversione. Seculo* XI. *&* XII. *plurima conscripta sunt*

Chronica universalia, in quibus Hungarorum conversio narratur ; at nullibi dicitur initium habuisse Constantinopoli, aut ante medium seculi X. *Sanè, si vera esset hæc conversio, non poterat ignorari à tot scriptoribus coævis aut supparibus, nec taceri debebat, præsertim à Luitprando, qui toties in Hungaros invehitur, quique legatus Ottonis fuit Constantinopoli. Æquè mirum esset Hungarorum omnium de hac conversione silentium, si conversio locum habuisset. Verùm hæc argumenta à silentio omnium scriptorum, etiamsi vehementer urgeant, nequaquam sunt necessaria, cùm non desint aperta pro hac veritate testimonia.*

74. S. Stephanus *in diplomate dato pro prima Hungariæ abbatia S. Martino sacra, quod totum recitabo num.* 149. *& sequentibus, sic loquitur :* Necdum enim (*aliàs* etiam) episcopatus & abbatiæ præter ipsum locum (*S. Martini abbatiam, à Geysa cœptam & perfectam à* Stephano) in regno Ungarico fuerant (*aliàs* sitæ erant.) *Si anno* 997, *de quo agit* Stephanus, *nullus Episcopatus in regno Hungarorum fuerat, ubi esse potuit episcopatus Hierothei, ubi ipse Hierotheus episcopus sedem habuerat ? Si autem nullibi sedem episcopalem in Hungaria fixerit Hierotheus, uti constat ex allegatis* S. Stephani *verbis, consequitur, aut omnino in Hungaria eumdem non fuisse, aut ibidem non diu mansisse, sive quòd obierit, sive quòd, re infecta ac desperata, redierit in patriam. Piligrinus Laureacensis episcopus circa annum* 974. *de initio conversionis Hungarorum scripsit ad summum Pontificem Benedictum, tamquam de re nuperrimè cœpta. Rescripsit Benedictus ad archiepiscopos Germaniæ & Ottonem II. imperatorem. Utramque epistolam edidit Lambecius in Commentariis de bibliotheca cæsarea lib.* 2. *cap.* 8. *pag.* 641. *& sequentibus.*

75. *In epistola autem Benedicti dicitur :* Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem omnipotentis DEI erumpimus, non modò sæpe dicta Laureacensis ecclesia (*quam dixerat desertam fuisse usque ad victoriam Ottonis anno* 955. *partam*) hostium cessante terrore, cum accolis suis pace & tranquillitate potitur, verùm etiam ipsi dudum inimici illum, quem persecuti sunt more gentili, jamjam Christum baptizati profitentur, & sacerdotes modò habere desiderant, ac, prout scire rudes poterunt, venerantur, & ecclesias quasdam in sua terra, quas patres incendio delerunt, posteri restaurare videntur. *Hæc Pontificis verba, uti & verba Piligrini, postea suo loco uberiùs danda, apertè declarant, tunc novam fuisse Hungarorum conversionem, eamque cœptam non esse, nisi post pacem cum Ottone initam. Quo autem anno pax illa coaluerit, non omnino certum est ; at constat, eam fuisse conclusam post Hungarorum stragem anno* 955. *factam. Plura Latinorum testimonia proferemus infrà, ubi vera initia religionis Christianæ in Hungaria assignabimus. Tutò interim asserere liceat, religionem Christianam in Hungaria non esse cœptam à baptismo Bulosudis & Gylæ, seu quod ille baptismus prorsus sit fictitius, seu quod ficto animo sit susceptus, seu denique quod illi fidem constanter professi non sint.*

§. VII. Cœpta conversio Hungarorum, regnante Geysa patre S. Stephani, occasione pacis inter Ottonem & Geysam initæ : Piligrinus Laureacensis præsul facultatem petit erigendi episcopatus in Hungaria.

PRimus Hungarorum princeps, *qui fidem Christianam amplexus est, fuit Geysa, pater* S. Stephani, *uti cum Carthuitio testantur scriptores varii. Hanc rem minimè dubiam existimo, etiamsi aliqui laudem conversæ Hungariæ sic attribuerint* S. Stephano, *ut Geysam videantur excludere. At ideo sic illi videntur locuti, quia rudia & imperfecta fidei initia perfecit Sanctus. Prima occasio conversionis Hungarorum nata videtur ex memorata eorumdem clade anni* 955 : *nam, fractis viribus animisque immensa illa strage, ad pacem cum Germanis stabiliendam respicere cœperunt. Pax verò Christia-*

nis

nis prædicatoribus occasionem dedit Hungaros adeundi, eorumque conversionem tentandi. Non obscurè id colligitur ex laudata modò Benedicti Papæ epistola apud Lambecium pag. 647, *ubi hæc leguntur de ecclesia Laureacensi, sub cujus provincia fuerat Pannonia, dum in ea erant Christiani:* Ex omnibus ecclesiarum diœcesibus Pannoniæ, hæc (*Laureacensis*) antiquitate & archiepiscopii dignitate esse primitiva creditur; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione barbarorum deserta & in solitudinem redacta, nullum Christianæ professionis habitatorem meminit, usque dum invictissimus augustus & pater patriæ (*Otto* I.) genitor quippe pii imperatoris nostri (quem adhuc superesse & diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit. Nunc autem *&c. Subdit verba data num.* 75, *nimirum Laureacensem ecclesiam* confinio Ungarorum *adjacentem, ut paulò antè dixerat*, cum accolis suis (*Hungaris*) pace & tranquillitate *potiri, ipsosque dudum inimicos Hungaros ad Christum converti. Itaque manifestè insinuat, ex victoria Ottonis pacem, ex pace verò conversionem Hungarorum esse enatam.*

77. *Optimè hæc congruunt cum iis, quæ Carthuitius in Vita num.* 2. *narrat hoc modo:* Ea siquidem tempestate, quâ gens præfata (*Hungarorum*) DEI ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, ... nomine Geysa, *quem etiam tum paganum fuisse subdit.* Tamen, *inquit*, appropinquante spiritualis fulgore charismatis, cum omnibus circumquaque positarum provinciarum vicinis de pace cœpit attentè tractare. *Non liquet, quo anno pax inter Ottonem & Hungaros coaluerit, neque de tempore, quo Geysa Hungarorum principatum adeptus est. Verùm constat, legatum ab Ottone episcopum Brunonem ad Hungaros, atque hujus operâ pacem compositam planè existimo; nec modò pacem stabilitam, sed ostium etiam prædicatoribus Evangelii apertum. Digna sanè hæc Ottone Magno legatio, dignaque res, quæ accuratiùs discutiatur, cùm tenebris & erroribus lateat involuta. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti seculo* 6. *part.* 1. *pag.* 81. *ex codice Tegernsensi edidit epistolam Ottonis imperatoris ad Piligrinum Pataviensem episcopum, quæ hisce concepta est verbis:* Otto DEI gratiâ imperator augustus Piligrino venerabili Patavienſis ecclesiæ episcopo salutem & gratiam. Brunonem episcopum vestræ mittimus & committimus delectioni, ut quibuscumque apud vos indiguerit utensilibus, abundantissimè adjuvetur; & tam vestris hominibus, quàm & caballis, aliisque in itinere rebus necessariis, quanto propiùs possit, Ungrorum confinio honorificè ac cautissimè perducatur. Nobis enim illuc erit delegandus, quò rex eorumdem noſtro quàm properè arbitrio sit colligandus. Vobis ergo magnopere sit studium hanc citissimè fieri legationem; nam si, ut apud nos sedet, prosperabitur, vobis in hoc vestrisque omnibus admodùm consuletur. Valete.

78. *Cùm tres fuerint Ottones consequenter imperatores, variique Brunones episcopi, inquirendum est, cujus Ottonis sit epistola, quis Bruno ille episcopus. Mabillonius Ottonem tertium explicuit, & S. Brunonem martyrio apud Russos coronatum. Verùm utrumque rectè refutavit Hansizius noster in Germania sacra tom.* 1. *pag.* 208, *ubi sic habet:* Imprimis auctor hujus epistolæ nequit esse Otto tertius, quod vel ipse titulus epistolæ manifestat: vocat enim se imperatorem augustum, quod Otto tertius nondum fuit Piligrino vivente: obiit namque Piligrinus anno CMXCI. Otto tertius creatus est imperator anno CMXCVI. Bruno ille Russorum Apostolus à nullo scriptorum, neque à Ditmaro, qui ejus Vitam conscripsit, eique familiaris, & ut ipse ait, contemporalis & conscholasticus fuit, proditur uspiam ad Hungaros abiisse, aut, ut Mabilio colligit, operam in revocandis ad fidem Hungaris adhibuisse. Præterea Bruno iste non nisi post Ottonis tertii mortem, regnante Henrico secundo imperatore, benedictionem episcopalem suscepit, eodem Ditmaro teste. Atqui Bruno, quem Otto ad Hungaros misit,

sit, quemque Piligrino commendat, appellatur Bruno episcopus. *Hæc argumenta manifestè probant Ottonem III. intelligi non posse auctorem legationis prædictæ, nec legatum illum fuisse S. Brunonem Russorum apostolum, de quo actum apud nos ad diem* XIV. *Feb. & rursum tom.* VI. *Junii pag.* 217, *ubi hic Bruno idem esse ostenditur cum S. Bonifacio martyre. Quæ objici possunt ex Ademaro, qui favere videtur Mabillonio, abunde refutavit Janningus noster ibidem pag.* 221, *ostendens totum fabulis & erroribus scatere, idemque egregiè probat laudatus Hansizius.*

79. *Hic scriptor Brunonem alium, cui omnia congruunt, assignat his verbis:* Quin toto eo tempore, quo Piligrinus ecclesiæ Patavienſi præfuit, nullus omnino occurrit Bruno episcopus, præter unum Brunonem ex monacho Corbeiensi Verdensem episcopum, Hermanni Saxoniæ ducis consanguineum, quem Otto Magnus ob venerationem suam, ut scribit Ditmarus lib. 2, Amalongo successorem statuit episcopo. Sedere cœpit anno CMLXII, teste Annalista Saxonico. Decessit circa annum CIMXXVI, longè virtutibus quàm genere clarior. *Rectè hæc Hansizius. Mabillonius tom.* 4. *Annalium Brunonem è monacho Corbeiensi antistitem Verdensem ad Pontificatum vult evectum sub nomine Gregorii V. At duos confundit Brunones; nec ostendit, aut ostendere rectè potuit, episcopum illum Verdensem eumdem esse cum Gregorio V: nam Bruno Verdensis obiit, priusquam Gregorius V. pontificatum adipiscereturs. Fuisse Ottonem Magnum, qui Brunonem ad Hungaros legavit, mihi satis certum videtur: nam Hungarorum legatos vicissim ad Ottonem venisse, infrà videbimus. Lubet hac de re rursus audire dissentem Hansizium, qui sic prosequitur:* Hunc igitur (*Brunonem Verdensem*) existimem ab Ottone Magno delectum, qui conciliatâ cum Hungarorum rege concordiâ viam sterneret religioni. Is erat Otto, in quo mirificum religionis propagandæ studium passim celebrant scriptores. Serenissimum divinæ religionis speculum appellat Saxo Chronographus, post quem nemo extiterit, cui studium esset paganum convertere, nullus, qui ecclesiam intrare compellat paganum. Ei Bohemorum, ei Polonorum ad Christiana sacra traductio maximam partem debetur. Id ipsum igitur conatus in Hungaris, memorati Brunonis episcopi operâ eos flexit ad consilia pacis, eóque adduxit, ut ipsi pariter legatos ad se mitterent.

80. *Legatio hæc facta videtur circa annum* 972, *certè non ante annum* 971, *quo Piligrinus factus est episcopus Patavienſis, neque post* 973, *quo defunctus est Otto Magnus. Effectum legatione fuit, ut Hungari legatos remitterent ad Ottonem anno* 973. *circa Pascha. Audiamus Lambertum Schafnaburgensem in Annalibus ad dictum annum:* Anno CMLXXIII. Ottho imperator senior cum juniore venit Quidilinburg; ibique celebravit sanctum Pascha X. Kal. Aprilis: illucque venerunt legati plurimarum gentium, videlicet Romanorum, Græcorum, Beneventanorum, Italorum, Ungarorum, Danorum, Sclavorum, Bulgarorum atque Russorum cum magnis muneribus. *Huic, inquit Hansizius*, consentiunt chronographi omnes, quorum nullus est, qui non in ceteris legatos etiam censeat Ungarorum. *Itaque nullum est dubium, quin eo tempore pax esset inter Ottonem & Hungaros. Hinc etiam legationi Ottonis attribuenda videntur edicta Geysæ Hungarorum ducis, de quibus Carthuitius num.* 2. *sic habet:* Statuit insuper præceptum (*Geysa*) cunctis Christianis, ducatum suum intrare volentibus, hospitalitatis & securitatis gratiam exhiberi. Clericis & monachis potestatem concessit suam præsentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens, orthodoxæ fidei semen, pectoris in horto satum, delectabatur germen emittere. *Hæc eadem legatio viam ad Hungaros aperuit Piligrino Patavienſi episcopo, quem ultrò invitarunt Hungari, ut mox ex ipsius patebit epistola, in qua dicitur prædicatio inchoata* fœdere pacto sub occasione pacis.

81. *De Piligrino ex catalogo Ms. Archiepiscoporum Laureacensium & episcoporum Patavienſium seu Passavienſium hæc*

reci-

recitat Lambecius lib. 2. cap. 8. pag. 641: Piligrinus archiepiſcopus Laureacenſis ſedit Pataviæ annis XXII, electus anno Domini CMLXXI. Iſte fuit vir magnificus, & eccleſiam ſuam ſtrenuè tam in temporalibus quàm in ſpiritualibus gubernavit: ipſam quoque à Boiaris occupatam & deſtructam magno ingenio, & imperatoris auxilio renovavit in melius, & erexit ac liberavit. Huic Papa Benedictus VI. pallium miſit ad ſcripta ſua, in quibus ſe à perſonali acceſſu ad ſanctorum Petri & Pauli limina, prout deſideraverat, excuſat propter neophytam Ungarorum gentem & operam prædicationis ad eosdem, deinde autem infulam ac pallium more ſuorum prædeceſſorum ſibi mitti poſtulat, ſimul & fidei ſuæ ſuccinctam profeſſionem offerens. *Hoc elogium à Schreitweino ſcriptum ſeculo* XV, *ſeu imperante Frederico patre Maximiliani I, ut obſervat Lambecius pag.* 653, *non modò confirmat fidem epiſtolæ Piligrini, ſed ſimul inſinuat cauſam, cur lætiſſima prædicationis initia proſequi apud Hungaros non potuerit, uti infrà probabitur. Nunc ipſam Piligrini epiſtolam exhibeo ex Lambecio, reſecta tamen fidei profeſſione, quæ ad hiſtoriam non pertinet.*

82. Ordinis ac nominis cariſmate prærogato ſanctæ Romanæ Sedis univerſalis Pontifici Benedicto Piligrinus ſanctæ Lauriacenſis eccleſiæ humilis ſervitor fidelitatem precum devotumque ſervitium. Notum fieri dignetur, vobis, ſumme ſacerdotum Præſul, quòd ſupra omne animi mei deſiderium nunc delectarer, & Apoſtolorum viſitare limina, veſtraque optabili perfrui præſentia, & ea facie ad faciem, quæ literis & internunciorum committo indiciis, ſanctiſſimæ Paternitati veſtræ coram ratiocinari, niſi quòd à neophyta Ungrorum gente huc ire prohibeor, apud quam, fœdere pacto, ſub occaſione pacis fiduciam ſumpſimus operam exercere prædicationis. Cujus enim terror gentis ex longo tempore etiam aliarum provinciarum prædicatoribus meæ diœceſis hactenus aditum clauſit, ad quas nihilominus præſentis opportunitas temporis ire me vocavit. Quibus DEUS Omnipotens, qui ſolita ſua pietate ſemper diſperſa congregat, aperire dignatus eſt januam cordis ſui, diu clauſam, ut diſciſſo velamine duritiæ ſuæ, depoſitaque ferina crudelitate, leni jugo Domini colla ſubmittant.

83. A qua ergo profata Ungrorum gente multis precibus ipſe invitabar venire, aut miſſos meos in opus Evangelii illuc dirigere. Ad hos dum transmitterem ſatis idoneos viros ex monachis canonicisque presbyteros, atque de ſingulis eccleſiaſticis gradibus clericos, & vita & omni converſatione illorum ſic ordinata, quemadmodum in geſtis Anglorum didici, tantum Divina gratia ſuis inſtitutionibus fructum ſtatim miniſtravit, ut ex eisdem nobilioribus Ungris utriusque ſexûs Catholica fide imbutos, atque ſacro lavacro ablutos, circiter quinque millia lucrarentur. Chriſtiani autem, quorum major pars populi eſt, qui ex omni parte mundi illuc tracti ſunt captivi, quibus numquam ſoboles ſuas licuit niſi furtivè Domino conſecrare, modò certatim, nullo obſtante timore, offerunt eas baptizare, & gratulantur omnes tamquam de peregrinatione ſua in patriam reducti, quòd Chriſtiano more oratoria audent conſtruere, & licentiâ præceptâ linguam ligatam in laudem Salvatoris præſumunt ſolvere. Ipſi enim barbari, mira Omnipotentis DEI operante clementia, quorum licèt adhuc gentilitate ſint quidam detenti, nullum tamen ex illorum ſubditis vetant baptizari, nec ſacerdotibus invident, quócumque libet proficiſci; ſed ita concordes ſunt pagani cum Chriſtianis, tantúmque adinvicem habent familiaritatem, ut illic Iſaiæ videatur impleri prophetia: Lupus & agnus paſcentur ſimul, leo & bos comedent paleas. Factum eſt ergo, ut penè cuncta Ungrorum natio ſit prona ad percipiendum fidem ſanctam. Sed & aliæ Sclavorum provinciæ ad credendum promptæ; & eſt ibi meſſis quidem multa, operarii autem pauci.

84. Unde quoque visum est jam necessarium esse, quatenus Sanctitas vestra illic aliquos jubeat ordinari episcopos, quia & quondam Romanorum, Gepidarumque tempore proprios septem antistites eadem Orientalis Pannonia habuit & Mœsia, meæ sanctæ Lauriacensi, cui ego indignus ministro, ecclesiæ subjectos; quorum etiam quatuor, usque dum Ungri regnum Bawariorum invaserunt, sicut præsenti cognitum est ætati, in Moravia manserunt. Quod nimiùm grave ac valde onerosum est mihi, ut tot Pontificii parochias solus prædicando circumeam, quibus necessitate & adjutorii inopiâ cogor numquam meam subtrahere præsentiam. Ecce, dominorum Amantissime, hujusmodi ecclesiasticis mancipatus officiis detineor, &, ni fecissem moram sæpedictæ gentis conversioni, ire & prosterni ad vestra Sanctissima vestigia non distulissem. Legatos tamen meos, præsentium scilicet portitores, ad vestram destinavi Serenitatem, quos audire dignetur, quæso clementia vestra, & eorum meisque mixtim precibus præbere assensum, quatenus pallium infulamque pontificalem, quod speciale munus honoris ex hac Sede tantùm dirigitur metropolitanis; quod etiam mei prædecessores à glorioſis hujus principalis cathedræ Primatibus accipere soliti erant; mihi verò hoc ipsum benigno animo per illos dirigere dignetur, pariterque etiam privilegia Apostolicæ autoritatis meæ ecclesiæ, per eosdem missos vestris præsentata sacris obtutibus, more prædecessorum vestrorum roborari supplico & confirmari, ut hac Apostolica sanctione & benedictione munitus, mihi commissam populi gubernationem canonicè exequi valeam, & vestris rationibus in die judicii imputetur, quod in illis finibus ex paganis nova ecclesia Domino lucrata sit. *Post confessionem fidei, quam omitto, subjungit hæc verba:* Qualiter ergo ex prælibata fide idiotas erudire debeam, & ipse in suscepta novitiorum ecclesia conversari, rescripto paternitatis vestræ cautiùs, flagito, ut merear edoceri.

85. *Responsum Benedicti Papæ ad hasce litteras nullum editum est, licèt dubium non videatur quin Piligrino responderit. Exstat enim epistola ejus ad archiepiscopos varios Germaniæ ipsumque Ottonem imperatorem & Henricum Bavariæ ducem, occasione præcedentis data, ex qua intelligi potest, ipsum annuisse postulatis Piligrini. Eam igitur ex Lambecio totam subjicio.* Dilectissimis nobis in Christo filiis, Hrodberto (Roberto) S. Moguntinæ ecclesiæ, & Dioterico S. Trevirensis ecclesiæ, atque Adalberto S. Magdaburgensis ecclesiæ, parique modo Gereoni S. Colonienſis ecclesiæ, atque Friderico S. Juvavensis ecclesiæ, sed & Adaldago S. Bremensis ecclesiæ archiepiscopis, pariterque domino nostro Ottoni glorioſissimo imperatori augusto atque nepoti suo Heinrico præcellentissimo duci Bawariorum, cæterisque omnibus episcopis & abbatibus, ducibus atque comitibus Galliæ atque Germaniæ, Benedictus Divinâ gratiâ præditus Apostolicæ Sedis Pontifex, servus autem servorum DEI, in Domino salutem. Oportet justis supplicantum petitionibus nos semper faciles & humiles exhibere, & præcipuè cùm fraternis religioſorum consacerdotum precibus sollicitamur; qui passim ab omni mundi termino tenorem & regulam, atque proprii officii vigorem ab hac universali S. Romana matre Ecclesia ejusque sortiuntur Ministro, vicario scilicet beati Principis Apostolorum; cujus quamvis indigni, ejusdem tamen gratiâ & dono potestati nos successimus & ordini, cui voce Dominica dicitur: Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.

86. Quapropter dignum æstimavimus, assensum præbere congruis postulationibus reverendissimi archiepiscopi Piligrini, quas per probabiles personas nobis intimavit, responsalium suorum, duorum videlicet presbyterorum, quatenus sibi pallium & metropolitanum honorem cathedræ suæ sanctæ

ctæ Lauriacenſis eccleſiæ reſtitueremus, confinio Ungarorum adjacenti ; quod omnino nos eidem eccleſiæ debere, teſtantur antiquiſſima ſecum adportata privilegiorum teſtimonia , in quibus continebatur, quòd ætate pontificatûs beati Symmachi, hujus almæ Sedis Apoſtolici Præſulis, præfata ſancta Lauriacenſis haberetur eccleſia metropolis: & in quantum tam exinde , quàm etiam de paſſionibus beatorum martyrum, qui illic plures in tempore perſecutionis pro fide Chriſti variis ſunt tormentis mulctati, colligere poſſumus, ex omnibus eccleſiarum diœceſibus Pannoniæ, hæc antiquitate & archiepiſcopii dignitate eſſe primitiva creditur ; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione barbarorum deſerta & in ſolitudinem redacta, nullum Chriſtianæ profeſſionis habitatorem meminit , usque dum invictiſſimus auguſtus & pater patriæ, genitor quippe pii imperatoris noſtri (quem adhuc ſupereſſe & diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit.

87. Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem Omnipotentis DEI erumpimus, non ſolùm ſæpedicta ſancta Lauriacenſis eccleſia, hoſtium ceſſante terrore, cum accolis ſuis pace & tranquillitate potitur , verùm etiam ipſi dudum inimici , illum, quem perſecuti ſunt more gentili , jamjam Chriſtum baptizati profitentur , & ſacerdotes modò habere deſiderant , ac prout ſcire rudes poterunt , venerantur ; & eccleſias quasdam in ſua terra, quas patres incendio delerunt , poſteri reſtaurare videntur. Hâc ergò ſuadente ratione , quòd prænominati ſanctæ Lauriacenſis eccleſiæ archiepiſcopi poſtulatio antiqua Apoſtolica autoritate commendatur , & præterea , quòd , cùm juſtum eſſet pariterque utile etiam viſum eſt , ut ad fructificandas DEO gentes ex novitiis cultoribus fidei Ungrorum atque Maravorum , ſive etiam aliis multis Sclavorum ſuæ parochiæ finitimis , illic ordinatis epiſcopis, ſecundum quod antiquitus diſpoſiti erant, eis hunc conſtitueremus archiepiſcopum.

88. Quoniam autem Saltzburgenſis eccleſia metropolis abuſa eſt ſubjectione ſanctæ Lauriacenſis eccleſiæ pontificii , obliterata & attenuata ſua dignitate ex devaſtatione barbarorum , quam propterea perceptis Apoſtolicis privilegiis nequaquam patimur privari , cùm & priora ſint Saltzburgenſis , & ideo auctoritativa , quæ conditio teſtimonii etiam apud ſecularia judicia viget & prævalet ; nos verò in hujusmodi conſtitutionem omnem calumniam atque contentionis occaſionem, Domino adjuvante , facilè propulſamus , parochiis ab invicem certis limitibus ſequeſtrata, & tamen Apoſtolicis ſanctionibus ubique ſtabilitis , quas noſtrum eſt ſemper defendere , & ſecundum Evangelicam ſententiam nihil ex eis ſolvere, ſed adimplere. Unde ergo autoritate & poteſtate beati Petri principis Apoſtolorum atque exemplo Pontificum ſcilicet Prædeceſſorum noſtrorum , eamdem ſanctam Lauriacenſem eccleſiam , ejusque rectores jam archiepiſcopos à modo perpetim ab omni Saltzburgenſis eccleſiæ , ejusque præſulum ſubjectione ac ditione abſolvimus , & honore metropolitano ſublimamus ; & ſicut modernis temporibus ſanctæ memoriæ Agapitus Papa terminos earumdem parochiarum ab invicem diſtinxit , ſic & ipſi diffinimus , ita quoque ut ſancta Saltzburgenſis eccleſia ſuperioris Pannoniæ epiſcopos habeat ſuffraganeos, quibus usque huc ſui Pontifices præeſſe videbantur cum tanta talique diœceſi , quali hactenus in inferiori uſi ſunt Pannonia : ſancta autem Lauriacenſis eccleſia in inferioris Pannoniæ atque Mœſiæ regiones , quarum Provinciæ ſunt Avaria atque Maravia, in quibus ſeptem epiſcoporum parochiæ antiquis temporibus continebantur , ſuique antiſtites archiepiſcopalem deinceps poteſtatem cum tanta talique diœceſi , quali hactenus in ſuperiori uſi ſunt Pannonia.

89. Quibus utique in præceptis inſuper injungimus , ut juxta beati Gregorii Papæ decretum Anglorum archi-

episcopis directum, alter illorum, qui prior sit in ordinatione, ipse etiam, quoad vivat, prioratum teneat & in ordine. Penitus enim determinatis utriusque ecclesiæ diœcesibus, omnique excluſa altercandi occasione, canonica sub districtione interdicimus, ut neuter earumdem ecclesiarum archiepiscopus invadere alterius parochiam præsumat, vel quibuscumque jurgiis aut disceptationibus super diffinitis à nobis modò rebus alter alterum sollicitare audeat. His igitur sedatis, venerabilem confratrem nostrum Piligrinum archiepiscopum, canonicis literis munitum, sedi sanctæ Lauriacensis ecclesiæ inthronizavimus, palliumque ei secundum antiquum ejusdem ecclesiæ suæ usum direximus, atque in provinciis Avariæ & Maraviæ regionumque inferioris Pannoniæ sive Mœsiæ, & in contiguis sibi Sclavorum nationibus circumquaque manentium, nostram Apostolicam autoritatem & vicem exercere committimus atque delegamus, quatenus illic more anteceſſorum suorum, sanctæ Lauriacensis ecclesiæ archiepiscoporum, habet potestatem presbyteros atque episcopos ordinare atque constituere, & ex prædictis gentibus sua sancta prædicatione parare Domino plebem perfectam. *Hactenus Benedictus Papa.*

90. *Verùm cùm neutri epistolæ annus legatur adjectus, nonnulla hîc mihi oritur dubitatio, utrùm Pontifex ille fuerit Benedictus VI, an Benedictus VII: nam utrique convixit Piligrinus. Fateor eruditos passim in eam conspirasse sententiam, ut crediderint Benedictum esse septimum, cui inscripta est Piligrini epistola, quique ad eamdem rescripsit. Verùm non video hanc opinionem esse certam; cùm Piligrinus anno* 973. *scribere potuerit ad Benedictum VI, qui sedit usque ad mensem aliquem incertum anni* 974, *ab eoque rescribi potuerit sub finem ejusdem anni* 973, *vel initium sequentis. Obstare quidem videtur epistola ejusdem Benedicti VI.* (*apud Labbeum tom.* 9. *Conciliorum col.* 711.) *quâ Friderico Salisburgensi* in tota Norica provincia & in tota Pannonia *vices suas sic concedit, ut excludat Laureacensem à dignitate archiepiscopali: at potuit idem Pontifex mutare sententiam, ubi edoctus erat privilegia ecclesiæ Laureacensis. Potuit Piligrinus ipse dictis Benedicti litteris, ubi eas communicaverat Salisburgensis, acriùs excitari, ut exhibitione privilegiorum suorum apud Pontificem studeret amissam ecclesiæ suæ dignitatem recuperare. Non video igitur, cur pallium impetrare non potuerit à Benedicto VI, cùm nulla alia obstet ratio, & in elogio recitato num.* 81. *pallium à Benedicto VI. obtinuisse dicatur. Quin & tempus magis favet Benedicto VI, quàm Benedicto VII: nam prædicatio cœpta videtur apud Hungaros anno* 971. *vel* 972, *& epistola Piligrini non nisi uno alterove anno post cœptam ibidem prædicationem videtur scripta. Demum epistola Benedicti Pontificis, quam mox recitavimus, vix differri potest usque ad Pontificatum Benedicti VII; contra verò nihil in ea legitur, quod non congruat Benedicto VI.*

91. *Rationes colligo ex laudato sæpiùs Hansizio nostro, qui pag.* 215. *probat evidenter, epistolam Piligrini non potuisse scribi seriùs, quàm sub finem anni* 974; *litteras verò Benedicti non post initium anni* 975. *Evincitur id ex personis, ad quas data est epistola Pontificia: nam inter has numerantur Robertus antistes Moguntinus, Gero vel Gereon Colonienſis, & Henricus Bavariæ dux cum Ottone II. imperatore. At Robertus, seu Hrodbertus, Moguntinus mortuus est anno* 975, uti certissimum est, *inquit Hansizius*, ex Ditmaro, Chronographo Saxone, Necrologio Fuldensi, Annalista Hildeshemensi. Dies obitus ponitur ad Idus Januarii, id est XIII. Januarii, uti liquet ex Necrologio Moguntino, Hildesiensi & Fuldensi. *Idem annus & dies emortualis statuitur & probatur in Gallia Christiana recusa tom.* 5. 456. *Cùm res certa appareat, subjungam solùm verba Necrologii Fuldensis apud Schannat in Codice probationum Historiæ Fuldensis pag.* 475, *ubi sic habetur:* Anno CMLXXV. Id. Jan. Ruotbertus archiepis., *subdunturque octo alii defuncti eodem anno. Corrigenda igitur hîc Pagii sententia, qui ad annum Christi* 979. *num.* 9. *mortem Roberti figit*

git anno 977, *sola contentus auctoritate Trithemii, cujus sanè auctoritas parvi momenti est in rebus chronologicis. De Gerone Colonienſi Mabillonius tom.* 3. *Annalium pag.* 630. *sic scribit :* Coloniæ Agrippinæ Gero archiepiſcopus hoc anno (974) deceſſiſſe traditur III. Kal. Julii. *Si verum id est, decessit medio circitèr anno ante Robertum. Et revera Ditmarus lib.* 3. *obitum Geronis Colonienſis præmittit obitui Roberti Moguntini, eumque eodem die & anno, quo Mabillonius, mortuum refert. Dicit quidem Dionyſius Sammarthanus tom.* 3. *Galliæ Chriſtianæ col.* 649. *de Gerone :* Mortuus dicitur anno CMLXXVI, *ſed auctorem non nominat ; nec ullum adducit monumentum, quo probetur vixiſſe poſt dictam Mabillonii epocham. Incertum igitur eſt, an Gero ſuperfuerit poſt menſem Junium anni* 974; *imò & parùm veriſimile eſt ob auctoritatem Ditmari.*

92. *Eodem anno* 974. *graviſſimæ exarſerunt turbæ inter Ottonem II. imperatorem & Henricum Bavariæ ducem, qui quorundam principum fœdere nixus, regnum Germaniæ ſibi vindicare meditabatur, ſed captus fuit ab Ottone, ac deinde ipsâ excutus Bavariâ. Bellum illud cœptam feliciter apud Hungaros prædicationem interrupit, ut videbimus. Initium ejus hîc neceſſariò inveſtigandum, ut inchoatam diſputationem confirmemus. Ottone Magno defuncto nonis Maii* 973, *Otto II, jam antè coronatus, agnitus eſt imperator à plerisque imperii principibus :* Non perinde hoc tulit Henricus Bojus, qui... fœderum fiduciâ regnum arripuit, *uti hæc narrat Hanſizius pag.* 216, *ſic proſequens :* Ei favebat Henricus Carantaniæ dux : . . . præterea Henricus Auguſtenſis epiſcopus is, qui Udalrico erat eodem anno ſuffectus : acceſſerant in fœdus vicini reges, Boleslaus Bohemiæ, Miſeco, ſeu Miceslaus Poloniæ, denique Heraldus Danorum. De Hungaris quamquam nulla mentio, tamen ex dicendis patebit, arma ipſos quoque in Oſtericham ſeu Auſtriam brevi intuliſſe contra marchionem & Piligrinum, qui conſtantes in fide Ottonis permanſerant. Denique eò aſſurrexerat Bojorum dux, ut conſiliis minimè diſſimulatis unctionem quoque regiam, adminiſtro Friſingenſi, Ratisbonæ ſuſciperet ; quo vulgato, accelerandum Ottoni erat ad opprimendum in favilla incendium. Collecto principum omnium cœtu, viſum eſt, evocandum Henricum ; qui, ut ad arma nondum erat accinctus, ſic obſequio feſtino præſens exitium redemturus, ſtitit ſeſe, ea tum quidem animadverſione punitus, ut captivi in modum attineretur. Ditmarus ſcribit anno CMLXXV medii (*id eſt, ſecundi*) Ottonis ſecundo, Henricum ab Ottone captum & ad Geilheim deductum. Sed Lambertus & Annaliſta Hildeſienſis, & Saxo Chronographus id referunt factum anno priori, & pro GEILHEIM ſcribunt Engilenheim. Certum eſt ex diplomate infrà (vide illud ibidem pag. 217.) memorando, Henricum non eſſe captum ante menſes anni CMLXXIV. poſtremos. Nam diploma illud datum eſt XI. die Septembris, in eoque Henricus vocatur dilectus nepos, ejusque precibus ſe illud dediſſe fatetur Otto, quæ verba in rebellem non conveniunt. Itaque conciliari poſſunt ſcriptores dicendo Henricum circa finem anni CMLXXIV. evocatum ab Ottone ad conventum, & initio anni ſequentis in cuſtodiam abductum. *Hæc adducere placuit, quia brevem & exactam rei geſtæ relationem continent, & quia binc colligi poterit, quid obſtiterit cœptæ Hungarorum converſioni.*

93. *Nunc ex hiſce examinemus, utrùm laudata Benedicti Papæ epiſtola ſeptimi ſit, an ſexti. Scribi ea non potuit, poſtquam Romæ innotuerat mors Roberti Moguntini antiſtitis, aut captivitas Henrici Bavariæ ducis, atque adeo data non eſt poſt menſem Januarium anni* 975. *Imò non potuit ſcribi epiſtola diu poſt medium anni* 974, *ſi vera ſit ſententia Ditmari & Mabillonii de morte Geronis Colonienſis,* III. *Kalendas Julias ejusdem anni affixa. At hanc quidem ſententiam non omnino, ut planè certam affirmo, quia diſſentiunt alii. Verumtamen longè probabiliorem exiſtimo, quàm ſit oppoſita. Præterea ex*

dictis necessariò sequitur, Benedictum, cujus hæc est epistola, ante annum 975. *fuisse Pontificem, uti etiam observavit Hansizius pag.* 215: *nam epistola Piligrini præcessit epistolam Pontificis, nec illam Piligrinus scribere potuit priusquam de pontificatu Benedicti esset edoctus. Itaque epistola est Benedicti VI, nisi Benedictus VII. fuerit Pontifex aliquot mensibus ante annum* 975. *Hansizius revera credidit initium Pontificatus Benedicti VII. collocandum esse circa menses posteriores anni* 974, *quia non dubitabat quin epistola esset Benedicti VII. Verùm, etsi omnes neoterici passim Benedicto VII. epistolam attribuant, hactenus à nemine probatum vidi, cur illi potiùs attribuenda sit, quàm Benedicto VI: nam huic omnes convixerunt, qui in ea nominantur; eique attributa fuit per scriptorem seculi* XV, *laudatum num.* 81. *Demum multa suadent Benedictum VII. non fuisse Pontificem ante annum* 975: *omnes enim passim scriptores cum antiquis catalogis ipsius pontificatum eo anno inchoant: cùmque obierit anno* 984, *die* X. *mensis Julii, ut constat ex epitaphio apud Baronium ad annum eumdem num.* 1, *duratio pontificatûs, quam novem annis & quinque aut sex mensibus catalogi antiqui ferè circumscribunt, teste Pagio ad annum* 984. *num.* 1, *insinuat, Pontificatum ipsius inchoandum anno* 975, *mense Januario aut Februario; certè ante diem* XXV. *Martii, uti ostendit Pagius in Critica ad annum* 975.

94. *Mabillonius tom.* 3. *Annalium pag.* 627. *ostendit, Benedictum VI. adhuc sedisse mense Aprili anni* 974, *cùm eo mense dederit privilegium Hildesindo abbati Rodensis monasterii. Videri illud potest apud Petrum de Marca in Marca Hispanica col.* 906, *ubi scriptum legitur* mense Aprilio & Indictione secunda. *Verisimile igitur est, eumdem Benedictum VI. accepisse litteras Piligrini, pro eoque rescripsisse eodem anno* 974, *cùm omnes in vivis erant, ad quos datæ sunt Benedicti litteræ, cùmque nota non erat Henrici Bavari ambitio. Sic rectè dicitur Piligrinus pallium accepisse à Benedicto VI, nec opus est improprio sensu explicare elogium ejus num.* 81. *datum. Pagius ad annum* 979. *num.* 9. *litteras Benedicti malè refert ad annum* 977. *uno solùm argumento, quod sic exponit:* Imò eæ (*litteræ*) anno CMLXXVII. scriptæ; cùm ibidem referat Lambecius epitomen diplomatis ab Ottone II. emissi, quo is metropolitanam ecclesiæ Lauriacensis dignitatem confirmavit litteris, in quibus dicitur: " Datum III. Nonas Octob., „ anno Domini CMLXXVII, Indict. VI, „ anno regni Domini Ottonis impe„ ratoris Augusti XVII. Actum in ci„ vitate Ratisbona „. Quod effectus fuit commendationis Benedicti VII, cui detulit Otto II. *Verùm hæc ratiocinatio efficere nequit, ut credamus Benedictum scripsisse ad defunctos dudum præsules, & ad Henricum tunc exsulem Bavariâ sua, atque hostem Ottonis. At verisimile est Fridericum Salisburgensem archiepiscopum, cujus provinciæ auferebatur, quidquid accedebat Laureacensi, pro viribus obstitisse, ne litteræ Pontificiæ exsecutioni mandarentur, ideoque, vel etiam ob alias rationes, potuit Otto II. confirmationem metropolis Laureacensis tamdiu differre, eamque tandem dare post pacatam Bavariam, prout datam revera fuisse constat.*

§. VIII. Inter primos prædicatores in Hungariam missus S. Wolfgangus: cur hic revocatus sit, & Piligrinus cum suis cœpta abrumpere debuerit.

INter primos Hungariæ Apostolos fuit S. Wolfgangus monachus in Suevia & presbyter, qui deinde creatus est Ratisbonensis episcopus. Testatur id scriptor coævus Vitæ ipsius apud Mabillonium seculo 5. *Benedictino pag.* 817. *hisce verbis:* Reputans jugiter secum, qualiter in salutem aliorum sibi concessum duplicaret talentum; hujus rei gratiâ abbatis sui licentiâ monasterium, & non monachum, deserens, per Alemanniam devenit exul in Noricum, ad cujus Orientalem plagam cum humili comitatu pergens, prædicandi gratiâ Pannoniæ pe-

petit confinia. Ubi cùm veterum frutices errorum exſtirparet, & ſteriles ſquallentium cordium agros Evangelico ligone proſcinderet, frugemque fidei inſeminare fruſtra laboraret, à Piligrino Patavienſe pontifice ab incepto revocatus eſt opere: dolebat enim idem pontifex tantum colonum in ſulcis ſterilibus expendere laborem. *Quod ait ſcriptor de ſulcis ſterilibus, cum epiſtola Piligrini non omnino congruit. At etiam non repugnat, quia uberior ille fructus oriri potuit poſt diſceſſum Wolfgangi. Forſan mera ex conjectura dixit biographus, rediiſſe Wolfgangum ob ſolam agri ſterilitatem, ita ut malim ſuſpicari, revocatum eſſe à Piligrino, ut coram virum perſpiceret, atque ad epiſcopatum Ratisbonenſem curaret promovendum: nam, ut mox ſubditur, revocatum omni humanitatis ſtudio ſuſcepit, aliquot diebus ſecum detinuit, virtuteque viri penitus perſpecta, mox conſilium inivit curandi, ut promoveretur ad cathedram Ratisbonenſem. Quod etiam feliciter perfecit.*

96. *Verùm, quidquid ſit de fructu prædicationis, magis ad propoſitum noſtrum ſpectat tempus, quo fuit inchoata. Hanſizius noſter pag.* 204. *putat, Wolfgangum ad Hungaros profectum eſſe, priusquam Ottonis I. legatione liber in Hungariam impetratus erat acceſſus, ideoque nullum fuiſſe prædicationis fructum. At mihi contrarium apparet probabilius. Edidit Mabillonius tom.* 4. *Analectorum pag.* 479, *& ſeculo* 5. *Actorum pag.* 845. *breves Annales Einſidlenſes, in quibus tempus exprimitur his verbis:* CMLXXII. Wolfgangus monachus ad Ungaros miſſus eſt, qui ſecundo anno Radeſponenſis epiſcopus ordinatus eſt. *Adduxit hæc verba, quæ clara videntur pro anno* 972. *miſſioni affigendo, laudatus Hanſizius; at eadem ſic exponit:* Ubi annus CMLXXII. referendus eſt ad ordinationem in epiſcopum, non ad miſſionem Wolfgangi: nam certum eſt ex Hermanno Contracto Caniſiano Wolfgangum anno CMLXXII. creatum eſſe Ratisbonenſem epiſcopum. *Pagius eamdem opinionem amplexus erat, eamdemque rationem allegavit ad annum* 972. *num.* 7, *non explicans tamen, ſed erroris inſimulans Annaliſtam Einſidlenſem. At mihi Annaliſta hîc præponderare videtur Hermanno Contracto, præſertim cùm una tantùm editio locum de epiſcopatu Wolfgangi habeat; aliæ iſtis verbis careant. Porrò Pagius anno* 994, *quo defunctus eſt Wolfgangus, alteram addit rationem ex prædictione eidem facta, quòd epiſcopus fieret, &* expletis viginti duobus annis, *moreretur. Habetur illa prædictio in Vita Wolfgangi apud Mabillonium pag.* 817, *eaque ipſi obvenit ante peregrinationem ipſius, quæ æquè ipſi prædicitur ac epiſcopatus. Incertum igitur eſt, an viginti duo anni inchoandi ſint ab epiſcopatu, an à peregrinatione, ita ut illa prædictio nihil probet: nam in ſententia mea, quam ſatis certam puto, vixit deinde Wolfgangus annos viginti duos.*

97. *Itaque conſecratum eſſe Wolgangum ſub initium anni* 973, *ex eadem Vita evidenter probo. Pag.* 818. *hæc habentur:* Imperator Otto II. . . . legatos celeriter miſit, ut idem famulus DEI (*Wolfgangus*) in locum cathedræ epiſcopalis eligeretur; deinde vellet, an nollet, ad Franconofurt, ubi imperator Natalem Domini celebraturus erat, deduceretur. *Hac accepta imperatoris legatione, profectus eſt Ratisbonam, ibique electus; deinde Francofurtum venit circa Natalem Domini, ubi commendatus ei eſt epiſcopatus. Demum reverſus eſt Ratisbonam, ut poſſeſſionem caperet, atque ibidem* poſt aliquos dies *conſecratus eſt à Friderico archiepiſcopo Salisburgenſi. Ex hiſce, quæ fuſius ibi narrantur, conſtat conſecratum eſſe ſub initium anni, dum imperator Natalem præcedentem celebraverat Francofurti. Atqui ex Annaliſta Saxonico, qui à celebratione Natalis orditur annos ſingulos, clarum eſt, Natalem illum eſſe anni* 972, *prout nos annum inchoamus, aut initium anni* 973, *prout ipſe annum exorſus eſt. Nullum ergo apparet dubium, quin Wolfgangus electus ſit ſub finem anni* 972, *& conſecratus ſub initium anni* 973. *Hinc exiſtimo eumdem veniſſe in Hungariam ſub initium anni* 972, *ibique aliquot menſibus manſiſſe, ſed non integro anno.*

98. *Hæc exactiùs examinanda duxi, ut ex iis initium prædicationis apud Hungaros affigatur anno* 971, *vel* 972. *At fructus uberior, de quo loquitur epistola Piligrini, collectus videtur anno* 973. *Ceterùm missi à Piligrino in Hungariam monachi & clerici, interque eos Wolfgangus, eò tantùm venisse videntur post legationem Ottonis, quæ verisimiliter annecti potest anno* 971; *at illorum nomina non innotuerunt, quia citò abrupta est eorumdem prædicatio. Etenim, uti prædicatio apud Hungaros inchoata est*, fœdere pacto, sub occasione pacis *inter Hungaros & Ottonem I, sic haud dubiè abrupta est occasione belli, quod Henricus Bavarus cum fœderatis suis, inter quos erant Hungari, suscitavit contra Ottonem II, eique fideliter adhærentes, inter quos similiter erat Piligrinus Laureacensis præsul. Nam cùm Hungari tuerentur partes Henrici, Piligrinus verò Ottonis; quotquot missi erant à Piligrino in Hungariam, procul dubio solum vertere coacti sunt, quòd pro hostibus haberentur ab Hungaris. Hi certè patrimonium ecclesiæ Laureacensis, seu Pataviensis miserè vastarunt Peregrini temporibus, ut constat ex litteris Ottonis III, quas recitat Hansizius pag.* 225.

99. *Idem scriptor pag.* 224. *de irruptionibus Hungarorum hæc scribit*: Pacatâ demum Bavaria, tempus erat oblatum Piligrino repetendi messem in Hungaris Evangelicam; sed iidem haustæ nuper institutionis obliti ad ingenium redierant. Nam Geisa rege seu volente seu obniti non audente, fines Orientales invadunt, raptant, incendunt. Ultráque Erlaffam fluvium progressi, populares & colonos, quos Wolfgangus Ratisbonensis episcopus ad Pechlariam, & loca vicina ecclesiæ Ratisponensi vectigalia, nuper deduxerat, creberrimis populationibus infestant; fuitque ea causa Wolfgango, ut munimentum in loco Zwisila, quo major Erlaffa cum minori congreditur, exstrueret, ut tutiores ibi coloni ab infestatione Ungrorum manere possent, ut loquitur Otto in litteris, quibus eidem episcopo dat veniam castellum illud in loco dicto construendi. Datum anno CMLXXIX. Tenuisse tunc videtur Geisa loca Erlaffæ fluvio vicina: atque in his etiam Mellicum arcem in rupe ardua situm, vetus ejus regionis munimentum: secus enim quid ab Hungarorum infestatione erat colonis Wolfgangi metuendum? *Durarunt multis post hæc annis Hungarorum infestationes, ita ut Piligrino omnis facultas adeundi Hungaros adempta fuisse videatur. Plura de hisce videri possunt apud Hansizium: nam præcedentia sufficiunt, ut intelligamus, quid prædicationi apud Hungaros obfuerit.*

§. IX. S. Adalbertus Hungarorum conversioni intentus: conversus & baptizatus Geysa, uti & S. Stephanus.

ETiamsi lætissima & uberrima messis Piligrino se statim obtulerit in Hungaria, *non multis tamen salutem videtur attulisse ipsius conatus, nisi quatenus aliarum provinciarum prædicatores ejus exemplo excitati sunt ad fidem Hungariæ inferendam. Id certum est, primam illam multorum Hungarorum conversionem tam fuisse imperfectam, ut multis deinde annis non nisi umbra quædam religionis esset in Hungaria, licèt alii prædicatores in locum primorum successissent. Habemus istud ex scriptoribus, de quorum fide dubitare non licet. Duplex apud nos tom.* III. *Aprilis edita est Vita S. Adalberti Pragensis episcopi, qui post Piligrinum ad Hungarorum conversionem incubuit. Utraque habet auctorem coævum: at prima nihil habet de prædicatione sancti Adalberti apud Hungaros; secunda verò satis ostendit, eum non tantum ibi feciisse operæ pretium, quantum voluisset. Hæc enim pag.* 192. *dicti tomi, num.* 16. *sic habet*: Non tacendum, quòd juxta positis Ungaris, nunc nuntios suos misit, nunc seipsum obtulit: quibus etiam ab errore suo parùm mutatis umbram Christianitatis impressit. *Idem auctor num.* 22. *magis insinuat, quam imperfecta fuerit Hungarorum conversio usque ad obi-*

obitum ferè Geysæ, dum hæc memorat: Miserat his diebus (*id est, dum in Polonia versabatur ante discessum in Prussiam, seu anno* 996) ad Ungarorum Seniorem (*i. e.* dominum) magnum, imò ad uxorem suam, quæ totum regnum viri manu tenuit, & quæ erant viri ipsa regebat, qua duce erat Christianitas cœpta, sed intermiscebatur cum paganismo polluta religio, & cœpit esse deterior barbarismo languidus ac tepidus Christianismus: ad quam tunc per venientes illinc nuntios in hæc verba epistolam misit: Papatem meum, si necessitas & usus postulat, tene: si non, propter DEUM ad me mitte eum. Ipsi verò clam chartam alia mente, aliâ sententiâ misit: Si potes, inquit, cum bona licentia, bene, si non, vel fugâ fugiens tenta venire ad eum, qui te desiderio concupiscit, Adalbertum tuum.

101. *Hæc verba abundè docent, idem Adalberto evenisse apud Hungaros, quod evenit apud Bohemos, quos bis terve reliquit, quòd mores barbaros non satis corrigerent. Porrò* Papas, *vel, ut antè in eadem Vita scribitur*, Pappas, *non est nomen proprium, sed alumnum vel discipulum significat. Radla erat istius discipuli nomen, ut ibidem legitur num.* 15, *mansitque ille in Hungaria, discedente Adalberto, qui anno* 997. *martyr in Prussia occubuit. Ditmarus sub initium libri* 8. *præcedentia confirmat. Verba dabo ex Ditmaro nostro Ms., cùm in editis quædam sint mutata:* Hujus(regisPannonici,*ut præmiserat*, Stephani *nimirum*) pater erat Dewir *in editis* Dejux)nomine homo crudelis, multos subito furore occidens. Qui cùm Christianus efficeretur, in corroboratione fidei sevit; & antiquum scelus zelo DEI estuans abluit. Hic DEO vero variisque deorum vanitatibus inserviens, cùm ab antistite suo (*Adalberto, opinor*) ob hoc argueretur, inquit: Divitie mihi habundant, & ad hæc agenda libera facultas, & ampla potestas est. Uxor verò ejus Beleknegena (*ibid.* Beleknegini), id est, pulcra domina, dicta, potibus immoderatis deserviebat, & in equo virili more sedebat: quemdam quoque virum iracundiæ furore gladio occidit. *Si verba Ditmari, quæ in editis eumdem habent sensum, conferamus cum allatis ex Vita S. Adalberti, necessariò dicendum est, & Geysam & ipsius conjugem baptizatos quidem fuisse, sed moribus fuisse parùm Christianis, certè initio conversionis, licèt vitam suam deinde magis corrigere potuerint, & felicem sortiri vitæ exitum. Carthuitius in Vita num.* 2. *&* 3, *baptizatum fuisse Geysam dicit; non tamen explicat, à quo baptismum acceperit.*

102. *Joannes Dlugossus seu Longinus, scriptor Polonus seculi* XV, *de gestis Adalberti in Hungaria lib.* 2. *col.* 116. *hæc memorat*: Cum Gaudentio cæterisque religiosis viris Hungariam ingressus, ad ducem Geisam pervenit, in fide Catholica & cæremoniis ejus, quam ipse ante annos aliquot suscepisse eum audierat, suis monitis & prædicationibus instructurus. Cùm autem duci Geisæ & consorti ejus Adleidæ adventus fuisset denunciatus, summâ mox lætitiâ conceptâ, ad laudes divinas organa laxarunt: hunc enim virum ad se venisse, qui sibi in visione dudum fuerat præmonstratus, intelligebant. Cum magna itaque veneratione & devotione susceptus, filio ducis Geisæ Confirmationis characterem impendit, & verbum DEI Slavis & Hunnis tam per se quàm per fratres suos, per unum & ampliùs annum mellifluo sermone prædicavit, plurimosque Slavorum & Hunnorum, adhuc cultibus idolorum deditos convertens, omnem Hungarorum perambulavit regionem, eos quidem, qui crediderunt, erudiens, & paterna pietate confirmans, idololatras verò ab erroribus reducens & confirmans. Ad cujus etiam exhortationem dux Geisa cum filio suo Stephano, & consorte sua Adleida, plures ecclesias fundant, erigunt & instituunt; & episcopalia illis bona largiuntur. Sed & ibi quoque facta persecutione, ob manuum violentarum in personam suam invectionem (*forte* injectionem), non maledicens, nec repugnans, sed benedicens, Pannoniâ discessit. Geisa Pannonio-

rum dux post hæc infra dies paucos moritur, filium Stephanum relinquens successorem. *Nec Geysæ nec* Stephani *baptismum hic scriptor Adalberto attribuit; sed omnia Adalberti gesta apud Hungaros reducit ad finem fere vitæ Geysæ, cùm tamen probabilius sit, Adalbertum variis vicibus in Hungaria fuisse; at numquam ad annum integrum ibidem substitisse.*

103. *Ademarus Chabannensis monachus apud Labbeum tom. 2. Bibliothecæ pag.* 168. *baptismum Geysæ attribuit S. Brunoni Russorum Apostolo, quem vult in Hungariam venisse, imperante Ottone III. Fateor quidem hunc Scriptorem Geysæ supparem fuisse, &* S. Stephano *coævum; at tot errores immiscet iis, quæ ibidem retulit de S. Adalberto & Brunone, ut ei plenam fidem habere non ausim in illis etiam, de quibus non constat, an sint errori obnoxia. Accipe tamen asserta ejus de Brunonis gestis in Hungaria:* Quod exemplum ejus (*S. Adalberti in Poloniam abeuntis*) secutus Brunus episcopus, petiit imperatorem, ut pro eo juberet consecrari in sede sua episcopum. . . . Quo facto, & ipse humiliter abiit in provinciam Ungariam . . . Sanctus autem Brunus convertit ad fidem Ungriam provinciam: . . . regem Ungriæ baptizavit, qui vocabatur Geitz, & mutato nomine in baptismo Stephanum vocavit, quem Otto imperator in natali protomartyris Stephani à baptismate excepit, & regnum ei liberrimè habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sanctam ubique, sicut ipsi imperatori mos est, & reliquias ex clavis Domini, & lancea S. Mauritii, ei concessit in propria lancea. Rex quoque suprà dictus Filium suum baptizare jussit: sanctus Bruno imponens ei nomen, sicut sibi Stephanum. Postea verò ipsi filio ejus Stephano Otto imperator sororem Henrici postea imperatoris in conjugio dedit: *Resecui ab hac narratione errores apertos alibi refutatos. Hîc autem refutabo, quæ dicuntur de baptismo Geysæ &* Stephani.

104. *Audi igitur Vitam Brunonis à Ditmaro, qui eum familiariter noverat, conscriptam; editamque apud nos tom. 2. Februarii pag.* 798: A tertio Ottone igitur desideratus suscipitur (*Bruno.*) Quem non longè pòst deserens, solitariam vitam quæsivit, & de opere manuum suarum vivebat. Regnante vevò DEI gratiâ secundo Heinrico post mortem glorioſissimi imperatoris, Merseburg veniens (*Bruno*) benedictionem episcopalem cum licentia Domini Papæ ab eo petiit, & ejus jussione ab archiepiscopo Thaginone consecrationem, &, quod ipse huc detulit pallium ibidem suscepit. *Consecratus est Bruno, imperante Henrico, & defuncto Ottone III: non potuit igitur Geysam baptizare jam episcopus, cùm Geysa ante Ottonem obierit; ac ne* Stephanum *quidem; nam & hunc baptizatum videbimus, vivente Ottone. Nec præstitit ea ante episcopatum Bruno, cùm Vitam tunc egerit solitariam. Itaque miror Pagium, qui ad annum* 1008. *prædicta ex Ditmaro rectè admittit, & tamen decem facilè aut duodecim Ademari errores sic adducit, acsi totidem essent veritates. Suspicio esse posset, alium quemdam Brunonem prædicasse in Hungaria, indeque profectos Ademari errores, quòd confuderit duos Brunones. Verùm non invenio sufficiens fundamentum in historicis antiquis, ad substituendum Brunoni martyri Synonymum alterum, nisi illum forsan, quem eò legatum diximus ab Ottone Magno; sed Geysa non tam citò baptizatus videtur. Hinc nulli certò attribui potest Geysæ baptismus.*

105. *Hansizius pag.* 227. *de eo sic ratiocinatur:* Quis ille fuerit, qui Geisæ principi baptismum impertiit, nemo satis detexit: Adalbertus enim Pragensis, Geisa jam baptizato, venit. Bruno ille episcopus Ottonis Magni legatus nuspiam à quoquam proditur baptismi illius auctor: ac certè Piligrinus in epistola ad Benedictum VII. (*aut VI. potiùs,*) cùm de nobilioribus Hungaris ad millia quinque salutari lavacro ablutos glorietur, non erat certò silentio pressurus spolium omnium præstantissimum, baptismum regis. Manet igitur in obscuro, quisnam isthoc præ-

stite-

ſtiterit, niſi quòd ſuſpicari liceat, id factum per aliquem Piligrini Patavienſis diſcipulum, ſeriùs tamen quàm litteræ ſint ad Benedictum ſcriptæ. *Veriſimilis eſt hæc conjectura, tum quia Carthuitius baptiſmum Geyſæ narrat ante adventum Adalberti in Hungariam, tum quia nullibi aſſerit Geyſam ab Adalberto baptizatum,* (*licèt Pagius ad annum* 997. *perperam affirmet Carthuitium id habere*) *ac demum quia ſcriptores Vitæ S. Adalberti, cui gloriam baptizati Geyſæ non invidiſſent, de eo baptiſmo nihil memorarunt. Porrò baptizatum eſſe Geyſam diu ante mortem, ſed non ſatis fuiſſe inſtructum, colligitur ex Ditmari & Vitæ Adalberti verbis, quibus dicitur idola ſimul coluiſſe cum vero DEO; & tamen acriter pro fidei corroboratione pugnaſſe. Primum contigiſſe ſuſpicor, quòd primi prædicatores, à quibus baptizari potuit circa annum* 974. *aut* 975, *paulo poſt coacti fuerint Hungariâ excedere, quodque Adalbertus cum ſuis hominem naturâ iracundum ab inveterata conſuetudine tam citò avellere non potuerit quàm voluiſſet. Credibile tamen eſt, ſub finem vitæ reſipuiſſe, & tunc demum ſollicitum fuiſſe de idololatria deſtruenda: quod filius ejus* S. Stephanus *efficaciter perfecit.*

§. X. Utrùm rejiciendæ ſint viſiones, quæ parentibus S. Stephani oblatæ dicuntur?

SI *vera ſit viſio, quam narrat Carthuitius num.* 3, *contigerit illa inter baptiſmum Geyſæ & primum S. Adalberti ad ipſum adventum; quibus decennium facilè intercurrere potuit: nam S. Adalbertus creatus eſt Pragenſis epiſcopus anno* 983, *ita ut non videatur in Hungariam excurriſſe ante annum* 984, *aut* 985. *Alterutro anno illuc venire potuit, antequam naſceretur* S. Stephanus, *de cujus anno natali non conſtat. Accipe viſionem ipſam, ut exactiùs examinemus, an hæc tam ſit abſona, quàm voluit nuperus ſcriptor heterodoxus:* Cúmque nimiùm, *inquit*, eſſet ſollicitus (*Geyſa*) de rebellibus domandis, & ritibus ſacrilegis deſtruendis, & epiſcopatibus ſecundum æſtimationem ſuam ad profectum eccleſiæ ſanctæ ſtatuendis, mirabili viſione nocte conſolatus eſt eum Dominus. Fecit aſtare ſibi juvenem delectabilem aſpectu, qui dixit ei: Pax tibi Chriſti electe, jubeo te de ſollicitudine tua fore ſecurum. Non tibi conceſſum eſt, quod meditaris, quia manus pollutas humano ſanguine geſtas. De te Filius naſciturus egredietur, cui hæc omnia diſponenda divinæ providentiæ conſilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex regibus electis à Domino, coronâ vitæ ſæcularis commutaturus æternam. Verumtamen virum ſpirituali legatione tibi tranſmittendum honorificabiliter ſuſcipito, ſuſceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis aſſenſum præbeto. *Alteram quoque viſionem matri* S. Stephani *oblatam num.* 4. *exponit hiſce verbis:* Uxorem ejus (*Geyſæ,*) jam appropinquantem partui, tali voluit viſione divina gtatia conſolari. Apparuit namque illi beatus levita & protomartyr Stephanus, levitici habitûs ornatus inſignibus, qui eam alloqui taliter cœpit: Confide in Domino, mulier, & certa eſto, quia Filium paries, cui primò in hac gente corona debetur & regnum, meumque nomen illi reponas. Cui cùm admirans mulier reſponderet: Quis es, domine, vel quo nomine nuncuparis? Ego ſum, inquit, Stephanus protomartyr, qui primus pro Chriſti nomine martyrium pertuli. Quo dicto, diſparuit.

107. *Haſce viſiones ex Carthuitio paſſim narrarunt ſcriptores Catholici ſine ſcrupulo. Bonfinius verò decade* 2. *lib.* 1. *priorem utcumque deformavit, dum eam ſic narravit, acſi Geyſæ prohibitum fuiſſet orthodoxæ fidei fundamenta jacere, & eccleſias conſtruere; namque id adeo ipſi non prohibetur, ut etiam jubeatur audire venturum DEI legatum, nimirum S. Adalbertum, ejusque juſſis parere. At dubium non erat, quin S. Adalbertus hortaretur ad jacienda fidei fundamenta eccleſiasque in regno conſtruendas. Magis*

ergo jubebat DEI interpres illa facere, quàm prohibebat; sed simul prædicit perficienda esse per S. Stephanum, *quæ inchoanda erant per Geysam. Sensus visionis hic est, Dum Geysa, considerabat ingentes difficultates, quas experiretur in domandis gentilibus, qui se fidei Christianæ opponerent: atque in destruendis ritibus idololatricis, piisque stabiliendis, quod ecclesiarum & episcopatuum erectione fieri debebat; dumque hac cura tam erat sollicitus, ut nimio difficultatum timore ad desperationem quamdam potuisset deduci, atque à fide averti, misericordia divina nimiam illam formidinem depellere voluit, virumque trepidantem docere, non omittenda esse bene cœpta, etiamsi ea non statim possent ad perfectionem perduci. Hinc verba juvenis pulcherrimi, qui verisimiliter Angelus erat, sic explicanda sunt. Pax tibi, nolo te nimiùm angi, quia vides omnia à te perfici non posse, quæ pro stabilienda fide Christiana sunt necessaria. Verum quidem est: non tantam tibi gratiam præstabit Dominus, quem sæpe injusta humani sanguinis effusione offendisti, ut omnia illa, quæ ad stabiliendam fidem necessaria credis, quæque perfecta velles, sed aggredi vix audes; tu ipse perfecturus sis. Hanc gratiam Filio de te nasciturο reservabit DEUS. Verumtamen tu ea agere incipe, quæ tibi præcipiet DEI legatus, brevi venturus; id unum interim à te requirit Dominus. Quid in visione sic expositа, prout naturaliter exponi debet, absoni sit aut absurdi, ego sanè non video. Nihil etiam absoni habet sequens visio, quæ ne quidem ulla eget explicatione.*

108. *At sæpè jam memoratus Schwartzius pag.* XI. *& seqq. occasione harum visionum, quas fabulis annumerandas contendit, multos lacessit scriptores Catholicos, qui illas ex Carthuitio narrant. Audiamus virum fabularum inimicum,* Illustriora, *inquit*, singula reddituri: fabulas protulerunt, pugnantibus & malè inter se cohærentibus factis exornatas: quæ, cùm ipsæ se refellant; suis eas seculis lubenter relinqueremus. Sed, cùm magnos nostro etiam ævo patronos invenerint, eas pro instituti ratione expendemus. *Fatetur visiones istas hoc etiam seculo critico à viris magnis defendi, & rectè quidem: nam illi ipsi etiam, qui crisim justâ severiorem non rarò exercent, hasce visiones narrarunt sine ulla ambiguitate. Videri inter alios possunt Adrianus Baillet ad 2. Septembris in* S. Stephano, *& Claudius Fleury in Historia ecclesiastica lib. 58. num. 7. Deinde Schwartzius adducit locum Bonfinii, à quo relationem Carthuitii corruptam jam dixi: atque ex loco Bonfinii, jam antè refutato per Samuelem Timon, Carthuitium, Baroniumque & Inchoferum, qui Carthuitii verba dederunt, irridet vir acutus: quin & Timonem carpit, quòd non æquè Inchoferum refutaverit, quam Bonfinium. Omnia hæc immeritò, cùm Baronius & Inchofer Carthuitium rectè scribentem secuti sint; Bonfinius verò nimia libertate rei gestæ relationem corruperit, ideoque solus esset improbandus. Accipe lector, verba hominis heterodoxi, ut discas quàm ille petulanter insultet Catholicis, etiamsi nullum habeat fundamentum, nisi errore nixum, ut mox videbimus.*

109. Quin imò, *inquit*, liceat hinc nihil admirari quidquam, sed certo judicio statuere, hæc tam insulsè commenta, quæ tam Bonfinius quàm Inchofer, Baronius, aliique plures, ex Legenda S. Stephani deprompserunt, non cælestis alicujus oraculi descriptionem, quo anxius Geysæ animus revera erectus sit, sed futilis cujusdam fraterculi, in cellula sua superstitiosè negotiosi, abortum esse. Quòd enim divinarum litterarum exemplum imitari voluit, studia illud hominis, quòd tam infelici minerva expressit, ingenii ejus ineptiam id abundè testatur. Quod visum, non à Bonfinio demum novè his verbis elucubratum, sed, ut diximus, ex Legenda, S. Stephani esse desumtum, si perspicacissimi Timonis aciem non effugisset, non tam facilè animum induxisset, opinor, ut Chartuitium, Legendæ auctorem, HISTORICUM vocaret LUCULENTUM, dicendum verius LUTULENTUM. At at! hauserat ex Chartuitii turbidis lacunis Cardinalis Cæsar

Baro-

Baronius in Annalium ſuorum voluminoſo opere totam converſionis Hungarorum hiſtoriam, fabulis quoque, quas Timon ridiculè atque impiè fictas proſcribit, ad verbum inſertis, & tamquam pretioſis vulgi cultûs tabulis in ſanctuario Romano ſuſpenſis. Quid quod non minore auctorem legendarium elogio Baronius ornarit: " Aliunde, inquit, petamus, nempe à Carthuitio epiſcopo ad Colomannum regem, qui cunabula Hungaricæ eccleſiæ ſtylo fideliſſimo proſecutus „ &c. Quare meliora videns ac probans, Timon dubia, quæ ſenſit, Bonfinio potiùs, cui Matthæus Raderus Societatis Jeſu profani & pagani ſcriptoris notam pridem inuſſit, quàm germanis fabularum inſtitoribus opponere voluit.

110. *Quàm multa in hiſce peccet maledicus ſcriptor, cujus vix ulla pagella erroribus aut ineptis ratiociniis caret, adverte, lector, Primò falsò aſſerit eadem ſcribi hac de re à Bonfinio, Carthuitio, Baronio & Inchofero: nam Bonfinius, nimia ſubinde libertate factorum circumſtantias deſcribens, hoc etiam factum ita ſuis verbis narravit multúmque mutavit. Baronius verò & Inchoferus Carthuitii verba dederunt, ſicut ea ediderat Surius. Hinc 2° malè carpit Timonem, quòd Bonfinium refutet, non Inchoferum aut Baronium. 3° Mala fide lectoribus ſuis imponit, dum ſola dat verba Bonfinii, & quidem ſic mutilata, ut peiora appareant, quàm revera ſint: ut alii eadem habere credantur. 4° dicacitatem ſcriptoris omnia verba indicant, atque acerbitatem contra Romana ſacra & ſcriptores Catholicos. 5° demum nimiam ſanè confidentiam oſtendit, dum* certo judicio ſtatuere *prætendit, hæc eſſe commentitia, etiamſi antea dixiſſet*, magnos noſtro etiam ævo patronos *eſſe prædictæ viſionis. Reſtat, ut videamus, qua ratione probet Schwartzius, viſionem prædictam* futilis cujusdam fraterculi abortum eſſe. *Attulerat verba Timonis, improbantis dicta Bonfinii, quæ Carthuitius non habet. Deinde eumdem ſcriptorem citat, qui negat Geyſam, quem pacis ſtudioſiſſimum fuiſſe affirmat*, patratorem cædium, & quacumque demum ratione ſanguinarium fuiſſe. *Hoc autem argumentum ſic proſequitur:* Præter illud autem, quòd de Geyſa, pacis & quietis ſtudioſiſſimo, obſervavit, id ampliùs notamus, filium potiùs Stephanum, vel iſtis illis fictoribus non diſſimulantibus; bellis gravibus per totam propemodum ætatem fuiſſe implicitum: quæ certè ſine ſanguinis humani effuſione non geſſit. *Habes hic, lector, præclarum iſtud viri humaniſſimi argumentum, quo Inchoferum, Baronium, & vel maximè* lutulentum *Carthuitium* fictoribus *annumerat. Excutiamus igitur fundamentum.*

111. *Bella geſſit* S. Stephanus *æquè ac pater ejus Geyſa; id enimverò non negamus. Bella illa non ſunt geſta ſine ſanguinis effuſione; id etiam verè dicitur. Verùm, quid inde concludit Schwartzius? Vel nihil concludere potuit, vel ſic ratiocinari debuit*: Ergo vel Geyſa non geſtavit manus humano ſanguine pollutas, vel etiam geſtavit S. Stephanus. *Juſta ſanè hæc eſſet deductio, ſi omnis effuſio ſanguinis manus æquè pollueret, ſi nihil eſſet diſtinguendum inter juſtam & injuſtam ſanguinis effuſionem. Nihil hic Schwartzius videtur diſtinxiſſe. Attamen id maximè neceſſarium erat, ut rectè ratiocinaretur. Nam* Stephanus *ſanguinem humanum fudit, ſicuti omnes principes etiam ſanctiſſimi, dum juſto bello ſe defendunt, aut ſceleratos puniunt: at hac effuſione ſanguinis manus principum non polluuntur. Geyſa verò injuſtis cædibus manus ſuas habuit pollutas, idque nullus rectè negaverit, cùm hujuſce rei teſtem habeamus coævum, & omni exceptione majorem. Quid, obſecro, ſignificant verba Ditmari num.* 101. *adducta?* Hujus (*Stephani*) pater erat, Dewir (*al.* Dejux) nomine, homo crudelis, multos ſubito furore occidens. *Negabitne Schwartzius, hominem crudelem, qui multos occidebat ſubito furore, manus aliquando habuiſſe ſanguine pollutas? Negabitne ſanguinem injuſtè effuſum fuiſſe ab eo, de quo mox ſubditur:* Qui cùm Chriſtianus efficeretur, . . . antiquum ſcelus zelo DEI æſtuans abluit? *Si* antiquum ſcelus abluit, *ſcelus antea*

contraxerat injusta suorum cæde. Audiamus nunc etiam, quid de Stephani *moribus præmittat idem Ditmarus:* Nunquam audivi quemquam victis tantùm parcere, & ideo in civitate prædicta, sicut in multis sedulò, DEUS ei concessit victoriam. *De facto, cujus occasione hæc dicuntur, cùm obscurum sit & certo tempori nequeat alligari, breviter agemus in annotatis ad caput secundum Vitæ lit.* m. *Crudelitas Geysæ etiam agnoscitur â Carthuitio num.* 2, *cujus in scribendo fides ex ingenua illa agnitione ostenditur. Itaque nihil in Geysæ visione, prout relata est, à Carthuitio, hactenus inventum est, quod censuram mereatur, aut fidem Carthuitii faciat suspectam; dignusque est Schwartzius elogiis illis, quibus scriptores Catholicos petulanter impetit.*

112. *Secundam visionem idem scriptor nihilo rectiùs impugnat his, verbis:* Ejusdem notæ est aliud portentum, dum Stephanus levita, & primus JEsu Christi martyr, internuncii munere, defunctus, habitu levitico Saroltæ, uxori Geysæ, in somniis oblatus dicitur, nativitatem filii Stephani annuntiaturus. Quis scriptor probus docuit protomartyrem Stephanum fuisse levitam? Demus autem legendarium nostrum munus, quod gessit, significare voluisse dumtaxat: habitu levitico cur illum apparuisse scribit, nisi quòd in cucullo singulare quoddam sanctitatis decus inesse existimavit? Nam protomartyrem Stephanum, primosque Evangelii Christi præcones quoscumque certo vestimentorum genere à reliquo populo fuisse distinctos, non constat. *Ita ille. At verò diaconos vocari* levitas *multis seculis ante* S. Stephanum, *nullus ignorat eruditus. Docuerunt igitur sacræ Litteræ S. Stephanum levitam fuisse eo sensu, quo levitam vocavit Carthuitius. Neque hic scripsit alia de causa, eum levitico seu diaconi habitu apparuisse, quàm quòd revera eum sic apparuisse crediderit: non enim credemus mentitum fuisse Carthuitium, quia Schwartzius de ipsius intentione perperam judicat. An verò primi præcones Evangelii ab aliis hominibus vestitu fuerint distincti, hic non inquiro; neque illud huc spectat: quippe non debuit S. Stephanus apparere eo habitu, quo indutus erat, dum vivebat in terris; sed potuit se accommodare tempori, quo apparebat.*

113. *Utriusque visionis meminit Andreas Hungariæ rex in litteris suis ad Jacobum Cardinalem Prænestinum Apostolicæ Sedis legatum, quas recitat Odoricus Raynaldus ad annum* 1233. *num.* 51. *his verbis:* Sed etiam parentibus ejus (*S. Stephani*) fuerat divinitus revelatum, quòd ei in gente nostra corona debebatur & regnum. *Consentit Bonifacius VIII. apud eumdem scriptorem ad annum* 1301. *num.* 8. *ubi sic habet:* Fuerat quidem divinitus revelatum, quòd ei (*Stephano*) primùm in gente Ungarica corona debebatur & regnum, sicut hæc pleniùs documenta, quæ servantur in archiviis memoratæ ecclesiæ Romanæ testantur, & ad ipsius archiepiscopi potuerunt notitiam pervenisse. *Utrumque hoc testimonium protulerat Timon, quem Schwartzius, ut sibi faventem, mirè laudat, eo quòd refutasset corruptam relationem Bonfinii. Audi nunc, lector, responsum hominis heterodoxi, & mirare impudentiam:* Mitto autem aliud regerere, *inquit*, quàm quòd & recentius testimonium illud sit (*Bonifacii VIII.*) & in causa propria editum, parùm valiturum apud eos, qui errare non minus Pontificium, quam humanum esse, firmissimè persuasum habent. Scrupulum & hoc mihi movet non levem, provocare Bonifacium ad documenta, quæ in archivis Ecclesiæ Romanæ conservantur. Nam licèt aliud atque aliud ex Vaticano monumentum, ad jus, quod in Hungariam Pontifices sibi olim arrogarunt, stabiliendum, erutum hactenus sit, in nullo tamen divinæ alicujus revelationis testimonium invenitur. *Adit silentium Baronii, qui Carthuitii testimonio contentus, alia non attulit.*

114. *Enimvero existimaveram hactenus, fidem non abrogandam viro honesto, ubi affirmat se aliqua monumenta vidisse, nisi ostendi possit, facilè eum falli potuisse,*

tuisse, aut clara sint impostura indicia. Verùm alia est Schwartzii crisis. Ipse enim Bonifacium VIII. aperti mendacii suspectum facere conatur, neque credit ejusmodi monumenta servari in archivo Vaticano, qualia Bonifacius ibidem haberi asserit. At ego non modò inauditæ arrogantiæ, sed & stolidæ temeritatis reum facio Schwartzium, ac simul convinco. Adducit eodem loco testimonium Andreæ regis Hungariæ, quod ex Vaticano protulit Raynaldus, quòdque longe antiquius est Bonifacio VIII, & tamen persuadere conatur, nihil simile in archivo Vaticano invenire potuisse Bonifacium. Quis igitur non perspiciat, ne curam quidem fuisse homini, ut cautè calumniaretur? Quod ad testimonium Andreæ regis respondit, nihilo melius est: sed jam satis hanc disputationem protraximus. Veniam dabit æquus lector, si justo prolixior esse videor in refutandis viri heterodoxi objectionibus: nam id necessarium judico ad stabilienda Sancti gesta, vindicandámque biographi auctoritatem.

§. XI. Baptismus Sancto per S. Adalbertum probabiliùs collatus: tempus collati baptismi, uti & annus natalis inquiritur.

Carthuitius num. 3. refert, natum esse S. Stephanum, *dum in Hungaria degebat S. Adalbertus, à quo infans est baptizatus. Habemus hic consentientem Schwartzium, qui pag. 6. & 7. sic scribit:* Eum (S. Stephanum) à S. Adalberto, episcopo post illa Pragensi, aqua lustrali tinctum, præter scriptores Hungaricos, Poloni, Bohemi, aliique magno consensu perhibent; quorum constans ab omni ævo testimonium uno halitu difflare, iniquissimum foret. *Hic quidem omnium ab omni ævo consensus non parùm exaggeratus est. Certè scriptores illi non asseruerunt, baptizatum esse Sanctum ante episcopatum Adalberti, quod verisimile non est, ut videbimus. Verumtamen sufficientia adferemus testimonia, ut baptismum S. Adalberto probabiliùs vindicare, & aliorum opinionem refutare possimus: nam neque hic deerit adversarius. Annalista Saxo, qui editus est ab Eccardo in Corpore historico medii ævi, tom. 1. col.* 469. *de* S. Stephano *ad annum* 1038. *sic habet:* Stephanus religiosus Ungarorum rex obiit, qui cum omni gente sua ad fidem Christi conversus fuerat: hunc S. Adalbertus episcopus & martyr baptizavit; & uxor ipsius Gisla nomine, Heinrici imperatoris Babenbergensis soror fuit. *Hæc omnia quæ de anno obitûs, de conversione & de uxore refert, exactè & verè sunt relata: quo fit, ut scriptor ille majorem etiam fidem mereatur de baptismi collatore. Floruit ille scriptor ante medium seculi* XII, *putatque Eccardus in præfatione, fuisse Eggehardum abbatem Uragiensem in Hercynia silva.*

116. *In Chronico Verdensi apud Leibnitium tom. 2. Scriptorum Brunsvicensia illustrantium col.* 215. *sic legitur:* His temporibus S. Adalbertus Pragensis episcopus Stephanum regem Ungharorum cum multis baptizavit, qui pontifex postea martyrio coronatur, cùm verbum DEI in Prucia prædicaret. *Ricobaldus Ferrariensis apud Muratorium tom. 9. Scriptorum Italiæ col.* 241. *assentitur his verbis:* Idem rex Stephanus virtutibus fuit insignis, qui baptizatus fuit à beato Adalberto episcopo Poloniæ natione Bohemo. *Hisce addamus plerosque scriptores Hungaros, Bohemos & Polonos, quorum nomina non recenseo, quia ætas non magnam ipsis conciliat auctoritatem. Quin lubens fateor, factum hoc non tam firmis niti fundamentis, ut satis certum crederem, si Carthuitius & Annalista Saxo illud non affirmarent. Verùm cùm duo hi scriptores minùs remoti sint ab ætate* S. Stephani, *quàm ut fidem ipsis abrogare debeamus sine justa ratione, cúmque & posteriores plurimos sibi consentientes habeant, & neminem alicujus ponderis dissentientem (nam, qui solus ex antiquis opponitur, Ademarus Chabannensis tot errores accumulat, ut vix ullam mereatur fidem in hisce rebus*

Hungaricis;) *baptiſmus* S. Stephani *probabiliùs attribuendus eſt S. Adalberto, nec ulli alteri æquè probabiliter attribui poteſt.*

117. *Prodiit anno* 1738. *Gedani Opuſculum, ſub titulo* Pruſſia Chriſtiana, *in quo Vita S. Adalberti copioſis annotationibus illuſtratur. Auctor Andreas Schottus non modò baptiſmum* S. Stephani, *ſed ſimul prædicationem apud Hungaros, S. Adalberto abjudicat. Audiamus igitur diſſerentem pag.* 45. *& ſeqq., ut expendamus ſingula*: Opus erit, *inquit*: ut explicemus, quid de converſione Hungarica, martyri noſtro (*Adalberto*) adſcripta, ſentiendum ſit. Ne tamen lector miretur, nos textui nihil ea de re intuliſſe, brevibus in anteceſſum monemus, quòd, licèt perſuaſi ſimus, famam ejus ad Hungaros prevenire potuiſſe, ſequentia nihilominus dubia ipſam Adalberti in Hungaria præſentiam in totum tollant. Tantis certè Hungaricum ejus iter falſitatum obfuſcatum eſt tenebris, ut non niſi veræ indagationis lumine ad clariora ducamur. Antiquiſſimus patronorum converſionis Hungaricæ eſt auctor Vitæ Surianæ, qui fol. 832. ſequentia narrat: " Non ta-„ cendum, quòd juxta poſitis Hun-„ garis nunc nuntios ſuos miſit, nunc „ ſe ipſum obtulit, quibus & ab er-„ rore parùm mutatis umbram Chri-„ ſtianitatis impreſſit.„ Hunc ſequuntur Chartuitius epiſcopus in Vita S. Stephani. - . apud eumdem Surium.. Coſmas Pragenſis ad annum CMXCVI. Langius in Chron. Citiz. fol. 761, Bonfinius Rer. Hungar. fol. 199, 200. Bakſchay in Chronol. de reg. Hung. fol. 903. Dubravius lib. 6. fol. 46. Cureus Annal. Sil. fol. 34. Wernerus Rolefinck in Faſcic. temp. fol. 70. Et, ut pauca addamus, diſſentientes hactenus nullos invenies. Temeritatis equidem opus videbitur, communi contradicere conſenſui. Tentabimus tamen. *Non accuſabimus temeritatis ſcriptorem, qui verum inquirit, modò tam gravia adducat argumenta, ut præponderare poſſint iis, quæ ſibi fatetur oppoſita. Verùm & hæc multis aliis augere potuiſſet, ſi omnia habuiſſet perſpecta.*

118. *Argumenta ſua proponere incipit hoc modo*: Sylveſtrum auctorem Vitæ Caniſianæ (*hæc apud nos edita eſt tom.* III. *Aprilis à pag.* 178. *ex codice Ms.*; *at veriſimiliter auctorem non habet Sylveſtrum, ſed alium incertum, coævum tamen*) altum tenere ſilentium; cùm ætas ejusdem, dignitas & ſcopus parem polliceri, imò poſcere poſſet rei explicationem. Quantum verò ſilentium auctoris coævi in refutandis fabulis valeat, hiſtorici norunt. *Valeret hoc argumentum, ſi omnes ſilerent ſcriptores coævi; at nullius eſt momenti, cùm auctor alterius Vitæ, apud nos ſecundo loco editæ, qui item coævus eſt, duobus locis meminerit de prædicatione Hungarica S. Adalberti. Alia ergo audiamus*: Præter hanc rationem, *inquit*, magnum offert momentum inſignis autorum allegatorum ratione circumſtantiarum occurrens hallucinatio. Quilibet ſuo indulget genio. Varium hinc etiam narrationis conficitur filum, differens ab Ariadnæo, cùm ope hujus reducamur, illius ſeducamur. Verba Suriana aliis ad gloriam tanti martyris inſigniter extendendam non ſufficiebant, atque nimis videbantur generalia: inde chaos ortum eſt fabuloſum de Stephano ab ipſo baptizato, de ſomnio Geyſæ, imò de Stephani per Adalbertum educatione. Dubravius commenti iſtius malè cohærentis debilitatem cognoſcens, Stephanum præfectum, ſeu capitaneum Hungariæ facit, atqûe de ejus baptiſmo ſumma loquitur ambiguitate. Bonfinius annum baptizati Stephani ponit 909. fol. 198; quod ſphalma lubentes typographo tribuimus. Aſt licèt numerum invertentes, annum 990. accipiamus, tamen illa infantia Stephani cùm Geyſæ patris mors in annum 997. incidat, neque cum inchoato imperio, neque cum Hermanni Contracti verbis conciliari poterit; qui ad annum 995. Stephani matrimonium notat, dicens: „ Gisla Stephano regi Hungarorum, „ cùm ſe ad fidem Chriſti converte-

„ rat,

„ rat, quasi verò juxta nomen suum „ fidei obses (Geissel) in conjugium data „. Et licèt seriùs hoc conjugium protrahamus; Urspergensis tamen etiam testatur: " Imperatoris Henrici soro- „ rem Giselam regem Ungariorum non „ priùs promeruisse, donec hic, se „ Christianam religionem recepturum „ promisit, quod etiam fecit „. Cui adstipulatur auctor antiquus Vitæ S. Henrici imperatoris in Canisii tom. VI. Lect. ant. pag. 390.

119. *Tota hæc disputatio nihil difficultatis habet, nisi in fine, ubi quidam scriptores, quibus plures possent adjungi, videntur affirmare* S. Stephanum *non fuisse baptizatum, nisi occasione matrimonii cum Gisela Henrici imperatoris sorore. Quippe si revera lustrali aqua tinctus non fuit Sanctus ante tempus nuptiarum cum Gisela, baptismus erit posterior morte S. Adalberti, ita ut ab hoc ei non sit collatus. Hoc argumento se niti, ostendit mox laudatus Schottus, dum subdit sequentia:* Hactenus dicta eò redeunt, quòd scriptores medii ævi, quando de Christianæ religionis in Hungaria initiis loquuntur, Adalbertum omnes sileant, conjugii tantùm, velut causæ, mentionem injiciant: quæ eorum narratio majorem fidem postulat, quàm confusa citatorum autorum cumulatio malè connexarum rerum. *Verùm hoc argumentum latiùs solvemus infrà, ubi discutiemus, an occasione matrimonii cum Gisela conversus sit Sanctus. Sufficiat igitur hîc monuisse, conversionem Hungariæ per dictas nuptias cœptam non esse, sed promotam ut ibidem probabitur, baptizatumque esse* Stephanum *diu ante obitum S. Adalberti. Quod autem Bonfinius aliique scriptores recentiores in chronotaxi aliisque rerum adjunctis sæpe à via deflectant, non negamus; at eo argumento everti non potest auctoritas scriptorum antiquorum, quorum testimoniis nitimur.*

120. *Vidit hoc ipse Schottus, ideoque ad aliud ratiocinium progreditur hoc modo:* Verùm, ut rivos exsiccemus, fontem obturare oportebit. Primus errorem seminavit autor Vitæ Surianæ, si huic illa verba tribui possunt, de quo tamen non immeritò dubitamus. Quod enim fides Surii propter emendationem adhibitam non ubivis firma sit, jam suprà ostendimus. *Quod de auctoritate Surii observat, planè concidit, cùm eadem Vita apud nos edita sit ex codice Ms. Pragensi, ibique duobus locis de prædicatione Hungarica Adalberti auctor meminerit. Deinde interpolationis suspectum facere locum conatur Schottus, sic pergens:* In hoc autem loco verba connectendi, NON TACENDUM, integrum negotium magis adhuc suspectum reddunt. Hæc enim conversionis historia, quæ insigne vitæ Adalbertinæ foret momentum, quasi per parenthesin explicatur. Quapropter has lineolas ex mala fide posterorum, irrepsisse, confidimus. *Nimia quidem hæc est confidentia, cùm sic etiam irrepere debuerit in Annalistam Saxonem, in Carthuitium, aliosque deinde secutos. Attamen hujus confidentiæ subjunctas rationes audiamus:* Præter suspicionem, *inquit*, ex ipso verborum contextu ortam, circumstantiæ quoque aliud suadent. Totum certè Adalbertum duritiei Bohemorum, in antecedentibus accusata, occupabat, ut falcem in alienas messes immittere ipsi non liceret. Obstat etiam, quòd Romæ secunda vice solutionem vinculi episcopalis petens, promtitudinem ethnicorum Hungarorum in assumtione fidei Christianæ nullatenus indurationi Bohemorum opposuerit, ut contraria juxta se posita magis eluceserent. Hac ratione etiam optimum argumentum adhibiturus fuisset, ad procurandam dimissionem, quam anxius appetebat. Addimus, quòd ipsi etiam legati iterata vice episcopum Romæ sibi expetentes, necessitatem præsentiæ Adalbertinæ in Bohemia, tali conversionis actu adlegato, optimè ante oculos ponere poterant; cùm de ejus, qui Hungaros feliciter converterat, futuris exoptatis in Bohemia progressibus desperandum minimè erat. Et quis omnes minutias enodabit? Persuasi enim sumus, ex hactenus dictis quadantenus patescere, non commodè Adalberto iter tribui posse Hungaricum. *Hactenus Schottus.*

121. *Verùm omnes hæ rationes omitti poterant, cùm ne minimum quidem verisimilitudinis detrahant S. Adalberti prædicationi Hungaricæ. Ita ratiocinatur auctor, ac si tota Hungaria per Adalbertum conversa diceretur. At istud non affirmat biographus, quem impetit, ac ne Carthuitius quidem, aut Annalista Saxo, quorum etiam testimonio nitimur. Umbram Christianitatis impressit Hungaris, non omnes convertit. Jam verò, si durities Bohemorum non impedivit itinera Romana, si non impedivit iter Polonicum & Prussicum, cur impedire debuit Hungaricum? Quin imò, si durities Bohemorum occasionem & causam præbuit itineribus prædictis, uti certò constat, cur non æquè Hungaros eo facilius invisere potuit Adalbertus, quo durius monita ipsius excipiebant Bohemi? Quod autem non diu apud Hungaros manserit sanctus antistes, neque magis apud ipsos vitam transigere cuperet, quàm apud Bohemos, non aliunde ortum existimo, quàm quod populus Hungaricus nihilo magis se corrigere vellet quàm Bohemus: nam perfecta Hungarorum conversio, & morum emendatio reservata erat* S. Stephano, *à quo demum efficaciter cœpta est & promota.*

122. *Restat ut inquiramus, quo circiter anno natus ac baptismo renatus sit Sanctus. Carthuitius num.* 4. *insinuat, natum esse, dum S. Adalbertus erat Pragensis episcopus, & non diu pòst baptizatum. Episcopus autem creatus est S. Adalbertus anno* 983, *martyrio coronatus anno* 997, *quo etiam obiit Geysa pater* S. Stephani. *Adolescens hic erat, dum pater obiit, ac pueritiâ vix egressus, uti ex eodem colligitur Carthuitio. Inchofer in Annalibus Hungariæ scribit, natum* S. Stephanum *anno* 985, *ac duodennem regno admotum anno* 997. *Verùm conjecturâ incertâ nititur annus ille natalis, licèt alioquin non longè à vero aberrare videatur, nec ulli repugnet monumento certo. Præplacet tamen mihi conjectura & ratiocinatio laudati jam frequenter Hansizii, qui pag.* 227. *succinctè rem explicat his verbis:* Baptizatus est ab Adalberto Pragensi antistite ... Certum est id non factum ante annum DCCCCLXXXIII; nam eo primùm anno Adalbertus in episcopum consecratus est apud urbem Veronam, festo Apostolorum Petri & Pauli, imperatore Ottone II. præsente. Ex narratione tamen Chartuitii constabit, id ultra annum DCCCCLXXXIV. differri vix posse. Nam Adalbertus sub ipsum tempus nativitatis Stephani advenit. Porrò Stephanus, vivente adhuc patre, in solium impositus est, postquam, ut ille scribit, jam pueritiæ excessisset metas. Obiit inde mortem Geisa anno CMXCVII, quo Stephanus jam erat adolescens, ut ibidem dicitur. Hæc observatio nos coëgit baptismum Stephani annis aliquot ante Baronium collocare, nempe ad annum circitèr nongentesimum octogesimum tertium, quo Adalbertus sedere cœpit, aut certè sequentem. Secus enim haud intelligi potest, quemadmodum vivente patre pueritiæ metas excesserit, aut adolescentiam Stephanus attigerit. Ab anno itaque DCCCCLXXXIII, vel sequenti, ducendo calculum usque ad annum obitûs Geisæ DCCCCLXXXXVII, modus tandem aliquis apparet conficiendi annos quatuordecim ætatis saltem incompletos. *Placet hoc ratiocinium, ideoque circa annum* 984. *nativitatem ac baptismum* S. Stephani *collocandum censeo; non tamen existimo Carthuitium per* adolescentiam *annos quatuordecim sic designare voluisse, ut nequeat intelligi ætas paulo minor. Credibile etiam est, Hungarorum conversionem commendatam fuisse Adalberto, dum consecratus est episcopus, quòd Bavari & Austriaci, bellis vigentibus, arcerentur ab Hungaria, non verò Bohemi.*

123. *Ranzanus aliique olim dixerunt, natum esse* S. Stephanum *anno* 969: *sed tota ferè scriptorum illorum chronotaxis vitiosa est, atque auctoritate caret. Schwartzius tamen epocham illam ut certam adducit pag.* 7. *sine ulla probatione, atque ex ea sibi sumit argumentum. Hac etiam de causa dixerat, sanctum ab Adalberto fuisse baptizatum ante episcopatum, quod ne quidem probabile est ex sola Vita S. Adalberti, in qua num.* 6. *Adalbertus, moriente episcopo decessore,* adolescens *vocatur,*

catur, qui his diebus delicioſus miles erat; *quique eodem tempore ſanctiorem vitam exorſus eſt. Porrò ipſe* S. Stephanus *epocham Ranzani ſatis deſtruit, & noſtram confirmat in diplomate poſtea recitando pro abbatia S. Martini, dato ſub finem anni* 1001 *: nam in eo ſic loquitur*: Singulare namque ſuffragium, quod per merita beati Martini in me à pueritia expertus ſum, memoriæ poſterorum tradere curavi. *Tum refert victoriam relatam de duce Simigienſi, quam conſecutus eſt poſt obitum Geyſæ patris anno* 997, *aut* 998, *ut ſuo loco explicabimus. Jam verò, ſi anno* 997. *aut* 998. *in* pueritia *erat, quæ* adoleſcentia prima *vocatur à Carthuitio, videtur annos habuiſſe tredecim circitèr aut quatuordecim, ideoque annus natalis aptiùs ſtatui non poteſt quàm* 984. *circitèr, ita ut natus etiam eſſe potuerit præcedenti aut ſequenti. Ranzanus non modò ſcribit baptizatum fuiſſe ab Adalberto, ſed exprimit etiam nomen illius, per quem de ſacro fonte levatum aſſerit*, Adeotatum *vocans* ex genere clariſſimorum comitum Sanſeverini *in Campania. At hoc unde hauſerit, ignoro, ejusque fidei relinquo.*

§. XII. Mors Geyſæ; cui ſuccedit S. Stephanus: mater hujus non ſatis nota: quantùm promota religio ſub Geyſa, & quo in ſtatu inventa à S. Stephano.

Mortem Hungarorum ducis Geyſæ Carthuitius affigit anno 997, *eique paſſim omnes, qui alicujus ſunt nominis, ſcriptores conſentiunt. Ante obitum principibus Hungaris Filium ſuum ſic ad principatum Hungariæ commendaſſe ſcribitur, ut etiam jurejurandi religione ipſos obſtrinxerit. Hinc* Stephanus, *defuncto patre, mox ducatum adeptus eſt, promoventibus eum proceribus & populo, ſicut patri ipſius promiſerant. Catholicum obiiſſe Geyſam & piè defunctum, cum Carthuitio affirmant ſcriptores Hungari. Neque obſtant verba Ditmari num.* 101. *data, ex quibus ſuſpicio eſſe poſſet, ſincerè converſum non eſſe, quòd idola colere pergeret, & ſic epiſcopo aliquando reſponderit, ut videretur in idololatria permanere velle: nam ipſe Ditmarus innuit, ipſum ea mente non fuiſſe usque ad obitum, cùm ait*, Antiquum ſcelus abluit. *Hungarici ſcriptores non niſi unicam Geyſæ uxorem paſſim memorant, eamdemque matrem* S. Stephani *fuiſſe, & ſuperſtitem viro vixiſſe aſſerunt. Poloni verò Polonam uxorem Geyſæ attribunt*, Adleidem *nomine, & ſororem Miecslai Poloniæ ducis, quam ſecundam fuiſſe Geyſæ conjugem ſcribunt aliqui. Hac de cauſa, cùm Carthuitius nihil lucis afferat, obſcurum eſt, quænam fuerit* S. Stephani *mater: nam ſcriptores Hungari æquè ac Poloni recentiores ſunt, minúsque exacti, quàm ut dictis eorum multùm fidere liceat. Conjecturas itaque dare poſſumus; at nihil certi ſtatuere.*

125. *Imprimis veriſimile eſt, uxorem Geyſæ, quæ eidem ſuperfuit, non fuiſſe uxorem ipſius primam, aut* S. Stephani *matrem. Ratio petitur ex ipſis ſcriptoribus Hungaris, qui unamini voce affirmant, viduam Geyſæ expetitam ad nuptias fuiſſe à Cupa duce Simigienſi, qui iis nuptiis conabatur ducatum* Stephano *eripere. Quippe Geyſa ſenex obiit, ita ut prima ejus uxor, ſi vixiſſet, veriſimiliter etiam provectioris fuiſſet ætatis, quàm ut ad nuptias honeſtè expeti poſſet: neque enim veriſimile eſt Geyſam fuiſſe provectæ ætatis, dum primam duxit uxorem. Ex prædicta rurſum ratione veriſimile non eſt, viduam Geyſæ matrem fuiſſe* S. Stephani: *nam Cupa non ambiviſſet matris nuptias, ut ejus ope Filium deturbaret, quod ſperare vix poterat. Verùm ſpe veriſimili nitebatur Cupa, ſi vidua Geyſa erat noverca* Stephani; *nam, quandoquidem anno* 996. *ipſa, teſte Vita S. Adalberti num.* 100. *adducta*, totum regnum viri manu tenuit, & quæ erant viri ipſa regebat, *tanta erat ejus auctoritas, ut ſperare poſſet Cupa, cum nuptiis hujus viduæ regnum ad ſe devolvendum. Verùm, ut jam vidimus, non videtur conſenſum ejus ſperare potuiſſe, ſi mater erat principis regnaturi, aut nimiæ ætatis: nam utrumque eamdem ſtimulaſſet,*

ut regnaret potiùs pro Filio, quàm sub marito.

126. *A Ditmaro lib.* 8. *uxor Geysæ vocatur* Beleknegena, *in editis* Beleknegini, *id est*, pulchra domina, *ubi editores addunt* Slavonicè. *Si autem uxor hæc nomen habuit Slavonicum, verisimile est* Polonicam *fuisse. Itaque postremam Geysæ uxorem Polonicam fuisse, credere possumus Polonorum testimonio: at non ita verisimile est, matrem fuisse* S. Stephani. *Hungaris verò, id unanimiter asserentibus, assentiri possumus, Saroltam, ducis Transilvaniæ filiam, fuisse matrem* S. Stephani. *Nam Annalista Saxo huic sententiæ fundamentum præbet, dum ad annum* 1003. *ducem Transilvaniæ à* Stephano *victum scribens*, avunculum *ejus vocat. Si autem* Julus, *ut ibi vocatur, vel* Giula, *ut malunt Hungari, avunculus fuit Sancti, certè mater ipsius soror erat Giulæ, ejusque patris filia. Porro si duas hasce uxores habuit Geysa, & prima fuit mater* Stephani, *pagana hæc fuit, uti erat adhuc frater ejus, dum victus est à* Stephano; *sed conversa fuit ante mortem cum marito Geysa, qui deinde Christianam duxerit Polonam. Verùm hæc incerta fateor, libenter secuturus, si quis melioribus nixus monumentis, certiora docuerit.*

127. *Petrus Ranzanus in Epitome rerum Hungaricarum indic.* 8. *multa memorat de promota religione Christiana sub Geysa. Ex hisce quædam huc transferam, prætermissa tamen chronotaxi vitiosa, ut illorum discussione magis patescat, in quo statu religionem Hungarorum invenerit* Stephanus, *dum regnum adeptus est. Relato adventu Adalberti, hæc subdit:* Constitutus est dies, quo & ipsi, & multi viri nobiles, multique alii, tum mediocris tum humilis generis homines, sacro baptismate in Christo renati sunt. Voto se tunc fecit obnoxium, jureque jurando promisit Geicha, quàm primùm daturum se operam, ut omnes ditioni suæ parentes populi exemplo suo Christi cultores efficerentur. Omni itaque via, modo, arte, diligentiâ curat, ut voti fieret compos. Multi ipsum secuti sunt, sed penè innumeri imitari sanctum ejus propositum recusaverunt, idolorum enim cultui servire malebant. Cùm igitur illi, nulla tanti principis habita ratione, non desinerent versari in errore illo tenebrarum, animadvertit prudentissimus princeps, armis opus esse, quorum vi illorum domaretur & ferocitas & perdita audacia. Sed cùm non essent ei tantæ vires, quibus fieret à se facilè, quod rei exigebat necessitas: clam dat litteras ad plerosque principes Christianos, per quas aperit laudabile suum sanctumque consilium, ac propterea petit, ut in tanta rerum mole sua quisque idonea mittat auxilia. Mittuntur igitur undique in Hungariam Christianorum principum copiæ . . . . Intra paucos annos tot millia externorum militum convenerunt, ut Hungaris, à Christi cultu abhorrentibus, essent illi armis ac numero longè superiores. *Hæc forsan exaggerata sunt; at non omnino videntur improbabilia, cùm & moribus Geysæ congrua sint, & verbis Ditmari antè allatis,* cùm Christianus efficeretur, in corroboratione fidei sevit. *Hac tamen violentiâ plures haud dubiè hypocritas fecit, quàm verè Christianos: quod convenit antè dictis ex vita Adalberti.*

128. *Quo modo rem deinde exsecutus sit Geysa, pergit narrare modo magis exaggerato, atque his verbis:* Itaque ubi animadvertit adveniisse jam opportunum tempus, quo exequeretur, quod animo conceperat; per præconem suum patefacit animum, commonefacitque Hungaros universos, eisque imperat, ut ab errore, in quo versabantur, resipiscentes, suscipiant veri DEI religionem, quam divina afflatus inspiratione ipse susceperat: nolle se pati ulterius, ut sui populares vagentur per tenebras, seque ipsos perdant diabolo servientes, cum quo essent æternis supplicis cruciandi: qui ea salutifera monita visionesque despexerint, ii nihil expectent aliud, quàm ut ad unum trucidentur, se jam ad id habere arma... Ita brevi effectum est, ut pars metu, pars salubri adducta consilio, in Christum universa Hungaria credens, Chri-

stianæ

ſtianæ fidei ſacramenta ſuſceperit. *Crediderim hæc facta potiùs ſub initium regni* S. Stephani, *poſtquam deſponſatus erat Giſelæ, à cujus fratre S. Henrico, uti & ab Ottone III, ſubſidia militaria accipere potuit, & veriſimiliter accepit. Putem etiam omnia peracta eſſe modo quidem efficaci, ſed minùs violento; nec mortis minas intentatas, ſed exſilii aut alterius pœnæ. Verumtamen non improbabile eſt*, Stephanum *vivente patre jam deſponſatum eſſe Giſelæ, ut adultior deinde, regnoque ad fidem perducto, cum ipſa nuptias contraheret: nam ſic facilè explicari poterunt ſcriptores varii non contemnendi, qui occaſione hujus matrimonii Hungariam converſam ſcribunt, uti & illi, qui S. Henrico eam laudem partim attribuunt. Potuit pactio futurarum nuptiarum confici anno* 996, *aut ſequenti, eodemque tempore ſubſidia mitti potuerunt in Hungariam: hiſce autem acceptis, Geyſa ſub finem vitæ idololatriam univerſim prohibere potuit. Factum certè eſt, vel ſub finem vitæ ejus, vel brevi poſt ejus mortem; quod decidere non auſim.*

129. *Certius eſt, ea, quæ pergit Geyſæ attribuere Ranzanus, tantùm ab eo ex parte cœpta eſſe perfectaque à* Stephano. *Verba ejus accipe*: Erecta igitur ubique DEI, & beatæ Mariæ Virginis, & cæterorum Sanctorum templa. conſtituti præcipuarum eccleſiarum antiſtites & presbyteri, cæterorumque ordinum ſacerdotes, qui DEI laudibus inſervirent: Chriſtianæ leges ac ritus, ſacræque cæremoniæ inductæ, ſanctorum Patrum decreta ſervari cœpta: conſtituta prætereà ea, quæ ſunt uſui humanæ vitæ neceſſaria, ex quibus clerici honorificè in ſuis eccleſiis viverent. *Omnia hæc facta ſunt, ſed pleraque ſeriùs inchoata per* S. Stephanum. *Aliquæ quidem eccleſiæ per Geyſam exſtructæ ſunt, ſed epiſcopatus nulli conſtituti, atque una ſolùm abbatia inchoata, uti colligitur ex litteris* S. Stephani *pro abbatia S. Martini, datis anno* 1001, *in quibus illa abbatia dicitur inchoata per Geyſam, perfecta verò per* Stephanum, *atque inferiùs*: Necdum etiam epiſcopatus & abbatiæ præter ipſum locum (*id eſt, abbatiam S. Martini*) in regno Hungarico ſitæ erant, *eo nimirum tempore, quo ducem Simigienſem vicit* Stephanus *poſt obitum patris. Leges etiam à* S. Stephano *latæ ſunt; & eccleſiæ, quarum numerus exiguus fuiſſe videtur ſub Geyſa, per totum regnum ſufficientes conſtitutæ & fundatæ.*

130. *De educatione* Stephani *hæc ſubjungit Ranzanus*: Inter hæc Stephanus intentiſſimâ parentis ſui curâ, ſub educatore ſibi adhibito, qui ad id eſſet idoneus, primam ætatem innocenter agebat. Erat adeo egregiæ indolis, ut ſpecimen quoddam cunctarum virtutum præ ſe ferre videretur. Ubi autem adolevit, ita cœpit exercere vitam virtutum operibus, ut neminem fefeliſſet ea, quæ de ipſo fuerat, futuræ probitatis expectatio. Tanta ejus humanitas, ut omnium hominum generi charus eſſet, & incredibiliter amœnus atque jucundus. Mira morum, quâ pollebat, elegantia perquam facilè effecit, ut omnium animos in ſui converteret admirationem. Tanta inerat ei vis ac dexteritas ingenii, tantusque ac talis incipientis cujusdam prudentiæ vigor, ut prudentiſſimus quisque natum ipſum ad regnum arbitraretur. Chriſtianæ pietatis ſuprà, quàm dici poteſt, cultor admirabilis. Cujus rei ſatis ſuperque fuerit hoc nunc, & quidem memoratu dignum, exemplum afferre. Adoleſcentulus cùm accepiſſet permultos Hungarorum Chriſtum ſimulatè colere, propterea quòd ſacri baptiſmatis undam metu adducti ſuſceperant; ſuâ ipſe diligentiâ id egit, ut plerique illorum in Chriſtum ipſum, omni ſublata fictione, crediderint. Quippe ſumptis Chriſtianis armis, fide videlicet ac ſpe, & ea, quam docuit Evangelium, charitate, nunc hos, nunc illos, ad ſe accerſivit. Aperuit eis ſenſum divinarum Scripturarum, & juxta beati Pauli Apoſtoli doctrinam, arguendo, obſecrando, increpando, tandem conſecutus eſt, ut in omni Hungaria perpauci remanſerint, qui veri DEI cultores effecti non eſſent. Itaque non minùs fuit ipſe, quàm ſuus

parens, adeptus; cùm, quod ille armis, hic amore & divinitus ei datâ sapientiâ fecerit.

131. Mortuo postea ejus patre piè ac religiosè, & ea in DEUM fide, quâ decuit mori Christianissimum principem; ipse in illius opes successit, ducisque nomine, ut & ille, aliique ante illum, rem Hungaricam administravit. *In tota hac relatione nihil video exorbitare à verisimilitudine, nisi quòd multa commemorentur ante tempus. Docuit quidem multos ipse* Stephanus, *uti aliunde satis constat; verùm non tanta perfecit ante mortem patris, quanta eidem attribuit Ranzanus, qui ex chronotaxi vitiosa in hunc incidit errorem. Credidit ille natum esse anno* 969, *ideoque eidem non difficulter attribuit ante principatum, quæ gesta per ipsum invenit, sed quæ collocanda erant post principatum adeptum. Quippe cùm ostenderimus natum esse Sanctum circa annum* 984, *tredecim circitèr annorum Adolescens, ob excellentiam ac maturitatem ingenii, poterat quidem inchoare rudium institutionem, & absurditatem idololatriæ ostendere rudibus. At verisimile non est, sacras Litteras jam eo tempore expositas ab Adolescente, tantumque laboris pretium factum, quantum hîc describitur, quantumque revera fecit ætate provectior & gradu sublimior. Ex dicendis etiam colligitur, regni Hungarici conversionem seriam & perfectam sub* Stephani *principatu tantùm collocandam esse. Quod demum ait*, Stephanum *ducis titulo Hungariam administrare cœpisse, suo loco confirmabitur.*

§. XIII. Utrùm S. Stephanus, obtento principatu, conversus sit occasione nuptiarum cum Gisela? Scriptores, qui id videntur asserere, explicandi de conversione totius regni.

VArii scriptores etiam suppares S. Stephano *de ipsius nuptiis cum Gisela sorore S. Henrici imperatoris sic loquuntur, ut iis sancti Regis conversionem, & baptismum ipsum attribuere videantur. Hinc scriptores Bavari gloriam hanc genti suæ vindicare nituntur. Joannes Adlzreitter in Annalibus Boicæ gentis part.* 1. *lib.* 15. *num.* 1. *hac de re disputat in hunc modum:* Hoc ipso, quem describimus, anno, si Hermanno (*Contracto*) fides est, Gisela Henrici soror, quam idem Sanctus (*Wolfgangus, de quo mox egerat*) divino instinctu, reginam solitus erat vocitare, à Stephano Ungarorum rege ad nuptialem thalamum ambita est & impetrata. Quamquam Cartuitus, Ungarorum episcopus, anno demum MII; Sigebertus, qui longo ferè intervallo alios solet sequi, anno MX; Joannes Staindelius anno DCCCCXCIV, eas nuptias volunt coaluisse. Nos Hermannum, Henrici ævo propiorem, sequi maluimus. Porrò Giselam, Stephano non priùs conveniisse in manus, quam sacris Christianis esset initiatus, authores sunt, Martinus Polonus, Otto Frisingensis & Conradus Urspergensis. Ungari quidem edocti mores mitiores, magisterio Piligrini episcopi Batavensis, nonnihil de genuina feritate remiserant, & gestum aliquem ceperant mansuetudinis Christianæ: verùm licèt Geisa Ungarorum rex, Adalbertum ad gentem excolendam vocarat, & suscepto baptismate, Christo nomen dederat, tamen diis patriis pergebat habere divinos honores, credebatque, esse pari, cum vero DEO, cultu adorandos; & plebes ejus exemplo nuntium gentilitiis superstitionibus non remiserant.

133. Quamobrem auctor, Adalberto coævus & familiaris, in ejus Vita ait, eum Ungaris nunc misisse nuncios, nunc seipsum obtulisse, iisque ab errore parùm mutatis, umbram Christianitatis impressisse. Unde est, cur Cartuitum, qui anno circitèr CXXX. post ortum Stephani scripsit, nimiæ in suam nationem indulgentiæ arguas, cùm scribit, ducem Ungarorum, cum Filio suisque familiaribus, & omnibus ditionis suæ hominibus, salutaribus undis ab Adalberto fuisse expiatos, & Geisam

ſam quidem de ritibus ſacrilegis abolendis, & ſtatuendis epiſcopatibus multùm fuiſſe ſolicitum. Certè Sigebertus diſertè Stephani & Ungarorum converſionem Giſelæ, ſorori Henrici imperatoris, adſcribit. Conſentit Nonnoſius, vel quisquis edidit Vitam S. Henrici, quem Arenpekius & Andreas Ratisbonenſis ſunt ſecuti. Sed & quod inſtar omnium eſt, in Romano Martyrologio dicitur Henricus ad fidem Chriſti ſuſcipiendam perduxiſſe Stephanum regem cum univerſo ferè ejus regno. Ita DEO viſum, hanc pulcherrimi facti gloriam, Henrico & Giſelæ, Boicæ principibus, reſervare, ut potiſſimi divinæ legis in Ungaria recipiendæ authores dicerentur & eſſent. Ergo, ut paucis multa complectar, Geiſæ ducis filius, cujus nomen ante baptiſmum Waic à Ditmaro ſcribitur, cum Giſelæ nuptias ardenter expeteret, non eſt priùs voti compos effectus, quàm ejuratis gentilium ritibus, ſacra Chriſtiana ſuſciperet, polliceturque, ſe totam Ungarorum nationem ad eadem pro viribus adducturum. *Hujus ſcriptoris verba eo libentiùs adduxi, quòd agnoſcat, converſionem Hungarorum cœptam eſſe à Piligrino, promotamque ab Adalberto, quodque etiam fateatur Geyſam ſalutari fonte ablutum eſſe. Andreas Brunnerus in Annalibus Boicis part. 2. lib. 3. pag.* 147. *eodem ferè modo diſputat, fateturque* ex Ditmaro manifeſtum *eſſe, Geyſam Chriſto nomen dediſſe. Uterque verò obſervat, Geyſam idololatriam cum cultu veri DEI conjunxiſſe; quod nos ipſi oſtendimus. At iidem non probant, id ab eo continuatum usque ad finem vitæ; nos verò contrarium probavimus ex Ditmaro, cui Carthuitius jungi poteſt.*

134. *Hiſce obſervatis, ipſa antiquiorum ſcriptorum verba recitare placet, ut examinemus, an illi tam clarè aſſerant, baptiſmum* Stephani *occaſione matrimonii ſuſceptum, ut alteri cuipiam explicationi locum non relinquant. Primus ſeu antiquiſſimus auctor, qui hac de re ſcripſit, eſt Hermannus Contractus, qui in Chronico, prout editum eſt à Caniſio, ad annum* 995. *occaſione mortis Henrici Bavariæ ducis, & ſucceſſionis S. Henrici poſtea imperatoris, de prioris filia, poſterioris ſorore, hæc ſcribit:* Hujus ſoror Giſela Stephano regi Ungariorum, cùm ſe ad fidem Chriſti converteret, quaſi verè juxta nomen ſuum fidei obſes, in conjugium data, eleemoſynis cæterisque bonis operibus inibi intenta conſenuit. *Ad hunc locum notanda ſunt aliqua. Primò hæc non leguntur in editione Piſtorii aut Urſtitii, ita ut incertum ſit, Hermannine ſint, an alterius, qui ea adjecit Hermanni Chronico. Secundò, ſive Hermanni ſint, ſive alterius, auctor indicare noluit, nuptias eo anno contigiſſe, ſed eas ſolùm memorat occaſione patris Henrici, cujus obitum aſſignat. Nuptias autem ſeriùs contractas, deinde probabimus. Tertiò, Schwartzius hunc locum citans pag.* 3, *eumdem corrupit: nam pro verbis*, cùm ſe ad fidem Chriſti converteret, *ſubſtituit*, qui ſe ad fidem Chriſti converterat: *quæ verba minùs ſignificant quàm præcedentia. Hiſce obſervatis, pergo ad alterum locum Hermanni, qui ad annum* 1038. *ſic rurſum habet apud Caniſium:* Ipſo anno Stephanus Ungariorum rex, cùm ante plurimos annos ſe cum tota gente ſua ad Chriſti fidem convertiſſet, eccleſiasque plurimas & epiſcopatus conſtruxiſſet, . . obiit. *Aliæ etiam editiones hoc loco converſionem memorant cum obitu, ſed paulò breviùs. Ex quo colligo, priorem locum veriſimiliter non eſſe Hermanni, ſed interpolatoris cujusdam, cùm veriſimile non ſit, ipſum in brevi Chronico bis idem commemorare voluiſſe, & editionum varietas interpolationis ſuſpicionem præbeat. Itaque nec tempus nuptiarum ex Hermanno ſtatui poteſt, nec aliud quidpiam, quàm quòd aſſerat, ipſum converſum eſſe, adeoque ſupponat non fuiſſe Chriſtianum ab initio.*

135. *Sententiæ huic accedit Marianus Scotus in Chronico ad annum* 1038, *ubi hæc habet:* Stephanus rex Ungarorum Chriſtianus obiit, qui cum omni gente ſua ad fidem convertitur. *Hi quidem ſcriptores rectè non adducuntur ab Adlzreitero ad probandum* S. Stephanum *baptizatum eſſe ob nuptias cum Giſela:*

ultro tamen agnoſco illos utcumque repugnare ſententiæ meæ, quam ut probabiliorem aſſerui, de Stephano *ab infantia baptizato. Verùm reſpondeo horum auctoritatem tantam in hiſce non eſſe, ut æquari poſſit rationibus pro baptiſmo infantis* Stephani *militantibus. Sola Carthuitii auctoritas hiſce, aliisque deinde ſecutis, præponderare debet, cùm ille monumenta Hungarica habuerit, dum Sancti Vitam ſcribebat; alii verò de rebus Hungaricis parùm fuerint inſtructi, ob exiguum commercium, quod aliis nationibus intercedebat cum Hungaris ante principatum* Stephani. *Norant illi ſcriptores,* Stephanum *fuiſſe Catholicum, regnumque ejus tempore converſum: norant ipſius progenitores fuiſſe paganos, ideoque facilè credere potuerunt,* Stephanum *ipſum paganum fuiſſe usque ad publicam univerſi regni converſionem. De converſione Geyſæ nihil videntur inaudiviſſe, nihil de inchoata ſub ipſo Hungarorum converſione, quod ætas ipſorum remotior ab his eſſet, quàm ut ea per ſe poſſent cognoſcere, neque in ſcriptoribus, quos ſequebantur, quidpiam de illis ſcriptum invenirent. Ditmarus quidem & Ademarus converſionem Geyſæ memoraverant; atque Ademarus utriusque baptiſmum, patris nimirum & Filii, fixerat ſub initium imperii Ottonis III, quod cum chronotaxi noſtra, cumque infantia* Stephani *optimè congruit; at eo tempore ſcriptores non facilè habebant omnes libros ante ſua tempora ſcriptos, ideoque eis condonandum, ſi quid ignoraverint; ſed non imitandi, ubi occaſione illius ignorantiæ perperam aliqua enarrarunt. Hæc interim ad horum auctoritatem reponimus, plura dicturi, poſtquam adduxerimus verba eorum, qui illorum dicta liberiori paraphraſi explicaverunt.*

136. *Sigebertus ad annum* 1010. Stephani *nuptiis cum Giſela clarè tam Regis quàm Hungarorum converſionem attribuit, hæc ſcribens:* Gens Hungarorum, hactenus idololatriæ dedita, hoc tempore ad fidem Chriſti convertitur per Gislam ſororem imperatoris, quæ nupta Hungarorum Regi, ad hoc ſuâ inſtantiâ Regem adduxit, ut ſe & totam Hungarorum gentem baptizari expeteret, qui in baptiſmo Stephanus eſt vocatus. Cujus merita per Hungariam multa miraculorum gloria commendat. *Nuptiæ hic longè à ſuo tempore avulſæ, ſed de hiſce poſtea. Otto Friſingenſis lib.* 6. *cap.* 27. *Chronici ſui de Henrico ſic habet:* Sororeque ſua Giſela Stephano Ungarorum regi in uxorem data, tam ipſum quàm totum ejus regnum ad fidem vocavit. Hunc Stephanum Ungari, hactenus fidem Chriſtianam ſervantes, velut principium fidei ſuæ, inter Sanctos colendum dignum ducunt. *Urſpergenſis in Chronico mentem ſuam explicat in Henrico II. hiſce verbis:* Horum ſororem, bonæ memoriæ fœminam, Giſelam rex Ungariorum, qui Stephanus dicebatur, in conjugium expetivit, ſed eam ducere non promeruit, donec ſe Chriſtianæ religionis rudimenta, & ſacri baptiſmatis ſacramenta, cum omni gente ſua ſuſcepturum promiſit. Quam pollicitationem ubi rebus perfecit, religioſus Deoque devotus poſtea in executione bonorum operum permanſit: quod divina pietas poſt mortem ejus evidentibus indiciis, ad ſepulturam ejus factis ſignorum miraculis, demonſtravit. *Hæc verba fideliter deſcripta ſunt in Chronico brevi Leodienſi apud Martene tom.* 3. *Anecdotorum col.* 1407. *Addantur hiſce Martinus Polonus, aliique plures, qui in eamdem ſententiam abierunt: nolim enim inficiari ſcriptores facilè decem aut duodecim ſeculi* XIII, *aut paulò poſteriores à me lectos eſſe, qui præter adductos eadem ferè commemorant; ſed hi numerum augere poſſent, non auctoritatem, ideoque opus non eſt eorum texere catalogum.*

137. *Annaliſta Saxo ad annum* 1002. *Bavarorum ſententiam commemoravit, ſed ad annum* 1038. *ait,* Stephanum *ab Adalberto baptizatum, quod prioribus eſt contrarium. Alberticus monachus in Chronico ſuo ad annum* 1010. *utramque ſententiam expoſuit hoc modo:* Gens Hungarorum hactenus idololatriæ dedita, hoc tempore ad fidem Chriſti convertitur per Gislam ſororem imperatoris, quæ nupta Hungarorum regi, ad hoc

ſuâ

suâ instantiâ regem adduxit, ut se & totam Hungarorum gentem baptisari expeteret: qui in baptismo Stephanus est vocatus: cujus merita per Hungariam multa miraculorum genera commendant. Tamen dicunt Hungari, quòd S. Adalbertus Pragensis episcopus regem Stephanum ad fidem convertit & baptisavit; & ipse Rex sua prædicatione Hungaros convertit, & majorem ecclesiam Strigonii in honorem Adalberti instituit: sed illa Gisla regina, ut dicunt, multas malitias in terra illa fecit, & extremùm post mortem sancti Regis, meritis exigentibus, interfecta fuit. *An posteriora illa de Gisela sint certiora, quàm priora de conversione* Stephani *per Giselam, suo loco examinabitur. Interim juverit ex dictis Alberici observare, sententiam Germanorum de conversione* Stephani *occasione nuptiarum, numquam admissam fuisse ab Hungaris: nam contrariam sententiam asseruit Carthuitius circa initium seculi* XII, *eamdemque ab Hungaris asseri, testatur Albericus, qui scripsit sub initium seculi* XIII; *posteriores verò Hungari semper eidem adhæserunt; sibique faventes habent scriptores Polonos & Bohemos.*

138. *Tot insuper rationes Hungarorum sententiæ favent, ut dubitare nequeam, quin hæc vera sit. Certum est ex Ditmaro, Ademaro, Vita Adalberti, ipsisque* Stephani *litteris pro abbatia S. Martini, fidem fuisse susceptam à Geysa, quod & Adlzreiter & Brunnerus agnoscunt. Quis igitur credat patrem baptizatum esse, baptizatum non esse filium, præsertim cùm Ademarus Filii æquè ac parentis baptismum affirmet, fidem utriusque Ditmarus asserat, &* Stephanus *ipse agnoscat se beneficio S. Martini* à puericia *adjutum? Verùm, inquit Adlzreiter, Geysa, licèt baptizatus, cum gente sua simul idola coluit: atque hinc infert Brunnerus, satis constare,* Geysa vivo de impietate non esse triumphatum. *Si totum admisero, nihil habebunt adversarii, quo probent,* Stephani *baptismum ab ipsius infantia amovendum. At verò, si Ditmaro credimus Geysam simul & verum DEUM & idola ad tempus coluisse, & episcopo id improbanti duriùs respondisse, ut pro argumento assumit Brunnerus; reliquis etiam Ditmari dictis eamdem habeamus fidem, ac tempora distinguendo ejusdem scriptoris verba conciliemus, uti æquitas postulat. Paganus fuit Geysa, idola coluit: Christianus effectus est, perrexit idola colere; objurgatus est ab antistite, duriùs respondit, si velis; vel, si malis, frivolam excusationem attulit; nam & hunc sensum verba admittunt, prout leguntur in codice Ms.; hæc omnia credimus Ditmaro. Verùm, si credamus prædicta, æquum est, ut similiter credamus ea, quæ honorifica Geysæ scripsit: itaque & hæc admittenda sunt verba:* Antiquum scelus zelo DEI æstuans abluit. *Non perrexit igitur idola colere usque ad finem vitæ: sic enim nec zelo DEI æstuasset, nec antiqua abluisset crimina.*

139. *Jam verò triumphatum non esse de impietate apud Hungaros, id est, universam gentem, aut ejus partem majorem, non conversam ante obitum Geysæ, lubens admitto. At hinc non sequitur,* Stephanum *non fuisse baptizatum ante patris obitum, quia nec principatum tunc obtinebat, nec statim cum principe totum regnum convertitur. Quin potiùs, si conjecturis opus est, ex subita conversione regni post mortem Geysæ, inferre liceret,* Stephanum *jam antea altas pietatis egisse radices; indeque factum esse, ut totum regnum paucis annis converteret, ecclesiisque, episcopatibus ac Christianis legibus instrueret. Hæc sanè justior ac verisimilior esset deductio; sed id non agimus hoc loco. Illud lubet investigare, quo modo Sigebertum aliosque scriptores laudatos, si non omni errore, certè fictione absolvamus. Non erit hoc difficile, si ostenderimus, quâ occasione hic error obrepere potuerit. Porrò ex conversione totius regni, quæ facta videtur non diu ante nuptias* Stephani *cum Gisela, quæque nuptiis illis non parùm promota fuit, facilè credere potuerunt scriptores laudati, Regem ipsum eodem tempore fuisse conversum, cùm scirent majores ejus fuisse paganos, ut jam dixi num.* 135. *Probabile etiam existimo, contractum sponsalitium*

tium ea conditione initum fuisse, ut Stephanus *ante nuptias totum regnum convertere conaretur, subsidiumque ad hoc ipsi ferrent Henricus Giselæ frater, tunc Bavariæ dux, & Otto III imperator. Fœdus ejusmodi efficere potuit, ut alii conversionem Hungariæ Ottoni III attribuerent, alii Henrico; atque alii demum numero conversorum* Stephanum *ipsum includerent, quòd de baptismo ab infantia suscepto facti non essent certiores.*

140. *Jam verò non sine fundamento curam aliquam conversionis Hungarorum Ottoni III æquè attribui posse, ac S. Henrico, colligo ex duobus scriptoribus synchronis. Primus est Ademarus monachus, apud Labbeum tom. 2. Bibliothecæ pag.* 168, *aberrans quidem in multis adjunctis, & perperam Brunoni attribuens, quæ in conversione Hungarorum attribuenda erant Adalberto, rectè tamen baptismum* Stephani *multo citiùs collocans, post quem relatum subdit sequentia:* Postea verò ipsi filio ejus Stephano Otto imperator sororem Henrici, postea imperatoris, in conjugio dedit. *Insinuant hæc verba, Ottonis consilio nuptias coaluisse. Ditmarus verò lib. 4. testatur,* Stephanum *episcopales cathedras erexisse* gratiâ & hortatu *Ottonis III. Itaque, cùm constet Ottoni III religionem Hungarorum & nuptias* Stephani *cum Gisela curæ fuisse, verisimile est ipsius & Henrici auxilio usum fuisse* Stephanum *ad conversionem suorum fortiùs urgendam, nuptiasque tantisper esse dilatas, donec hæc feliciter essent peracta. Lubens igitur scriptoribus Bavaris concessero, certè ut probabile, noluisse S. Henricum* Stephano *sororem suam dare uxorem, nisi regni conversio præcederet, illaque conversione fides ipsius in tuto esset collocata: at nequaquam ut probabile admisero, regem ea occasione conversum, aut baptizatum esse. Quin potius credidero,* Stephanum *non voluisse regni conversionem nuptiarum causâ; sed nuptias illas quæsiviisse, ut regnum facilius converteret. De tempore contractarum nuptiarum suo loco disputabimus; nam alia quædam videntur contigisse ante nuptias contractas.*

§. XIV. Bellum cum Cupa duce Simigiensi, qui regnum occupare & fidem Christianam exscindere moliebatur: victoria Regis post vota S. Martino facta.

Ducatum paternum adeptus Stephanus *pacem cum vicinis principibus Christianis, quam defunctus pater conciliaverat, studiosè observare ac confirmare statuit, ut Christianorum principum subsidio vexillum fidei altiùs erigeret in Hungaria, satisque haberet virium ad insultus rebellium comprimendos. Verùm proceres Hungari, qui idololatriæ addicti erant, vexillum rebellionis mox erexerunt,* Stephanumque *adolescentem principatu deturbare conati sunt, ut pullulantia fidei semina radicitus exstirparent. Belli hujusce contra* Stephanum *antesignanus fuit comes Simigiensis, qui ducatum Hungariæ sibi vindicare moliebatur, teste ipso Sancto Rege in litteris pro monasterio S. Martini. Pro altera causa Carthuitius num. 5. assignat religionis Christianæ odium, quo ille partes suas vehementer auxit. Comitem aut ducem illum Simigiensem,* Cupam *Hungari vocant, dicitque Ranzanus fuisse* S. Stephani *consanguineum. Ait Bonfinius* Cupam *fuisse* Calvi Zirindi filium. *Turoczius cap. 27. Geysæ attribuit fratrem Michaëlem, hujusque filios recenset* Calvum Ladislaum & Vazul. *Hic itaque Calvus Ladislaus, erat patruelis* S. Stephani. *Verùm Cupa non videtur hujusce Calvi filius, quia sic junior verosimiliter fuisset* Stephano, *& quia pater Cupæ vocatur* Calvus Zirind *ad distinctionem, ut apparet, alterius. Fieri potest, ut Ranzanus duos Calvos confuderit, indeque crediderit Cupam fuisse* Stephani *propinquum: quod affirmare non ausim. Quin imò ista sanguinis propinquitas parum mihi apparet verisimilis, cùm* Stephanus *de Cupa, seu comite Simigiensi sic loquatur, ut non videatur ipsius fuisse consanguineus.*

142. *Si credimus scriptoribus Hungaricis seculi* XV, *Cupa dolo uti voluit, ac*

per

per nuptias viduæ Geysæ, quam Saroltam dicunt Stephani *matrem, regnum adipiſci conatus eſt. Viduam autem Geysæ veriſimiliter non fuiſſe matrem* Stephani, *ſed novercam, antè obſervavi. Quid verò de expetitis hiſce nuptiis credendum ſit, aliorum judicio permitto. Verùm quidquid ſit de nuptiis, certum eſt Cupam voluiſſe regnum invadere, magnumque Regis adoleſcentis fuiſſe periculum, quod divina protectione & patrocinio S. Martini diſcuſſum ipſe gratus agnovit. Bonfinius decade* 2. *lib.* 1. *pag.* 172. *ſatis probabiliter deſcripſit, quo modo ſe initio principatûs geſſerit* Stephanus, *& quænam rebellionis occaſiones fuerint. Quapropter verba ipſius, ut probabilia, ſubjungo :* Nihil majore ſtudio aggredi cupiebat (*Dux adoleſcens*) quàm univerſos Ungaros in lucem afferere veritatis. Neque illud ignorabat, nullum diu principem eſſe regnaturum, niſi juſtitiâ & religione præpolleret. Huc omnes ingenii nervos intendebat. Et ut hæc faciliùs aſſequeretur, divinis codicibus incumbebat. Adhibebat ſibi ſacrarum rerum præceptores, quibus familiariſſimè & aſſiduò utebatur. In re quaque graviſſima viros ſanctos conſulebat, ne quo ſe ſuosque piaculo inſcius inceſtaret. Sed cùm publicæ ſaluti inprimis intendiſſet animum, quam ſine finitimarum otio adſequi non poterat, inprimis cum omnibus vicinis inita & confirmata pace regnum communivit, ut ſi qua inter ſuos populos principesve pertinaces ſeditio pro ſubeunda fide Chriſti oriretur, his nulla foris auxilia ſperari poſſent. Verebatur enim, veluti mox accidit, Scythicas mentes haudquaquam facilè ritus patrios eſſe depoſituras. Quin & ex his, qui baptiſmate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos regis gratiâ, perquam paucos ultrò, Catholicam fidem accepiſſe ſentiebat. Contrà verò populum pernicioſa deorum opinione univerſum iri perditum, æquo animo perpeti non poterat : quin ſibi certum erat, aut ad ſalutarem fidem eum revocaturum, aut regno ſimul & vitâ cariturum.

143. Dum aliquanto ſeveriùs in reluctantes agendum eſſe cenſet, quando quàm plurimi ſine vi ad reſipiſcentiam cogi non poterant, principes plerique cum ingenti multitudine in eum conjurant, inteſtinum bellum moliuntur ; & ne Scythicam feritatem exuant, ceteros ab inſtituta religione deterrent. Primùm in pagos latè deſæviunt, prædia vaſtant ; mox adauctis viribus oppida regia adoriuntur : in primisque Veſprinium juxta Balatonium lacum ſitam, urbem quidem non ignobilem, obſident, ut majorem Regi ſtomachum facerent, & eorum, qui ab ejus fide deſciverant, animos augerent. Novitatis hujusce auctorem Cupam, Calvi Zirindi filium, qui in Simigienſi agro dominabatur, Ungarorum Annales fuiſſe tradunt. Quippe qui, defuncto Geyſa, Stephani matrem per adulterium in conjugium allicere conabatur, ut eam nactus uxorem, Stephani vitam dolis intercideret, ac rerum denique potiretur. Occaſionem explendæ libidinis quum in dies ſibi dari expectaret, in hac rerum novitate quieſcere non potuit, tumultui non ſolùm adeſſe, ſed præeſſe voluit. Nam imperandi cupiditate abreptus, . . . pagos æquè ac oppida hortari, ut à regia fidelitate ac ſuperſtitione (*i. e.* religione) deficerent : ſe conjurationis principem deperditâ quâdam audaciâ profiteri, criminibus Regem ad augendam invidiam onerare ; paſſim prædicans hunc ſuæ gentis hoſtem patre perniciofiorem futurum, quando externæ quàm ſuæ gentis ſtudioſior & amantior eſſet : Martem, Herculem, patriosque deos, quorum numinibus res Ungarica tantopere adoleverat, aboleri juſſiſſet ; eorum ſacroſancta ſimulacra ubique disjeciſſet, fatuam inducere ſuperſtitionem niteretur : quin & ocio & deſidiâ bellicoſam gentem enervaret, pacem indiceret ærumnoſam, quum & vi & bello Ungari victum ſemper traxerint. Quum inferiorem ita Pannoniam totam ferè ſuſcitaſſet, gravi Veſprinium in contemptum Regis obſidione premebat.

Liberiori quidem ſtylo hæc expoſita ſunt, ſic tamen, ut nihil à moribus Hungarorum illius temporis, nihil à probabilitate diſcedere videatur, niſi quod pro matre Stephani *ad nuptias expetita, novercam veriſimiliùs ſubſtituendam putem; & nuptias expetitas, neſcio qua de cauſa, adulterium vocet.*

144. *Veſprinium, quod obſeſſum ab iis fuiſſe etiam teſtatur Carthuitius, caput hodie eſt comitatûs cognominis, eratque ex præcipuis urbibus Hungariæ, non multis milliaribus diſtans Alba regali. Qua de cauſa mirum non eſt, perculſum fuiſſe* Stephanum *hac rebellium audaciâ. Ingentem ſolicitudinem ſuam, votumque hac occaſione nuncupatum, fatetur ipſe in litteris poſtea dandis. Bonfinius verò pergit exponere, quo ſe modo Rex pius in hac trepidatione geſſerit, hæc ſcribens:* Contrà verò Stephanus, in tanto tumultu nequaquam animo conſternatus, quando ſub divina ſe tutela eſſe intelligebat, ad coërcendam Cupæ audaciam, mox ſumma celeritate ac prudentia omnia moliri: paſſim per Ungariam delectum habere, inprimis divinum è cœlis auxilium implorare, exorare impenſiùs divi Martini numen, ne ſuæ Pannoniæ deeſſe vellet. Item maximam exuviarum ac prædæ hoſtilis partem, nuncupatis votis, polliceri, ad hæc tumultuarium cogere exercitum, accire principes, quos & ſuâ & patris beneficentiâ fidos habebat, nihil prætermittere, quod bello uſui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem caſtra locat: ibique primùm Juvenis DEO deditiſſimus, defendendæ publicæ ſalutis neceſſitate adactus, ſibi enſem accinxit. Duos ibi magiſtros equitum pronunciavit fide ac militari diſciplina præſtantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus eſt. Hi Teuthones fuiſſe traduntur, qui quum Chriſtiana fide pollerent, imperante Geyſa in Pannoniam venerant, nobili genere nati: & quum bello ac pace de Ungaris eſſent bene meriti, principatum ſemper inter proceres apud Geyſam tenuerunt; multumque in propaganda Chriſti fide patrem ac Filium adjuvêre. Hi reluctantes in fide pro ſervis habendos eſſe cenſuerunt: item ut qui ex Ungaris priùs in religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in iſtorum ſententiam, à Geyſa edictum factum eſt. Poſt hos Wencellinum Alamannum, hoſpitii jure ſibi conjunctiſſimum, dictatorem creat: cui exercitus univerſi ſummam tradidit.

145. *Nominatos hîc* Stephani *duces, aliaque breviùs memorat Turoczius cap. 28, ſic ſcribens:* Stephanus autem ſanctus, convocatis proceribus ſuis, per interventum beatiſſimi Martini confeſſoris divinæ miſericordiæ imploravit auxilium. Poſtmodum verò, congregato exercitu, perrexit obviam hoſti ſuo; & ad amnem Coron primitus accinctus eſt gladio: ibique ad cuſtodiam corporalis ſalutis ſuæ duos principes Hunt & Paznan conſtituit. Totius autem exercitus ſui principem & ductorem Vencellinum hoſpitem, Alamannum genere præfecit. *Sanctus ipſe in litteris ſuis ait ſe votum nuncupâſſe S. Martino,* adſtantibus ducibus, videlicet Paznano, Cincio, Orthio. *Prioris nomen congruit cum uno ex antedictis: poſteriorum verò nomina differunt. Verùm non omnes forſan aderant voventi Regi, ita ut Wencellinus exercitum ducere potuerit, prout affirmant Turoczius & Bonfinius, quorum ſententia ſaltem falſitatis non convincitur. Patria etiam, quam prædictis ducibus attribuit Bonfinius, inſinuat jam Geyſa externa quædam fuiſſe ſubſidia, eaque* Stephano *fuiſſe relicta: quod veriſimile admodùm eſſe, jam antè dixi. Amnem* Garam *aut* Coron, *ad quem caſtra poſita fuiſſe dicunt, ſuſpicor eſſe eum, qui ex ſuperiori Hungaria prope Strigonium, Danubio illabitur; collectumque ibidem exercitum, ut inter hunc & hoſtilem Danubius relinqueretur medius, donec tutiùs ad hoſtes progredi poſſet.*

146. *Prælium ſubſecutum & Regis victoriam Turoczius breviter ſic exponit:* Commiſſo itaque prælio, inter utrumque diu & fortiter eſt dimicatum: ſed divinæ miſerationis auxilio beatus Stephanus

phanus dux glorioſam obtinuit victoriam. In eodem autem prælio Vencellinus comes interfecit Cupam ducem, & largiſſimis beneficiis à beato Stephano tunc duce remuneratus eſt. *Bonfinius eadem narrat, ſed omnia liberiori ſtylo pro more ſuo latiùs proſequitur, admiſcens quædam incerta, præſertim de geſtis & votis Regis in ipſa pugna. Hac monitione prævia, ipſius verba ſubnecto:* Hæc ubi ritè conſtituta ſunt, inſtructa acie in Cupam itur. At ubi conjuratorum caſtris appropinquarunt, infeſtis utrimque ſignis extemplò concurritur. Quum prælium conſereretur inteſtinum, eo obſtinatiùs & crudeliùs utrimque pugnabatur, dum fortuna nunc his nunc illis adridet, & pari ſpe utrimque dimicatur. Ex hoc factum eſt, ut longam cruentiſſimamque pugnam ederent. Rex divina potiùs oratione, & militari hortatione, quàm armis certare: per legiones modò diſcurrere, legatorum & centurionum animos confirmare, turmas cohortesque hortari, ut pro Chriſti charitate fortiſſimè dimicarent: revocare terga vertentes, & quandoque timidos graviter increpare: ſubſidia mittere laborantibus, & nullum imperatoris optimi officium prætermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu præſidebat, & quadrato agmine Cupæ ſe objecerat, ratus inclinato ducis agmine, cæteros omnes facilè ceſſuros, acerrimè pugnabat. Disquirebat ubique, ubi Cupas eſſet, ut ſingulari certamine cum eo dimicaret.

147. Dum dubio ubique marte pugnatur, Rex elatis in cœlum manibus, his fugam verbis deprecatur: Clementiſſime DEUS, qui lucem veritatis tuæ in duriſſimo ac truci populo, quem mihi commiſiſti, infundere voluiſti, ut tuæ fidei radiis illuſtratus, perpetuò Chriſtianæ Reipublicæ fines tueatur, te ſupplex exoro, ut nutantium animos confirmes, vires plebi tuæ è cœlo demittas, ut cœleſti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu, JESU Chriſte, optime, maxime, cujus ductu & auſpiciis bellum gerimus, per ſalutarem tui (quæſo) paſſionem populo pro te dimicanti propiùs adeſto, tuisque fidelibus victoriam pro clementia tua concedito, fœdam fugam ſiſtito. Ego autem omnium rerum decimas, pro referenda gratia glorioſiſſimo nomini tuo, paſſimque baſilicas dicabo. Vix hæc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu à Vencellino inclinatum, utrumque ducem ſingulari certamine congredi. Quum hæc audiviſſet, illuc cum validiſſimo agmine continuò properat. Laborantes & jam inclinatos inimicos proterit. In media acie Vencellinum offendit, & congratulatur, DEO gratias agens: qui Cupæ caput abſciderat, & opima de hoſte ſpolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hoſtium animi conſternati, ut palantes fugerent. Magna cædes ac miſerabilis oritur, principes conjurationis maxima ex parte capti, & in caſtris cæſi, in cæteros regis edicto remiſſiùs actum. *Uti ex hiſce quædam incerta jam dixi, ita incertius & minùs probabile exiſtimo, quod ſubjungit de Cupæ corpore, cùm leniſſimis* S. Stephani *moribus parùm ſit conſentaneum:* Partâ victoriâ, *inquit*, Cupæ corpus in parteis quatuor diſſectum: una Strigonienſi portæ affixa eſt, Veſprinienſi altera, tertia Jaurienſi, in Tranſſylvaniam quarta, ad deterrendos Dacorum animos delata, & Albæ Juliæ præfixa. Quam quidem regionem olim Ungari, ab auri feracitate KENCHIES HERDELL appellavêre. *Turoczius eadem ſic refert:* Ipſum verò Cupam beatus Stephanus in quatuor partes fecit mactari: primam partem miſit in portam Strigonienſem, ſecundam in Weſprimienſem, tertiam in Jaurienſem, quartam autem in Erdel. *Strigonium, Veſprinium & Javarinum urbes ſunt non admodùm diſſitæ ad partem Occidentalem Hungariæ: ſuſpectum igitur magis eſt, quòd quartam partem in Tranſilvaniam dicant miſſam, præſertim cum Tranſilvania non videatur eo tempore paruiſſe* S. Stephano, *qui bello contra ejus Principem ſuſcepto eam poſt paucos annos ſubjecit, & Hungariæ addidit. Merebatur*

quidem hanc ignominiam rebellio Cupæ, neque eam prorsus negare velim: de re tamen tota dubitare me cogit eximia Sancti lenitas: quòdque dicitur de parte corporis in Transilvaniam missa minùs credo ob rationes prædictas.

148. *Verisimilia magis sunt, quæ subjunxit Bonfinius hisce verbis:* De cæteris captivis, pro facinorum gravitate pœnæ sunt exactæ. Contrà verò militibus & præfectis, qui se in prælio optimè gesserant, præmia pro dignitate è Regia liberalitate tributa. Dictatori præmia multa, magnique honores redditi: item oppidis villisque à Rege ampliſſimè donatum ferunt . . . Divo autem Martino Pannonicæ gentis patrono ut debita vota exsolverentur, perpetuo Regis edicto Simigiensis populus, qui Cupæ tyranni audaciam sectatus est, non modò frugum, vini, ac pecorum, verùm etiam liberorum decimas, divi Martini basilicæ quotannis pendere jussus est. Præter hæc tertia prædæ pars templi postibus affixa. *Hæc Turoczius quoque sic exponit:* Beatus enim Stephanus dux votum, quod tunc voverat DEO, fideliter reddidit. Nam universum populum, in provincia Cupan ducis degentem, decimas liberorum, frugum ac pecorum suorum cœnobio sancti Martini dare perpetuo jure decrevit. *Consentit Carthuitius num. 7; & Rex ipse in litteris dandis plura enumerat, quorum decimas cœnobio S. Martini attribuerat; sed de decima prole ibidem non meminit, ita ut hæc sola pars minùs videatur certa; at neque certò falsa: nam, cùm hæ litteræ Regiæ aliquot annis seriùs datæ sint, potuerunt ipsi monachi ad declinandam invidiam decimis liberorum renuntiare, etiamsi fuissent antea à Rege concessæ. Fieri etiam potuit, ut vox illa exciderit litteris, in quibus plura reperiuntur menda. Certè in ipsis litteris inferiùs mentio fit de* mancipiis *monasterii, cui illa non videntur obtigisse, nisi hac donatione Regis. Tandem verisimiliter dici potest, decimam prolem solùm unica vice dandam fuisse monasterio ab illis, qui tempore rebellionis decem liberos habebant: nam id rectè congruit verbis Carthuitii, qui ait à Rege statutum,* ut, si cui (*in comitatu Semigiensi*) decem liberos habere contingeret, decimam prolem S. Martini cœnobio daret.

§. XV. Fundatio monasterii S. Martini, & duorum aliorum.

UT rectiùs explicari valeant obscura & implexa, quæ in fundatione monasterii S. Martini occurrunt, præmittendas hîc censui jam sæpe laudatas S. Stephani *litteras, quibus dicti monasterii privilegia roboravit Rex sanctus. Datæ hæ sunt sub finem anni* 1001: *nam sic exigit apposita his litteris epocha:* Datum anno MI, regni nostri secundo, Indictione XV. *Hæc indictio currere incipiebat mense Septembri anni* 1001, *quo & regni* S. Stephani *annus currebat secundus. Litteræ igitur datæ sunt mense Septembri, aut alio ex mensibus sequentibus anni* 1001. *Edidit hasce litteras Joannes Sambucus inter Decreta regum Hungariæ post Bonfinii aliorumque Opera pag.* XI, *eædemque deinde variis locis recusæ sunt, sed non sine mendis. Titulum ibi hunc habent præfixum:* Privilegium datum proto-abbatiæ S. Martini Pannoniæ. *Easdem quoque litteras dedit Odoricus Raynaldus ad annum* 1232. *num.* 24, *prout insertæ erant litteris Gregorii Papæ IX, qui privilegium abbatiæ confirmavit. Cùm hîc paulo videantur correctiores, eas ex Raynaldo subjicio, notatis in margine differentiis editionis Sambuci, ubi menda non sunt clara. Sic habent:* In nomine Domini DEI summi. Stephanus superna (*al.* divina) providente clementia Ungarorum rex. Credimus & verè scimus, si locis divino cultui mancipatis potestates, atque honores adaugmentaverimus, id in non solùm laude humana prædicandum, verùm divina mercede remunerandum. Quocirca omnium sanctæ Ecclesiæ DEI fidelium, nostrorumque, præsentium ac futurorum solers comperiat intentio, quòd nos interventu, consilio, & consensu domini Anastasii abbatis de (*al.* de

omit-

omittitur) monaſterio S. Martini, in monte ſupra Pannoniam ſito, à genitore noſtro incepto, quod nos per DEI ſubſidium ob animæ noſtræ remedium, pro ſtabilitate regni noſtri ad finem perduximus, talem conceſſimus libertatem, qualem detinet monaſterium S. Benedicti in monte Caſſino, quia propter orationes ſanctas fratrum ejusdem monaſterii, conſiliante domino Anaſtaſio præſcripto abbate, & jugiter adjuvante, confortati & laureati ſumus: ſingulare namque ſuffragium, quod per merita B. Martini in pueritia mea expertus ſum, memoriæ poſterorum tradere curavi.

150. Ingruente namque bellorum tempeſtate, quia (*al.* quâ) inter Theutonicos & Ungaros ſeditio maxima excreverat, præcipuéque cùm civilis belli ruina urgeret, volente comitatu quodam Symigienſi (*al.* nomine Simigienſi) paterna me ſede repellere, quid fluctuanti animo conſilii darem, quáque me verterem tantâ tactus verecundiâ, aſtantibus ducibus videlicet Pagzano, (al Poznano) Contio, (*al.* Cincio) Orzio, (*al.* Orthio) donno quoque Dominico (*al.* Dominoque meo) archiepiſcopo, votum vovi S. Martino, quòd, ſi de hoſtibus interioribus, & (*al.* aut) exterioribus ejus meritis victor exiſterem, ſupranominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, prædiis, terris, vineis, ſegetibus, vectigalibus, vinoque hoſpitum, quod in prædiis eorum creſceret, ne parochiano epiſcopo pertinere videretur, ſed magis abbati ejusdem monaſterii, ſub teſtimonio præfatorum ducum multorumque comitum, abſque ulla mora ſubjugarem. Dumque poſt cogitatum victoriâ potirer, quod animo revolveram, operis efficaciâ complere ſtudui. Necdum enim (*al.* etiam) epiſcopatus & abbatiæ præter ipſum locum in regno Ungarico fuerant (*al.* ſitæ erant.) Quod ſi, vos fideles, licuit mihi, quo volui loco, epiſcopatus, & abbatias ſtatuere, an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem.

151. Et ne adhuc eccleſia S. Michaëlis vacua eſſe videretur, vel epiſcopus parrochianus injurias, querimoniasque in collectione decimationis pateretur, ei curtem, quæ vocatur Cortou (*al.* Corten) cum omnibus eidem (*al.* cum hominibus eodem) pertinentibus tradidi. Quod ſi ipſe contra mea ſtatuta quid iniquè agere, vel acquirere voluerit, ante DEUM judicem vivorum & mortuorum in die judicii ſe contendere mecum ſciat. Adhuc autem ſubjungens dico: ſit autem id ipſum monaſterium ab omni inquietudine ſemotum, habeantque monachi poſt tranſitum ſui cujusque abbatis alium abbatem ſecuriter eligendi auctoritatem, à quocumque velint epiſcopo conſecrandi eum, ſitque illis licitum ordines recipere in quovis loco, & à quocumque, &c. Signum domini Stephani inclyti regis. Dominicus archiepiſcopus vicecancellarius fecit anno Dominicæ incarnationis MI. Indictione XV. Anno Stephani regis primi ſecundo. *Pauca de hiſce litteris veniunt obſervanda. Primò epiſcopus parochianus, de quo hîc fit mentio, eſt epiſcopus Veſprinienſis, atque eccleſia cathedralis Veſprinienſis dicata eſt S. Michaëli. Itaque falluntur ſcriptores nonnulli, qui crediderunt pro eccleſia S. Michaëlis hîc memorata ſubſtituendam eſſe S. Martini eccleſiam: nam refert* S. Stephanus, *quid conceſſerit eccleſiæ Veſprinienſi pro damno, quod aliàs pateretur ex privilegio abbatiæ S. Martini conceſſo. Secundò* Dominicus *archiepiſcopus, qui memoratur apud Raynaldum in hiſce litteris, in aliis editionibus non exprimitur nominatim. Et ſanè non novi ullum archiepiſcopum illo tempore fuiſſe in Hungaria, qui vocabatur* Dominicus: *niſi forſan primus archiepiſcopus Strigonienſis eo fuerit nomine, quod magis examinabo* §. 24. *Obſcurum igitur eſt, quis ille fuerit imò non omnino certum, an illa lectio ſit recta.*

152. *Hiſce breviter obſervatis, inquirendus eſt locus monaſterii. Situm dicitur* in monte ſupra Pannoniam. *Carthuitius num.* 7. *conſtructum ait*, juxta fundum ſancti Præſulis in loco, qui SA-

CER MODUS (*lege* sacer mons) dicitur, ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat. *Hæc verba satis indicant, locum non longè abfuisse Sabariâ urbe Pannoniæ deinde destructa, ubi natus est S. Martinus. Itaque tanto magis miror hallucinationem Mabillonii, qui tom.* 4. *Annalium Benedictinorum pag.* 115. *hoc S. Martini monasterium cum cœnobio Breunovienſi in Bohemia confundit, erroremque hunc pag.* 143. *repetit, Astricum vocans Breunovienſem S. Martini abbatem: quin & pag.* 470. *ait, Breunovienſe monasterium distare* ab urbe Praga viginti stadiis, *ita ut velit S. Martini monasterium, quod* S. Stephanus *perfecit in media fuisse Bohemia. Hujusmodi errores, in quos subinde labuntur viri eruditi, notandos credimus, ne adoptentur ab aliis, prout sæpissimè contingere experimur. Gotardus Arthus in Chronologia Pannoniæ pag.* 9. *solùm ait:* Adhæc S. Martini cœnobium in altissimo monte locabat. *Inchofer etiam ad annum* 999. *constructionem quidem monasterii hujus narrat, sed locum distinctiùs non exponit, ut & alii fecerunt plurimi.*

153. *Verùmtamen ad hoc* S. Martini *cœnobium oppidum excrevit egregiè munitum, quod Tartarorum innumeræ multitudini restitit, dum illi totam ferè interceperant Hungariam. Quippe Bonfinius decade* 2. *lib.* 8, *ubi totius Hungariæ vastationem, urbisque Strigonienſis miserrimam cladem narraverat, pag.* 300. *hæc subjungit:* Arx Strigonienſis, cui Symeon præfectus cum valido præsidio tunc præerat, hostem tentata deterruit. Quâ dimissâ, ad Albam Regalem barbarus properavit, . . . sed hæc eum frustrata fuit opinio: nam inter paludes sita, nulla vi & arte capi potuit. Mox ad divi Martini cœnobium festinatum, unde re infecta abiêre. Hæc igitur tria loca tantùm, excidii Tartarici expertia fuisse testantur. *Idem tamen oppidum facili negotio à Turcis interceptum est anno* 1574, *uti narrat Isthvanfus lib.* 28. *Historiarum pag.* 636. *verbis hisce ad propositum nostrum conducentibus:* Redactâ in potestatem Tatâ, arx divo Martino sacra, hostibus obvia erat, opulento monachorum Benedictinorum collegio insignis; quod olim divus Stephanus, primus rex Pannoniæ, in edito & amœno ac in longum exporrecto colle, ante DC. (*ferè*) annos è spoliis & manubiis devicti ad eum locum Cuppani perduellis sui . . . condiderat, & SACRUM Pannoniæ MONTEM nominaverat. Ea arx Paulo Baroniano abbati parebat: militari autem præsidio . . . Joannes Zadorius præerat *&c. Subdit arcis deditionem, quæ huc minùs spectat. Eamdem refert Martinus Zeillerus in Topographia Hungariæ Germanicè scripta pag.* 174, *addens arcem à Christianis post triennium receptam, ac deinde retentam. Porrò arx S. Martini sita est in Javarinenſi comitatu non longè Javarino distans versus Albam Regalem, à qua multo longiùs est dissita. Tatâ abest paucis milliaribus: sic certè passim notatam invenio in tabulis geographicis Hungariæ; dictaque Zeilleri & Isthuanfi hiscè rectè congruunt.*

154. *Abbas hujusce monasterii in litteris Regiis vocatur* Anastasius, *alio nomine* Astricus *dictus, teste Carthuitio. Verisimile est hunc Astricum jam venisse in Hungariam, vivente adhuc Geysa; aut certè Geysæ notus fuit, cùm hic monasterium S. Martini exstruere cœperit. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini seculo* 6. *part.* 1. *pag.* 72. *elogium Anastasii texuit ex variis scriptoribus, in quo de primordiis Anastasii sic habet:* Hic in monasterio S. Alexii, seu S. Bonifacii Romæ, vitam monasticam agebat sub Leonis abbatis regimine, eo tempore, quo S. Adalbertus Pragenſium antistes in idem monasterium denuò se recepit. Cùm verò idem Adalbertus, agente Willegiso archiepiscopo Moguntino, iterum in Bohemiam ad suam ecclesiam redire coactus fuisset, sex monachi Alexiani, inter quos noster Austricus erat, sese ipsi itineris comites adjunxere, eumque in Bohemiam secuti sunt, quod condendo celebri Breunoviæ asceterio occasionem præbuit. *Deinde adducit verba Dubravii, qui affirmat monasterium istud ab Adalberto & Boleslao*

ceslao Bohemiæ duce conditum, primumque abbatem eidem Breunovienſi cœnobio præfectum eſſe Aſtricum, ſub cujus præfectura monaſterium maximè floruit, dum res erant tranquillæ in Bohemia. Rectè hactenus ac probabiliter hæc expoſuit Mabillonius; atque hinc Aſtricus pater *vocatur à Carthuitio, qui abbas erat, dum in Hungariam venit. Mox ſubdit, Adalbertum rurſus diſceſſiſſe Romam, quia Bohemia tota iniquorum conjuratione erat turbata,* Cujus, *inquit,* exemplum ſecutus paulo pòſt Aſtricus, in Hungariam cum ſuis diſcipulis perrexit, ubi à beato Stephano tunc duce benignè exceptus; ac ædificato monaſterio in honorem ſancti Benedicti, non minùs ibi, quàm in Boëmia, ſanctitate floruit. *Si diſceſſit ex Bohemia Aſtricus paulo poſt Adalbertum, anno* 995. *Romam diſcedentem, venit in Hungariam vel eodem vel ſequenti anno, dum vivebat Geyſa, qui ei cœpit exſtruere monaſterium S. Martini, quod perfecit* Stephanus. *Hujus monaſterii primus abbas fuit Aſtricus, ſicut fuerat Breunovienſis.*

155. *Alterum quoque monaſterium ejusdem Aſtrici monachis exſtruxit* S. Stephanus *ad radices Montis Ferrei. Poſterius hoc agnovit Mabillonius in elogio Aſtrici, ſed Martinianum non diſtinxit à Breunovienſi, ut antè dictum. Alii verò inter monaſterium S. Martini in Monte Sacro, & S. Benedicti ad radices Montis Ferrei non videntur diſtinxiſſe. Quin imò nec in Annalibus Mabillonii poſterius hoc ullibi memoratum invenio, ita ut videatur minùs poſtea adhæſiſſe iis, quæ in elogio Anaſtaſii de hoc monaſterio attulerat. Attamen Carthuitius num.* 7. *prioris fundationem refert, ac num.* 9. *fundationem alterius, utrumque loco diſtinguens & nomine: nam primum ſacrum erat S. Martino, cujus nomen ſemper retinuit; alterum dicit fundatum* ſub titulo ſancti Patris Benedicti. *Primum erat in monte, alterum ad radices montis.* Mons Sacer *dicebatur, nunc* Mons S. Martini, *cui impoſitum erat primum;* Mons Ferreus, *ad cujus radices ſitum erat alterum. Hæ diſtinctionis notæ dubitare vix ſinunt, quin diverſa ſint monaſteria Montis ſacri & Montis ferrei, ſeu S. Martini & S. Benedicti. Verùm nullum prorſus remanebit dubium, ubi infrà locum & litteras fundationis ſecundi aſſignaverimus.*

156. *Ratio condendi hæc, aliaque monaſteria, erat acceſſus monachorum, qui ad* S. Stephanum *undique confluxerunt in Hungariam. Teſtatur id ſcriptor coævus, Maurus nimirum Quinque-eccleſienſis epiſcopus, in Vita SS. Zoërardi & Benedicti, data apud nos tom.* IX. *Julii pag.* 336, *quam ſic orditur:* Tempore illo, quo ſub Chriſtianiſſimi Stephani regis nutu nomen & religio DEItatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat, auditâ famâ boni Rectoris, multi ex terris aliis canonici & monachi ad ipſum, quaſi ad patrem confluebant, non quidem causâ alicujus neceſſitatis coacti, ſed ut novum ſanctæ converſationis gaudium ex eorum adventu adimpleretur. Inter quos quidem, ſancti Spiritus inſtinctu tactus, ex ruſticitate, quaſi roſa ex ſpinis ortus, nomine Zoërardus, hanc in patriam de terra Polonienſium advenit, & à Philippo abbate, cujus monaſterium, Zobor nominatum, in Nitrienſi territorio ad honorem S. Hippolyti martyris ſitum erat, habitu accepto, & Andreas nominatus, eremiticam vitam agere ſtatuit. *Aliud hîc rurſum indicatur monaſterium, de quo infrà. Cauſam tanti piorum virorum confluxûs indicat Carthuitius num.* 8, *ſic ſcribens:* Ad hoc ergo incipiendum & conſummandum (*de converſione regni loquitur*) quoniam fidelium Chriſti conſultum (*i. e.* conſilium) habebat neceſſarium, nuntiis & & litteris in omnes partes ſuum divulgavit deſiderium. Inde multi presbyteri & clerici, Spiritus paracleti compuncti viſitatione, relictis ſedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari: abbates & monachi, nil proprium habere cupientes, ſub tam religioſi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt.

157. *Merentur etiam audiri Bonfinii verba, quæ ſubdit poſt relatam modò victoriam:* Tali ſucceſſu, *inquit,* Regis

animus non elatus, ſed ardentiſſima DEI charitate ſuccenſus eſt. Quotidie humi proſtratus DEO ſupplicat, ut ſibi ſalutare conſilium divina ope perficeret, totamque Ungariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram fidem revocare liceat. Quod ut à DEO aſſequeretur, ſæpe in cinere & cilicio ſupplicabat, & in templo aſſiduè exorobat: laudabile propoſitum ſuis diplomatibus longè latéque declaravit. Quare plerique ſacerdotes, publica utilitate commoti, ad prædicandum DEI verbum in Ungariam ultrò confluunt, & pro Catholica fide peregrinari geſtiunt. Alliciebantur quoque ſanctitate Principis, cujus nomine multi è remotiſſimis in Pannoniam partibus evocabantur. Inprimis Aſtricus, vir ſanctitate conſpicuus, cum diſcipulis advenit. *Aſtricum veroſimiliter ſub Geyſa jam adveniſſe diximus; niſi forſan ſub Geyſa ſtabilem habitationem non fixerit in Hungaria, quòd monaſterium S. Martini necdum monachorum habitationi eſſet ſatis adaptatum. Si ita ſe res habuerit, venit paulo poſt mortem Geyſæ: nam in Hungaria erat cum ſuis ante bellum Regis cum Cupa. Monaſterium S. Martini huic Aſtrico ſtructum fuiſſe, videtur ignoraſſe Bonfinius; ſolius enim eccleſiæ S. Martini meminit, non monaſterii, niſi illud confuderit cum ſequenti, à quo diverſum eſt.*

158. *De ſecundo mox ita ſcribit:* Aſtricum & diſcipulos Rex honorificè excepit, & ad radicem Montis ferrei collocavit, ubi divi Benedicti cœnobium magnifico ſumptu exædificare permiſit. Quin & baſilicam illam ingenti donativo, multisque prædiis pagisque donavit, quo monachi commodiùs in regulari vita conſiſtere poſſent. Horum conſuetudine, quando viros optimos eſſe intelligebat, mirificè delectabatur: quorum auxilio ac operâ Ungaros, partim ſponte, partim vi ac metu, in lucem veritatis aſſeruit, mandata ſacræ legis & orthodoxæ fidei axiomata omnes ſcire coëgit, prophanis dira ſupplicia indixit. *Inchofer ad annum* 999. *refert conſtructionem monaſterii S. Benedicti ad Montem Ferreum, illudque rectè diſtinguit à præcedente. Veriſimile eſt, inchoatum revera eſſe dictum monaſterium ab anno* 999, *cùm ejus fundatio referatur à Chartuitio ante fundationem epiſcopatuum, cúmque Rex ipſe clarè innuat in litteris datis, plures abbatias conſtructas fuiſſe ante tempus, quo dedit prædictas litteras, id eſt, ante finem anni* 1001. *Verba accipe:* Quod ſi . . licuit mihi, quo volui loco, epiſcopatus & abbatias ſtatuere &c. *Hinc etiam credo, non diu pòſt inhabitari cœptum. Attamen ædificatio ad multos annos protracta videtur, templi certè, cujus conſecratio anno* 1015. *peracta eſt, ut colligitur ex litteris* S. Stephani *eodem anno in die conſecrationis templi datis, quas edidit Carolus Peterfy Societatis JESU in Conciliis Hungariæ, anno* 1741. *editis, part.* I. *pag.* 4.

156. *Illas ex dicto Opere huc transfero:* Stephanus ſuperna favente clementia rex Hungarorum &c. Credimus, & verè dicimus, ſi locis Divino cultui mancipatis, poteſtates atque honores adaugmentaverimus, id non ſolùm laude humana prædicandum, verùm etiam Divina mercede remunerandum. Quocirca omnes ſanctæ DEI Eccleſiæ, & fidelium noſtrorum, præſentium atque futurorum, conſpiciat intentio, quòd nos per DEI ſubſidium, ob animæ noſtræ remedium, & pro ſtabilitate regni noſtri, monaſterium ſanctiſſimæ DEI Genitricis MARIÆ, & ſancti Benedicti ad radicem Montis Ferrei diligenter conſtruximus &c. Præterea ex conſenſu, & confirmatione authoritatis Apoſtolicæ, non ſolùm præſcripti populi &c. Eadem authoritate Apoſtolica mediante, decrevimus, ut præfati cœnobii abbas, generali tamen & ſolenni ſynodo dumtaxat, Strigonienſi epiſcopo intereſſe teneatur &c. Quod, ut veriùs credatur, hanc paginam manibus propriis roboravimus ſigilli munimine, in ipſo die conſecrationis dicti monaſterii, per miniſterium domini Aſtrici archiepiſcopi Colocenſis, & Pauli abbatis prædicti monaſterii, nobiſcum omnibus

bus regni principibus ibidem assistentibus confirmavimus. Anno ab incarnatione MXV.

160. *Ex his litteris habemus, abbatiam hanc beatæ Mariæ Virgini & S. Benedicto simul fuisse sacram. Solum nomen posterius memorarunt Carthuitius & Bonfinius, quòd illo forsan nomine condi sit cœpta. Verùm prius nomen deinde magis invaluit, eoque solo ferè vocatur. Sita est hæc abbatia (cujus nomen Hungaricum* Pechvárad) *in comitatu Tolnensi, estque diœcesis Quinque-ecclesiensis, inter Danubium & Dravum ad radices montis, prope amnem Zarwizam assurgentis, uti notatur in tabulis Hungariæ. Petrus Pazmany archiepiscopus Strigoniensis in Appendice secunda apud laudatum Peterfy part. 2. pag.* 174, *enumerans abbatias Ordinis Benedictini in Hungaria, hanc recenset his verbis:* PECH-VARAD (alias DE VARAD ad radicem Montis-Ferrei) B. Mariæ Virginis diœcesis Quinque ecclesiensis, fundata à S. Stephano rege anno MVII. *Inchoferus ad annum* 1007. *existimat, monasterium hoc conditum à* S. Stephano *in gratiarum actionem de nato filio Emerico, ita scribens:* Ut autem Stephanus rex pro data sibi sobole gratum se DEO exhiberet, DEIparæ Virgini patronæ insignem basilicam erexit, adjuncto Patribus Ordinis S. Benedicti cœnobio, omnibusque tam pro ornatu, quàm pro commodo victu, copiis aucto. Viguit ea diu ad radicem Montis Ferrei in diœcesi Quinque-ecclesiensi, vocabulo abbatiæ de Varad, sive, ut alii appellant, Pechvarad, donec defluentibus Hungariæ rebus, & ipsa inconstantiæ se submisit. *Laudatus antè Peterfyus pag.* 10. *multa Regis dona enumerat, tum ecclesiæ tum ipsi cœnobio concessa.*

161. *Inter primas quoque Hungariæ abbatias fuisse putem abbatiam S. Hippolyti,* Zobor *dictam, cui Philippus abbas præerat, dum illam ingressus est S. Zoërardus, uti habent verba Mauri episcopi num.* 156. *data. Prioribus enim regiminis* S. Stephani *annis conditam esse, colligitur ex tempore adventûs S. Zoërardi, qui venisse dicitur, quando* sub Christianissimi Stephani regis nutu nomen & religio DEItatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat. *Hoc tempus designat priores haud dubiè* Stephani *annos, cùm religio rudis adhuc pullularet. Attamen condita jam erat dicta abbatia, dum advenit Zoërardus, qui habitum ibidem accepit ab abbate Philippo. Dubium igitur non videtur, quin hæc abbatia prioribus Hungariæ sit annumeranda. Territorium & episcopatus Nitriensis, in quo ædificata est abbatia, est superioris Hungariæ, non longè ab Austria & Moravia, à quibus per interjacentem comitatum Posoniensem dirimitur; atque urbs ipsa Nitria,* vulgò Nytra, *cum comitatu cognomine Hungaris satis nota. Laudatus Pazmany in memorato suprà abbatiarum catalogo de hac ita loquitur:* ZOBOR, S. Hippolyti martyris, Nitriensis diœcesis, à S. Stephano rege fundata. Postea est applicata ad episcopatum Nitriensem. *Verùmtamen anno* 1689. *novum monasterium, seu eremum eodem in loco instaurarunt monachi Camaldulensis Ordinis, uti jam dictum est in Commentario Actis SS. Zoërardi & Benedicti prævio tom.* IV. *Julii pag.* 331. *Ceterùm annus fundatæ hujus ac præcedentis abbatiæ nequit exactè assignari: nam primæ fundationis litteræ hactenus productæ non sunt; nec satis fidimus dictis scriptorum, qui longè posteriores sunt.*

§. XVI. Fundati episcopatus per totam Hungariam, eorumque metropolis Strigonii constituta: hæc facta intervenientе auctoritate Romani Pontificis.

VArios in Hungaria per S. Stephanum *erectos esse episcopatus, certum est indubitatumque. Mirum igitur videri posset, tam paucos scriptores illius temporis de iis meminisse, verbisque tam brevibus & confusis, ut difficulter tantæ rei distinctam narrationem dare possimus, nisi abunde constaret, res gestas Hungarorum seculo* X. *&* XI. *accuratè scriptas non esse,*

quòd Hungari ipsi id non præstarent; aliæ verò nationes de rebus gestis Hungarorum enarrandis non essent sollicitæ. Ditmarus lib. 4. de erectis episcopatibus brevissimè meminit, sic habens in codice nostro Ms. : Imperatoris autem prædicti gratiâ & hortatu, gener Henrici ducis Bawariorum Waic in regno suo(*al.* suimet) episcopales cathedras faciens, coronam & (*al.* ac) benedictionem accepit. *Hæc verba scriptoris coævi sufficiunt, ut constet de erectis per* Stephanum *episcopatibus quibusdam ante mortem Ottonis III. Idem etiam habemus ex ipsis* Stephani *litteris, in quibus testatur, nullos fuisse episcopatus in regno Hungariæ, quando superavit comitem Simigiensem, simul insinuans aliquot erectos fuisse, antequam anno* 1001. *daret prædictas litteras. Ex utroque hoc testimonio colligi utcumque potest tempus, quo cœpta est episcopatuum erectio: nam evidenter hinc sequitur, cœptam non esse ante annum* 998, *nec post annum* 1001. *Crediderim Sanctum anno* 999. *aut* 1000. *ordinare cœpisse reditus & limites, unicuique episcopatui assignandos; deinde & personas designasse; misisse verò anno* 1000. *Astricum abbatem, designatum episcopum Colocensem, ad summum Pontificem Silvestrum II, ut omnia illa Pontificis auctoritate rata fierent & confirmarentur. At de misso Romam Astrico infrà agemus latiùs.*

163. *Schwartzius in Opusculo sæpe memorato de institutis episcopatibus ratiocinatur more suo, id est, eo modo, ut vix queam existimare, ipsum vera credidisse, quæ tamquam probata lectoribus suis obtrudere conatur. Sententiam, quam inculcare nititur, declarat pag.* 61, *num.* 56. *his verbis* : Originem proinde potestatis ecclesiasticæ, quam primi Hungariæ reges exercebant, à Græcis quoque, à quibus in religione Christiana instituti sunt, repetimus. Quò refero, quòd Stephanus rex suo consilio suaque propria auctoritate archiepiscopen, episcopas, abbatias, aliasque prælaturas condidit, & quibus visum ipsi est, immunitatibus donavit. *Nimirum quia Græci unamquamque gentem suo arbitrio vivere permittebant, si credimus Schwartzio, qui de moribus Græcorum hæc præmiserat verba* : Græcos hæc contra illis constat fuisse moribus, ut partibus suis se ritè defunctos existimarent, si quos Christiana pietate imbuere potuerunt: imbutos suis eos legibus rem sacram gubernare permiserunt. *Egregiam enimvero laudem Græcis adscribit Schwartzius, dum affirmat conversos eorum operâ suis legibus rem sacram administrasse. At rem adeo mirabilem probare debuerat, quod ne uno quidem verbo tentavit. Mihi sanè chimæræ non absimilis videtur assertio: quo enim modo suis legibus rem sacram gubernarent gentes recèns conversæ, quæ nullas umquam de sacris Christianorum habuerunt leges? Jussit Christus Petrum pascere agnos & oves Joan.* 21: *posuit Spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam DEI Act.* 20; *at nullibi præcepit aut permisit Dominus, ut gentes recèns conversæ suis legibus rem sacram gubernarent. Rectiùs igitur & laudabiliùs, quam vellet, de Romana Ecclesia loquitur Schwartzius, dum sic scribit* : Gentes autem tunc primùm conversas accuratè observabant Pontifices, nihilque non egerunt, ut recèns plantatæ ecclesiæ suo arbitratu ordinarentur, suoque à nutu penderent in posterum. *Ita facere oportuit Petri successores, quibus cura pascendi oves Christi erat demandata. Hisce breviter observatis, audiamus, quàm bellè probet memoratus scriptor, episcopatus Hungariæ propria auctoritate à S.* Stephano *constitutos.*

164. Episcopatus, *inquit*, & metropolitanam Strigoniensem priùs à Stephano fuisse institutas, ipse in Legenda Chartuitius tradit, quàm legationem Rex Romam mitteret. Eæque fundationes ecclesiarum quàm sine omni Pontificis consilio à Rege factæ fuerint, illi iterum, qui principibus hæc jura denegant, testimonium edant, quando, præeunte Chartuitio, Silvestrum Pontificem, suis in litteris, legatos regios IGNOTÆ GENTIS LEGATOS appellantem fingunt. Ergo in gente, quam ad ovile suum pertinere ignorabat Princeps pastorum, religio Christiana efloruit, incrementa cepit, sacerdo-

cerdotia & episcopatus instituti fuerunt. Sed hæc kat' ándropon Firmissimum sententiæ nostræ præsidium collocamus in diplomate, quo abbatiam S. Martini rex Stephanus communivit; ex eo enim & prælaturas solius Regis auctoritate institutas, & ipsos prælatos, quibus visum Regi est, immunitatibus donatos, elucet. Nam cùm decimas, ad parochianum episcopum pertinentes, abbati monasterii Rex addiceret; ne id episcopus ægriùs ferret, ipsum & ceteros, cujus auctoritate sint constituti, cogitare admonet. Nec minùs dignæ, quæ solicitiùs expendantur, sunt ceteræ immunitates, abbatibus monasterii illius concessæ. Atque hoc illud est, quod recitatis privilegii verbis, febricitare coëgit Inchoferum. *Ita loquitur scriptor heterodoxus, quia Inchofer subjunxit hæc verba ad annum* 1002: Multa verò sunt in hoc privilegio, quæ, si ad strictum jus exigantur, admirationem pariant. Verùm enim Stephanum jure legati summi Pontificis, ut supra vidimus, circa ecclesias earumque jura disposuisse, tradunt scriptores rerum Hungaricarum: inter quos Bonfinius narrat, Regis acta cuncta cum institutis episcopatibus fuisse à summo Pontifice approbata; & præterea ad exaggerandam ejus dignitatem, pontificiæ legationis munus, quâ sibi, posterisque regibus in perpetuum fungi fas esset, præferendæ crucis potestate honorasse.

165. *Nihil attulit Schwartzius, cur hæc febricitantis esse verba dixerit; nihil, quo evinceret, vera non esse. Fallitur enimvero scriptor ille, si sibi persuaserit, dicta Catholicorum, variis rationibus nixa, joco illiberali satis refutari: neque enim id est scriptoris verum investigantis, sed petulantis & inhumani. Quàm autem vera sit Inchoferi observatio, paucis accipe, lector studiose. Primò Carthuitius num.* 12. *testatur, summum Pontificem permisisse Regi, ut non modò ecclesias erectas ordinaret, sed etiam crucem in signum Apostolatûs ante se ferri juberet. Secundò Rex ipse in litteris fundationis monasterii Beel, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag.* 5, *sic loquitur:* Ita nihilominus à Romanæ Sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, ecclesiis seu monasteriis libertates seu dignitates conferrem. *In litteris quoque fundationis monasterii Montis Ferrei jam datis num.* 159. *hæc reperiuntur Regis verba:* Ex consensu & confirmatione authoritatis Apostolicæ; *& hæc:* Eadem authoritate Apostolica mediante decrevimus. *Accedunt litteræ ejusdem Regis pro cathedra Quinque-ecclesiensi datæ apud Inchoferum ad annum* 1009., *in quibus similiter asseritur, erectum esse episcopatum illum à Rege cum consensu Sedis Apostolicæ. Ditmarus item, dum ait,* Episcopales cathedras faciens, coronam & benedictionem accepit, *apertè insinuat, gratam fuisse summo Pontifici hanc episcopatuum erectionem. Etenim non existimo tantum impudentiæ esse Schwartzio, ut negaturus sit* benedictionem *summi Pontificis intelligi à Ditmaro. Certè quilibet moderati ingenii eruditus sine dubio admittet de Romani Pontificis, seu Apostolica benedictione loqui Ditmarum. At non accepisset* Stephanus *à Romano Pontifice benedictionem ob erectos episcopatus, nisi illos erexisset consentiente Sede Apostolica, atque ab ea illorum confirmationem impetrasset. Quaptopter certum est, nihil actum à* S. Stephano *in erectione episcopatuum & abbatiarum, nisi approbante & confirmante Romano Pontifice; idque vel ex sola sancti Regis pietate atque amicitia cum S. Henrico & Ottone III dicendum esset, etiamsi alia deficerent argumenta.*

166. *Relata Schwartzii argumenta, auctore suo digna prorsus sunt, id est, planè inepta. Objicit primò Carthuitium, ac deinde Epistolam Silvestri II, duo nimirum monumenta, quibus aliàs omnem auctoritatem detractam vellet. At clarissimum est, utrumque monumentum maximè esse contrarium opinioni, quam asserit: nam, teste Carthuitio infrà num.* 10, *confirmationem erectorum episcopatuum, uti & metropolis Strigoniensis, petiit & impetravit per legatum suum* Stephanus. *Verba quoque Silvestri II in epistola apud*

Inchoferum ad annum 1000. *tam clara sunt, ut nihil relinquant dubitationis :* Quare glorioſe Fili, *inquit Pontifex*, cuncta à nobis & Sede Apoſtolica expoſtulata, diadema nomenque regium, Strigonienſem metropolim & reliquos epiſcopatus, de omnipotentis DEI, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus authoritate, præmonente atque ita jubente eodem omnipotente DEO, cum Apoſtolica & noſtra benedictione, libenter conceſſimus, concedimus & impertimur. *Itaque Carthuitius dixit, inſtitutos à Rege epiſcopatus, at non dixit id factum inſcio aut ſe non interponente Pontifice, ſed eo Regis conſilia approbante, & auctoritatem tribuente. Surrexerunt ſacerdotia & epiſcopatus in gente Romanæ Eccleſiæ eatenus ignota, quòd nullus illius gentis legatus antea Romam fuiſſet deſtinatus.*

167. *Verùm, etiamſi facilè credidero, Regem conſilio ſuorum cœpiſſe quorumdam epiſcopatuum reditus & limites deſignare, antequam legatum ſuum Romam mitteret, quòd ſperaret omnia, quæ diſpoſuiſſet, ibi probanda ; epiſcopatus illi erecti non erant, antequam acceſſiſſet auctoritas ſummi Pontificis, qui non modò inchoata probavit & rata habuit, at reliqua etiam, quæ reſtabant ordinanda, ſancti Regis diſpoſitioni permiſit. Vidit ipſe Schwartzius non rectè à ſe adduci Carthuitium & Silveſtrum II, ideoque recurrit ad litteras Regis pro abbatia S. Martini datas, in quibus nulla fit mentio auctoritatis acceptæ à Pontifice. Verùm non omnia ubique dicenda ſunt. Meminit auctoritatis ſibi collatæ per Pontificem in aliis tribus fundationum litteris jam allatis. Cùm verò illas litteras Sanctus dabat, tanto minùs opus erat meminiſſe poteſtatis acceptæ, quòd ea recens obtenta latere tunc non poſſet eccleſiaſticos Hungariæ. Silentium igitur illud Regis obeſſe minime poteſt, cùm aliis locis explicet, qua poteſtate immunitates & privilegia eccleſiis dederit, quâque auctoritate inſtituerit epiſcopatus.*

168. *Noverunt id ipſum Hungariæ reges* Stephani *ſucceſſores, quorum verba juvabit ſubnectere. Andreas Hungariæ rex in litteris ad Jacobum Prænestinum Apoſtolicæ Sedis legatum, apud Raynaldum ad annum* 1233. *num.* 51. *de* S. Stephano *ſic loquitur :* Sedens itaque in cathedra cum David ſapientiſſimus Princeps, omne malum infidelitatis ſecundum illa tempora, ut prædiximus, ſuo intuitu diſſipavit, & obſtetricante manu ipſius, à gente Ungarica eductus eſt coluber tortuoſus : ſed & auctoritate ſummi Pontificis, qui ipſum vocavit Regem & Apoſtolum gentis noſtræ, provincias per epiſcopatus diſtinxit, eccleſias mirificè ampliavit *&c. Bela IV, ſucceſſor & filius Andreæ, idem privilegium petit à Gregorio IX, pro gentibus Bulgariæ, quas ſubjicere conaretur. Verba ejus in epiſtola ad Pontificem apud Raynaldum ad annum* 1238. *num.* 14. *hæc ſunt :* Petimus ut officium legationis non alii, ſed nobis in terra Aſſœvi (*Bulgariæ regis, qui aliis* Aſanes *dicitur*) committatur, ut habeamus poteſtatem limitandi diœceſes, diſtinguendi parochias, & in hac prima inſtitutione poteſtatem habeamus ibi ponendi epiſcopos de conſilio prælatorum & virorum religioſorum, quia hæc omnia beatæ memoriæ anteceſſori noſtro S. Stephano ſunt conceſſa *&c. Hæc clariùs manifeſtant, qua poteſtate* S. Stephanus *epiſcopatus novos erexerit in Hungaria, quàm ut ampliùs elucidari debeat res clara & certa.*

169. *Numerus epiſcopatuum à* S. Stephano *inſtitutorum hoc tempore incertus mihi apparet. Ait quidem Carthuitius* decem *epiſcopatus à* S. Stephano *erectos, ſed incertum eſt, an metropolim eo numero comprehendat ; nec dicit, omnes ſimul eſſe inſtitutos. Unam initio totius Hungariæ metropolim ſtatutam eſſe Strigonienſem eccleſiam, eique ſubjectos eſſe reliquos epiſcopatus, abundè habemus perſpectum ; nec dubitandum eſt, quin hæc omnium prima ſit ordinata. Carolus à S. Paulo in appendice ad Geographiam ſacram varias dat notitias epiſcopatuum medii ævi, in quarum poſterioribus recenſentur etiam epiſcopatus Hungariæ. In notitia penultima, quam edidit* ex Regia bibliotheca, *pag.* 55. *metropolitanus Strigonien-*

gonienſis cum ſuffraganeis ſuis ſic recenſetur : Archiepiſcopus Strigonienſis hos habet ſuffraganeos ; Agrienſem, Nutrienſem , Vatienſem , Jaurienſem , Quinque-eccleſienſem, Veſprunienſem. *Iidem enumerantur alio ordine in poſtrema ejus notitia pag.* 68 , *ubi & voces paulò correctiùs ſcriptæ hoc modo* : Archiepiſcopus Strigonienſis hos habet ſuffraganeos ; Agrienſem, Jaurienſem, Nutrienſem (Nitrienſem) , Quinque-eccleſienſem, Watienſem (Vacienſem), Veſprimienſem. *Ponitur deinde utroque loco metropolis Colocenſis , quæ initio fuit cathedra ſuffraganea Strigonienſis metropolis , cum ſuffraganeis quatuor. Sufficiet illas recitare ex Notitia poſtrema , quæ ſic habet* : Archiepiſcopus Colocenſis hos habet ſuffraganeos ; Ultraſilvanum (Tranſilvanienſem) , Cenadienſem (Chanadienſem) , Cagabrienſem (Zagabrienſem) , Waradienſem. *Præter duodecim hoſce epiſcopatus , antiquus etiam eſt Bachienſis , qui deinde Colocenſi unitus eſt , ita ut jam tredecim habeamus epiſcopatus antiquos Hungariæ , quos tamen non omnes à* S. Stephano *inſtitutos exiſtimo. Ex hiſce tamen decem certè aut undecim inſtitutioni ſancti Regis debentur. De primis quorumdam epiſcopis agam infrà §.* 24.

§. XVII. Nuptiæ quo ferè anno contractæ : uxor Sancti Giſela , ſoror S. Henrici imperatoris : de Giſelæ genere errores quorumdam.

DE anno , quo S. Stephanus *nuptias contraxit cum Giſela S. Henrici imperatoris ſorore , minimè convenit inter ſcriptores , qui annos aſſignant multùm diverſos. Antiquorum hac de re diſſenſio effecit , ut neoterici quoque in varias abierint ſententias. Inchoferus in Annalibus nuptias* Stephani *cum Giſela alligat anno* 1005; *at nuptias citiùs contractas videbimus. Schwartzius pag.* 7. *num.* 6. *de tempore nuptiarum hæc ſcribit* : Nuptias ejus ad annum MX. Sigebertus ponit ; cujus quidem calculus vitio non caret , fateor . . . . Propiùs ad rem accedit Aventinus , nuptiarum annum ſcribens MV. Id longè eſt certiſſimum, ante annum MII. matrimonium principum non coaluiſſe. Idem enim omnes perhibent, fratrem Giſelæ Henricum ea tempeſtate imperii habenas tenuiſſe : eas verò anno MII. adeptus eſt. *Ita quidem ille intrepidè definit ; at cùm falſum ſit , omnes aſſerere , Henricum tempore matrimonii hujus imperatorem fuiſſe , incerta mihi eſt ea opinio , imò & minùs probabilis ob rationes mox dandas.*

171. *Modeſtiùs & rectiùs de tempore nuptiarum* Stephani *differit Hanſizius noſter in Germania ſacra tom.* I. *pag.* 235, *ubi hæc ſcribit* : Jam tum (*quando fundabat epiſcopatus*) credo , Stephanus deſtinatus erat gener Henrici ducis Bavariorum , quæ res ei ſtudium Ottonis adjunxerit ; ſic ut gratiâ & hortatu Ottonis obtentam ex Pontifice coronam ac benedictionem teſtetur Ditmarus. Giſela erat Heinrici ſancti ſoror , cum qua nuptiale ſacrum ferunt in caſtro Schyrenſi celebratum, incertum quo anno. Obierat Henricus Giſelæ pater Bavariæ dux anno CMXCV, circa XXVII. Auguſti menſis : filios reliquerat Henricum ſanctum , principatûs hæredem ; & Brunonem poſtmodùm Auguſtanum epiſcopum : filias, Giſelam iſtam Stephano nuptam ; & Brigittam Ratisbonenſis parthenonis antiſtitam. Horum liberorum ex teneris inſtitutor erat S. Wolfgangus, qui crebro vaticinio ſingulis eventuras olim ſortes canebat. Henricum appellitabat regem ; Giſelam reginam. Hermannus Contractus conjugii hujus mentionem facit ſub anno CMXCV, per occaſionem mortis Henrici Giſelæ patris , non tamen ſic , ut eodem anno contractum aſſerat ; & in vivis tunc adhuc erat Geiſa , & Stephanus nondum Hymenæo maturus. Illud veroſimillimum , paulo pòſt legatos ad urbem dimiſſos & coronam regiam inde obtentam , Giſelam Stephano conveniſſe in manus , ut quem favor Ottonis,

nis, per eas nuptias emptus, ad consilia maturanda haud dubiè impulerit. Certè Chartuitius ejus connubii mentionem haud antè facit, quàm de accepto Pontificio munere retulisset; tunc enim subjicit, consortem regni, ab Stephano adscitam Giselam, chrismate unctam, & coronâ regiâ insignitam. Illud certum videtur, Giselam anno MIII. jam fuisse in domo Stephani, cùm constet ex Adelboldo & Annalista Hildesiensi, Brunonem Giselæ fratrem sub eum annum in Hungariam profugum ad sororem venisse, ut postea pluribus explicabitur.

172. *Hæc ratiocinatio figit matrimonium* S. Stephani *inter annum* 1000. *&* 1003; *atque auctor* verosimillimum *judicat, matrimonium contractum esse post reversos Româ* Stephani *legatos, id est, circa finem anni* 1000. *aut initium* 1001; *sic tamen, ut simul existimet, nuptias jam antè fuisse decretas. Adelboldi verba de Brunone ad Giselam fugiente hæc sunt:* Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam reginam confugit, & etiam semetipsum recognoscens, intercessionem ejus imploravit. *Sic Adelboldus in Vita S. Henrici apud nos tom.* IV. *Julii pag.* 751. *At observandum est scribi hæc inter priora gesta anni* 1004, *licèt revera contingere potuerint sub finem anni* 1003, *quo Bruno fugit ad Boleslaum Bohemiæ ducem, apud quem non diu mansit. Brunonem in Hungariam venisse ad Giselam circa finem anni* 1003, *aut certè initium* 1004, *colligo ex tempore reconciliationis ipsius cum Henrico imperatore fratre suo. Nam in gratiam receptus est ab Henrico circa finem mensis Martii, uti facilè colligitur ex tota relatione Adelboldi, qui de ea sic habet:* Ibi ei Dominus Bruno cum legatis Ungarici Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus obviam venit, & veniam pro commissis humiliter postulans, fratris viscera movit, & celeriter ad ignoscendum inflexit. *Facta hæc sunt circa limites comitatûs Tirolensis, quem mox pertransivit cum exercitu Henricus, Dominicam Palmarum, quæ incidebat in* IX. *Aprilis, Tridenti celebraturus. Hæc eo libentiùs adduxi, quòd ex relatione Adelboldi simul discamus non Giselam modò, sed etiam* Stephanum, *allaborasse, ut Bruno se Henrico subjiceret, ab eoque reciperetur in gratiam.*

173. *Porrò sive Bruno ad Giselam venerit currente anno* 1003, *sive inchoato* 1004, *ex illis certò colligitur, nuptam non esse Giselam post annum* 1003, *cùm ante adventum fratris sui regina esset. Ex eodem etiam Adelboldo colligitur, nuptias hasce coaluisse verisimiliter ante imperium Henrici, inchoatum die* VI. *Junii anni* 1002: *nam diligentissimus Adelboldus nuptias istas non siluisset in Vita Henrici, si incidissent in annos priores regnantis Henrici, quos exactè descripsit. Itaque non crediderim, Henricum regni initio, quod perturbatissimum fuit, de nuptiis sororis suæ cogitâsse. Præterea Ditmari verba vix ullum relinquunt dubium, quin nuptiæ factæ fuerint, vivente adhuc Ottone III: nam* Stephanus *à Ditmaro vocatur* gener Henrici ducis Bawariorum; *dum* coronam ac benedictionem accepit. *Patrem S. Henrici designat; illius enim gener fuit* Stephanus. *At* gener *non dicitur, nisi matrimonio junctus. Innuit igitur* Stephanum *non modò ante imperium S. Henrici, seu annum* 1002; *sed etiam ante coronam anno* 1000. *acceptam nuptiis illigatum fuisse. Quapropter existimo, nuptias hasce nulli anno rectius affigi posse, quàm anno* 1000, *paulo ante obtentam coronam nomenque regium; atque eatenus dissentio ab Hansizio, qui magis existimat, nuptias obtentæ coronæ postponendas. Demum nuptias non esse contractas ante annum* 1000. *aut certè non diu antè, colligitur ex ætate Sancti, qui tunc agebat annum circitèr decimum septimum aut decimum octavum.*

174. *Contra hanc sententiam objici potest auctoritas Carthuitii, quia hic num.* 13. *nuptias referens* S. Stephani *cum Gisela, eas videtur postponere coronæ obtentæ; quin etiam nuptias videtur referre ad tempus imperantis Henrici, cùm dicat* Stephanum *sibi matrimonio junxisse* sororem Romanæ dignitatis auguiti,

vide-

videlicet Henrici. *Bonfinius quoque pag.* 176. *apertiùs ad imperium Henrici nuptias removet; de hiſce enim ſic ſcribit:* Stephanus igitur Henrici ſecundi ſanctitatem, geſtorum gloriam, & religionem conſpicatus, cujus ope & hortatu Ungaros in veram fidem aſſeruerat, cum pari probitate conjungi cupiebat: accedebat & imperatoris dignitas & potentia, quam ad rem ſuam nimiùm facere intelligebat. Contrà verò Henricus, Stephani præſtantiam & ingenitam ſanctitatem non ignorans, nihil ducebat antiquius, quàm aliqua cum eo affinitate vinciri, quâ infeſtiſſima utraque natio, quæ tot annos cruentiſſima bella geſſerat, reconciliaretur, & divi Regis ſanctitatis propagaretur, cujus ſapientiâ ac ſtudio factum erat, ut Ungari, qui finitimos diu Scythica feritate vexarant, in Chriſti fidem aſſerti, & vicinis & Chriſtianæ reipublicæ ſalutares fore viderentur. Proinde poſtulatam à Pannonico Rege ſororem, cui Gysle nomen erat, ultrò Henricus conjugavit, ut pari cum Viro ſanctitate certaret, pacemque perpetuam inter Alamannos & Ungaros paciſceretur. *Hanc Bonfinii relationem nullo modo conciliari poſſe cum tempore nuptiis aſſignato, lubens agnoſco; at ipſius auctoritas nullius eſt ponderis pro chronotaxi ſtabilenda.*

175. *Carthuitius verò, licèt Giſelam vocet* ſororem Romanæ dignitatis auguſti, *& nuptias narret poſt coronationem Regis, non affirmat Henricum jam imperatorem fuiſſe tempore dictarum nuptiarum: nam* auguſtum *vocare potuit, quia eam dignitatem deinde conſecutus eſt Henricus, uti ſæpè fit à ſcriptoribus. Potuit & rerum geſtarum ordinem invertere in hiſce, uti eumdem in aliis quibusdam invertit, ita ut neceſſe non ſit ubique affirmare, priùs facta eſſe, quæ priùs referuntur à Carthuitio: contrarium enim obſervabimus variis locis in annotatis ad Vitam. Hæc præpoſtera factorum narratio familiaris eſt ſcriptoribus, qui exactam non texunt chronologiam; atque hoc loco ratione aliqua non caret. Narraverat conſilium Regis de inſtituendis epiſcopatibus, & diſpoſitiones in hunc finem cœptas. Hanc igitur relationem pertexere voluit usque ad obtentam Romani Pontificis confirmationem, quæ connexa erat cum corona eodem tempore à Pontifice miſſa. Hunc rerum potiùs, quàm temporis, ordinem ſecutus, mox etiam ſubjecit leges ad regnum rectè conſtituendum latas, & tunc demum nuptias; quamvis leges haud dubiè nuptiis ſint poſteriores. Turoczius & Ranzanus nullum nuptiis aſſignarunt tempus. Chronicorum ſcriptores annis maximè diverſis nuptias referunt, ut vidimus: noſtræ tamen ſententiæ magis favent, quàm oppoſitæ, quia plerique dicunt, nuptiis hiſce converſam eſſe Hungariam, ipſumque etiam* Stephanum. *Errarunt hi quidem, ut oſtendi § 13; at facilius in hunc errorem labi potuerunt, ſi nuptiæ præceſſerint coronationem Regis, quâ innotuit Hungariæ converſio, quàm ſi eamdem fuerint ſecutæ. Itaque, omnibus conſideratis, probabilius mihi videtur,* S. Stephani *matrimonium præceſſiſſe coronationem, & vix ullum apparet dubium, quin contractum ſit ante imperium Henrici, cùm id etiam clariſſimis verbis affirmet Ademarus num.* 103. *citatus.*

176. *Giſelam fuiſſe ſororem S. Henrici imperatoris, filiam verò Henrici Bavariæ ducis, tam multi affirmant ſcriptores contemporanei, ſuppares & paulò remotiores, ut ea de re nullum ſupereſſe poſſit dubium. Duos illa habuit fratres, ſororem unam. Hiſce omnibus S. Wolfgangus Ratisbonenſis epiſcopus futuras dignitates prædixit. Quippe ſcriptor Vitæ S. Wolfgangi apud Mabillonium ſeculo* 5. *Benedictino part.* 1. *pag.* 827. *de iis ſic habet:* Sed neque hoc ſilemus, quia aliquando per prophetiæ ſpiritum ea, quæ ventura erant, quaſi præſentia vidit. Quod maximè in provectibus liberorum præcipui ducis Heinrici pateſcit. Cùm enim ad eum, ſicut ſæpe ſolebat, causâ benedictionis duceretur ſpecioſiſſima illius proles, Heinricum, qui poſtea DEI nutu rex eſt effectus, prænominavit REGEM; fratrem verò ejus Brunonem appellavit ANTISTITEM; ſororem eorum majorem

(*Giſelam*) REGINAM; alteram autem, quam baptizavit, & de ſacro fonte ſuſcepit, ABBATISSAM nuncupavit. Hæc itaque, & multa alia, quæ ex ore ejus audivimus, ſicut ipſe prædixit, impleta cernimus.

177. *Porrò aliqui ſcriptores Hungari aliam olim commemorarunt Giſelæ ſtirpem; ſed hac in re errarunt haud dubiè, ſicut in aliis multis. Audi tamen eorum opinionem ex Bonfinio, qui eam pag.* 176. *refert his verbis:* Præter cæterorum opinionem, Ungarici aliter ſentiunt Annales; quippe divum Stephanum in uxorem Gyslam, Guilielmi ducis filiam, aſſerunt accepiſſe: Guilielmum S. Sigismundi Burgundiorum regis fuiſſe fratrem, & poſt Sigismundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum imperatorem confugiſſe, ejus juſſu Venetiis fuiſſe collocatum, Gertrudem imperatoris ſororem in uxorem habuiſſe, & ex ea Gyslam filiam accepiſſe, Ungariæ regi deſponſatam: Gertrude intempeſtiva morte ſubrepta, ſancti Stephani ſororem ſibi copulaſſe, ex eaque genuiſſe Petrum, qui ad regni faſtigium evectus eſt. *Dedit hîc Bonfinius opinionem Turoczii, quam tamen non approbat. Quàm autem omnia illa ſint vitioſa, abunde liquet vel ex ſolo S. Sigismundo Burgundionum rege, qui jam ſeculo* VI. *erat occiſus. Qua igitur ſpecie veri hic ſtatui poteſt frater Guilielmi, quem dixerunt Giſelæ patrem?* Guilielmi *nomen æquè videtur fictitium ac* Sigismundi, *&* imperatoris Henrici, *quod nomen non expreſſit Turoczius, ſed ſolùm vocavit* imperatorem.

178. *Demptis nominibus omnibus, genus Giſelæ Hungari deſumere potuerunt ex confuſione cum aliis duabus Giſelis ejusdem temporis, quæ ambæ fuerunt Burgundæ. Prima erat ipſa mater Giſelæ reginæ, uxor nimirum Henrici Rixoſi Bavariæ ducis, & filia Conradi Pacifici Burgundiæ regis. Hæc Giſela, mater Giſelæ uxoris* S. Stephani, *præcipuam confuſioni occaſionem præbuiſſe videtur: nam revera Conradus ipſius pater, cùm adoleſcens amiſiſſet patrem ſuum Rodolphum II Burgundiæ regem, venit ad imperatorem Ottonem I, à quo multis annis detentus eſt, donec Otto Adelaidem ſororem Conradi, quam Berengarius Italiæ rex captivam tenebat, è manibus ipſius liberavit, & uxorem duxit: nam tunc Conradum etiam ad regnum ſuum remiſit. Videntur itaque Hungari tenuiſſe genealogiam matris Giſelæ, eamque cum filia ipſius, regina ſua, confudiſſe. Fateor quidem non omnia, quæ dicunt, convenire Giſelæ matri; attamen vix dubito quin illam confuderint cum filia, reliquosque errores pari libertate conjecturandi addiderint.*

179. *Altera Giſela erat conſobrina reginæ Hungaricæ, nata nimirum ex Gerberga, prædicti Conradi regis item filia. Fuit hæc Giſela nupta primùm Erneſto Sueviæ duci, eoque defuncto, deinde Conrado II imperatori, cognomento* Salico. *Ex hac etiam aliqua commiſcere potuerunt Hungari cum Giſela regina ſua. Quidquid ſit, quod eorum erroribus occaſionem dederit, prorſus mihi non placet eorum conjectura, qui duas uxores, & quidem ejusdem nominis, attribuerunt* S. Stephano, *ut antiquos Hungarorum errores utcumque conciliarent cum vera ſententia: nam ſecundæ* S. Stephani *uxoris nullum uſpiam apud antiquos ſcriptores exſtat veſtigium. Giſelæ reginæ, uti & Emerici filii, qui ex liberis* S. Stephani *ſolus innotuit, ſubinde mentionem faciemus per decurſum.*

§. XVIII. Nomen & dignitas regia obtenta, corona miſſa à ſummo Pontifice Silveſtro II, qui & alia Regi confert privilegia.

MOrtuo *Geyſa* S. Stephani *patre, Filius ipſius mox quidem conſecutus eſt regimen Hungarorum, ſed ita, ut illud habuerat Geyſa, aliique duces, videlicet* ducis, *non* regis, *nomine. Hæc Carthuitii, Turoczii, Ranzani, aliorumque plurimorum eſt ſententia, quæ multis quoque rationibus ſic confirmabitur, ut nullum ſupereſſe poſſit dubium. Si qui ſcriptores* Stephanum *ab initio obtenti prin-*

principatus regem *nominaverunt, id fecerunt vel quia regiam dignitatem deinde consecutus est, vel quia quoslibet principes potentes aliqui* reges *nominant, aut certè, quia errarunt cum Bonfinio, qui credidit* Stephanum *ab initio à subditis suis* regem *fuisse dictum, etiamsi idem agnoscat missam deinde à Pontifice coronam regiam. Audi mentem prædicti Scriptoris. Post longam orationem ad proceres Hungaros, quam Geysæ sub finem vitæ attribuit, electionem* Stephani *sic narrat:* Præsente patre, omnium consensu Stephanus, non tam humano, quàm divino judicio, non dux, ut pater erat, sed Ungarorum rex creatur. Universæ reipublicæ summa traditur; cunctique nobiles & plebeii in manus ejus conjurant, se numquam imperia detrectaturos, gratissima ac fida præstituros obsequia, & cœlestis internuncii loco eum habituros. Mox procerum manibus elatus in solium, rex ab omnibus consalutatur. Delatus in castra, à prætorianis legionibus eadem consalutatione comprobatur. *Clarum est, hæc electionis adjuncta ex moribus antiquorum Romanorum conficta esse. Electionem verò ipsam suspicor assertam esse ex Carthuitio malè intellecto. Hæc verba num.* 4. *apud Carthuitium leguntur:* Convocatis pater suus (*Geysa*) Hungariæ primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloquii filium suum Stephanum post se regnaturum populo præfecit, & ad hoc corroborandum, à singulis sacramentum exegit. *Vox* regnaturum *persuadere potuit Bonfinio, regem creatum esse* Stephanum. *Verùm non ea est mens Carthuitii; nam* in patris solium, *ut mox addit, evectus est, & regnavit ut pater,* ducis *titulo, donec regium consequeretur.*

181. *Ranzanus indice* 8. *de accepta regia dignitate sic habet:* Haud multo interjecto deinde tempore (*à victo Cupa Simigiensi duce,*) cùm Hungariæ optimatibus placuisset, ut, qui titulo ducis tot præesset populis, totque viris generis claritudine auctoritateque magna insignibus, uteretur magis honorata appellatione, regiam elegerunt dignitatem. Cæterùm ad eam evehendum neminem, nisi Stephanum: quippe cùm jure successor fuisset paternarum opum, atque ita duxisset anteactam vitam, ut solus natus ad regnum fuerit prudentium omnium sententiâ judicatus. Omnium igitur miro consensu & applausu eligitur, appellaturque ipse rex, ac regiâ coronâ, regum more, donatur. Quàm diu tenuit regnum, præterquam quòd sapienter & Christianè, hoc est, piè sanctéque vitam instituit; nihil quoque prætermisit, quod optimi regis officio congrueret. *Hæc narratio eatenus vera esse potest, quòd Hungari ipsi regium nomen* Stephano *detulerint, priusquam eam dignitatem Romæ obtineret; aut, ut verisimilius apparet, quòd acceptum Romani Pontificis auctoritate nomen regium suo consensu ratum habuerint, & approbarint: relatio tamen admodùm est imperfecta, quia omittitur præcipua illius dignitatis origo, ideoque tota fit suspecta. Turoczius cap.* 29. *regiam dignitatem acceptam breviter perstringit his verbis:* Porrò beatus Stephanus, postquam regiæ celsitudinis coronam divinitus est adeptus *&c. Clarè quidem significat, initio regem non fuisse, nam paulò ante dixerat,* à beato Stephano tunc duce; *at non refert, à quo coronam acceperit* Stephanus. *Verumtamen voce* divinitus *utcumque insinuat, se non ignorasse, coronam ad* Stephanum *missam fuisse à summo Pontifice divinitus præmonito.*

182. *Bonfinius verò non siluit, cujus auctoritate coronam regiam impetravit* Stephanus, *sed Carthuitium secutus, rem fusè narravit. Quin & errorem Carthuitii in nomine ducis Poloni amplexus est,* Miscam *vocans, quem* Boleslaum *dictum oportuit. Totam ipsius relationem in paucis corrigendam, ac deinde confirmandam, subnecto. Pag.* 174. *sic habet:* Hunc (*Astricum, alio nomine Anastasium*) quarto post obitum patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit, mandata dat, ut à Christi Vicario in Ungaros, qui ejus fidem nuper iniverint, Apostolicam benedictionem imploret, & inter oves

Petri adnumeret. Post hæc, ut Strigoniensem basilicam metropolitanam esse jubeat. Item cæteros episcopatus, in Ungaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum quando potestas omnis à DEO est, & maxima cœpta sine divina ope confirmari nequeunt, regalia insignia cum Pontificia benedictione piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, ut legationis officio diligentissimè fungeretur, die noctuque iter facit. Quid facit DEUS, qui piorum consiliis & honoribus semper incumbit? Nimirum dexterrimis eos prosequitur auspiciis. Eodem enim anno Misca, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conversus, eadem à Benedicto, (*imo* Silvestro) Pontifice maximo per legatos postulabat: quare coronam Pontifex ingenti sumptu compararat, ut religionis ac fidei accessione lætatus, Miscam ducem, & novum Christi militem, ob rem bene gestam, regio diademate insigniret.

183. Pridie ejus diei, quo Polonis destinata corona tribuenda erat, Astricus urbem ingreditur. Ecce in somnis superiore nocte DEI internuncius Pontifici apparet: Salve (inquit) Pontifex, cras Pannonicæ gentis legatum ad te venturum esse scito, qui ut tuo beneficio & auctoritate suum Principem regio diademate dones, exorabit, destinatam Polonis coronam, quando ita merita postulant, huic dato; proinde divina mandata servato. Quum is in auras recessisset, secundâ horâ diei Astricus in senatum Apostolicum admissus est. Ubi quum Regis mandata ex ordine retulisset, ejusque sanctissima gesta subjecisset, & quantum Catholicæ fidei ultra citraque Danubium accessionis fecisset, quam in Getas, & Sarmatas usque propagarat, enarrasset, incredibili Apostolicum ordinem gaudio complevit. Re ad senatum relata, pro voluntate Regis, & legati postulatione, nullo refragante, decernitur, ut non modò Christianissimus Rex regiâ coronâ donetur, in regno Apostolica auctoritate confirmetur, & Regis acta cuncta cum institutis episcopatibus approbentur; verùm etiam, quia verus & fidus DEI miles est, & Apostolus, ad exaggerandam ejus dignitatem, in perpetuum Pontificiæ legationis insigne, quâ sibi posterisque regibus, semper fungi fas sit, præferendæ crucis potestate honestetur.

184. Quum legatus omnia non solùm è sententia, sed præter spem & opinionem impetrasset, magno refertus gaudio, in Pannoniam se recepit. Strigonio appropinquanti Rex cum singulari sacerdotum pontificumque pompa obviàm prodiit. Astricum Pontificia munera deferentem, & coronam & crucem ostentantem, honorificentissimè DEO gratias agens excepit. Apostolica insignia prævereverenter accepta, quando ad unamquamque Romani pontificis mentionem Stephanus, spectante populo, inclinato capite sese ingeniculabat, ut exemplo suo ad Romani Pontificis, Apostolicique senatûs obsequium & observantiam omnes hortaretur. *Hactenus Bonfinius, cujus errore Benedictus Pontifex substitutus est Silvestro II. Delenda item sunt, quæ ait de propagata religione in Getas & Sarmatas: nam id necdum fecerat* Stephanus.

185. *Cùm relatione Carthuitii & Bonfinii optimè congruunt litteræ Silvestri II summi Pontificis, ad* Stephanum *redeunti legato datæ. Edidit hasce Inchofer in Annalibus ad annum* 1000. *hoc modo:* Silvester episcopus servus servorum DEI Stephano duci Ungarorum salutem & Apostolicam benedictionem. Legati nobilitatis tuæ, in primis verò carissimus confrater noster Astricus, venerabilis Colocensis episcopus, tanto majori cor nostrum lætitia affecerunt, ac minori officium suum labore confecerunt, quanto divinitus præmoniti, cupidissimo animo illorum adventum de ignota nobis gente præstolabamur. Felix legatio, quæ cœlesti præventa nuncio, atque Angelico pertractata ministerio, priùs DEI concluſa est decreto, quàm à nobis audita fuisset.

Ve-

Verè non volentis, neque currentis, ſed, ſecundum Apoſtolum, miſerentis eſt DEI: qui teſte Daniele, mutat tempora & ætates, transfert regna, atque conſtituit: revelat profunda & abſcondita, & novit in tenebris conſtituta, quia lux cum eo eſt: quæ, ſicut docet Joannes, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Primùm ergo gratias agimus DEO Patri, & Domino noſtro JESU Chriſto, qui temporibus noſtris invenit ſibi David filium Geyſæ, hominem ſecundum cor ſuum, & luce irradiatum cœleſti ſuſcitavit illum paſcere Iſraël populum ſuum, electam gentem Ungarorum. Deinde laudamus pietatem ſublimitatis tuæ in DEUM, & reverentiam erga Sedem Apoſtolicam, cui divina patiente miſericordia, nullo meritorum noſtrorum ſuffragio, præſidemus. Tum verò largitatem liberalitatis, quâ B. Petro Apoſtolorum principi regnum ac gentem, cujus dux es, cuncta tua, ac teipſum per eosdem legatos & litteras perpetuum obtuliſti, digno præconio commendamus. Hoc enim facto egregio apertè teſtatus es, & re vera talem te meritò eſſe demonſtraſti, qualem ut nos te declarare dignaremur, ſtudioſè expetiviſti. Sed parcimus. Neque enim neceſſe eſt, ut quem tot ac talia præclarè pro Chriſto geſta facinora voce publica clamant, quemque DEUS ipſe commendat, ampliùs commendemus.

186. Quare, glorioſe fili, cuncta à nobis, & Sede Apoſtolica expoſtulata, diadema, nomenque regium, Strigonienſem metropolim, & reliquos epiſcopatus, de omnipotentis DEI, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus authoritate, præmonente atque ita jubente eodem omnipotente DEO, cum Apoſtolica & noſtra benedictione libenter conceſſimus, concedimus & impertimur. Regnum quoque à munificentia tua S. Petro oblatum, teque unà, ac gentem & nationem Ungaricam præſentem, & futuram, ſub protectionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ acceptantes, prudentiæ tuæ, hæredibus ac legitimis ſucceſſoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac poſſidendum reddimus & conferimus. Qui quidem hæredes, ac ſucceſſores tui quicumque, poſteaquam per optimates legitimè electi fuerint, teneantur ſimiliter nobis, & ſucceſſoribus noſtris per ſe, vel per legatos, debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, ſeque ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, quæ ſubjectos non habet ut ſervos, ſed ut filios ſuſcipit univerſos, ſubditos eſſe oſtendere, atque in Catholica fide, Chriſtique Domini ac Salvatoris noſtri religione firmiter perſeverare, eamdemque promovere.

187. Et quia nobilitas tua Apoſtolorum gloriam æmulando, Apoſtolicum munus, Chriſtum prædicando, ejusque Fidem propagando, gerere non eſt dedignata, noſtrasque & ſacerdotii vices ſupplere ſtuduit, atque Apoſtolorum Principem præ cæteris ſingulariter honorare: idcirco & nos ſingulari inſuper privilegio excellentiam tuam, tuorumque meritorum intuitu, hæredes ac ſucceſſores tuos legitimos, qui ſicut dictum eſt, electi atque à Sede Apoſtolica approbati ferint, nunc & perpetuis futuris temporibus condecorare cupientes; ut poſtquam tu, & illi, coronâ, quam mittimus, ritè juxta formulam legatis tuis traditam, coronatus, vel coronati extiteritis, crucem ante ſe, Apoſtolatûs inſigne, geſtare facere poſſis & valeas, atque illi poſſint valeantque: & ſecundum quod divina gratia te, & illos docuerit eccleſias regni tui præſentes. & futuras noſtrâ ac ſucceſſorum noſtrorum vice diſponere atque ordinare, Apoſtolica authoritate ſimiliter conceſſimus, volumus, & rogamus, ſicuti in aliis litteris, quas in communi ad te, optimatesque regni, & cunctum fidelem populum, per nuncium noſtrum, quem ad te dirigimus, deferendis, pleniùs hæc omnia explicata continentur. Oramus omnipotentem DEUM, qui te de utero matris tuæ vocavit nomine tuo ad regnum & coronam, quique diadema, quod duci Polonorum con-

fectum per nos fuerat, tibi dandum mandavit, augeat incrementa frugum juſtitiæ ſuæ, novellas plantas regni tui rore ſuæ benedictionis perfundat largiter; regnum tuum tibi, teque regno ſervet incolumen; ab hoſtibus viſibilibus, & inviſibilibus protegat; ac poſt terreni regni moleſtias, in cœleſti regno coronâ adornet æternâ. Data Romæ VI. Kal. April. Indictione decima tertia. *Ad haſce litteras rectè obſervat Inchoferus, alias quoque litteras, quibus omnia latiùs explicabantur, à Silveſtro miſſas fuiſſe per nuntium. Et ſanè dignitas Regis exigebat, ut Pontifex mitteret nuntium, qui conſilio etiam adeſſe poterat Regi, eumdemque in erigendis Eccleſiis, condendisque legibus ad Eccleſiam ſpectantibus juvare. In litteris, quas anno* 1009. *pro inſtituto epiſcopatu Quinqueeccleſienſi dedit* Stephanus, *nuntii Pontificii mentionem facit his verbis:* Cum conſenſu ſanctiſſimi Apoſtolici, & in præſentia ejus nuntii. *Porrò epocha litterarum deſignat annum* 1000, *uti liquet ex Indictione* XIII, *quæ eo anno currebat. Litteræ ipſæ optimè congruunt cum relatis Carthuitii & Bonfinii, nihilque prorſus continent, quod non aliunde confirmabitur. Schwartzius tamen haſce litteras ſuppoſitionis ſuſpectas reddere nititur; ſed ratiunculas ipſius diſcutiemus infrà, ubi ad alia quoque ejusdem argumenta reſpondebitur. Singula priùs capita, quæ heterodoxus ille ſcriptor negare voluit, ſolidis rationibus confirmare aggreditur.*

§. XIX. Præcipua capita, quæ relatione Carthuitii Bonfiniique & in Litteris Pontificiis aſſeruntur, aliis auctoritatibus & rationibus confirmantur.

Laudati ſcriptores cum litteris Silveſtri II aſſerunt primò, coronam regiam per legatum S. Stephani *petitam fuiſſe à Romano Pontifice atque obtentam, Pontifice prævidè per revelationem monito. Nullum hactenus vidi ſcriptorem Catholicum, qui id factum negavit; nullum, qui de eo videtur dubitaſſe. Et ſanè tam firmis nititur rationibus, ut dubitationi non debeat eſſe obnoxium. Ditmarus Merſeburgenſis epiſcopus, qui eodem vivebat tempore, quique res Hungarorum tantùm breviter attigit, quatenus connexæ erant cum geſtis imperatorum, quæ enarrabat, breve quidem, at luculentum huic veritati præbet teſtimonium, quod vel ſolum ſufficit ad omnem dubitationem amovendam. Verba ipſius, jam alia occaſione antè data, lib.* 4. *hæc ſunt:* Imperatoris autem prædicti (*Ottonis III*) gratiâ & hortatu, gener Henrici ducis Bawariorum Waic, in regno ſuo epiſcopales cathedras faciens, coronam & benedictionem accepit. *Conſtat* Stephanum *fuiſſe generum Henrici Rixoſi Bavariæ ducis; conſtat erectionem epiſcopatuum ab eo cœptam circa annum* 999. *aut* 1000; *conſtat eodem tempore Ottonem III imperaſſe, nec defunctum eſſe ante annum* 1002; *itaque certum eſt, per nomen vernaculum* Waic *non alium deſignari, qui* coronam & benedictionem accepit, *quàm* S. Stephanum; *neque ullus, opinor, hoc negaverit. Jam verò* Stephanum *non ab alio accepiſſe* coronam, *quàm à ſummo Pontifice, clarum rurſus eſt, quia dicitur ſimul* coronam & benedictionem *accepiſſe, quia eam accepiſſe dicitur* gratiâ & hortatu imperatoris, *& quia coronam aſſeritur impetraſſe* epiſcopales cathedras faciens, *quibus verbis innuitur, coronam fuiſſe conceſſam in præmium promotæ rei Chriſtianæ. Itaque Schwartzius impudenter mendacii arguere debet Ditmarum, vel admittere coronam* S. Stephano *conceſſam fuiſſe à Romano Pontifice.*

189. *Alteram rationem deſumo ex epocha litterarum* S. Stephani *pro abbatia S. Martini, quæ datæ leguntur,* anno Dominicæ Incarnationis MI, Indictione XV, anno Stephani primi regis ſecundo. *Haſce litteras authenticas eſſe admiſit Schwartzius, ratus multùm ſibi profuturas. Primò, cùm hæ litteræ datæ ſint anno* MI, *menſe Septembri, aut alio poſteriori, epocha harum litterarum exactè congruit cum tempore, quod exprimunt*

munt litteræ Pontificiæ, quòdque assignant Carthuitius & Bonfinius. Quippe hi aiunt missum à Stephano *legatum* quarto post patris obitum anno, *id est, ipso anno* millesimo, *quo datæ leguntur litteræ Pontificiæ* XXV. *Martii. Si autem missa est corona anno* M, *currebat secundus acceptæ coronæ annus sub finem anni* MI, *quo suas dedit* Stephanus *notatas* anno *regni* secundo. *Hic tam exactus epocharum consensus dictorum omnium instrumentorum fidem mirè commendat. Præterea, cùm* Stephanus *Hungariæ præfuerit ab anno* 997, *non vocaret annum* MI. *secundum sui regni, nisi ad primam dignitatem accessisset alia, à qua annos suos deinceps numerare voluisset. Numeravit igitur Sanctus annos suos à tempore acceptæ coronæ, hanc autem cùm* divinitus *obtentam dicat Turoczius, innuit acceptam esse eo modo, quo datam narrat cum Carthuitio & Bonfinio ipse Pontifex, nimirum quia Silvester divino præmonitus erat oraculo per Angelum: atque hæc esse videtur causa, cur corona illa vocetur* Angelica. *Ab exemplo etiam Boleslai Poloniæ ducis, quem coronam regiam petiisse à Romano Pontifice videbimus, verisimili ratione concludi potest,* Stephanum *non ab alio coronam petiisse & obtinuisse, quàm à Romano Pontifice. At ejusmodi argumentis non egemus, cùm non desint testimonia alia, eamdem veritatem firmantia.*

190. *Andreas II Hungariæ rex anno* 1233. *ad Jacobum Præneſtinum Apostolicæ Sedis legatum apud Raynaldum ad eumdem annum num.* 51. *sic loquitur:* Cum constantia sinceræ dilectionis rex, qui sedet in solio judicii, teste rege Salomone, dissipat omne malum intuitu suo. Hunc regem sanctæ & recolendæ memoriæ intelligimus beatissimum Stephanum, gentis Ungaricæ primum regem, qui ad regni solium auctoritate propria noluit sublimari, sciens scriptum, quòd nemo assumit sibi honorem, sed qui vocatur à DEO: & ideo non à quolibet, sed à Vicario JESU Christi, & Petri beatissimi successore, per revelationem divinam summo Pontifici factam, assumpsit regni diadema. Sed & auctoritate summi Pontificis, qui ipsum vocavit Regem & Apostolum gentis nostræ, provincias per episcopatus distinxit *&c. Hæc verba non modò confirmant, coronam missam esse à Pontifice; sed simul probant ejusdem Pontificis revelationem in monumentis singulis, quæ defendimus, assertam. Ladislaus item Hungariæ rex datam per summum Pontificem* Sephano *coronam profitetur in litteris suis apud Raynaldum anno* 1279. *num.* 31. *hisce verbis:* Divinæ visitationis exordium, quo nos Dominus verus Oriens visitavit ex alto, quo sanctæ matris Ecclesiæ visceribus aduniamur, lumine Catholicæ fidei illustrati, in progenitore nostro, sancto rege Stephano, à sacrosancta Ecclesia recognoscimus, ut debemus. In ipso enim orthodoxæ fidei, divina afflante clementia, sacrum redolevit unguentum; in ipso, alluvione cœlestis gratiæ pullulante, unà cum reliquis sereniſſimis regibus Ungariæ, claro germine descendentibus, ab eadem regni gubernaculum suscipimus, & coronam. Et ut principatum fidei in sacrosancta Romana Ecclesia consistere, eamdem Christi thalamum, & Trinitatis hospitium luculentiùs demonstraret, non à se, vel ab alio, sed ab eadem Romana Ecclesia, matre omnium & magistra, regni diadema revelatione divina meruit obtinere.

191. *Bonifacius Papa VIII anno* 1301. *apud laudatum Raynaldum num.* 8. *prædictis regibus consonat, in litteris ad Nicolaum Ostiensem Apostolicæ Sedis in Hungaria legatum sic scribens:* Ad hæc nolumus te latêre, aut in dubium revocari, quòd memoratum Ungariæ regnum sacro-sanctæ Romanæ Ecclesiæ à beato Stephano, primo rege Ungariæ Christiano, cum omni ejus jure ac potestate, devotè oblatum fuit, & traditum reverenter: qui etiam ad ipsius regni solium noluit auctoritate propria sublimari, sciens quòd nemo sibi sumere debet honorem, nisi qui vocatur à DEO: & ideo non à quolibet, sed à Vicario JESU Christi & successore Petri assumpsit regium dia-

dema. Fuerat quidem divinitus revelatum, quòd ei primùm in gente Ungarica corona debebatur & regnum, ſicut hæc pleniùs documenta, quæ ſervantur in archiviis memoratæ Eccleſiæ Romanæ teſtantur, & ad ipſius archiepiſcopi potuerunt notitiam perveniſſe. *Idem Pontifex ad Wenceslaum Bohemiæ regem, cujus filius Wenceslaus regnum Hungariæ appetebat, ita ſcripſit ibidem num.* 10 : Nec debuit Apoſtolica Sedes, mater omnium & magiſtra, contemni, quin ſaltem in dubiis & majoribus cauſis ad ipſam fuerit recurſus habendus : ſine cujus etiam auctoritate ſanctæ memoriæ Stephanus, rex Ungariæ divina revelatione prænonitus, noluit in ipſius regni ſolium ſublimari ; ſed tamquam Aaron vocatus à DEO, ab ipſa Sede accepit humiliter coronam & regnum. Hunc Stephanum DEUS de tenebris infidelitatis eripuit, & vocavit in admirabile lumen ſuum; qui fuit primus rex Ungariæ Chriſtianus. *Hæc Bonifacii teſtimonia ſimul confirmant revelationem, quæ jam tot teſtimoniis & tam præclaris confirmata eſt, ut neque de corona per Pontificem miſſa, neque de revelatione ipſius dubitare poſſit ullus, qui mavult verum agnoſcere, quàm inutili labore contra apertam veritatem pugnare.*

192. *Non deſunt tamen & alia teſtimonia, quibus idem rurſum inculcari poteſt etiam contentioſis & pertinacibus. In tabulis conventionis inter Cardinalem Gentilem legatum & proceres Hungaros apud Raynaldum ad annum* 1308. *num.* 25. *hæc dicuntur :* Idem dominus legatus propoſuit verbum DEI, aſſumpto illo Evangelico themate, DOMINE, NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? &c., ſeriosè retexens agri ſemina, id eſt, regni Ungariæ, quæ in illo Dominus ſeminarat, ex quibus reges Catholici tanta ſanctitatis & vitæ claritate conſpicui prodierunt, quòd Sanctorum adſcribi catalogo meruêre ; quódque coronam regni primus rex Ungariæ ſanctus Stephanus à Romano Pontifice conſecratam acceperit, prout Ungarorum Hiſtoriæ (hiſtorias), quas legatus ipſe prænoverat, aſſeruit proteſtari. *Hæc dicta in publico procerum conventu nullus negaſſe legitur ; ſed murmur exortum eſt dicentium ſe nolle,* quod Eccleſia Romana, vel ipſe dominus legatus ejus nomine, ſæpedicto regno (*Hungariæ*) de rege ullatenus provideret ; ſed placebat eis, quòd illum, quem ipſi ex antiquo & approbato ejusdem regni more vocaverant, & in regem aſſumpſerant, præfatus dominus legatus ejusdem Eccleſiæ Romanæ nomine in verum regem Ungariæ confirmaret ; & quòd etiam perpetuis futuris temporibus veri ſummi Pontifices, & ipſa Romana Eccleſia haberet jus confirmandi & coronandi reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipſi unanimiter & concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. *Hoc modo finita eſt controverſia, recepto ab Hungaris in regem Carolo, cujus causâ diu fuerat diſceptatum. Poſteriora autem hæc verba ſolùm adduxi, ut reſpondeatur Schwartzio, hanc litem objicienti, ut videbimus : neque enim diſputare velim de modo aut jure, quo olim reges Hungariæ ſunt electi. De corona ad* Stephanum *miſſa addi poſſunt multa ſcriptorum recentiorum teſtimonia, quæ tacitus pratereo, cùm allata abunde ſufficiant, eademque veritas in reſponſione ad objectiones Schwartzii rurſum ſit elucidanda.*

193. *Alterum, quod Carthuitius ac Bonfinius cum Silveſtro II aſſerunt, quòdque aliqui negandum putarunt, eſt petitio coronæ per ducem Poloniæ, cujus nomen Silveſter non exprimit. Hoc autem Pontificis ſilentio factum videtur, ut Carthuitius in nomine ducis erraverit, atque in eumdem errorem deduxerit Bonfinium, & ſcriptores aliquot Polonos, qui ipſius auctoritatem ſunt ſecuti. Ducem illum Polonorum* Myſcham, (*aliis* Miſeconem, *aut* Miecislaum *dictum*) *nominavit Carthuitius. Fuit hic revera primus Polonorum dux Chriſtianus ; ſed jam erat defunctus aliquot annis, filioque Boleslao ducatum reliquerat, antequam* S. Stephanus *coronam fuit adeptus. Itaque dux Slavorum in Polonia erat eo tempore Bole-*

slaus

slaus, isque coronam petierat, ut dudum observavit Baronius in Annalibus ad annum 1000. *Res hæc certa est ex variis scriptoribus : nam in Vita S. Adalberti martyris apud nos tom.* III. *Aprilis pag.* 194. *&* 195. *variis vicibus mentio fit Boleslai Polonorum ducis, vivente Adalberto, qui martyrio coronatus est anno* 997, *ita ut ante hunc annum Miseco obierit. Ditmarus in codice nostro Ms. lib.* 4. *de ipsius morte sic habet :* Anno autem Dominicæ Incarnationis octingentesimo (*in editis rectè* nongentesimo) nonagesimo secundo, regni autem tertii Ottonis decimo octavo Kalendis Junii præfatus dux (*Miseco*) jam senex febricitans ab hoc exilio ad patriam cœlestem transivit, relinquens regnum suum plurimis dividendum; quod postea Bolizlaus, novercâ & tribus fratribus expulsis, . . . vulpina calliditate contraxit in unum. *In editis legitur*, regni autem tertii Ottonis octavo *sine addito die. Pagius ad annum* 991. *num.* 3. *vult legendum esse* nono, *cùm regnum inchoasset in Natali Domini, anno* 983, *& sic revera nonus curreret annus. Forsan legendum* anno . . . decimo, octavo Kalendas Junii. *Quidquid hîc lateat mendi in anno imperatoris, etiam Annalista Hildensemensis mortem Miseconis alligat anno* 992. *Quapropter lubens fateor errasse Carthuitium in nomine ducis Poloniæ, dum eum* Myscham *vocavit. At minùs id mirari possumus in episcopo Hungaro, qui toto seculo seriùs scripsit, quique nomen ducis non reperit in litteris Pontificiis, quas sequebatur, præsertim quia Miseco Boleslaum præcessit, & fidem Catholicam primus suscepit. Fieri etiam potest, ut Miseco jam cœperit coronam postulare, eamdemque postulationem deinde continuaverit : & sic utcumque excusari possent tam Carthuitius quàm scriptores Poloni, qui illam petitionem etiam attribuunt Miseconi, seu Miecslao.*

194. *Porrò factum ipsum admittunt Historici Poloni, Joannes Dlugossus, Michaël de Michovia, Martinus Cromerus, aliique, fatentes coronam petitam fuisse à duce Polonorum, sed ei negatam à summo Pontifice. Hic consensus utriusque nationis in eamdem historiam facit, ut de ipso facto dubitare non debeamus ; præsertim cùm Dlugossus antiquior sit Bonfinio, remque narraverit cum iis adjunctis, ut clarè pateat, eum non hausisse ex Carthuitio, aut aliis fontibus Hungaricis, sed ex monumentis Polonicis. Qua de causâ relationem ipsius, etsi prolixior appareat, totam placet subjicere. Lib.* 2. *col* 121. *sic habet :* Miecslaus interim Polonorum dux, prælatorum & baronum Poloniæ sedula admonitione & consilio persuasus, ut ad summum Pontificem Benedictum VII nuncios mittat, & coronam sibi, & Polonorum regionibus dari petat. Ea enim tunc opulentia frequentiaque tam hominum, quàm divitiarum in Poloniæ provinciis, & justitia ducis Miecslai habebatur, ut digna Polonia vitâ sit, quæ ad numerum Catholicorum regnorum accederet. Ad hanc autem tam arduam rem obeundam expediendamque pontifex Cracovienſis Lampertus, vir doctrinâ & eloquentiâ spectabilis, electus est.

195. Qui cùm ad summum Pontificem Benedictum Papam perveniſſet, & disertè graviterque ducis Miecslai, & Polonorum mandata exponens, petiisset, ut duci Miecslao & Poloniæ regionibus pro majori fidei S. Catholicæ per eos susceptæ, quam mirum in modum per fundationem novem cathedralium ecclesiarum, aliorumque sacrorum locorum deducebat germinasse, corroborationem, pro infidelium quoque & schismaticarum nationum Poloniæ vicinarum reductione & exterminio, daret coronam, deducens Miecslaum ducem Poloniæ verum Catholicum, religionisque Christianæ ferventissimum zelatorem, attestantibus id operibus, existere, in armis actibusque militaribus strenuum & ingenuum, multarum gentium copiâ glorioſum. Cùm autem summus Pontifex Benedictus VII communicato Cardinalium consilio, coronam Miecslao Polonorum duci pro incremento & dilatatione fidei Catholicæ, & gloriâ gentis Polonorum se benignitate pa-

terna daturum, Lamperto Cracovienſi epiſcopo reſpondiſſet, ducis Hungarorum Stephani, germani ex ſorore Aleida ducis Polonorum Miecslai nepotis, qui eodem anno, genitore Geiſa mortuo, Hungariæ ducatum regendum ſuſceperat, nuncius Auſtriacus (Aſtricus) cœnobii S. Benedicti Ordinis ad radicem Montis Ferrei abbas, & poſt in Strigonienſem archiepiſcopum promotus, licèt per anticipationem Strigonienſis archiepiſcopus inſcribatur in Annalibus, Romam advenit, & pro duce ſuo Stephano Hungariæ coronam petere à ſummo Pontifice cœpit.

196. Et licèt Benedictus Papa diſpoſitus fuerit, utrique duci, Hungarorum videlicet & Polonorum, dare coronam, intelligens largitionem coronæ pro utroque nulli eſſe præjudicialem, & magnum rebus fidei religionisque Chriſtianæ profectum poſſe adferre; interim tamen fertur Benedictus Papa Angelica viſione admonitus eſſe, quatenus promiſſum pro duce Polonorum Miecslao, epiſcopo Cracovienſi Lamperto factum, reſcinderet, & duci tantummodo Hungariæ Stephano, ejusque nuncio Auſtriaco coronam conferret, ſubinferens, Polonos magis ſanguini, cædi, & venationibus, quàm devotioni & miſericordiæ operibus; magis oppreſſioni ſubditorum & rapinis, magis mendacio & dolis, quàm veritati deditos & intentos eſſe; majorem illos agere belluarum & canum quàm hominum curam, in effuſionemque ſanguinis humani proclives, nondum dignos exiſtere, quibus corona hactenus debeatur (debeat) conferri. In proximo autem, ſi erit DEUS genti illi placatus, miſerebor, & coronam (coronâ), quam nunc ei denego, glorificabo exaltaboque illam: extant enim in ea gente plura hominum millia in lege mea incedentium ſine offenſa, quorum merito & ſupplicatione cæteris miſerebor, ſed neque multorum bonorum operum in plurimarum erectione dotationeque eccleſiarum, cæteroque, quibus ab ea veneror, cultu, potero obliviſci. Hujusmodi itaque viſione Benedictus Papa permotus, coronam, quam duci Miecslao præparaverat, duci Stephano Hungariæ tradendam, Auſtriaco ſuo nuncio largitur.

197. Lampertum autem Cracovienſem epiſcopum, licèt triſtem & lugubrem in Poloniam remittens, bene ſperare juſſit, aſſerens non longo tempore decurſo ducem Polonosque, poſtquam ſordes ſpurcitiasque ſcelerum, quibus hactenus diſplicuerant DEO, abjecerint, & exercitati virtutibus, colendo juſtitiam & æquitatem ſtuduerint, DEI benignitatem pro votis ſuis ſe largiſſimè conſequuturos. Veritus autem Benedictus Apoſtolicus, ne occaſione coronæ duci Stephano Hungariæ datæ, duci verò Poloniæ Miecslao negatæ, inter avunculum & nepotem, Hungarorum & Polonorum duces prædictos, execranda bella, & guerrarum motus conſurgerent, vocato utroque nuncio, hortatur, commonet, & mandat, ut pacem & charitatem, affinitatis vicinitatisque jure contractam, indiſſolubilem obſervent, cuſtodiant, & nullo reſpectu aut occaſione, labefactari permittant: per utrum ſteterit, quo minùs pax ſervaretur, eum ſe anathematis cenſurâ cenſuraturum.

198. Habet autem nonnullorum aſſertio, quòd ſummus Pontifex non Angelica viſione permotus, ſed ex certitudine, quâ doctus erat, Miecslaum Poloniæ ducem obiiſſe, coronam illi non dederit, quod & ego in Polonorum aliquibus Annalibus memini me legiſſe; ſed apparitionem Angelicam ab Hungaris, quo coronæ miſſio eis à Benedicto Papa facta foret celebrior, confictam & ſomniatam eſſe, quam etiam in hanc diem parùm juſta appellatione ſanctam vocant, cùm nullum metallum poteſt in ſe includere ſanctitatem, niſi uſurpatam vel ementitam. *Hactenus Dlugoſſus, cujus poſteriora verba ſatis indicant, ipſum veritate victum hæc ingenuè ſcripſiſſe, ſicuti contigiſſe credidit, cùm aliàs Hungaris minimè faveat, eosque immeritò carpat, quòd coronam ſuam vocaverint* Sanctam. *Cur enim*

enim ſancta *vocari non poſſit corona, quæ à Rege ſancto obtenta & primùm geſtata ? Nec opus ad hoc eſt ut metallum ipſum quidquam ſanctitatis contineat.*

199. *Præterea illa aliorum relatio, qui dixerunt ideo datam non fuiſſe legato Poloni ducis coronam, quòd hic interim obiiſſet, veriſimilis admodùm eſſet, ſi Miecslaus revera defunctus eſſet anno* 999, *quo eum obiiſſe credidit Dlugoſſus : & tamen aliam adfert negatæ coronæ cauſam, eamque genti ſuæ parùm honorificam, quam nec apud Carthuitium invenerat, nec apud alios ſcriptores Hungaricos, ſed vel in monumentis eccleſiæ Cracovienſis, cujus erat canonicus, vel in aliis Polonicis, quæ præferebat Annalibus illis, in quibus mors Miecslai pro cauſa allegabatur. Hæc obſervo, ut appareat hæc non eſſe ſcripta ſine delectu. Mors autem ducis cauſa eſſe non potuit negatæ anno* 1000. *coronæ, cùm ille jam obiiſſet anno* 992. *Stanislaus Sarnicius in Annalibus Polonicis lib.* 6. *cap.* 5. *aliam affert negatæ coronæ rationem, ſic ſcribens :* Illud tamen pro certo Hiſtoria Calvi montis aſtruit, Pontificem Romanum Benedictum eodem tempore jam tum in ſuo ſenatu decreviſſe, ut dux Poloniæ *Boleslaus, cognomento* Chobri, in regem coronaretur, & jam coronam ex puriſſimo auro paratam ad hoc habuiſſe, ut ſi fortè Boleslaus vellet, eam ei mitteret : ſed ubi audivit Boleslaum maluiſſe ab imperatore, quàm à Papa coronari, admonitus ab Angelo, Stephano divo regi Hungariæ eamdem miſit. Hæc leguntur, ut dixi, in Hiſtoria Calvi montis. *At hæc ratio nihilo magis eſt veriſimilis, cùm verum non videatur, Boleslaum ab Ottone III coronam accepiſſe, ut videbimus : nec Benedictus Pontifex coronam negavit, ſed Silveſter.*

200. *Porrò erravit quidem Dlugoſſus defectu rectæ chronologiæ, dum Miecslaum & Benedictum VII nominavit, & connexuit cum tempore acceptæ à* S. Stephano *coronæ : uterque enim multis annis erat defunctus. Sed error ille chronologiæ regnat in aliis etiam ipſius ſcriptis, & nominatim in illis, quæ paulo antè narrat de S. Adalberto, cujus ſecundum diſceſſum ponit ſub Benedicto VI multis annis defuncto, adventum verò in Poloniam & iter in Pruſſiam etiam refert ad tempora Benedicti VI, plusquam viginti annis mortui, & ad Miecslaum ait veniſſe in Poloniam, licèt dux ille quadriennio tunc eſſet defunctus. An igitur itinera S. Adalberti Romana, Polonicum & Pruſſicum, geſtaque ejusdem cum Pontificibus & duce Poloniæ pro fabulis habebimus ; quia alios Pontifices & duces aſſignat Dlugoſſus ? Minimè verò. At corrigemus errores aberrantis, & nimis liberè perſonas deſignantis ſcriptoris, cùm aliunde conſtet, facta ipſa veriſſimè contigiſſe, ſed nec cum iis perſonis, nec illis temporibus, quæ aſſignavit Dlugoſſus. Idem faciendum eſt in facto, de quo diſputamus. Factum ipſum, quod ille ex antiquis hauſit monumentis, omnino aſſ rendum ; dicendumque coronam petitam eſſe à Duce Polonorum, eamque eidem præparatam fuiſſe à Pontifice ; at deinde negatam, ut* Stephano *mitteretur. Jam verò ducem illum fuiſſe Boleslaum, Pontificem verò Silveſtrum II, docet chronotaxis rectè ordinata. Lambertus quoque Cracovienſis præſul cum hac chronotaxi optimè cohæret, non item cum alia, ſi ipſius annos rectè enumeraverint Poloni : mortuum enim ſtatuit Dlugoſſus anno* 1014. *poſt epiſcopatum novemdecim annorum, ita ut hic calculus initium epiſcopatûs ipſius reducat ad annum circiter* 995.

201. *Præterea aliunde conſtat, duces Polonos iis temporibus allaborâſſe, ut regiam coronam impetrarent à ſummo Pontifice. B. Petrus Damianus in Vita S. Romualdi, apud nos data tom.* 2. *Februarii, pag.* 114. *narrat, à Boleslao Polonorum duce, quem* Busclavum Slavorum *regem nominat, petitos fuiſſe aliquot monachos Camaldulenſes ad fidem prædicandum in Polonia, miſſosque ad eum SS. Joannem & Benedictum, deinde martyres factos, quos poſt aliquos annos Romam mittere ſtuduit, ut coronam regiam obtinerent à Papa. Verba Damiani accipe :* Busclavus autem, volens coronam ſui regni ex Romana auctoritate ſuſcipere, prædictos venerabiles viros obnixa cœpit ſuppli-

catione depoſcere, ut ipſi plurima ejus dona Papæ deferrent, & coronam ſibi à Sede Apoſtolica reportarent. Qui regiæ petitioni aſſenſum penitus denegantes, dixerunt: Nos in ſacro ordine poſiti ſumus, tractare nobis ſecularia negotia minimè licet: & ita relinquentes regem, ad cellam reverſi ſunt. *Eodem ſcriptore teſtante, repugnabat conſilio Boleslai Henricus imperator, de quo num.* 52. *ſic legitur*: Imperator autem Henricus Busclavi conſilium non ignorans, undique vias cuſtoditi præceperat, ut, ſi Busclavus Romam nuntios mitteret, in ejus illico manibus devenirent. *Dubitandum non eſt, quin jam antè id molitus eſſet Boleslaus, cùm res ad Henricum imperatorem eſſet perlata. Itaque Boleslaus per monachos tentare voluit, quod antea nequidquam conatus erat efficere per epiſcopum. Baronius ad annum* 1000. *ex hiſce infert, Boleslaum non impetraſſe coronam ab Ottone III imperatore, cùm illam petierit à Pontifice, imperante eique repugnante Henrico. Id ipſum ad eumdem annum num.* 5. *confirmat Pagius ex Wippone in Vita Conradi Salici. Addi poteſt Annaliſta Saxo ad annum* 1030, *ubi ſimiliter aſſerit ducem Polonorum Miſeconem propria auctoritate uſurpaſſe nomen regium. Verùm nolim hîc examinare, quo tempore dignitas regia ſit data Poloniæ; & pergo ad objectiones Schwartzii, ut reliqua quæ in litteris Silveſtri aſſeruntur, unà confirmentur.*

§. XX. Excutiuntur rationes, quibus Schwartzius probare nititur, coronam Hungarorum regis datam eſſe ab imperatore Græco.

S*Chwartzius num.* 43. *hanc quaſi legem ſtatuit*: Conſtans Hungarorum traditio qualemcumque ob difficultatem convellenda non eſt. *Si autem ulla eſt conſtans Hungarorum traditio, ea ſanè conſtantiſſima eſt, quæ tradit*, S. Stephanum *coronam regiam accepiſſe à ſummo Pontifice; cùm tradita ſit ab auctoribus coævis & ab omnium ſequentium ſeculorum ſcriptoribus confirmata. Hanc tamen traditionem, non certam minùs quàm conſtantem, convellere conatus eſt idem ille ſcriptor heterodoxus, ut opinionem adſtruat, cùm per ſe nulla veri ſpecie veſtitam, tum nulla auctoritate nixam, & à nemine, quod ſciam, aſſertam. Certè ille pro ſuo illo paradoxo, non modò nullum laudat antiquum monumentum, ſed ne ullum quidem ſcriptorem neotericum. Verumtamen tam intrepidè ratiunculas ſuas proponit, tantâ jactantiâ concluſiones ſuas affirmat, ut lector incautus, & minùs criticus, facile exiſtimare poſſit, aliquid ſaltem ipſius ratiociniis tribuendum, eaque occaſione nonnihil dubitationis poſſit concipere. Hac de cauſa diligentiùs expendam argumenta Schwartzii, quàm aliàs expendi mereantur rationes tam frivolæ, ipſaque ejus verba adducam, ut lector clariùs intelligat, quibus machinis oppugnetur veritas, quàmque illæ inutiles ſint ad vim ipſius infringendam.*

203. *Memoratus ſcriptor num.* 44. *ſic loquitur*: Diadema illud, aut, ſi mavis, corona, quâ reges Hungariæ, quoad longiſſimè reſpicere, eorumque memoriam recordari ultimam licèt, longo omnes ordine inſigniti fuerunt, adeo ut legitimus rex non haberetur, niſi cujus auguſtum caput ſacrum hoc pondus preſſit, Græcæ eſſe conſuetudinis, adfirmare nulli dubitamus. Formam namque ejus ſi ſpectes, ex clauſarum, ut vocant, coronarum numero eſt, quales ante tria abhinc ſecula Europæ regibus coronæ in uſu non fuerunt. Soli imperatores clauſas hujus generis coronas proprias ſibi vindicabant: ceteri verò reges diadematibus ex aureo circulo conflatis, ex quo pinnæ quædam ornamentorum, vertice tamen aperto, efflorescebant, uſi ſunt. Græcorum præcipuè morem referunt catenulæ aureæ octo, in totidem gemmas deſinentes, & ad utrumque juxta aures latus, hinc quatuor, illinc quatuor, dependentes, nona inſuper in tergum defluente. Maximo autem argumento, ad Græcos

coro-

coronæ Hungaricæ natales attribuendum, nobis est, quòd illustrissimus comes Petrus de Rewa, sacri illius cimelii conservator quondam duumvir, qui eam intentis oculis adspexit, sollicitéque descripsit, præter Salvatoris mundi, beatissimæ Virginis MARIÆ & SS. Apostolorum, Constantini præterea Magni, aliorumque Græcorum imperatorum imagines in ea extare, & quod caput rei est, litteris Græcis notatas esse, prodidit. Tanta hæc illustrissimo comiti de Rewa visa sunt, ut & ipse sacri diadematis originem ad Græcos referret. *Tum adducit laudati comitis verba, ex quibus sufficiant ista:* Videtur autem Græci artificii esse nostra corona, non tantùm ex dictis imaginibus & litteris, sed & appensis catenulis, quæ iisdem locis in iconibus Græcorum imperatorum deprehenduntur.

204. *Non negamus, comitem de Rewa existimasse coronam Hungaricam diu compositam fuisse ante Sylvestrum II, & Græci esse artificii. Verùm laudatum comitem non ideo favere Schwartzio abunde patebit, idque agnoscit ipse, dum sic prosequitur:* Estque testimonium hoc Rewaianum tanto æstimandum validius, quo minùs ulla in auctorem suspicio cadit, acsi opprobrio cujusdam aliquid comminisci voluisset. Vulgatam enim opinionem historicorum, qui reges Hungariæ diadema à Pontifice Romano accepisse credunt & scribunt, sine ullo scrupulo sequitur, ac plurima operosè commentatur, ostensurus, quî factum sit, ut Græci artificii ingeniique opus illud aureum Hungariæ regibus Româ à Pontifice fuerit transmissum. Censet igitur, diadema nostrum idem illud esse, quod Constantinus Magnus imperator Silvestro I. Pontifici Romano donavit, quódque ad hoc usque tempus in thesauris Pontificiis latuit: ejusque sententiæ Platinam sibi auctorem fuisse memorat: *nimirum quia Platina in Silvestro I hæc scribit de Constantino:* Nam & Pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Silvester aspernatus, tamquam religioso capiti minimè conveniens, Phrygiâ mitrâ & candidâ tantummodo contentus fuit. *Hanc comitis de Rewa sententiam oppugnat deinde Schwartzius. At cùm opinionem Rewaianam nec examinare velim, nec tueri, illa Schwartzii verba huc non spectant. Illud solùm observo, verba comitis de Rewa adduci à Schwartzio, ut ex Græco coronæ artificio contra sententiam communem concludat, non Romani Pontificis, sed Græci imperatoris dono coronam illam Hungaris obtigisse.*

105. *Nam mox num.* 47. *ex illa sententia sic ratiocinatur:* Et verò qui Stephanum diadema à Pontifice obtinuisse perhibent, Silvestri opus, quod duci Polonorum priùs destinaverat, quam ad Stephanum, divino oraculo monitus, illud mitteret, uno omnes ore fuisse fatentur. Id ipsum Charta Silvestri, quæ unà cum corona ad Stephanum, si diis placet, fuit transmissa, nobis insinuat. Sic enim in ea Pontifex: " Oramus omnipotentem „ DEUM (inquit) . . . qui diadema, „ quod duci Polonorum confectum „ per nos fuerat, tibi dandum manda„ vit„ &c. Hîc verò Inchoferum, diplomatis Pontificii auctorem, ejusque socios, diplomatis defensores, concluso teneamus, ut sese, si possunt, expediant, nobisque dicant, cur Silvester, non Constantini Magni tantùm, sed & aliorum imperatorum Græcorum imagines, in sui operis cimelio elucere voluit? Cur Græcis eas litteris insignivit? Cur universam coronæ formam, contra Occidentalium regum morem, Græcorum æmulam finxit? Respondeant illustrissimo comiti de Rewa, sine omni fuco significanter eam in rem differenti, " Quod si „ Pontifex, inquit, sive fuerit ille Be„ nedictus VII, sive Silvester II, di„ ctum diadema fieri curasset, tum „ habuisset causam, propter quam à „ characteribus linguæ Græcæ in ope„ re proprio abhorreret. Gentem e„ nim Græcam, imò terram ac lin„ guam ipsorum, ob schisma & di„ vortium à Romana religione factum,

„ graviter oderat eo magis, quòd to-
„ ties per Pontifices tentatâ concor-
„ diâ, nullo pacto ad conformitatem
„ fidei reduci poterant. Quin potiùs
„ Pontifex, velut opus ſuum, litte-
„ ris Latinis atque nominibus Roma-
„ nis imaginibusque exornaſſet, quo
„ & beneficium donumque poteſtati
„ Romanæ & genti conforme, illu-
„ ſtrius fuiſſet. Præſertim cùm Ro-
„ mani, inſita ambitione & gloriâ,
„ templa, columnas &c. Et quid
„ magis ad probandam rei veritatem
„ evidens, quàm communis rerum di-
„ ſcretio per notas, vel poſſeſſoris
„ vel auctoris proprias; ſiquidem hîc
„ & imago Conſtantini eſt, & inſigne
„ ejusdem crux invenitur.

206. „ Quod ſi inventionis & ope-
„ re Pontificis corona eſſet, tum ſine
„ dubio Pontificium inſigne, corpori
„ ſuo impreſſum firmiter oſtentaret,
„ ut monumentum tam excellens auc-
„ ri ſuo ſine hæſitatione adſcriberetur.
„ Tales tamen Pontificiæ dignitatis no-
„ tæ in corona nusquam viſuntur, ſi-
„ cut eas in pomo, adjuncto coro-
„ ronæ clenodio, ab una parte, ab
„ altera verò inſigne regni Hungarici,
„ invenire licet. Quod ſi itaque u-
„ trumque, corona & pomum, uni
„ & eidem auctori imputetur, tum
„ nullum eſt dubium, quin in nobi-
„ liori opere, majeſtatem regibus con-
„ ferente, Pontifex ſuum inſigne ex-
„ primi curaſſet „. *Poſteriora comitis verba ſententiam communem confirmant, ut videbimus. Schwartzius tamen, illis recitatis, Thraſonica vanitate ſic exclamat:* Hic murus aheneus eſto, quem Baronius, Inchofer, omnesque ſui ſimiles, regnum Hungariæ pro auri pondere mercantes, regesque ipſos in curiæ Romanæ ſervitutem addicentes, arietare tentent, tentent, inquam. *Verùm mox patebit, glorioſis verbis effici non poſſe, ut ex paleis murus conſtruatur aheneus: ſed priùs audiamus, unde Hungarorum coronam accerſat Schwarzius, qui mox ſententiam ſuam, aut potiùs conjecturam, nulla auctoritate fultam, ſubjungit.*

207. Quærat autem quis, *inquit*: Unde Hungaris Græci operis diadema illud? Si quid conjecturâ aſſequi poſſumus, donum imperatorum Conſtantinopolitanorum fuit, quod Hungaris ob fidele quoddam officium, imperio Romano utile in primis, contulerunt. Solebant enim exteræ gentes, ſi quam egregiam imperatoribus Græcorum operam navarunt, coronas quoque inter cetera ab eis munera flagitare. Conſtantinus Porphyrogenitus demum id muneris Barbaris conferre indignum ratus, filio Romano lepidum ſuggeſſit conſilium, quo preces flagitantium eluderet. *Verba deinde Conſtantini recitat lib. de Adminiſtrando imperio cap. 13; ſed non omnia, quæ ibidem leguntur ad propoſitum noſtrum: quæque conjecturæ ipſius tam oppoſita ſunt, ut ſola ſufficiant ad eam prorſus deſtruendam. Ea gitur huc transfero:* Si quando ſive Chazari, ſive Turcæ (*i. e.* Hungari) ſive Ruſſi, ſive aliæ quæpiam Boreales & Scythiæ gentes, ut plerumque accidit, imperiales veſtes, coronas, aut ſtolas, cujusdam præbiti miniſterii causâ, ſibi transmitti poſtulent, ita te excuſatum oportet: Hujusmodi ſtolæ & coronæ, quæ nos CAMELAUCIA vocamus, neque hominum operâ confecta, neque humanâ induſtriâ excogitata ſunt. Sed ut ab hiſtoria veteri in libris arcanis ſcriptum reperimus; quando DEUS Conſtantinum illum magnum imperatorem effecit, qui primus Chriſtianorum imperium tenuit, illi per Angelum tales ſtolas & coronas, quas nos camelaucia vocamus, miſit, juſſitque ea deponere in magna ſancta DEI eccleſia, quæ de nomine ſapientiæ DEI enhypoſtatæ SANCTA SOPHIA appellatur; nec quotidie illa uti præcepit, ſed tantùm in publico & magno Dominico feſto: quare ex juſſu DEI hæc depoſita, & ſupra ſacram menſam in altari ipſius templi ſuſpenſa manent, & in ornatum eccleſiæ deputata ſunt. Reliqua autem indumenta & ſaga imperialia, ſupra hanc ſacram menſam extenſa jacent. Cùm porrò Domini & DEI noſtri

ſtri JESU Chriſti feſtum inciderit, ex hujusmodi ſtolis & coronis ea accipiuntur à patriarcha, quæ tum opportuna & convenientia ſunt, qui ea ad imperatorem mittit, isque illis tamquam miniſter DEI in proceſſu tantùm induitur; atque rurſum poſtquam illis eſt uſus, ea remittit in eccleſiam, ubi reponuntur de more.

208. Quin etiam ſancti & magni Conſtantini in DEI eccleſiæ ſacra menſa maledictio ſcripta eſt, ut ipſi per Angelum DEUS mandavit: ut ſi quis imperator pro quacumque neceſſitate aut rerum conditione, ſive ex intempeſtiva cupidine, ex iis quædam auferat, ac ſive ipſe iis utatur, aut aliis præbere audeat, quaſi hoſtis & DEI juſſorum inimicus, anathemate feriatur, & ab Eccleſia expellatur. Si verò ipſe quoque alia illis ſimilia efficere velit, ipſa quoque Eccleſia recipiat, libera voce petentibus epiſcopis omnibus, & ſenatu: neque vel imperatori vel patriarchæ vel cuiquam hominum facultas ſit, rerum hujusmodi quampiam ex ſancta DEI eccleſia exportare, ſive ſtolæ eæ ſint, ſive coronæ. Sanè iis, qui ex hujusmodi DEI mandatis quodquam evertere velit, magna impendet formido. Nam quidam imperator, Leo is vocabatur, qui etiam ex Chazaria uxorem duxerat, cùm inconſulto auſu quodpiam ex hisce ſtemmatibus abſtuliſſet, etſi Dominico non occurrente feſto, atque id præter patriarchæ voluntatem, hunc ſibi ornatum impoſuit: ac ſubito carbone in faciem erumpente, magnis inde cruciatus doloribus miſerè periit, ac ſibi ante tempus mortem maturavit. Atque ex ſubitanea illa hujusmodi audaciæ ultione, is exinde mos inductus eſt, ut imperator coronam accepturus juret, & profiteatur ſe nihil mandatis & conſuetudinibus antiquis hujusmodi adverſum aggreſſurum aut cogitaturum eſſe; atque ita à patriarcha coronetur, & ſtatutæ ſolemnitati congruentia peragat & abſolvat. *Hactenus Conſtantinus.*

109. *Cùm neminem adducere potuerit Schwartzius ſuæ conjecturæ adſtipulantem, ſaltem verba aliqua recitare voluit ſcriptoris directè repugnantis. Jurant imperatores Græci, teſte Conſtantino ejusdem temporis imperatore, ſe nihil ejusmodi facturos, & tamen adfertur Conſtantini teſtimonium, ut probetur factum eſſe, quod nullus umquam factum dixit, quodque ipſe juramento vetitum affirmat. Nolim quidem omnia ut vera defendere, quæ aſſerit Conſtantinus; at certè conſuetudinem ſui temporis noverat, nec mentiri filio voluit, cùm is ipſe juramentum iſtud præſtare deberet. Schwartzius tamen, recitatis quibusdam Conſtantini verbis, quaſi re bene geſta, ſubdit ſequentia:* Nota, quod dicit: Illi PER ANGELUM tales ſtolas & coronas miſit. Vide enim, an non ex ſparſo hoc rumore enata apud Hungaros eſt opinio, ut coronam ſuam, Conſtantinopoli adlatam, ANGELICAM dicerent, ſacramque colerent? *Non ex ſparſo hoc rumore* Angelica *dicta eſt; ſed quia Angeli juſſu* S. Stephano *miſſa: nam Conſtantinopoli miſſam nullus antea ſomniavit: neque ullam occaſionem veriſimilem, quâ fuiſſet miſſa, oſtendere potuit egregius ſcilicet criticus noſter, qui hæc ſolùm addit:* Quando autem, à quo, & cui, an non Buloſudi, aut Gylæ, in reliquis donis, quibus Conſtantinopoli baptizatos imperator donavit, hæc corona data fuit? Conjecturas ex conjecturis exſculpere nolumus. *Ita quidem loquitur; at interim nihil affert, niſi conjecturas ex conjecturis deductas.*

210. *Conjectura eſt incerta, quòd corona ſit Græci operis: nam neque imperatores Græci in ea cum Conſtantino expreſſi, neque litteræ Græcæ, neque vittæ dependentes, id certò evincunt, cùm neque à litteris Græcis abhorrerent Romani, neque ab imperatoribus Orientalibus, inter quos aliqui reperiuntur pietate præſtantes; cúmque vittæ non modò in diadematibus Græcorum imperatorum reperiantur, ſed etiam in quorumdam Occidentalium. Sanè tanta in numismatibus imperatorum invenitur coronarum diverſitas, ut ex ſola coronæ forma validum*

desumi nequeat argumentum : nec minor varietas fuit apud Græcos quàm apud Latinos ; non enim omnes imperatores Græci exprimuntur cum vittis è corona dependentibus ; alii habent diadema clausum sine vittis , alii circulum vel coronam apertam. Demum tanta est diversitas , ut vix pauca diademata ejusdem formæ reperias , ac nullum planè , opinor , quod ejusdem sit figuræ cum corona Hungarica. Quis igitur hinc certò inferat , eam esse artificii Græci , aut Romæ non esse confectam ? Hoc tamen tam fragili fundamento tota nititur Schwartzii structura , quæ insuper consistere non posset , licet fundamentum esset validum. Nam ex prima hac conjectura de artificio Græco alias ipse conjecturas exsculpit , quæ nullam habent verisimilitudinem.

211. *Totum ipsius ratiocinium huc reducitur :* Corona Hungarica Græcæ est consuetudinis : donata igitur est Hungaro cuipiam ab imperatore Græco. *Antecedens propositio incerta est , ut vidimus : at tantisper supponamus veram esse , quamque inde deducit conclusionem excutiamus. Græcæ est consuetudinis corona ; an idcirco eam* gratiâ & hortatu *Ottonis III ab imperatore accepit* Stephanus ? *An ab eodem Græco imperatore* benedictionem accepit ? *An potiùs mentitus est Ditmarus , qui sic acceptam à* Stephano *coronam & benedictionem asseruit ? An similiter mentiti sunt reges Hungariæ , summique Pontifices , qui scripserunt coronam* Stephano *missam à Romano Pontifice ? Certè Schwartzius hosce omnes mendacii , aut turpissimi erroris insimulavit , dum suspicionem injicit de corona non data* Stephano , *sed Bulosudi aut Gylæ , quos coronâ donatos nullus umquam cogitavit. Videat ille , quàm consulat honori nationis suæ , dum mavult suspicari coronam illam , quam tanto in pretio habent Hungari , ut* sanctam *vocent &* Angelicam , *donatam fuisse homini ethnico , qui vitam malè transactam in cruce finivit , quàm sanctissimo Regi , regnique Hungarici fundatori : dum conatur frivolis ratiunculis inculcare , coronam potiùs datam esse ab imperatore Græco , qui eam sine perjurio donare non poterat , quàm à Romano Pontifice , à quo Carolus Magnus , secutique Occidentis imperatores coronam acceperunt. Hoc sanè est temeritate maxima eonjecturas ex conjecturis exsculpere, & conjecturas quidem non minùs inconsideratè quàm illegitimè deductas. Contrà verò qui receptam ac certam sententiam de corona Hungarica sequuntur , non minùs honorificam quàm veram ei attribuunt originem , dum eam sancto Regi à supremo Christi in terris Vicario transmissam scribunt.*

212. *Vera hæc sententia ex ipsis comitis de Rewa verbis , quæ adduxit temerarius scriptor , lucem accipere potest. Ait ille :* Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ in corona nusquam visuntur : sicut eas in pomo , adjuncto coronæ clenodio , ab una parte , ab altera verò insigne regni Hungariæ , invenire licet. *Quis , obsecro , insignia summi Pontificis pomo insculpsit , nisi is , qui ejusdem jussu illud composuit ?* Et quid magis ad probandam rei veritatem evidens , quàm communis rerum discretio per notas , vel possessoris , vel auctoris proprias ? *inquit rursum Schwartzius ex Rewa. Cùm itaque hîc habeamus notas proprias Romani Pontificis & regni Hungarici , quid priores designant , nisi auctorem , sicut posteriores possessorem insinuant ? Nec dubitat laudatus comes , quin pomi auctor fuerit Pontifex ; at negat auctorem fuisse coronæ , quia in illa non invenit insignia Pontificia , existimans Pontificem misisse coronam antiquam , in thesauro Romanæ Ecclesiæ inventam , atque eò tendunt omnes ipsius rationes : quas Schwartzius suas facere voluit , ut probaret paradoxon à nemine assertum. Porrò sententia illustrissimi comitis ex parte apparet vera , aut certè probabilis : nam facilè crediderim , quasdam antiqui diadematis partes adhibitas fuisse à Pontifice , ut ex iis conficeret coronam Hungaricam eâ formâ , quâ ad S. Stephanum fuit missa. Sic facilè intelligemus , cur litteræ Græcæ , cur imagines Græcorum imperatorum in corona expressæ , cur etiam appensæ fuerint pretiosæ catenulæ ; ac demum , cur forma ex parte congruat cum coronis Græcorum , ex parte verò ab iis*

sit

sit diversa. Sumpserit nimirum Pontifex antiquum diadema clausum, in quo prædicta omnia cernebantur, illique addiderit ea ornamenta nova, quibus coronis Occidentalium regum fieret similior; atque ita effinxerit coronam Hungaricam, quæ aliquid haberet ex Græcis diadematibus, aliquid ex Latinis, sicut regnum Hungaricum inter utrumque imperium erat medium.

213. *Certum quoque est, non defuisse in thesauris Romanæ Ecclesiæ diademata antiqua, quæ ad usum ejusmodi servire poterant. Anastasius Bibliothecarius in Hormisda de corona, quam Clodoveus Francorum rex ab Anastasio imperatore acceperat, quamque beato Petro obtulit, sic habet:* Eodem tempore venit regnum (*sic vocat coronam*) cum gemmis pretiosis à rege Francorum Clodoveo Christiano donum beato Petro Apostolo. *Sigebertus ad annum* 510. *de hac re scribit sequentia:* Clodovæus rex ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu, & coronam auream cum gemmis, & tunicam bracteam accepit, & ex ea die consul & augustus est appellatus. Ipse verò rex misit Romam sancto Petro coronam auream cum gemmis, quæ REGNUM appellari solet. *Cangius differt* 24. *ad Vitam S. Ludovici regis exhibet coronas aut principum diademata triginta quatuor, putatque pag.* 293. *hanc fuisse coronam superiùs clausam. Idem pag.* 291. *affirmat, Theodebertum Francorum regem usum fuisse coronâ clausâ, quali utebantur ejusdem temporis imperatores Græci. Idem rursus diadema clausum attribuit regibus Anglo-Saxonibus, & pag.* 294. *Theodato Italiæ regi, qui sic exprimitur apud Octavium Strada, uti & alii plures. Demum, ut mittam alios, testatur Cangius pag.* 299. *regibus Angliæ multis seculis usitatam fuisse coronam clausam. Itaque nec soli imperatores olim coronâ clausâ caput exornarunt, ut nimis generaliter asserit Schwartzius; nec Romano Pontifici vetitum erat talem coronam mittere* S. Stephano, *qualem revera accepit sanctus: nec eidem deerant coronæ, ex quarum partibus similem concinnare posset, aut ad earum figuram fabricare; ac demum nullo modo stare potest* murus *ille* aheneus *Schwartzii, omni carens fundamento, nisi ut confundat auctorem suum, modò nôrit erubescere.*

§. XXI. Excutiuntur ea, quæ objecit Schwartzius contra alia quædam in litteris Silvestri, aut in Vita asserta.

CONcessit *Silvester II* S. Stephano *in litteris datis, ut ipsi ejusque posteris regibus, qui prædictâ coronâ legitimè redimiti essent, liceret crucem sibi anteferendam curare in signum Apostolatûs. Id ipsum narrant Carthuitius, Bonfinius, aliique, & consuetudo abunde eorum relationem confirmat. Hanc tamen veritatem similis sui Schwartzius oppugnare ausus est; at verbis potiùs, quàm ulla ratione. Audi temerarii scriptoris verba num.* 49: Aliud, *inquit*, Græci moris exemplum CRUX HUNGARICA cum duplici transversario stipite, quæ regum nostrorum insigne est, eisque in coronationum solemnibus hodie antefertur, nobis suppeditat. Crucem enim imperatoribus Græcis maximè semper charam fuisse, ac sceptri loco ab eis gestari solitam, non ignorant Historiæ Byzantinæ curiosi. De Justiniano hinc perillustris Dominus de Ludewig, " Sequitur, inquit, Justiniano M. tantùm „ non propria divæ crucis imago, re„ lata passim in illius nummis &c. „. Pari consuetudine Hungariæ reges nummos suos cruce signabant. Vidi nummulos argenteos Stephani, Andreæ, Belæ, Ladislai, geminæ crucis imagine notatos, quos Stephani sancti seculum adtingere, variis haud difficulter probari posset rationibus. Cúmque recentiore ævo nummi Hungarici crucem parmæ insertam repræsentent, antiquitus in argenteis totam aversam faciem crux una & sola occupabat. Quid de nummis Byzantinis Carolus de Fresne promiscuè? " Jam verò, inquit, „ imperatorum Byzantinorum pietatis,

„ si qua fuit . . . argumentum præci-
„ puum fuit, quòd crucem, vel Christi
„ monogramma, nummis suis crebrò
„ adscriberent, Christi etiam ipsius, in-
„ terdum & DEI-paræ, atque adeo
„ Sanctorum, imagines effingi cura-
„ rent „. Nec est, quòd in Justiniani & antiquiorum imperatorum Græcorum nummis crux tantummodo simplex compareat; certum enim & exploratum est, commutatam eam à recentioribus cum duplici, hancque seculo x. magis jam fuisse frequentatam. Dignus præcipuè spectatu, quem Joannis inter Zemiscæ nummos protulit Carolus de Fresne, in quo aream aversam crux duplex sola, perinde ac in argenteis Hungaricis, implet, super ramo tamen excitata florido.

215. *Nolim sanè negare crucem fuisse Græcis familiarem & usitatam, etiam in nummis. Verùm cùm æquè usitata fuerit Latinis omnibus, quid ex hac sermocinatione inferri potest? quomodo hinc concludi, Hungaros crucem suam à Græcis accepisse? crucemque duplicatam regi Hungariæ præferri, quia id Græcorum imperator concessit? Nam non modò non legitur, id eum concessisse* S. Stephano, *sed nec alteri uspiam. Schwartzius tamen concludit his verbis:* Quare cùm corona Hungariæ ad morem imperatorum Orientis indubitatò accedat, quo minus crucis quoque insigne ex eodem fonte derivemus, quid vetat? Nam quòd à Pontifice Romano insigne illud iterum plerique omnes repetant, causam dicere rogati non magis hanc, quam priorem de corona sententiam tueri possunt. *Rectè verba scriptoris inverti poterunt hoc modo: Cùm indubitatò corona Hungarica talis sit, qualem nullus umquam imperator Constantinopolitanus gestavit, aut certè qualis nulla in ipsorum nummis exprimitur, ideoque non modò nulla auctoritate aut fundamento, sed nulla etiam ratione verisimili, imperatoribus Græcis origo hujus coronæ attribui possit, cúmque crux simul cum corona Hungariæ regibus concessa sit; hæc sola ratio sufficere potest, quominus ejus originem ex Græcorum consuetudine non repetamus. Deinde cùm communis sententia sit, privilegium illud* S. Stephano *concessum esse à Romano Pontifice, eaque antiquis nitatur monumentis, quæ defendemus contra Schwartzii criminationes; nullus sani judicii scriptor dubitabit, quin privilegium duplicatæ crucis præferendæ, æque ac coronam & nomen regium, à Romana Ecclesia acceperit* S. Stephanus.

216. *Unum lubet dumtaxat addere argumentum ex verbis comitis de Rewa, quæ ipse adduxit Schwartzius: nam illud laudati comitis Opusculum mihi ad manum non est. Ait ille, Pontificiæ dignitatis notas, seu insignia Romani Pontificis inveniri expressa* in pomo, adjuncto coronæ clenodio, ab una parte; ab altera verò insigne regni Hungariæ, *id est, crucem Hungaricam cum duplici transversario stipite. Hæc conjunctio duorum insignium, nimirum Pontificis & regni Hungarici, clarè insinuat, Silvestrum simul cum corona* S. Stephano *pro insigni dedisse crucem prædicto modo duplicatam, eamque hactenus fuisse retentam. Porrò crux prælata Regi significabat legationem Apostolicam, quæ ipsi eodem tempore demandata est, ut ecclesias regni sui ordinaret, & episcopatus institueret. Hanc legationem passim agnoscunt scriptores Catholici, interque eos Thomassinus, qui in Veteri & nova Ecclesiæ disciplina part. 1. lib. 2. cap. 58. num. 6. inquirit originem istius consuetudinis, quâ Papæ, legatis Apostolicis, ac metropolitanis crux præfertur; relatisque aliquot exemplis, sententiam suam breviter explicat his verbis:* Ex his non temerè concluditur 1°, prælatas fuisse cruces Pontificibus primùm Romanis, inde legatis Pontificiis, ac denique archiepiscopis, quòd nemini non persuasissimum esset, nusquam eos procedere, nusquam progredi, nisi ad Christi crucem imperiumque aut constabiliendum aut propagandum: 2°, initium ductum esse à Romanis Pontificibus, qui legatos eodem suos honore decorarunt, à quibus tandem serpsit mos in metropolitanos. *Plura rursus de his disputat cap. 59, quæ videri possunt.*

217. *Nul-*

217. *Nullum poteſt eſſe dubium quin ex Apoſtolica legatione*, Stephano *commiſſa*, *ei deinde adhæſerit honorificum nomen* Regis Apoſtolici. *Non inficior*, *Sanctum ſuorum converſione nomen illud etiam mereri : nec contendo*, *Regem ejusque ſucceſſores eo titulo uſos fuiſſe aut privilegium accepiſſe à Pontificibus*, *ut eo uterentur : at ſolùm aſſevero*, *juſtam hanc eſſe prædicti cognominis rationem*, *nec alteram dari poſſe juſtiorem*, *quocumque demum modo aut tempore ſimile cognomen Regi datum fuerit. Schwartzius num.* 20. *contra cognomen* Apoſtolici Regis *multùm diſputat*, *vultque illud fuiſſe* privatæ originis, *atque uſurpari cœptum diu poſt mortem Sancti. Utrumque mihi veriſimile fit*, *hoc tamen ſenſu*, *quòd Hungari illud cognomen* Stephano *poſterisque regibus attribuerint*, *occaſione ſumpta tum ex legatione Apoſtolica* S. Stephani, *tum ex geſtis ipſius Apoſtolicis*, *tum ex ſimilibus titulis*, *per Silveſtrum II aliosque Pontifices* Stephano *datis. Quare partim vera ſunt*, *partim corrigenda*, *quæ ſubdit Schwartzius in hunc modum* : Quam ob rem, licèt optimo jure Apoſtolici regis titulus Stephano conveniat, ex his tamen, quæ hactenus diſputavimus, plus ſatis efficitur, illo ipſum non publico, ſed privato inſtituto, neque inſigniri priùs cœpiſſe, quàm cùm gens Hungarica, in religione Chriſtiana confirmata, maxima Regis optimi beneficia in dies magis agnoſceret, & quibus poterat encomiis gratam mentem declarare laboraret. Stephani quoque ſucceſſores, inclytos Hungariæ reges, quis reges APOSTOLICOS dignè vocari neget ? cùm in omnia jura, quæ Stephanus ob propagatam ſtabilitamque ſuis unicè auſpiciis religionem in regno Chriſtianam ſibi ſuiſque acquiſivit, ritè ſucceſſerint. *Poſteriora ſic corrige* : Cùm privilegium S. Stephani crucem ſibi præferendi in ſignum Apoſtolatûs ad ſucceſſores quoque ipſius extenſum fuerit. *Pergit Schwartzius* : A Romanis tamen Pontificibus eo ipſos titulo decorari, haud facilè invenies ; luculento indicio Pontifices regibus noſtris titulum iſtum adeo non contuliſſe, ut etiam invidant. *Imò verò indicium id eſt*, *Pontifices neque illud nomen directè dediſſe regibus Hungariæ ; at nihilo magis invidiſſe*, *cum tale contulerint privilegium*, *cui* Apoſtolici Regis *cognomen congruit.*

218. *Vera ratio*, *cur Pontifices eo nomine non inſigniverint Hungariæ reges*, *hæc una videtur*, *quod illi ipſi iſtud non ambiverint*, *aut uſurpare cœperint*, *uti agnoſcit Schwartzius*, *ſic pergens* : Sed & reges Hungariæ jura, quæ in ordinandis Eccleſiæ rebus ipſis per Stephanum (*concedentibus Pontificibus*) contigerunt, regia ab omni tempore poteſtate exercere, quàm adſcititio Apoſtolici muneris cognomine velare (*aut potiùs*, *ſignificare*) maluerunt. Hinc eſt, quòd nusquam foris, ſed neque domi temere, titulo illo uſi legantur, aut etiamnum uti ſoleant ; quamvis devotas civium acclamationes faciles accipiant. Quid igitur ex Apoſtolici regis cognomine præſidii illis accedit, qui duplicatam crucem Hungariæ regibus à Pontifice conceſſam putant ? *Reſpondeo illo cognomine communem traditionem*, *quæ ſufficienti auctoritate & ratione aliunde probata eſt*, *magis elucidari*, *& ſi opus eſſet*, *confirmari*, *cùm nulla iſtius cognominis ratio dari poſſit tam congrua*, *quàm quòd legatio Apoſtolica* Stephano *fuerit commiſſa. Quippe multi alii reperiuntur principes & reges*, *qui fidem Catholicam egregiè promoverunt & propagarunt auctoritate regia : nec tamen ipſi aut eorum poſteri habuerunt nomen* regis Apoſtolici, *nimirum quia illud non fecerunt auctoritate Apoſtolica*, *uti fecit* S. Stephanus. *Hinc rectè Werböczius Operis tripartiti part.* I. *tit.* XI. *de* Stephano *ait* : Unde etiam Rex & Apoſtolus dici meruit, eo quòd vices Apoſtolorum in terris prædicatione, & bonorum operum atque exemplorum exhibitione geſſit. Et propterea duas quoque cruces per collationem ſummi Pontificis in ſignum ſuæ ſanctitatis, quòd ſcilicet Rex & Apoſtolus juſtè diceretur, dignè meruit habere pro armorum inſignibus. Unde ab illius tempore gens Hungarica duplica-

tam crucem pro armis, ac insignibus habere pariter & gestare consuevit. *Ceterùm quàm latè se extenderit potestas Sancto Regi à summo Pontifice in res ecclesiasticas collata, exactè determinari non potest, quia Silvester in litteris suis remittit ulteriorem expositionem ad alias litteras, quas non habemus. Ait enim Pontifex, velle se & rogare, ut ecclesias regni sui disponat & ordinet,* sicuti in aliis litteris, per nuntium nostrum . . . deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur.

219. *De legatione Apostolica sancti Regis jam aliqua sunt dicta §. 16. occasione erectorum in Hungaria episcopatuum, quos scriptor heterodoxus, quem refutamus, propria Regis auctoritate institutos malè asserebat. Multa idem auctor num. 58. disserit de electione & investituris prælatorum in Hungaria: at illa magis spectant ad reges posteriores, quàm ad* S. Stephanum, *adeoque ad institutum meum non pertinent. Nihilo rectiùs disputat num. 60, ubi ex Græcorum instituto repetit, quòd* Stephanus *aliique reges Hungariæ Synodos coëgerint, quodque Sanctus leges condiderit ad res ecclesiasticas ordinandas: namque ex eodem fonte profluxit illa potestas condendi leges ecclesiasticas. Hinc leges illæ sic conditæ sunt, ut ecclesiastica episcoporum judicio relinquantur, uti ex variis probari potest. At mihi unum sufficiet exemplum. Decretorum* S. Stephani *lib. 2, capite 12, cujus titulus est* de observanda Christianitate, *hæc statuuntur:* Si quis observatione Christianitatis neglecta, & negligentiâ, stoliditate elatus, quid in eam commiserit, juxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinam canonum judicetur. Si verò rebellitate instinctus tenuerit sibi impositum æquè sufferre, item eodem judicio restringatur, & etiam usque septies. Tandem, si per omnia resistens & abnuens invenietur, regali judicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.

220. *Addi hîc posset, quòd* S. Stephanus *in monitis ad filium Emericum agnoscat, Petrum à Christo positum esse* custodem magistrumque Ecclesiæ, *ita ut ex propriis ipsius verbis prorsus improbabile sit, aliquid ab eo factum esse quod spectabat ad res ecclesiasticas, sine auctoritate illius, quem* magistrum ecclesiæ *ipse profitetur. Verùm, ne hîc justo sim prolixior, sufficiet uno exemplo ostendere, unde similes consuetudines ipsi Hungari jam olim repetierint. Laudatus mox Werböczius, disputans de jure conferendi beneficia ecclesiastica, non recurrit ad consuetudines Græcorum, sed alias allegat rationes, quibus regibus Hungariæ jus collationum vendicare studet; nimirum fundatione ecclesiarum, gentis conversione, legitima præscriptione, & auctoritate concilii Constantiensis. Secundam autem rationem explicat his verbis:* Quia Hungari non per prædicationem Apostolicam, vel Apostolorum, quorum Principis vicem & personam in terris Papa gerit, sed per institutionem proprii regis eorum, sanctissimi videlicet Stephani regis, de quo & superiùs memini, conversi sunt ad Catholicam fidem, qui primus omnium episcopatus, abbatias, & præposituras hoc in regno fundavit, & harum omnium ecclesiarum prælaturas, ac beneficia solus ipse ex nutu summi Pontificis, quibus maluit (idoneis tamen & virtutibus probitatum insignitis) contulit, sicuti Ecclesia de eo solenniter canit: Hic (videlicet sanctus Stephanus) ad instar Salomonis struit templa, ditat donis, ornat gemmis, & coronis cruces ad altaria. Et mox subinfertur: Ad regendum hæc prælatos, viros ponit literatos, justos, fidos, & probatos ad robur fidelium. Sic talentum sibi datum DEO reddens duplicatum, ab æterno præparatum sibi scandit solium. Ecce apertè describitur, quòd ipse, & non alter quispiam, ad regenda templa per eum constructa, donisque ditata, prælatos justos & fidos posuit, prout ex ejus quoque historia, & pluribus privilegiis suis super ecclesiarum fundationibus & donationibus confectis liquidè patet. Itidem, & plerique Cæsarii ac Pontificii juris interpretes suis commentariis conscriptum prodidêre. *Hisce subnectuntur*

tur verba ſuprâ num. 218. *data. Omnia verò hæc inſinuant, quàm longè abſint paradoxa Schwartzii à communi Hungarorum ſententia.*

§. XXII. Refutantur ea, quæ ratiocinatur Schwartzius contra oblationem regni S. Petro.

Silveſter II in litteris antè datis ſic S. Stephanum *alloquitur :* Tum verò largitatem liberalitatis, quâ B. Petro, Apoſtolorum principi, regnum ac gentem, cujus Dux es, cunctaque tua ac te ipſum per eosdem legatos & litteras perpetuùm obtuliſti, digno præconio commendamus. *Et inferiùs :* Regnum quoque à Munificentia tua S. Petro oblatum, teque unà ac gentem & nationem Ungaricam præſentem & futuram ſub protectionem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ acceptantes, Prudentiæ tuæ, hæredibus ac legitimis ſucceſſoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac poſſidendum reddimus & conferimus. Qui quidem hæredes ac ſucceſſores tui quicumque, poſteaquam per optimates legitimè electi fuerint, teneantur ſimiliter nobis & ſucceſſoribus noſtris per ſe vel per legatos debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, ſeque ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, quæ ſubjectos non habet ut ſervos, ſed ut filios ſuscipit univerſos, ſubditos eſſe oſtendere, atque in Catholica fide, Chriſtique Domini ac Salvatoris noſtri religione, firmiter perſeverare, eamdemque promovere. *Nihil ſanè in hiſce invenio, quod indignum ſit eximia* S. Stephani *pietate ; nihil, quod gravitati ac prudentiæ ſummi Pontificis ſit contrarium. Præterea* Stephani *oblatio non modò Gregorii VII, qui eodem ſeculo Eccleſiam rexit, auctoritate confirmatur, ſed & aliorum quoque Pontificum, uti per decurſum patebit.*

222. *Schwartzius tamen hanc oblationem audet vocare* fabulam fabularum omnium leviſſimam, *cenſuramque iniquiſſimam multis defendere conatur. Sequar hominem, dicacitate & maledicentiâ inſigniorem, quàm doctrinâ aut eruditione :* Objiciat verò quis, *inquit num.* 64. quòd, religione Chriſtiana inter Hungaros efflorescente, S. Stephani regis tanta jam erga Pontificem Romanum fuerit reverentia, ut ſeſe gentemque ſuam, ac totum regnum, in curiæ Romanæ clientelam traderet. Quam fabulam fabularum omnium leviſſimam niſi confecerimus, inſtituto noſtro haud ſatisfeciſſe meritò cenſeri poſſemus. Primarium quidem Regiæ illius liberalitatis, ſanè plus quàm enormis, columen, diplomaticas Silveſtri II PP. litteras jam infregimus. *Verùm adeo litteras illas non infregit, ut vanitatem argumentorum ejus infrà ſimus oſtenſuri, & non minùs litteras ipſas, quàm ſingula litterarum aſſerta ſimus probaturi. Audiamus igitur alia heterodoxi ſcriptoris reſponſa.*

223. Priùs tamen, *inquit*, quàm litteræ illæ ab Inchofero orbi eſſent obtruſæ, epiſtolas Gregorii VII, Hildebrandi, ad Salamonem & Geyſam Hungariæ reges ſcriptas, prodigioſæ ejus donationis teſtes, plerique oſtentabant. Has igitur excutiamus. Increpat in eis Pontifex Salomonem, quòd regnum, ex quo pulſus fuerat, à Teutonico rege, non à Pontifice Romano, denuò acceperit. Rationem verò iſtam inſerit, " quòd regnum Hungariæ SS. „ Romanæ Eccleſiæ proprium ſit à re„ ge Stephano olim B. Petro cum „ omni jure ac poteſtate oblatum, ac „ devotè traditum „. Pontificiumque jus ipſum agnoviſſe imperatorem Henricum, memorat : is enim cùm victoriam ab Hungaris adeptus fuiſſet, " ad „ corpus B. Petri lanceam & coronam „ regis transmiſit, & pro gloria triumphi ſui illuc direxit inſignia, quò „ principatum ejus dignitatis adtingere cognovit „. *Hæc verba Gregorii VII rectè allata, quantam vim habere debeant, infrà oſtendam. Verùm, dum proſequitur ſcriptor heterodoxus, vel mala fide, vel craſsâ ignorantiâ, affingit Gregorio Papæ, quæ Gregorii non ſunt, ſed alterius :* In altera verò idem Gregorius

gorius ad Salomonem epistola, *inquit*, Pontificii in Hungariam juris columen in eo collocat, quòd, cùm regnum istud " à barbaris ... fuisset post Con- „ stantini tempora occupatum, ere- „ ptumque Romano imperio, cui Ec- „ clesia hæres successit, à Christianis „ regibus Ecclesiæ Romanæ, cui de- „ bebatur restitutum fuerit. Quod, „ inquit, de Hispania luce clarius est „ &c. „. Hæc Hildebrandus ad Salomonem. *Assignat locum horum fragmentorum his verbis :* Fragmenta hæc litterarum Gregorii, posterioris nempe ad Salomonem, utriusque verò ad Geysam Joh. Bodinus adfert de Republica cap. IX. Ex Bodino allegantur à Schœdelio in Disquisit. hist. polit. de regno Hung. pag 147. ex edit. Behamp. *Quis non credat verè esse Gregorii verba, quæ allegantur & assignantur tantâ confidentiâ ?*

224. *At commodum accidit, quòd Notitia Hungariæ Joannis Ferdinandi Behamp ad manus meas pervenerit cum Disquisitione Schœdelii : nam ibidem pag.* 147. *leguntur omnia, quæ allegat Schwartzius ex eodem loco : ac clarum est, verba non esse Gregorii, sed Augustini Steuchi Eugubini* lib. 2. contra Laurentium Vallam de falsa Donatione Constantini, *cujus hæc ibidem allegantur verba :* Eadem prope aut similis ratio est de regno Hungariæ, de quo idem Gregorius episcopus servus servorum DEI dilecto filio Salomoni Hungariæ salutem *&c. Tum adducit verba epistolæ Gregorianæ, quæ apud Harduinum tom.* 6. *Conciliorum col.* 1273. *sic leguntur* : Sicut à majoribus patriæ tuæ cognoscere potes, regnum Hungariæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ proprium est, à rege Stephano olim beato Petro cum omni jure & potestate sua oblatum & devotè traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ imperator, ad honorem sancti Petri regnum illud expugnans, victo rege, & factâ victoriâ, ad corpus beati Petri lanceam coronamque transmisit, & pro gloria triumphi sui, illuc regni direxit insignia, quò principatum dignitatis ejus attinere cognovit. *Hisce cum levi immutatione recitatis apud Behamp, Eugubinus, hujus similiumque donationum rationem expositurus, subdit sequentia :* Noris de hoc regno, quòd, cùm à barbaris, Scythis ac Pannonibus non Christianis, fuisset post Constantini tempora occupatum, ereptumque Romano imperio, cui Ecclesia hæres successit, fuisse à Christianis regibus Ecclesiæ Romanæ, cui debebatur, restitutum. Quod de Hispania luce clarius est, quæ & ipsa à barbaris occupata cùm esset, Ecclesiæ restituta à regibus est.

225. *Hisce observatis, Eugubinus subdit :* Idem Gregorius de eodem regno ad Geysam Hungariæ regem eodem libro, sed non eodem capite, *citans epistolam* 63. *apud laudatum Harduinum col.* 1310, *ubi verba citata sic leguntur :* Notum autem tibi esse credimus, regnum Hungariæ, sicut & alia nobilissima regna, in proprio libertatis statu debere esse, & nulli regi alterius regni subjici, nisi sanctæ & universali matri Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos. Quod quia consanguineus tuus à rege Teutonico, non à Romano Pontifice, usurpativè obtinuit, dominium ejus, ut credimus, divinum judicium impedivit,&c. *Post hæc verba adducta, cum levi tamen immutatione, Eugubinus rursus prosequitur hoc modo* : De eodem item regno ad eumdem regem Hungariæ sic scripsit idem summus ac sanctus Pontifex capite septuagesimo. *Indicat epistolam* 70. *libri* 2. *ad Geysam, apud Harduinum col.* 1316, *ubi locus ab Eugubino adductus ita exprimitur :* Verùm, ubi (*Salomon rex Hungariæ*) contempto nobili dominio beati Petri Apostolorum Principis, cujus regnum esse prudentiam tuam latere non credimus, rex subdidit se Teutonico regi ; & reguli nomen obtinuit. Dominus autem injuriam suo illatam principi prævidens, potestatem regni suo ad te judicio transtulit : & ita, si quid in obtinendo regno juris priùs habuit, eo se sacrilega usurpatione privavit. Petrus enim à firma petra dicitur, quæ portas inferi confregit,

git, atque adamantino rigore deſtruit & diſſipat, quidquid obſiſtit. *Subdit Eugubinus:* Hæc magnus ille Pontifex.

226. *Ex hiſce omnibus ſtudioſus lector perſpiciat inſignem Schwartzii temeritatem. Affirmat Gregorius VII, regnum Hungariæ à* S. Stephano *oblatum fuiſſe S. Petro, atque ea de cauſa* lanceam coronamque *Hungariæ regis miſſam fuiſſe* ad corpus beati Petri *ab Henrico imperatore. Epiſtola hæc Gregorii notatur* data Romæ v. Kalendas Novembris, indictione decima tertia, *id eſt, anno* 1074, *quo Indictio decima tertia currere incipiebat à menſe Septembri. Itaque hic teſtis eſt tam vicinus tempori, quo regnum oblatum, quoque deinde lancea & corona ab Henrico III imperatore fuit transmiſſa, ut prorſus temerarium ſit, ei fidem velle abrogare; præſertim cùm ſcribat ad regem, qui facilè in rei veritatem inquirere poterat, cùmque provocet ad majores, ſeu principes Hungariæ, qui facta illa non poterant ignorare. Cùm Schwartzius videret periculoſum eſſe, ſi directè ſe opponeret tantæ auctoritati, quæ aliorum quoque conſenſu firmabitur; maluit Gregorio affingere verba Eugubini, hujusque opinione, quæ multis non erat placitura, Gregorii auctoritatem infringere. Certè tam clarum eſt apud Bebamp, quem allegavit, tres ſolùm citari epiſtolas Gregorii, verbaque Eugubini eſſe, quæ Schwartzius dedit pro verbis Gregorii, ut craſſi ſtuporis ſe inſimulare debeat, ſi contendere velit, id ſe non vidiſſe, nec ſecutum eſſe illud politicorum quorumdam:* Calumniare fortiter, ſemper adhæret aliquid. *Hiſce obſervatis, expendamus, quibus diverticulis uſus ſit, ut vim auctoritatis eluderet.*

227. His, *inquit*, præcipuis Gregorius præſidiis utitur: nam cetera litterarum ipſius dictatoriæ tantummodo voces, piæque fraudis lemures ſunt. Habeo verò, quod moneam, priusquam rationes Pontificis probemus. Nullam hîc coronæ Româ in Hungariam miſſæ, nullam regii faſtigii, ad quod Stephanum Pontifex evexerit, nullam Apostolici Regis cognominis, & crucis, velut Apoſtolatûs ſymboli Hungariæ regibus collatæ, mentionem reperias. An verò tam invidenda beneficia tam commodo loco, quo cùm maximè exprobranda erant, Gregorius pro animi elatione tacuiſſet, ſi ſua jam ætate fabula nata ac credita eſſet? Beneficia certè iſta commemorando fortiùs coarguiſſet reges, officii ſui oblitos, quàm hæreditatem imperii Romani obtendendo. Vana perſuaſio ac deridenda! Quaſi eundem imperii dominum eſſe oporteat, qui Urbis eſt: & hæredem imperii, qui ad Urbis dominium mille artibus eſt graſſatus. *Hæc primùm Schwartzius, cujus ſi tanta fuerit ſtoliditas, ut inter Eugubini & Gregorii verba non noverit diſtinguere, hîc ſaltem calumniatur fortiter, ut adhæreat aliquid. Nec hæredem imperii Eccleſiam dixit Gregorius, nec tanta erat animi elatione, ut exprobranda regibus Romanæ Eccleſiæ beneficia ſine neceſſitate judicaverit: neque ulla talis exprobrationis erat neceſſitas, cùm unicè ſtuderet Gregorius, ut reges illi jus Romanæ Eccleſiæ agnoſcerent, quod acquiſitum non erat per beneficia Eccleſiæ, ſed per donationem* S. Stephani, *quam allegavit. Fruſtra igitur hîc alieno loco objicitur Gregorii ſilentium contra facta jam antè abunde ſtabilita. At interim ſic lectoris attentionem aliò avocavit Schwartzius, qui, ſi cupiat virtutes Sanctitatemque Gregorii VII diſcere, probéque perſpicere gravitatem calumniarum, quibus impetit virum ſanctiſſimum adeat Acta noſtra ad diem* XXV. *Maii, ubi de S. Gregorio VII fusè diſputatum eſt.*

228. *Ille deinde ſic pergit donationem* S. Stephani *oppugnare*: Jus, ex donatione Stephani exſculptum, precarium eſt. Legendarius ipſe Chartuitius, ſuas ad curiæ Romanæ palatum fabulas componens, donationis iſtius ne indicio meminit. *Cur, obſecro, ad palatum Eccleſiæ Romanæ ſcripſiſſet Carthuitius, qui juſſus à rege Colomanno Vitam compoſuit, eamque eidem dicavit? Nonne juſtior poſſet eſſe ſuſpicio, Carthuitium ad regis palatum ſcripſiſſe, ideoque commemorare noluiſſe aliquid, quod ei diſpliciturum crederet? Id ſanè mox pro ſua*

licentia affirmaret Schwartzius, si donationem defenderet; nisi mallet dicere, locum deinde resectum esse. Verùm, sive hasce ob causas, sive ob alias, donatio illa non legatur in Opusculo Carthuitii, unius silentium non potest magni esse momenti, quando plures, iique antiquiores, loquuntur atque antiquioribus posteriores adstipulantur, uti hac in re adstipulatos vidimus. Verba Bonifacii VIII, donationem S. Stephani *asserentis, dedi num.* 191. *Nicolaus IV apud Raynaldum ad annum* 1291. *num.* 47. *ad Joannem Æsinum episcopum, legatum suum hæc scribit:* Cùm itaque regnum ipsum (*Hungariæ*) ad Apostolicam Sedem multipliciter pertinere noscitur *&c. Idem asserit in litteris ad Rodulphum imperatorem, in aliis ad Albertum Austriæ ducem, ac demum in aliis ad archiepiscopum Strigoniensem, uti ibidem videri potest. Plura hujusmodi Pontificum posteriorum testimonia lubens prætermitto, ut ostendam breviter, Hungaros ipsos favere sententiæ nostræ.*

229. *Celebris illa controversia inter Hungaros & legatum Pontificium anno* 1308. *agitata, & terminata in comitiis prope Budam, composita legitur hoc modo:* Post quæ sub specie tuendæ libertatis ejusdem regni, inter ipsos barones & nobiles murmur, quod ipsius domini legati attigit aures, per querelam patulam in publicum productam exoritur: videlicet quòd nolebant, nec erat aliquatenus intentionis eorum, quòd ecclesia Romana, vel ipse dominus legatus ejus nomine, sæpedicto regno de rege ullatenus provideret; sed placebat eis, quòd illum, quem ipsi ex antiquo & approbato ejusdem regni more vocaverant, & in regem assumpserant, præfatus dominus legatus ejusdem Ecclesiæ Romanæ nomine in verum regem Ungariæ confirmaret; & quòd etiam perpetuis futuris temporibus veri summi Pontifices, & ipsa Romana Ecclesia haberet jus confirmandi & coronandi reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipsi unanimiter & concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. Ipse verò dominus legatus, ad consummationem cœptorum per eum feliciter, ferventer anhelans, ad eorumdem prælatorum, baronum, & nobilium supplicationem, petitionem, & expressum consensum, præfatum dominum Carolum, de prædictorum regum Ungariæ ex domina serenissima, domina Maria Siciliæ ac Ungariæ regina illustri, nata claræ memoriæ Stephani regis Ungariæ, vera progenie propagatum; cujusque in eodem regno successio legitima per eamdem Ecclesiam extitit declarata, sibique de jure deberi regnum hujusmodi diffinitum, in ejusdem regni verum regem ipsius Ecclesiæ Romanæ nomine cum solemnitate debita confirmavit, & prædictæ ipsius Ecclesiæ Romanæ nomine acceptavit.

230. Et subsequenter omnes unanimiter & concorditer post confirmationem hujusmodi, tam adhærentes quàm adversantes hactenus eidem domino Carolo, receperunt & recognoverunt singulariter & divisim ipsum dominum Carolum verum regem, ac regni Ungariæ successorem, sibique servire, ac obedire teneri tamquam vassalli legitimi & fideles domino naturali. De quibus etiam per eos firmiter adimplendis, & inviolabiliter observandis, junctas manus, prout solet à profitentibus regulas fieri, infrà sæpedicti domini legati mittentes manus, juramentum & fidem super veræ Crucis Lignum ipsique, ac dicto domino regi singulariter pacis osculum præstiterunt. *Ex hisce clarum est, proceres Hungariæ jus aliquod Romanæ Ecclesiæ agnovisse, cùm ejusdem Ecclesiæ nomine confirmandum regem decreverint. Jus autem illud non aliunde repetebant Gregorius VII, Nicolaus IV, Bonifacius VIII, quàm ex donatione* S. Stephani, *de qua sola disputo: nam quod, aut quale jus illud fuerit, discutere nolim.*

231. *Idem diu antè agnovisse videtur S. Ladislaus, Hungariæ rex tempore Gregorii VII creatus. Audi Baronium in Annalibus ad annum* 1077: Hoc eodem anno, *inquit*, diu rebus Hungaricis fluctuantibus, defuncto Geisa rege, eligitur Ladislaus, de quo idem Gregorius

rius Papa ad Nehemiam Strigonienſem epiſcopum hoc anno ſcribens, hæc inter alia habet: " Admonemus fra„ ternitatem tuam, ut regem, qui in„ ter vos electus eſt, cum aliis tuis „ confratribus & principibus terræ al„ loquaris, notificantes, conſulentes „ ſibi, ut apertiùs nobis ſuam volun„ tatem, & erga reverentiam Sedi A„ poſtolicæ debitam per ideones lega„ tos denuntiet devotionem: & ita „ demum, quod ad nos attinet, ad „ honorem DEI omnipotentis, & „ beati Petri Apoſtolorum Principis, „ benignè ſibi repondebimus &c. „. Præſtitit hoc abundanter idem rex, cùm iteratam ad eumdem Gregorium Papam legationem miſit, ut ipſius Gregorii redditæ ad eum poſtea litteræ docent. *Hæc Baronius. Porrò dubitari non poteſt, quin Gregorius idem exegerit à Ladislao, quod antea præſtari voluerat à Salomone & Geyſa ipſius deceſſoribus. Obtinuiſſe autem Gregorium, quod deſiderabat, non modo indicant verba Baronii, ſed magis etiam ipſa Gregori epiſtola, quam ille ad annum* 1079. *num.* 19. *recitat hoc modo:* Gregorius epiſcopus ſervus ſervorum DEI Ladiſlao Hungarorum regi ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Sicut fidelium (*i. e.* legatorum) idemque ipſum noſtris atteſtantibus ratum habemus, excellentia tua ad ſerviendum beato Petro, quemadmodum religioſa poteſtas debet, & ad obediendum nobis, ut liberalem filium decet, toto affectu & cordis intentione parata eſt. Unde nimirum devotionem mentis tuæ ſuper hoc ſtudio non indignè laudamus, eique ſincerè congratulamur, quòd quidem optimorum regum ſequendo veſtigia, illuſtras ſervando tam in moribus normam juſtitiæ, quàm etiam lineam nobilitatis in ſanguine *&c. Ex dictis videmus, Pontifices aſſeruiſſe donationem* S. Stephani; *reges verò eamdem non negaſſe, quin etiam agnoviſſe; ſed eorum aliquos diſceptaſſe de jure, quod ex illa donatione ſibi attribuebant. De hoc autem me non diſputare, jam antè monui.*

232. *Schwartzius à ſilentio Carthuitii ad alia pergit hiſce verbis:* Nulla tanta Stephani erga Pontificem Romanum obſervantia usquam elucet, cujus impulſu ſeque ſuaque illi devoviſſet. *Verùm obſervantia* Stephani *erga Romanum Ponficem, quem Eccleſiæ caput viſibile agnoſcebat, colligitur ex miſſa ad eum legatione, ex petita ejusdem benedictione, ex corona poſtulata potiùs à Pontifice, quàm ab imperatore; ac demum ex aliis multis, quæ referentur per decurſum. Nihilominus Schwartzius dicta probare nititur in hunc modum:* Rex Stephanus autem filium Emericum in Inſtitutione regia ad honorem regni ſui pontificibus impertiendum exſertè cohortans, Pontificem Romanum ne verbulo commemorat. Catholicæ fidei obſervationem eidem injungens, & Chriſti ad Petrum Apoſtolum dictum illud, Matth. XVI, ad quod, tamquam ad ſacram anchoram, Pontificibus confugere ſolemne eſt, id quod & Gregorius in altera ad Geyſam epiſtola joculari argumentatione facit, explicans, " per PETRAM „ Chriſtum, per Eccleſiam, in petra „ ædificatam, gentem electam & divi„ nam „, non hierarchiam, ſub uno viſibili capite cum membris ſuis viſibilibus florentem, potentem, ſplendidam & dominantem intelligi vult. *Hîc paululùm ſubſiſtere oportet: nam diſputator noſter* S. Stephanum *non ſolùm Romani Pontificis parùm obſervantem, ſed etiam Luthero faventem facere molitur. At adducta Sancti Regis verba facilè evincent, Schwartzium nihilo feliciorem eſſe in dogmaticis quàm in hiſtoricis.*

233. Stephanus *in laudata Inſtitutione filium cap.* 1. *hortatur ad obſervationem fidei Catholicæ, cap.* 3. *ad honorem impendendum pontificibus, ſeu epiſcopis regni ſui; neque ibi loquitur de Romano Pontifice, de quo cap.* 2. *egerat, ut videbimus, licèt ſimul, & præcipuè agat de Eccleſia. Hortatur ibi filium, ut curam habeat, ne Eccleſia, quæ* per totum orbem diffuſa, *quæque* in certis locis quaſi antiqua habetur, *in Hungaria verò* adhuc quaſi juvenis & novella prædicatur . . . deſtruatur & annihiletur,

hanc subdens rationem: Nam qui minuit aut fœdat sanctæ Ecclesiæ dignitatem, ille Christi corpus mutare nititur. Ipse enim' Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ: " Tu es Petrus, & „ super hanc petram ædificabo Eccle„ siam meam „. Seipsum quidem nominabat PETRAM; non ligneam vel lapideam super se ædificatam Ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam (divinum) gregem, fide doctam, baptismate lotam, chrismate unctam, SANCTAM super se ædificatam ECCLESIAM dixit, & appellat. *Hæc sunt verba, ex quibus sequi vult disputator heterodoxus*, S. Stephanum *per* petram *non intellexisse S. Petrum, sed Christum ipsum: quod, etsi verum esset, nihil evinceret; cùm Sanctus dicat Petrum à Christo statutum Ecclesiæ* magistrum. *Idem contendit*, Stephanum *per Ecclesiam non intellexisse hierarchiam, sed* gentem electam & divinam. *Examinemus igitur, an hæc justa sit deductio.*

234. Stephanus *ait*, Seipsum quidem nominabat petram. *Si velimus hanc phrasim considerare secundum regulas grammaticales, rectè locum intellexit Schwartzius, &* Stephanus *per* petram *intellexit Christum ipsum, uti etiam locum aliquando explicavit S. Augustinus, uti dicam num.* 353. *Sin verò attendamus, quomodo* S. Stephanus *cum aliis multis scriptoribus medii ævi utatur prænomine relativo* sui, *facilè perspiciemus, per* petram *ab ipso intelligi S. Petrum Apostolorum principem, quem designat per prænomen* seipsum, *quia de Petro fuerat sermo æquè ac de Christo. Accipe alias similes* S. Stephani *phrases. Decretorum lib.* I. *cap.* 3. *eodem modo utitur* sibi *pro* ei *in hisce verbis*: Si tunc secretè tenuerit audire monita, adhibenda sibi (*i. e.* ei) sunt publica *&c. Lib.* 2. *cap.* 7. *sic habet*: Si quis igitur presbyter vel comes, sive aliqua alia persona fidelis, die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur; si verò cum bobus tollatur sibi bos *&c.* Sibi *hîc clarè ponitur, pro* ei *vel ipsi. Cap.* 22: Si quis hospitem cum benevolentia accipit, & nutrimentum sibi honestè impendit *&c.* Sibi *rursum pro* ipsi. *Talis eujsdem prænominis abusus recurrit cap.* 24, 25, 28 *&* 33. *Itaque ex adjunctis colligere oportet, utrùm vox* seipsum *hîc sumenda sit in significatione propria, an verò posita sit pro* illum ipsum, *Adjuncta autem verba*, Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; *satis innuunt*, Stephanum *per* petram *intelligere S. Petrum: nam per verba Christi intendit probare, quod asserit, Petrum* custodem magistrumque *positum esse* Ecclesiæ. *Id verò citata Christi verba non probarent, si alio modo intelligerentur. Deinde expositio illa, quâ per petram designatur S. Petrus, tam naturalis est, tamque recepta erat & communis tempore* S. Stephani, *ut verisimile non sit, ipsum ab ea recessisse.*

235. *Hæc solùm observare volui, ut ostenderem, qualis sit genuinus sensus verborum* S. Stephani: *nam alioquin parùm refert, quo modo verba Christi Sanctus intellexerit, cùm admittat Petrum esse statutum* custodem magistrumque Ecclesiæ, *atque illud sufficiat, ut crederet successorem Petri maximo honore colendum. Altera Schwartzii collectio longè absurdior est, nec ullum ex verbis* S. Stephani *habet fundamentum. Dicit Sanctus nec ligneam nec lapideam esse Ecclesiam illam, quæ supra petram ædificata est, sed esse collectionem hominum fide & baptismate ad Ecclesiam pertinentium.* Hierarchiam *non vocat, sed hierarchiam sub uno visibili capite florentem esse innuit, dum dicit supra petram esse ædificatam, dum Petrum* custodem magistrumque eidem *positum* sanctæ Ecclesiæ *affirmat. Vocat Ecclesiam* gentem electam, & divinam gregem: *an inde concludet disputator, solos electos, aut solos perfectos spectare ad Ecclesiam, idque voluisse* S. Stephanum? *At* S. Stephanus *de similibus hæreticorum assertis ne cogitavit quidem, opinor, dum hæc scriberet. Verùm, cùm illa non spectent ad controversiam, quam tractamus,*

videri

videri infrà possunt ipsa sancti Regis Decreta, quæ suo loco dabimus, & variis annotationibus illustrabimus.

236. *Redeo igitur ad Schwartzium, qui Gregorium VII mendacii convincere solita temeritate nititur, verba ejus directè sic impugnans :* Falsò Salamonem regem defectionis à curia Romana Gregorius accusat, & multo falsiùs, quòd ad imperatoris Romani auxilium confugerit, reprehendit. Ante Salamonem enim idem fecit Petrus rex, à suis ex Hungaria deturbatus, vectigal imperatori pactus, si se in regnum reduceret. In quo pacto adeo nihil reprehendendum invenerunt ejus temporis Pontifices, ut etiam Leo IX Andream Regem, à quo Petrus regno iterum exutus fuit, solicitè per nuntios monuerit, ut ne vectigal imperatori pendere recusaret. Ipse quoque Papa, ut id regi persuaderet, primùm in Germaniam; hinc, comite imperatore, in fines usque Hungariæ profectus est. Sed surdo Andreæ fabulam narravit, reque infecta imperator & Pontifex redierunt. En specimen obedientiæ, à priscis Hungariæ regibus Pontificibus Romanis præstitæ! Quam ob rem contrariis his factis literæ Gregorii falsitatis & vaniloquentiæ sole meridiano clariùs coarguuntur, ut verissimè à Frederico Spanhemio scriptum est: " Istud verò de accepto re„ gno à Romana Sede vulgatum est „ circa tempora Gregorii VII, quan„ do scripsit hic Pontifex, . . . à rege „ Stephano regnum Hungariæ, ut S. „ Romanæ Ecclesiæ proprium, B. Petro cum omni jure & potestate sua oblatum & devotè traditum „.

237. *Multa rursum hîc peccat temerarius disputator, qui jactitat se litteras Gregorii* falsitatis *convicisse, & quidem* sole meridiano clariùs. *Quodnam, obsecro, Gregorii assertum* falsitatis *convicit? An falsum est, quod in Salomone reprehendit Gregorius his verbis* : Quæ cùm ita sint, tu tamen, in ceteris quoque à regia virtute & moribus longè discedens, jus & honorem S. Petri, quantùm ad te, imminuisti & alienasti, dum ejus regnum à rege Teutonico in beneficium, sicut audivimus, suscepisti. *Non reprehendit Salomonem Gregorius, quia ad imperatoris auxilium confugerat, ut falsò ait Schwartzius; non quòd tributum pendat, ut ille videtur supponere; sed unicè quòd* regnum in beneficium *ab ipso suscepisset, id est, quod clientelam imperatori juraſſet eo modo, acsi ab imperatore dependeret regnum Hungariæ. Aliud sanè est alterius auxilium petere, aliud se ipsius clientem seu subditum profiteri. Rursum aliud est tributum alicui pendere, aliud eidem se per clientelam juratam subjicere. Nec de tributo loquitur Gregorius, nec de auxilio petito, sed de subjectione regni per clientelam, quam improbat, quia illud ad Romanam Ecclesiam pertinere ex donatione* S. Stephani *affirmat. Hac in re falli Gregorium, non ostendit Petri regis factum, nec Leonis IX consilium, etiamsi planè vera essent, quæ de Petro & Andrea regibus, ac de Leone IX sine probatione affirmat Schwartzius. Si distingueret scriptor ille, quæ per se distincta sunt, rectiùs ratiocinaretur, & minùs aberraret à vero.*

238. *Falsum quoque est, quod ait Andream regem non acquievisse consilio Leonis* IX. *Nam contrarium planè asserit Leonis archidiaconus Wibertus, qui optimè nosse poterat, cujus culpâ pax non fuisset concluſa, quique in Vita Leonis apud nos tom.* 2. *Aprilis pag.* 661. *scribit sequentia* : Non modicus quoque ei inerat fervor in augenda republica. Idcirco Hungariæ principes, à Romano nuper imperio dissidentes, multiplicibus legatis adierat, ne detrectarent solita subjectione imperatori prisca persolvere tributa: quod & consenserant, si præteritorum commissorum eis concederetur indulgentia. Quapropter sancta commonente pietate coactus est tertiò antiquam patriam repetere, & pro reorum miseratione, qui contra imperium moverant bellum, persuasoriis precibus imperiales aures expetere. Sed quia factione quorumdam curialium, qui felicibus sancti viri invidebant actibus, sunt augusti aures

obturatæ precibus Domni Apostolici; ideo Romana respublica subjectionem regni Hungariæ perdidit, & adhuc dolet finitima patriæ prædis & incendiis devastari. *Itaque acquievit rex Andreas consilio Leonis IX; at idem facere noluit imperator, atque hac de causa pax conclusa non est. Hoc solùm observare volui, ut pateat quàm temerè multa asserat Schwartzius: nam alioquin parùm ad rem facit, uter consentire noluerit: neque enim exigebant Pontifices, ut suo arbitrio à regibus Hungariæ regni negotia administrarentur.*

239. *Porrò verum est, Leonem IX suasisse Andreæ regi, ut tributa penderet imperatori, an ideo repugnat Gregorio VII, qui improbavit, quòd Salomon coronam in* beneficium *ab imperatore accepisset? Minimè gentium. Tributa penduntur variis de causis ex pactione. Alii principes tributa solvunt ob beneficium vel auxilium sibi præstitum. Sic Petrus rex, tributum imperatori solvisse dicitur, quòd ejus ope in regnum esset restitutus. Alii tributum pendunt, ut bellum redimant, quo aliàs à principe quopiam potentiore impeterentur. Hanc ob causam tributum pependisset Andreas, suadente Leone IX; si voluisset imperator à bello destistere, & pacificam regni possessionem Andreæ relinquere, uti postea facere debuit sine tributo. Verùm qui tributum solvunt hisce modis, non profitentur idcirco se vassallos principis, cui illud pendunt. Longiùs progredi voluit Salomon, quem reprehendit Gregorius, quòd* regnum *suscepisset* à rege Teutonico in beneficium, *sive quòd se imperatoris vassallum fuisset professus. Hæc omnia clarè evincunt, temerè impudentem esse Schwartzium, dum ex factis quibusdam, quæ statum controversiæ non attingunt, sanctissimum Pontificem mendacii arguere sustinet. Ne quidem hæc conclusio rectè deduci posset, licèt idem Andreæ suasisset Leo IX, quod in Salomone improbavit Gregorius: nam solùm sequeretur Gregorium Leone attentiorem fuisse ad conservanda Ecclesiæ jura.*

240. *Postremum deinde conatum adversarius adhibet his verbis*: Denique, Henricum imperatorem, post Petrum vi & armis in regnum restitutum, coronam & lanceam ad corpus B. Petri Gregorius transmisisse scribens, coævis omnibus ignota loquitur. Unde vel Inchofer ipse, " Nemo tamen, nisi „ fallimur, inquit, lanceæ & coronæ, „ ad corpus B. Petri missæ meminit; „ ut idcirco pluribus in loco tam in„ signi auctoritas Pontificis expendenda „ superst „. Liberrimè vero Herm. „ Conringius, " Henricum III cæsa„ rem, inquit, Ovone devicto, lan„ ceam ejus & coronam pio adfectu „ Romam misisse, non negaverim. At „ illum judicasse, Hungariæ regnum „ Papis deberi, hoc profectò omni il„ li repugnat &c. Commenta hæc „ sunt hominis, qui hoc solùm negoo„ tii sibi credebat datum, ut impe„ rium Germanorum everteret, sibi „ autem, suisque posteris successori„ bus, dominatum aliquem divinum „ in omnem mundum compararet. „ Qualia proinde de omnibus pæne „ regnis finxit plurima sine rubore „. *Hactenus Schwartzius, in subsidium advocans Inchoferum & Conringium, qui ambo tamen admittunt Gregorii verba, quæ illæ hîc impugnat ex silentio coævorum. Enimverò prætermissa quidem à plerisque, at non ignota coævis omnibus loquitur Gregorius, cùm ipse coævus fuerit facto, quod narrat illis, qui rei veritatem mox poterant cognoscere: nam à facto ipso usque ad epistolam Gregorii ne quidem triginta anni erant intermedii. Consideravit, opinor, Conringius hanc temporum vicinitatem, ideoque negare ausus non est, lanceam & coronam fuisse missam ab Henrico ad Romanam Ecclesiam.*

241. *Verùm, cùm idem scriptor hæreticorum more honori Romanæ Ecclesiæ favere nollet, atque in Gregorium VII exacerbato esset animo, aliam Henrico imperatori intentionem attribuere maluit, dixitque Henricum id feciisse* pio affectu. *At respondeo commentum id esse hominis, qui vidit factum negari non posse sine temeritate, quique minùs pio erat affectu erga Romanam Ecclesiam, quàm ut istud vellet incorruptum admittere. Schwartzius audacior Conringio factum ipsum tentavit*

voca-

vocare in dubium : ſed cautior eſſe debuerat , quàm ut citaret verba illius , qui quantacumque etiam bile in Gregorium turgeat , factum inficiari non ſuſtinuit. Jam verò res ipſa negari nequit , niſi quis fingat non modò improbum , ſed ſimul etiam maximè temerarium , imprudentem , ac famæ ſuæ prodigum fuiſſe Gregorium , qui voluiſſet falſa ſcribere regi , cui falſitas ipſa ſtatim poterat innoteſcere. Nihilo meliùs confictus eſt ille pius affectus *à Conringio ; non enim miſſæ Romam ſunt lancea & corona , ut ibidem ſervarentur pro cimeliis ; ſed ut remitterentur legitimo Hungariæ regi. Itaque Romam Henricus direxit inſignia regni Hungarici , ut illa Pontifex reſtitueret illi , quem Henricus ipſe armis in regnum reduxerat.*

§. XXIII. Litteræ Silveſtri II defenduntur contra objectiones Schwartzii.

QUandoquidem capita præcipua epiſtolæ Silveſtri II jam ita defenſa ſunt, ut pro veris haberi deberent , & ſatis eſſent probata , etiamſi dicta epiſtola non exſtaret , cùm ſingula aſſerantur ab auctore aliquo coævo , aut ſaltem ſuppare , & confirmentur à pluribus ; difficile non erit epiſtolam ipſam tueri. Prolixè quidem contra haſce litteras diſſerit Schwartzius num. 51. *& ſequentibus , ſed verba ferè tantùm ſunt , quæ affert. Quapropter , cùm nimiùm excreſceret hæc diſputatio , ſi ſingula ipſius verba recitarem , præcipua tantùm recenſebo argumenta , eaque expendam breviter. Ait primò , non adferri* ipſam . . tabulam , Pontificis manu exaratam confirmatamque ; *ſed* aliam , ſuperioribus ſeculis deſcriptam, ac veluti lampada per varios traditam. *Hoc autem argumentum ſi valeret , omnibus ferè antiquis litteris abroganda fides eſſet : paucarum enim oſtendi poterunt authenticæ tabulæ. Ait ſecundò :* Nemo , quod conſtet , diploma illud Pontificis, priusquam ab Inchofero publici juris & lucis factum eſſet , ſexcentis ſupra quadraginta annis , legit , nemo vidit, nemo usquam exſtare perhibuit. *Verum eſt , quòd epiſtola hæc diu in tenebris jacuerit ; at idem rurſum contigit de aliis innumeris , de quarum fide non dubitatur. Præterea oſtendemus inferiùs , dubitari vix poſſe , quin epiſtola ſeculo* XI. *viſa ſit à variis. Hiſce ſolis ratiunculis , quæ nullius ſanè momenti ſunt , contra epiſtolæ fidem utitur Schwartzius : nam , etſi plures afferat , eæ ſolùm ſerviunt ad reſpondendum argumentis , quibus fides epiſtolæ nititur.*

243. *Inchofer in Annalibus eccleſiaſticis regni Hungariæ ad annum* 1000. *docet , unde Epiſtolæ illius exemplar acceperit , hæc ſcribens :* Et jam confecto hujus primi tomi argumento , magnamque partem liberatis è prælo foliis , dum propemodum milleſimi hujus anni hiſtoria ſubjicienda foret , inopinè , ſed peropportunè , ſuggeſſit reverendus frater Raphaël Levacovicz Croata , Ordinis Minorum Obſervantium , ſacræ theologiæ Lector , atque in Urbe , ſacrorum Illyricanæ eccleſiæ codicum corrector , haberi apud ſe litterarum Sylveſtri Pontificis exemplum , quæ legatis Hungariæ , tum adhuc ducis Stephani , mox inaugurandi regis , unà cum ſacra corona traditæ , non ſingulares dumtaxat prærogativas eidem conceſſas , ſed & ſummam rerum ad hanc hiſtoriam pertinentium exactè continerent. Et ne de fide religio inceſſeret , tametſi ſtylus abundè pro ſe loquatur , authoritatem faciunt, quæ idem ſuo vir Ordine dignus , manu addidit. Antonius Verantius Dalmata , ſuperiori ſeculo , magnæ tum doctrinæ , tum prudentiæ laude clarus , eoque viginti plus legationibus ad maximos principes perfunctus ; apud Ferdinandum demum & Maximilianum Romanorum imperatores eâ gratiâ valens , quâ ſuæ dignitati Strigonienſem archiepiſcopatum adderet. Hic enimvero , cùm in archivo Tragurienſis eccleſiæ , cognoſcendis colligendisque antiquitatum monumentis intenderet , has quoque litteras fortè anno ſeculi quinquageſimo offendit ; & dignum ſtudii ſui præ-

mium in adversaria, quibus titulum memorialis præfixerat, manu sua descripsit. Eo post annos tres & viginti vitâ functo, veluti lampada per varios traditum accepit Athanasius Georgier, proinde genere & legationum provinciis illustris; cujus eximia erga eruditos humanitate Viennæ Austriæ nactus est frater Raphaël, cùm nuper datum à summo Pontifice Urbano octavo Terræ sanctæ negocium apud cæsarem Ferdinandum tertium procuraret. Ab eo demum nos, quâ diximus occasione, habitas, ne ampliùs desiderio & errore multorum, ne dicam insigni ecclesiæ damno, in privatis scriniis, adeoque in tenebris delitescerent, hisce Annalibus inserere, & publici juris & lucis esse voluimus; ita etiam optante eo, qui ceu pignus & depositum argumenti sui, de Vinea Domini in Illyrico, in nostris lucubrationibus extare voluit.

244. *Non miror Schwartzium hîc laborare, ut fidem Inchoferi suspectam faciat. Quippe, cùm Gregorium VII summum Pontificem, ad reges Hungariæ scribentem de facto ne triginta quidem annis præterito, mendacii accusare non erubescat; mirandum potiùs foret, si privato scriptori parceret. Audiamus igitur hîc ipsa ejus verba:* Primus omnium, *inquit*, in archivo Tragurienſis ecclesiæ repertum in adversaria manu illud sua descripsisse fertur Antonius Verantius, pòst archiepiscopus Strigonienſis. Quasi verò in archivo quomodocumque repertum sufficiat, & non multo plura expedienda fuerint, ut scripturam authenticam esse doceretur. *Subsistat tantisper æquus lector, & mecum expendat, an scriptor noster heterodoxus æquali lance ponderet monumenta, quæ sibi faventia credit, atque illa, quæ odit ut sibi contraria. De Diplomate* S. Stephani *pro abbatia S. Martini ait. pag.* 7, Cujus authentian infrà adstruemus. *Facit hoc pag.* 62. *his verbis:* Ad Stephani Privilegium, abbatiæ S. Martini elargitum, quod adtinet, Petrus Pazmany Cardinalis & archiepiscopus Strigonienſis id ipsum se apud abbatem vidisse testatur. *Deinde allatis laudati Cardinalis verbis, hæc subdit:* Nos stilum diplomatis præcipuè suspicimus, ex eoque de tabulæ fide & antiquitate judicium facimus. *Unius testimonium, & stylus, ibidem Schwartzio sufficiunt. Inchofer similiter observavit, quòd in litteris Silvestri* stylus abunde pro se loquatur, *& viri præclari attulit testimonium. Attamen* multo plura expedienda, *ut authentia probetur, si credimus disputatori nostro, qui rectiùs Academicorum more in utramvis partem verba funderet, quàm tractat gesta historica, in quorum discussione bona fide veritas est investiganda.*

245. *Pergit ille hoc modo:* At neque illud, quod in archivo Tragurienſi inventum adseritur, aliquo numero habendum est. Laqueum ipse sibi Inchofer induit, adfirmans à Verantio descriptum, non ex tabulario ablatum esse. Et certè, si ablatum esset, tam pulchrè in tabularium ingeri potuisset, quàm ablatum fuit; quo ad tabularii fidem imminuendam nihil esset oportunius. E tabulario autem quoniam ablatum non est, dicam diplomatis patroni eludere nequeunt, quam doctissimus solertissimusque monumentorum veterum indagator, Joanes Lucius, non sine acerbo aculeo, Inchofero impegit. De patria namque Hieronymi contra Inchoferum disputans Lucius, perperamque ab eo allegatum Hieronymum observans, alterum mox falsum hoc, quamvis ab argumento, quod tractabat, alienum prorsus, subjicit eo haud dubiè animo, ut quæ Inchoferi, vetusta monumenta allegantis, consuetudo sit, palàm faceret. Ita verò Lucius " Unde verba Hieronymi, in-
„ quit, in Habacuc, sumserit Incho-
„ fer, cùm non reperiantur inter ejus
„ Opera, compertum non habeo.
„ Compertum mihi tamen & notissi-
„ mum est, illam, quam ipse refert,
„ Silvestri PP. Epistolam, anno M. Ste-
„ phano duci Ungariæ scriptam, in ar-
„ chivo Tragurienſis ecclesiæ non re-
„ periri; cùm diligentissimè à me re-
„ censitum fuerit, neque in eo ullam an-
„ tiquiorem scripturam anno MCLXXXV.

repe-

„ reperium „. Sanè nulla planè adest ratio, cur in tabulario potiùs Traguriensi, quàm in archivis Hungariæ prostiterit. *Hactenus Schwartzius, cujus hoc unicum argumentum aliqua considerationè dignum est.*

246. *Tota argumenti vis in eo consistit, quòd epistola dicatur descripta è tabulario Traguriensi, quódque contrà testetur Lucius, se tabularium istud diligenter perscrutatum esse, nec illam ibidem inveniisse. Atqui epistola, inquit Schwartzius, è tabulario ablata non est. Necesse igitur est, ut illic non fuerit inventa. Quæro primùm, cur Lucio potiùs credendum putet, quàm Inchofero; si revera existimat, utrique credi non posse? Idoneam hîc rationem non dabit: nam uterque falli potuit. Nec refert, quòd asserat Lucius rem sibi notissimam esse, quódque diligentiam suam alleget: novi enim, quàm omnem quærentis solicitudinem eludat aliquando exile aliquod monumentum inter chartas absconditum; idque propriâ experientiâ iteratis vicibus didici, etiam ubi certus eram me chartam aliquam, quam frustra quærebam, vidisse ac manibus contrectasse. Si istud possit contingere, ubi una dumtaxat charta de industria quæritur, quanto facilius accidere potest ei, qui multa sibi profutura eâdem operâ investigat, quemadmodum haud dubiè fecit Lucius? Nimiùm igitur suæ confidit industriæ, qui sibi persuadet, nihil suæ in quærendo diligentiæ fuisse absconditum. Quapropter, si ex duobus eodem tempore alter mihi affirmet, se monumentum aliquod vidisse in quopiam tabulario; alter verò post diligentem investigationem neget, illud ibidem reperiri; credam ego affirmanti, negantem verò mendacii non accusabo, sed erroris habebo suspectum.*

247. *Hic autem diversa est ratio: utrique hîc credi potest, cùm eorum dicta non pugnent. Invenit Antonius Verantius epistolam illam in tabulario Traguriensi anno* 1550. *Deinde evoluto integro circitèr seculo, perscrutatus idem tabularium Johannes Lucius nullum invenit monumentum, quod sit anno* 1185. *antiquius. Equidem non video, cur utrumque simul verum esse nequeat, cùm variis modis auferri potuerit tempore illo interjecto; si ipse Verantius inventam epistolam ibidem reliquit: quod non negatur, neque etiam affirmatur ab Inchofero. Tanto autem facilius monumento illo privari potuit tabularium Traguriense, quanto minùs utile erat Traguriensi ecclesiæ, ad quam nullum epistolæ hujus verbum pertinebat. Mitto recensere modos plurimos, quibus qualecumque istud damnum pati potuit tabularium Traguriense, ne justo sim prolixior sine necessitate: nam epistola ipsa tam manifestè pro se loquitur, ut haberi deberet pro authentica, etiamsi non constaret, ubi aliquando fuerit reperta. Demum, quòd ait Schwartzius, nullam esse rationem, cur potiùs in Traguriensi, quàm in Hungariæ tabulariis, reperta esset epistola, nequaquam urget: non enim constat, an non lateat in quibusdam Hungariæ tabulariis; si verò de eo constaret, non deest ratio differentiæ, cùm tota Hungaria multis direptionibus Tartarorum, Turcarumque & aliorum fuerit vastata, non ita Tragurium, cujus tabulario communicari potuit epistola dum erat sub Hungarorum dominio. Sic Vita* S. Stephani *Carthuitiana necdum producta est in lucem ex Hungariæ scriniis; licèt edita fuerit in Polonia & Belgio nostro, ubi etiamnum servatur manuscripta.*

248. *Nunc, missa ulteriori disceptatione de loco inventæ aut servatæ epistolæ, illam ipsam inspiciamus, ostendamusque talem esse, ut non modò nullum contineat suppositionis indicium, sed tot simul veritatis notas, ut nec verisimile sit nec credibile, ita componi potuisse ab impostore. Primò tanta est styli conformitas inter hanc epistolam & reliquas Silvestri II, aliorumque illius temporis Pontificum, ut major desiderari nequeat, & de stylo epistolæ ne quidem mutire ausus sit Schwartzius. Secundò facta omnia, quæ narrantur in epistola, sic aliunde confirmavimus, ut eorum veritas sine hac epistola solidè sit stabilita. Hoc argumentum tanto fortiùs urget, quanto plura ex iisdem factis perperam relata erant per scriptores posteriores: quorum errores, dum in lucem hæc prodiit epistola, nullus sic*

correxerat, ut hæc omnia tam aptè fingi potuissent ab homine etiam peritissimo. Incipiamus ab epocha. Epistola data *legitur* Romæ VI. Kal. April. Indictione XIII, *id est, ipso anno millesimo. Congruit hæc epocha cum Carthuitio, qui num.* 10. *ait, legatum à* S. Stephano *Romam missum,* quarto post patris obitum anno, *qui erat annus millesimus : nam Geysam obiisse anno* 997. *jam antè dixerat. Congruit similiter cum Ditmaro, qui coronam & benedictionem à* Stephano *acceptam ait, imperante Ottone III. Congruit tandem cum diplomate* Stephani *pro abbatia S. Martini, quod legitur datum* anno MI, regni nostri secundo, Indict. XV, *id est, mense Septembri aut aliquo posteriore anni* 1001, *quo secundum litteras Silvestri II currebat annus secundus regnantis* Stephani. *Non tam accuratus in chronologia fuit Inchofer, ut quis credere possit, hanc epocham omnibus monumentis tam concinnè cohærentem ab ipso esse confictam; præsertim cùm perperam existimaverit, laudatum diploma pro abbatia S. Martini datum fuisse anno* 1002, *quòd non intelligeret Indictionem* 15. *inchoari à mense Septembri anni* 1001. *Minùs etiam cadere potest confictæ epochæ suspicio in illos, qui epistolam antea habuerunt; cùm prædicta monumenta non ita eo tempore fuerint cognita, magisque tunc vigerent errores scriptorum illorum, qui Benedictum VII substituerant Silvestro II.*

249. *Samuël Timon, cujus Opusculum tempestivè impetrare non potui, jam ostendere conatus est, Carthuitium habuisse Silvestri II epistolam, uti ex Schwartzio disco, qui ad nonnulla ipsius argumenta respondit. Cùm autem Opusculum illud non habeam, nec omnia illius argumenta colligere possim ex Schwartzio, similia quidem adducam, sed verbis propriis. Testatur Carthuitius num.* 13. *Astricum* S. Stephani *legatum rediisse non modò* cum corona & cruce, *sed etiam cum* benedictionis Apostolicæ litteris. *Hasce autem Silvestri II litteras eas esse, quas attulit Astricus, Carthuitius verisimile facit, quia dictis quibusdam illarum utitur. Legatos* S. Stephani, *ubi illorum adventus prædicitur, Carthuitius nominat* IGNOTÆ GENTIS nuntios. *Sanè non capio, unde phrasim illam satis mirabilem, (cùm Hungari non omnino ignoti essent Romæ, ubi illorum conversio haud dubiè innotescere cœperat) hauserit Carthuitius, nisi ex litteris Silvestrinis, quæ sic habent :* Legati nobilitatis tuæ . . . tanto majori cor nostrum lætitia affecerunt, . . . quanto divinitus prænoniti, cupidissimo animo illorum adventum de IGNOTA nobis GENTE præstolabamur. *Carthuitius num.* 12. *ait, ecclesias Hungariæ* Stephano *ordinandas relinqui,* prout divina gratia ipsum instruit; *Silvester verò ait, se illas ipsi ordinandas relinquere,* secundum quod divina gratia te . . . . docuerit. *Duo alia loca attulit laudatus Timon, nec dictorum similitudinem negat Schwartzius. Verùm hisce omissis, alium adjungo locum, cujus similitudo magis est miranda. Cùm scribit Carthuitius num.* 10, *petitam à* Stephano *esse confirmationem episcopatuum Hungariæ, tantùm exprimit* Strigoniensem ecclesiam in metropolim *confirmandam,* & reliquos episcopatus. *Silvester verò in litteris eodem modo confirmat* Strigoniensem metropolim & reliquos episcopatus.

250. *Hæc dictorum similitudo, quæ in pluribus assignari posset, ostendit Carthuitium habuisse litteras Silvestri II, atque ex iis hausisse omnia, quæ refert de Romana* S. Stephani *legatione. Nam, uti ait Timon apud Schwartzium,* dicta duorum virorum, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu & fortuitò concurrere non poterant. *Respondet Schwartzius num.* 54. *his verbis :* Timoni id ultro largimur, duorum virorum dicta, tam præcipuè dubia, quale est illud IGNOTÆ GENTIS, ita nimirum Hungaros Pontifex vocat, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu & fortuitò concurrere non potuisse. Sed quando concludit, Chartuitium formulas istas è litteris Silvestri hausisse, vitio, ut in scholis philosophorum dicitur, petitionis principii argumentum laborat. Sumit enim litteras Silvestri Chartuitio lectas, atque adeo genuinas atque antiquas esse.

se. Verùm hoc illud est, quod in quæstionem vocetur; & à Timone probari priùs debuisset, quàm sumeretur. *Ita ille. Verùm, si quod principium ut certum assumpsit Timon, quod non invenio ex ipsius adductis verbis, certè non assumpsit illud, quod ait Schwartzius, lectas fuisse à Carthuitio Silvestri litteras: nam istud probat hoc ratiocinio:* Concurrunt multa Silvestri II & Carthuitii dicta: hoc fieri non potuit casu fortuito; legit ergo Carthuitius Silvestri litteras, ex iisque hausit. *Fateor quidem ex duabus prioribus propositionibus, tantùm colligi posse disjunctivè:* ergo vel Carthuitius legit Silvestri litteras, vel harum litterarum auctor legit Carthuitium. *Verùm suspicor Timonem satis probasse, litteras Silvestrinas fingi non potuisse ex Carthuitio, ideoque ratiocinium ipsius legitimum esse. Si verò id ipse forsan sine probatione certum credidit, uti revera pro certo haberi potest ob exactam litterarum veritatem, istud ego jam ostendere cœpi, pergamque ostendere tam manifestè, ut hoc ratiocinium liquidò formari possit:* Duorum dicta hic concurrere temerè non potuerunt: concurrunt Silvestri II & Carthuitii; ergo auctor alterutrius monumenti ex altero quædam hausit. Non autem potuit Silvestri epistola componi ex Carthuitio, adjunctis etiam aliis subsidiis: Carthuitius igitur hausit ex litteris Silvestri, easque pro legitimis habuit.

251. *Schwartzius contrà ratiocinatur hoc modo:* Sin, id quod petitur, non sumas, non minùs litterarum Silvestri editores primi, cùm Legendam Chartuitii manibus versaverint, formulas illas ex Chartuitio, quàm Chartuitius ex litteris Silvestri, depromere potuerunt. Si Chartuitius ex Silvestrinis litris prompsit, an, quæso, poterat nomen Pontificis, quod in fronte earum legitur, ignorare, ejusque in Legenda sua penitus dememinisse? *Respondeo plura à Carthuitio nomina prætermissa, quæ non poterat ignorare. Sic num.* 33. *omisit nomen illius Pontificis, qui jussit elevari corpora Sanctorum illorum, qui ad Hungarorum conversionem allaboraverant. At illius tamen nomen non poterat ignotum esse scriptori, qui eodem vivebat tempore. Nomen quoque matris* S. Stephani *nullibi memorat, licèt nec illud videatur ignorasse. Demum aliorum multorum nomina, quæ commemorari poterant, involvit silentio, uti patebit Opusculum ipsius attentè pervolventibus. Hinc ex silentio nominis non rectè infertur, nomen Pontificis Carthuitio fuisse ignotum: nam credibile non est, Carthuitii tempore non ampliùs exstitisse litteras Pontificias, quas Româ allatas asserit: si autem exstabant, illas haud dubiè quæsivit, ut ex iis intelligeret, quæ & qualia à Romano Pontifice impetrasset Sanctus.*

252. Imò, *pergit Schwartzius*, ignorarunt scriptores omnes nomen Silvestri, antequam recentiores, in quibus familiam ducit Baronius, subducto temporum calculo, id exsculpsissent. Olim enim alii Bonifacium VII, alii Benedictum VII, alii Gregorium V nominabant; à quo Stephanus diademate, augustisque in ordinanda gentis ecclesia privilegiis donatus sit. Quo fit, ut neque in anno constituendo veteres cum recentioribus conspirent, sed mirum inter se in modum discrepent. *Certum est, scriptores seculi* XV, *aliosque ante Baronium, in tempore & Pontificis nomine assignando mirum in modum discrepare, quia non modò litteræ Silvestri, sed etiam Vita Carthuitiana, latebant in tenebris. Verùm tanto minùs potuit fingi laudata epistola, tam aptè consentiens antiquorum monumentis, ut ne verbum quidem falsitatis convinci possit. Hac de causa rursum inepta est conclusio, quam ex hisce deducit his verbis:* Igitur, cùm prorsus verisimile non sit, Chartuitium dicta illa ex litteris accepisse Silvestri, dicta tamen duorum virorum, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu ex fortuito concurerre non potuerint, ut litterarum Silvestrinarum editores primi dicta hæc ex Legenda Chartuitii pia fraude surripuerint, consequitur. Atque hæc ipsa res totam litterarum Silvestri causam destruit: quas si quis

non solùm cum Legenda Chartuitii, sed & cum Gregorii VII epistolis, ad Salamonem & Geysam reges Hungariæ scriptis, contulerit, ex quibus earum tam argumentum, quàm formulæ dicendi inusitatiores haustæ sint, facilè adsequetur. Nobis immorari istis non libet; præcipua enim litterarum momenta toto hoc, uti & sequenti capite, aliunde excutimus, nec pretium operæ fuerit, scripturæ, nothæ per se & suppositiæ, argumentum ponderare.

253. *Quod hîc fatetur Schwartzius de epistolis Gregorii VII, ex uno loco mirificè elucet. Nam in epistola ad Geysam apud Harduinum tom.* 6. *Conciliorum col.* 1310. *de Romana Ecclesia sic loquitur Gregorius:* Quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos. *Hæc ipsa planè verba leguntur in Epistola Silvestri II, ex qua Gregorius ea ipsa verba posuisse videtur, ut ostenderet se habere Silvestri II epistolam. Innuit temerarius Schwartzius etiam ex Gregorii VII epistolis confectam esse Silvestrinam. Verùm ne nota quidem Inchofero fuit hæc Gregorii VII epistola, quæ seriùs edita est à collectoribus Conciliorum: quo igitur modo laudata verba desumi ex illa potuissent? Epistolam Gregorii VII ad Salomonem novit Inchofer, quia eam invenerat apud Baronium; scriptas verò ad Geysam idem Baronius paucis indicavit, sed earum contextum non recitavit: atque hinc factum est, ut eas ignoraverit Inchofer, cui accessus ad bibliothecam Vaticanam non patebat. Itaque merito istis non immoratur adversarius: nam difficulter probaret, epistolam componi potuisse ex monumentis ignotis; nec magis persuaderet, omnia epistolæ capita ab impostore sic ficta esse, ut singula cum antiquis monumentis exactè consentiant, & error Carthuitii de corona per Myscham Polonorum ducem petita in epistola non reperiatur.*

254. *Sanè, si Inchofer, quem maximè impiæ illius fraudis suspectum facere conatur Schwartzius, si Inchofer, inquam, epistolam ipse composuisset, cur nomen Myschæ, seu Miecslai, Polonorum ducis, cui negatam coronam probare vult contra Baronium, epistolæ non inseruisset ex Carthuitio? Contrà, cur epistolam auxisset quibusdam vocibus, in quarum explicatione ipse nonnihil laborat, & nominatim hisce* ignotæ gentis? *Certè non ipse solùm laborat in explicandis vocibus istis, sed illæ etiam conciliari nequeunt cum tanta Hungarorum sub Geysa conversione, quantam perperam descripsit Inchofer; neque cum verbis ipsius ad annum* 990, *ubi ait, multos prædicatores in Hungariam venisse,* præcipuè Romani Pontificis auctoritate, proposito peccatorum indulto, multisque spiritualibus gratiis concessis. *Præterea si ante mortem Geysæ, ut scribit anno* 996, perpauci desiderarentur, qui Christo manus non dedissent; *si tanta conversio facta esset per prædicatores,* Romani Pontificis auctoritate *ab anno* 990. *affluentes, non erat Romano Pontifici, judice Inchofero tam* ignota gens *Hungarorum, ut verba illa Carthuitii in epistola expressisset. Rursum, cùm Geysam, ut idem scribit ad annum* 997, divinitus ad id paratum *rediderit,* per quem primùm ipsi (*Hungari*) lumen fidei acceperunt, *quomodo in epistola ore Pontificis omnem laudem attribuit* S. Stephano, *& de gestis Geysæ prorsus silet? Demum, ut omittam alia, si Hungari, ut perperam vult Inchofer, anno* 997. non jam ducem, sed regem Hungarorum *renuntiarunt* Stephanum, *cur fingit* nomen regium *cum corona datum à Pontifice, quod ex Carthuitio non sumpsit? Hæc aliaque ostendunt, epistolam Silvestri II conformem non esse multis ab Inchofero mendosè relatis, ita ut nulla verisimilis esse possit suspicio, ab ipso confictam esse.*

255. *Jam verò, ne quis cogitet, alium quempiam fingere potuisse dictam epistolam, eamque Inchofero obtrudere, diligenter consideret sequentia. Primò omnia epistolæ capita exactæ veritati consona sunt; idque ostenditur ex antiquis monumentis, quorum alia necdum edita, alia non satis expensa erant, quando primùm apparuit Silvestri II epistola. Secundò, dum edita est hæc epistola, historia Hungarica variis laborabat erroribus, iique admodùm erant*

vul-

vulgares, uti colligi potest ex Inchofero, qui non paucos ex iis adoptavit, atque aliquos huic epistolæ contrarios, quia eam seriùs acceperat. Itaque nec verisimile est, nec credibile, epistolam sic fingi potuisse ab impostore, ut simul & plura de legatione S. Stephani *referret, quàm ipse Carthuitius, eaque exactè vera; & errorem tamen ipsius, aut alios Hungaricæ historiæ errores veris non misceret, præsertim cùm monumenta, ex quibus veritas patescit, seriùs innotuerint. Nulla igitur potest esse justa suspicio de fide epistolæ authentica; ac quilibet non litigiosus illam pro vera & legitima Silvestri II epistola habere debet.*

256. *Hæc autem adeo non est indigna sereniſſimorum Hungariæ regum majestate, ut ipsis potiùs maximè sit honorifica, summamque coronæ Hungaricæ venerationem conciliet. Docet etiam, quàm legitima auctoritate* S. Stephanus *res ecclesiasticas ordinaverit, ecclesiisque varia concesserit privilegia. Sanctus id ipsum breviùs indicat in litteris pro monasterio Beel, anno* 1037. *datis, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag.* 5, *ubi Rex sic loquitur:* Ita nihilominus à Romanæ Sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, ecclesiis seu monasteriis libertates & dignitates conferrem. *Quòd Schwartzius existimet, indignam esse prædictam epistolam augustâ regum Hungariæ gloriâ, ex eodem fonte oritur, ex quo totus ipsius libellus, nimirum ex odio, quo prosequitur Romanam Ecclesiam. Eodem odio impulsus Græcis attribuere contendit conversionem Hungarorum, monstrumque sine capite fingit fuisse ecclesiam Hungaricam. Audi, lector, præclarum viri effatum pag.* 72: Ex quo, *inquit*, ecclesiam in initio Hungaricam prorsus censemus fuisse acephalon, nec Pontifici Romano, nec patriarchæ Constantinopolitano, ulla lege addictam. *Ut monstrosa hujusmodi effata vestiat conjecturis quibusdam improbabilibus, monumenta omnia contraria pro fabulosis aut suppositiis habenda decernit: quæque rationibus evincere nequit, saltem maledictis inculcare conatur. Verùm nos, dimisso hoc scriptore heterodoxo, ad gesta* S. Stephani *regrediamur.*

§. XXIV. Statuti per Hungariam episcopi, ex quibus nonnulli recensentur: quantâ in eorum delectu diligentiâ uteretur Sanctus, quantâque curâ cum regina Gisela DEI ministris necessaria provideret: natus filius Emericus.

Dubitari non potest, quin S. Stephanus, *accepta amplissima potestate à summo Pontifice ad ordinandos episcopatus per Hungariam, episcoposque singulis designandos, manum mox operi admoverit, atque intra paucos annos totam ferè Hungariam doctis piisque pastoribus diviserit. Nomina tamen primorum Hungariæ episcoporum, eorumque gesta, admodùm obscura sunt defectu scriptorum, & pauciſſima de iis omnibus ad nos pervenerunt. Ad metropolim Strigoniensem primus à Rege evectus dicitur vir pietate præstans, ac monachus monasterii S. Martini, Sebastianus nomine, ut habet Carthuitius num.* 15. *De hujus electione Bonfinius pag.* 177. *memorat sequentia:* Illud sibi (*S. Stephano*) præcipuæ curæ fuisse tradunt, ut viros moribus & doctrinâ probatiſſimos, in rebus sacris ubique præficeret. Quum in divi Martini cœnobio Sebastianus singulari vita & sapientia non mediocri præditus esset, miro amore à Rege complectebatur, ejusque amore & auctoritate eò usque evectus, ut Strigoniensis metropolita crearetur, supremam in Ungaria dignitatem assequutus, nescio quo mox fato cæcus effectus est. Cui quum cæcitatis casus sacri muneris exercitationem inhibuisset, ejus officium permissu Apostolico accitus Astricus Colocienſis episcopus æquè resarsit, acsi ejus loco suffectus esse videretur. Tertio cæcitatis anno, instauratis luminibus, in pristinam is dignitatem à Romano Pontifice restitutus.

258. *Hæc verba simul assignant primum episcopum ecclesiæ Colocensis, quæ deinde ad dignitatem metropoliticam evecta est. Erat is Astricus, alio nomine* Anastasius *dictus, abbas primùm Breunoviensis in Bohemia, deinde S. Martini in Hungaria, ac designatus episcopus Colocensis, quando legatus est à Rege ad summum Pontificem. Hic occasione cæcitatis Sebastiani ad triennium administravit metropolim Strigoniensem, ac demum ad propriam ecclesiam reversus est, retento pallio, quod acceperat à Romano Pontifice, dum ad Strigoniensis ecclesiæ administrationem accedebat. Inchofer ad annum* 1002. *suspicatur, cæcitatem illam Sebastiani circa dictum annum accidisse, quod incertum est. Deinde relata administratione & reditu Astrici seu Anastasii, observat sequentia:* Hinc factum, ut plerúmque Anastasius voceturStrigoniensis archiepiscopus; quo etiam vocabulo notatur in martyrologio Menardi, quamvis Colocensem ecclesiam ad finem usque administrârit. Ex eo porrò, quòd cum pallio redierit, facile est colligere, ipsum archiepiscopi titulum semel adeptum retinuisse, aut certè ea occasione transtulisse, ut hoc tempore & hæc Colocensis ecclesia secunda post Strigoniensem eo titulo & privilegio erecta gauderet. Sed hinc præterea colligimus, non ita arbitrarium fuisse Stephani regis circa ecclesias ordinandas privilegium, ut Romanum Pontificem haud respiceret; quando nec Astricum Colocensem sufficere Sebastiano (Stephano *erat mendosè impressum*) oculis capto potuit, nisi Pontifice assentiente; nec rursum is, recepto visu, recipere munus episcopi in Strigoniensi ecclesia valuit, nisi eodem Pontifice approbante. Adhuc verò colligimus, aberrasse eos scriptores, qui in texendo archiepiscoporum Strigoniensium catalogo; non modò Astricum seu Anastasium Sebastiano ordine præponunt *&c.*

259. *Hæ observationes non displicent. Ultimam tamen, etiamsi communi opinioni de archiepiscopis Strigoniensibus conformis sit, non omnino certam existimo, quia, omnibus attentè consideratis, dubitatio nonnulla mihi oritur, an Sebastianus revera primus fuerit illius metropolis antistes. Prima ac præcipua dubitandi ratio oritur ex privilegio* S. Stephani *pro abbatia S. Martini: nam ibi, prout illud à num.* 149. *dedimus ex Raynaldo, memoratur* Dominicus Archiepiscopus, *idemque rursus in fine dicitur* Dominicus archiepiscopus vice-cancellarius. *Prorsus hic videtur designari archiepiscopus Strigoniensis, & quidem primus, cùm privilegium sit anni* 1001. *Deinde Carthuitius non asserit de Sebastiano, primum fuisse archiepiscopum; sed, cùm ipsius promotionem diu post erectionem metropolis Strigoniensis referat, multaque alia interponat, potiùs insinuat primum non fuisse, præsertim cùm dicat:* Eodem tempore in monasterio S. Martini erat monachus quidam, Sebastianus nomine.. Hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere *&c. Hæc enim insinuant, eum ad metropolim promotum esse, postquam Rex virtutes ipsius satis diuturna conversatione perspectas habebat. Accedit & alia ratio: non enim satis perspicio, cur* S. Stephanus *abbatem ejusdem monasterii Astricum, cujus virtutes & prudentiam maximi fecisse videtur, postposuisset Sebastiano monacho, si utrumque promovisset eodem tempore. Itaque vehementer suspicor, Dominicum illum, de quo in laudatis* Stephani *litteris, primum fuisse archiepiscopum Strigoniensem, eique defuncto substitutum esse Sebastianum: nam sic mirum non erit, Sebastianum potiùs Strigonienſi ecclesiæ præfectum esse quàm Astricum, quia hic jam sponsam duxerat Colocensem. Hæc probabilia apparent: certiora lubens sequar, si quis ea adduxerit.*

260. *Vesprimiensis ecclesiæ primum episcopum, dictum fuisse Stephanum, colligo ex litteris donationis* S. Stephani, *quæ datæ notantur anno* 1009. *Recitavit eas partim laudatus jam sæpiùs Peterfius pag.* 6, *ubi hæc leguntur:* Si quis igitur hujus nostri præcepti paginam frangere tentaverit, aut prælibatæ S. Michaëlis Vesprimiensis ecclesiæ Stephanum magnificum episcopum, suosque successores ex cunctis prænotatis rebus, ec-

cle-

cleſias, nec non dotibus, moleſtare conaverit *&c. De geſtis hujus Stephani nihil uſpiam invenio. In catalogo Ms. apud nos epiſcoporum Quinque-eccleſienſium primus ponitur* Bonipertus ſacellanus D. Stephani regis. *In litteris fundationis ejusdem eccleſiæ apud Inchoferum ad annum* 1009. *ſcribitur* Benipertus *forſan mendosè. Initium harum litterarum accipe*: Noverint omnes fideles noſtri, præſentes ſcilicet & futuri, qualiter nos cum conſenſu ſanctiſſimi Apoſtolici, & in præſentia ejus nuncii Anonis epiſcopi, & aliorum omnium noſtrorum fidelium epiſcoporum, marchionum, comitum, nec non minorum quoque perſonarum, electionem (*aliàs* erectionem) epiſcopatûs, qui vocabitur Quinque-eccleſienſis, ſtatuimus in honorem DEI & omnium Sanctorum, Beniperto ibi epiſcopo facto, privilegiis terminisque ordinavimus & confirmavimus .. Dat. decimo Kalend. Septemb., Indictione ſeptima, anno Incarnationis Domini milleſimo nono, Pio Stephano regnante anno nono. Actum in civitate Jauryana.

261. *Memoratus ſæpe Schwartzius hasce litteras ex ultima voce ſic impugnat pag.* 63: Nam cùm ad calcem ejus (*diplomatis*) legitur, Actum in civitate Jaurynana, novitium illud eſt. GEWR enim ab Hungaris veteribus, vel, quod celeberrimus patriæ hiſtoricus, vir ſummè reverendus Matth. Belius, mavult GEURU & GEVEVERINUM, ſcribebatur nomen urbis, quæ Belæ demum regis IV ætate Latinè ſcribi ac dici cœpit JAURINUM. Germanicarum rerum ſcriptoribus antiquis RABA, Germanis quoque noſtris RAAB. *Neſcio, an non ignorantiam hîc ſimulet Schwartzius, ignorare enim nequit à voce* GEWR *aut* Geuru *deduci* Jaurum *&* Jaurinum; *adeoque ineptè dicit*, Jaurum *aut* Jaurinum *ante Belæ IV tempora numquam dictam eſſe civitatem illam, cùm agnoſcat* GEWR *aut* Geuru *vocatam fuiſſe ab antiquis Hungaris. Bonfinius dec.* I. *lib.* I. *deſcribens Hungariam, pag.* 25. *de hac civitate ejusque territorio ſic loquitur*: Si ad Danubium declinaveris, Jaurienſis conventus occurrit, qui ab Jauro civitate feraciſſima nuncupatus eſt, quam Arabon amnis alluit. *Jaurienſem comitatum à Jauro civitate deducit, nec queritur de novitate vocis Bonfinius; itaque nec Schwartzius de ea conqueri debet, ſeu* Jaurum *mavult civitatem tunc dictam fuiſſe, ſeu* Jaurinum: *nam utraque vox Hungaricis vocibus* Gewr *&* Geuru *optimè quadrat; nec epiſcopatus Jaurienſis, à* S. Stephano, *veriſimiliter cum aliis inſtitutus, alio unquam nomine innotuit, quàm* epiſcopatus Jaurienſis. *Nihil igitur eſt, cur voces* civitas Jauriana *vel* Jauryana *ſuſpectum poſſint reddere diploma, cujus poſteriorem partem nuper recudit Peterfius pag.* 9.

262. *Inter epiſtolas Fulberti Carnotenſis epiſcopi quinta inſcripta eſt*: Sancto ac venerabili arc. (*i. e.* archiepiſcopo) ſuo Boniberto. *Mabillonius tom.* 4. *Annalium pag.* 144. *exiſtimat ſcriptam fuiſſe Aſtrico ſeu Anaſtaſio Colocenſi, quia inſcribitur* Archiepiſcopo. *Malim ego credere ad Bonipertum Quinque-eccleſienſem datam epiſtolam illam, cùm ſcripta haud dubie fuerit alicui Hungariæ epiſcopo, & ille ſolus eo nomine ſit notus. Certè virum fuiſſe ſanctitate & doctrinâ conſpicuum, inſinuant verba Fulberti, ſic epiſtolam exordientis*: Primum quidem benedicimus Dominum Patrem ingenitum, Filiumque ſuum unigenitum JESUM Chriſtum Dominum noſtrum, & Spiritum ſanctum Paraclytum unum verum Dominum, qui cuncta creavit, qui te quoque, dilectiſſime pater, multâ ſapientiâ illuſtravit, ad docendum populum ſuum, & decore ſanctitatis ad præbendum bonæ vitæ exemplum decenter ornavit. *Idem epiſtolam concludit iis verbis, quæ luculenter oſtendunt, quanta eſſet fama* S. Stephani *etiam in Gallia*: Ad ultimum, *inquit*, ſalvere te ſemper optamus, precantes ut illam novam ac glorioſam adoptionis prolem ſummi Regis, regem videlicet Stephanum (*ſalutes,*) intimans excellentiæ ſeu (ſuæ *opinor*) ex noſtra parte, & univerſarum congregationum, quæ ſunt in epiſcopatu noſtro, canonicorum ſcilicet & monachorum, ora-

tionum fidelia. *Tempus ſcriptæ epiſtolæ non additur. Non liquet etiam, qua de cauſa Bonipertus vocetur* archiepiſcopus, *niſi forſitan pallium acceperit, uti illud ad epiſcopos aliquos ſubinde miſſum fuit, inter quos Quinque-eccleſienſis recenſetur in Gloſſario Cangii ad vocem* pallium: *aut niſi Strigonienſis fuerit archiepiſcopus poſt Sebaſtianum, aut ad tempus Strigonienſem eccleſiam adminiſtrârit. Quidquid ſit, ſive huic Boniperto ſcripſerit Fulbertus, ſive etiam alteri Strigonienſi poſt Sebaſtianum archiepiſcopo, certum eſt egregium illum antiſtitem promotum fuiſſe à* S. Stephano, *cujus causâ hæc adduxi, ut nimirum pateat, quàm inſignes ille viros ad epiſcopatus promoverit.*

263. *Porrò quàm diligens eſſet Rex ſanctus in examinandis iis, quorum ſanctitatem commendari audiebat, ut ipſos ad epiſcopalem dignitatem promovere poſſet, ex variis patet factis, per decurſum enarrandis, ex quibus unum huc transferam ex Vita S. Emerici. Edidit hanc Vitam Surius ad* IV. *Novembris, mutato non ſolùm ſtylo, ſed truncatam etiam, uti colligo, ex gemino Ms. apographo, in ſcriniis noſtris ſervato, & editione Cracovienſi anni* 1511. *Præmittit illius auctor aliqua de converſione Hungariæ per* Stephanum *S. Emerici patrem, quæ ut maximè huc ſpectantia primùm accipe:* Poſtquam unigenitus DEI Filius omnipotentis poſt Aſcenſionem ſuam per Apoſtolicæ prædicationis verba cunctis gentibus ſolatium ſuæ viſitationis impendens, eas à tenebris ad fidei lumen convocaverat, noviſſimis, ut dicam, temporibus per mellifluam beati Stephani, primi regis noſtri, providentiam totius Pannoniæ regnum lumen veritatis agnovit: ipſe enim noſter eſt rex & Apoſtolus: ipſe quoque de jure diabolicæ poteſtatis ereptos ad veri DEI cognitionem perduxit. *Eadem ferè repetit inferiùs his verbis*: Pannonia autem noſtris ferè temporibus ad fidem venit, & quæ eatenus fœdis paganiſmi ritibus fœdata erat, exhortatione & eximiis meritis Chriſtianiſſimi regis ſui Stephani in virtute fidei & incremento divini cultus profecit. *Hæc confirmant dicta noſtra de converſo per* Stephanum *regno, ſimulque oſtendunt auctorem hujus Vitæ Sancto fuiſſe ſupparem.*

264. *Nunc accipe factum mirabile, quod mox ſubditur:* Quodam itaque tempore, cùm beatus rex Stephanus ad eccleſiam B. Martini, quam ipſe in ſancto monte Pannoniæ inchoaverat (*potiùs inchoatam perfecerat*) & egregia monachorum congregatione decoraverat, unà cum filio orationis causâ advenit, Rex ſciens pueri præcellens meritum, honorem, qui eum decuit, impendit filio: nam cum prædicti Fratres, peracta proceſſione, ſalutaturi Regem acceſſiſſent; propter reverentiam filium ſuum præmiſit ad ſalutandum. Puer autem Emericus, Spiritu ſancto repletus, prout divina ſibi gratia revelante ſingulorum merita noverat, ſingulis inæqualiter oſcula diſtribuit: alii ſiquidem unum, alii tria, alii verò quinque, poſtremò uni ſeptem oſcula continuavit. Quam rem, ceteris quoque intuentibus, beatus rex Stephanus tacitè ammirabatur. Colloquio familiari, Miſsâque finitâ, cur illis inæqualiter oſcula diſtribuiſſet, diligenter ab eo ſciſcitatus eſt. Beatus itaque Emericus ſingulorum merita coram Patre pertractans, videlicet quanto temporis ſpatio ſinguli in virtute continentiæ perſtitiſſent, ſub ea conſideratione ſe plura aliis, & pauciora aliis oſcula dediſſe, edocuit; eumque, cui ſeptena multiplicaverat oſcula, virginalem vitam perduxiſſe aſſeruit . .

265. Paucis etiam diebus interpoſitis, ex quo de ſancto Monte abſceſſerat beatus Stephanus, duobus tantùm miniſtris adhibitis, eo die regreſſus, vigilias Fratrum & orationes ſecretò exploraverat. Jamque expleto Matutinarum officio, ceteris in lecto ſe collocantibus, illi ſoli, quibus beatus Emericus oſcula multiplicaverat, in eccleſia perſiſtebant, diviſique in angulis eccleſiæ ſecretioribus in conſpectu DEI in pſalmis decantandis vigilabant. Cúmque ad ſingulos ſanctus Rex diviſim accederet, faciem ſuam eis

mani-

manifestavit, & in verbo benedictionis eos salutavit. Singulis autem Regiam majestatem rupto silentio venerantibus, ipse noviſſimè ad fratrem, Maurum nomine, veniens, quem in septenis oculis beatus Emericus commendaverat, nec blanditiis salutationis, nec verbis regiæ commendationis, responsionem ab illo extorquere potuit. Mane autem facto, cùm conventum Fratres celebrarent, ipse Rex adfuit: & ut animum fratris Mauri de virtute humilitatis temptaret, in communi audientia plurima ei & religioni contraria objecit: cujus assertioni Maurus nullam contradictionem fecit; sed humiliter perstans, ad DEUM, qui humanæ mentis inspector est, sperando confugit.

266. Tunc verò beatus Stephanus filii sui verba rata esse cognovit: & rei ordine narrato, Maurum extulit laudibus, & ut locus pontificalis per eum decoraretur, paulo pòst eum in episcopatum Quinque-ecclesiensem sublimavit *Hactenus scriptor Vitæ S. Emerici; ex quo haud dubiè hausit Bonfinius, qui pag.* 177. *eadem narrat, cum levi tamen quorumdam adjunctorum mutatione. Maurus autem hic scriptor est Vitæ antè memoratæ SS. Zoërardi & Benedicti, in qua num.* 4. *indicat, se abbatem fuisse, priusquam fieret episcopus. Itaque verba illa,* paulo pòst eum in episcopatum Quinque-ecclesiensem sublimavit, *latiùs sunt intelligenda, cùm primò abbas aliquo tempore fuerit, ac deinde factus sit episcopus, verisimiliter post laudatum ante Bonipertum. De Mauro plura in Commentario ad Acta SS. Zoërardi & Benedicti §.* 4, *ubi ostenditur, hæc fieri potuisse circa annum* 1025, *sic tamen, ut aliquot annis citiùs aut seriùs facta esse, non negetur.*

267. *Ex dictis colligere possumus, vera esse, quæ scribit Carthuitius num.* 14. *de cura ac diligentia Regis explorandi vitam etiam monachorum, idque eum haud dubiè feciſſe non modò ut torpentes excitaret, sed vel maximè ut selectiſſimos quosque abbatiis, atque episcopatibus præficeret. Summum quoque erat sancti Regis studium, ut omnes tùm ecclesiastici tum monachi reditus haberent sufficientes, ut nec ipsis nec eorum ecclesiis deesset quidpiam, cooperante ad eumdem finem Gisela, ut ibidem rursum testatur biographus, qui reginæ liberalitate factum asserit, ut domus episcopalis Vesprimiensis ædificaretur, omnibusque necessariis abunde ditaretur; dum Rex interim Strigoniensis metropolis, omniumque ferè aliarum ecclesiarum præcipuam gerebat curam. Dum verò piis hujusmodi studiis Rex cum regina solerter erat intentus, filium ipsis concessit divina liberalitas, natum verosimiliter circa annum* 1003. *aut* 1004, (*nam annus ipsius natalis nullibi exprimitur*) *quem* Emericum *nominavit. Pauca jam de sancto hoc filio dixi, plura dicturus, ubi de præmatura ipsius morte erit agendum.*

268. *Hæc omnia Bonfinius pag.* 176. *narrat in hunc modum:* Ex uxore hac (*Gysela*) plures filios divum Regem tuliſſe ferunt, & inprimis Emericum, ut de cæteris sileam, quorum nomina non traduntur, tot divinis dotibus imbutum, ut è divinis quoque parentibus promanaſſe videatur. Præter pudicam temperatiſſimamque vitam, tantum in deos (*i. e.* DEUM & Sanctos) & homines pietatis ostendit, ut divino potiùs, quàm humano consensu, se Stephano Gysla conjugaſſe reputetur. Certatim utrimque sanctiſſima facta manebant, divina charitate neuter æquo animo superari patiebatur, & in Christo conjuncti, conjugalem amorem redintegrabant. Quamquam in omnes pientiſſima, præcipuâ tamen beneficentiâ in miserabiles ac calamitosos, in sacerdotes, ac templa utebatur. Basilicas omnes profusa liberalitate prosequebatur, ne quid divinarum rerum ornamentis deesse videretur, simulachra Deorum (*i. e.* Sanctorum) expostulata argento obryzoque multa dicavit. Item gemmatas phialas, sacras vestes ex auro contextas, insano sumptu factas, per collegia sacerdotum sæpe distribuit. Vesprinien-sem basilicam propriâ impensâ adificavit, abundéque donavit rebus omni-

bus, quæ cultui divino usui esse solent, uberrimos quoque proventus adjecit, unde antistites, cæteraque sacerdotum collegia pro dignitate viverent.

269. Simili quoque diligentia Vir ejus, ne mulieri cederet, metropolitanæ basilicæ, cæterisque episcopis tam abunde prospexit, ut nihil sibi superfuisse videretur, uti DEO, cultui divino, non modò se, verùm etiam sua omnia addixisse videretur. Quin & hæc agris, villis, oppidis, portoriisque donarat: quotannis eorum accessionem fieri jubebat, ne quid DEI cultoribus deesse pateretur. Quotannis quoque cœnobia, basilicas, ædesque sacras perlustrabat, ut ædificiis hominibusque prospiceret: inter lustrandum non modò sacerdotum, verùm etiam pontificum mores exacta investigatione recognoscebat: increpabat negligentiæ reos, studiosissimum quemque diligebat, observabatque. Per quæstores autem singulis ferè mensibus urbanos paganosque antistites (*i.e.* sacerdotes), cuncta sacerdotum collegia recensere, recognoscere vitas, & cujusque verba factaque diligentiùs pensitare studebat, ne quid publicè privatimque piaculi committeretur, aut in Christi fidem intenderetur.

§. XXV. Bellum S. Stephani cum principe Transilvaniæ, quam subjicit & Christianam facit: bellum Bulgaricum: condita ditataque ecclesia Albæ Regalis, ac pietas Regis in beatam Virginem.

PRiusquam cetera sancti Regis gesta pro religione recensere pergo, interponere hîc lubet bellum Transilvanicum, quod item pro religione pius Princeps sustinuit, miraque felicitate confecit. Bellum illud scriptores Hungari, quorum verba deinde dabo, innectunt anno 1002. Hungaros secutus est Baronius tom. XI. Annalium ad annum 1002. num. 17, ubi brevi compendio rem totam expressit in hunc modum: Qui quidem adeo pietate insignis (*Stephanus*,) haud inferior militari fortitudine perhibetur. Hoc siquidem anno lacessitus à Giula Transilvaniæ principe, avunculo suo, ob disparem cultum religionis, ægro illo animo ferente, Stephanum adeo addictum Christiano cultui; licèt coactus ab avunculo traheretur ad bellum, invitus tamen & necessitate compulsus, cùm armis impeteretur, comparato exercitu, Transilvaniam petiit, profligatoque hoste, eoque unà cum suis captivo ducto, eam sibi provinciam subjugavit, atque regno Hungarico junxit: quam & reddidit Christianam. Simulque ipse Giula princeps cum uxore & filiis exemptus vinculis, Christi fidem amplexatus, licèt invitus, ut asseritur, omni excussa contumelia servitutis, ab eodem Rege fuit regio more tractatus. *Ita Baronius. At Pagius ad eumdem annum num.* 8. *factum istud mavult remittere ad annum sequentem.*

271. *Pro ratione hujus correctionis allegat Pagius Chronographum Hildensheimensem, qui apud Chesnium tom.* 3. *pag.* 517. *ad annum* 1003. *sic habet:* Stephanus rex Ungariæ super avunculum suum regem Julum cum exercitu venit: quem cùm comprehendisset cum uxore & filiis duobus, regnum ejus vi ad Christianitatem compulit. *Eadem planè verba ad eumdem annum habet Annalista Saxo apud Eccardum, ita ut unus alterum descripserit. Ademarus Chabannensis in Chronico apud Labbeum tom.* 2. *pag.* 170, *relato obitu Ottonis III, & successione S. Henrici in imperium, quæ anno* 1002. *contigêre, mox de hoc bello subjungit verba sequentia:* Stephanus etiam rex Ungriæ, bello appetens Ungriam Nigram (*sic Transilvaniam nominat*) tam vi quàm timore & amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. *Hæc omnia de anno hujus belli dubitare nos cogunt: sed parùm refert, annóne* 1002, *an sequenti, res contigerit. Forsan anno* 1002. *bellum inchoatum est per irruptionem principis Transilvani in Hungariam, & confectum anno* 1003. *per expeditionem* S. Stephani

phani *in Transilvaniam : nam verisimile est , Transilvaniam subactam non esse eodem anno , quo Giula Hungariam vexare cœpit ; idque ex Hungarorum relatione satis apparet certum.*

272. *Hisce observatis , accipe verba Thuroczii , bellum illud cap.* 29. *describentis in hunc modum :* Porrò beatus Stephanus , postquam regiæ celsitudinis coronam divinitus est adeptus , famosum & lucrosum bellum gessit contra avunculum suum , nomine Gyulam , qui tunc temporis totius ultra sylvam regni gubernacula possidebat. Anno itaque Domini millesimo secundo beatus rex Stephanus cepit Gyulam ducem cum uxore & duobus filiis ejus , & in Hungariam transmisit. Hoc autem ideo fecit , quia sæpissimè ammonitus à beato rege Stephano , nec ad fidem Christi conversus , nec ab inferenda Hungariæ injuria conquievit. Universum verò regnum ejus latissimum & opulentissimum monarchiæ Hungariæ adjunxit. Dicitur autem regnum illud Hungaricè Erdeeln , quod irrigatur plurimis fluviis , in quorum arenis aurum colligitur : & aurum terræ illius optimum est. *Ranzanus indice* 8. *idem bellum memorat his verbis :* Suscepit gessitque bellum adversus Giulam , avunculum suum , non eo solùm , quòd infestabat fines Hungariæ : sed quòd etiam abhorrebat à Christi cultu. Et licèt illum persæpe monuisset , rogâssetque , ut patienter acommodaret aurem documentis salutis , quibus perfacilè posset agnoscere veritatem : ille tamen & deridebat Regem , & pia ejus monita despiciebat. Erat ille dux regionis , quam vocitant Transsylvaniam , propterea quòd eos , qui illam adeunt ex Hungaria , per sylvosa loca , perque arduos montes , facere iter oportet. Cumque regio ipsa abundet laudatarum rerum maximâ copiâ , argenti præsertim & auri ; fiebat , ut Giulæ opes non essent minimi faciendæ , ac propterea esset adeo potens , ut novellum Hungarorum regem , auderet facilè & superbè contemnere. At verò Stephanus primùm Christi , deinde temporalibus armis fretus , loca illa aditu difficilia , magno animo penetrat , ac tandem collatis signis , commisso prælio , illum superat , capitque : & cum uxore , duobusque filiis , mittit in Hungariam , ut carcere adservaretur. Ipsam verò Transsylvaniam non modò coëgit , ut suo pareret imperio : verùm etiam subigi ex eo tempore voluit illis , qui in regnum Hungariæ deinceps succederent.

273. *Bonfinius pag.* 181. *aliqua addit , ac res hoc bello gestas paulo prolixiùs explicat , ita scribens :* Item alia successere bella , quæ divina benignitate prosperè gessit. Ab anno salutis secundo supra millesimum , inter Stephanum & Gyulam avunculum intestina bella exoriuntur. Is enim nepotem Christiana fide initiatum , & à Scythica religione desciscenten iniquissimo animo ferebat. Quare non solùm verbis sæpe Regem acerrimè corripuerat ; verùm etiam armis lacessere nitebatur , ut ad patrias hunc cæremonias revocaret. Ubi verbis se nihil perficere posse intellexit , à Transsylvaniæ montibus , cui præerat , Ungariam quotidianis incursionibus & rapinis infestat. Contrà Rex pientissimus , ne cum suo sanguine manum conserere cogeretur , per legatos & feciales admonuit , obsecravitque sæpissimè , ne in Scythica feritate persisteret ; verùm DEUM , & Servatorem suum agnosceret : omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Ungaris quotidie insultantem , & varia detrimenta inferentem , armis coërcere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu , in Transsylvaniam contenditur , paucis mensibus universa capitur. Gyula cum uxore duobusque liberis postremò captus , in Pannoniamque ductus.

274. Preciosissima regio , & auri , vini , frumenti , pecorum , omniumque rerum feracissima , ex eo tempore Ungariæ regno est adjecta. Populi omnes , qui eum Daciæ tractum incolebant , partim vi , partim sponte , in Christianam fidem asserti sunt. In avunculi regia ingens auri & argenti co-

pia deprehensa, facinorosissimè comparata. Ex qua basilicam Albæ præstantissimam rex erexit, quæ quum sæpe incendio fuerit obnoxia; hinc publica nata est opinio, & explorata fides, templum idcirco diro sæpe incendio laborasse, quia ex pecunia sceleſtissimè parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis & uxore inviti orthodoxam fidem subiere: baptismate expiati, à Rege vinculis liberati sunt, & pro dignitate tractati. *Aliqua hîc paulo liberiùs dicta videntur, illud præsertim, quod ait de comparato ne mediocri quidem exercitu: nam, licèt hoc bellum ubîque breviter tantùm referatur, illud tamen non exiguæ molis fuisse putem ob præstantiam provinciæ, idque satis innuunt auctores antè citati. Deinde, quod ait de pecunia Giulæ, forsan caret fundamento, & mox ulteriùs discutietur: nam alii volunt basilicam Albensem conditam esse ex spoliis belli Bulgarici.*

275. *Certè bello Transilvanico aliud bellum contra Bulgaros feliciter gestum eo modo mox subjiciunt laudati scriptores Hungarici, ut vehemens mihi sit suspicio, Bulgaricum hoc ex Transsilvanico ortum esse, ducemque Bulgarorum aut fœderatum fuisse cum Transilvano, aut certè eidem venisse suppetias. Thuroczius cap.* 30. *de hoc bello sic habet:* Post hæc autem movit exercitum super Kean ducem Bulgarorum & Sclavorum, quæ gentes loca naturali situ munitissima inhabitant. Unde etiam multis laboribus & bellicis sudoribus prædictum ducem vix tandem devicit & occidit, & inæstimabilem copiam thesaurorum, & præcipuè in auro & gemmis ac pretiosis lapidibus accepit: & locavit ibi unum proavum suum, nomine Zoltan. Erat enim ille antiquissimus, qui vixerat usque tempora sancti Regis: & ideo voluit ipsum esse super gentes opulentas. *Ita loquitur hic scriptor, acsi vellet totam Bulgariam à* Stephano *subactam fuisse. At id non est verisimile, cùm ex nullis probari possit monumentis, Bulgariam eo tempore Hungaris subjectam fuisse. Quod de proavo Zoltan adjunxit, etiam errore non caret, uti ostendam post data verba Bonfinii, qui errorem illum adoptavit. Ranzanus idem bellum breviùs memorat hoc modo:* Aliud deinde bellum ei fuit contra Ceanum Bulgarorum & Sclavonum potentissimum ducem, qui ausus hostiliter ingredi Hungariæ fines, multorum oppidorum agros populatus est. Prælio illum vicit & interfecit, ne perditæ audaciæ homo aliquid simile, si vixisset, postea moliretur. Ex thesauris autem, qui illi fuerant pretiosissimi, maximam partem dono dedit ecclesiis, quas ipse in diversis regni sui locis magnificè condiderat splendidéque exornaverat.

276. *Bonfinius eadem latiùs prosequitur; at non sine aliquot erroribus, quos mox conabor emendare:* Paulo pòst, *inquit*, ingens è Bulgaris, Sclavorum genere natis, bellum exoritur. Quippe qui inferiore Mysia quondam potiti, quæ ultra citraque Istrum, ad Euxinum usque Pontum effunditur, nunc iidem, Cea duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, & latrociniis ac incursionibus latè vagantes, pro viribus cunctos infestant, nunc Transsylvaniam, nunc Ungariam diripere contendunt. Ad coërcendam horum audaciam, magnum ubique delectum Rex habere cogitur: nam non solùm hostes numero roboreque potentes, verùm etiam locorum difficultate munitioneque inaccessibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copiis, inferiorem Mysiam ingreditur, durum hostem invenit: sæpiùs manu æquo marte consertum. Bulgari tandem novissimo prælio terga vertunt, latéque funduntur, fuganturque. Ceas eorum princeps in pugna cæsus, castraque direpta, è quibus tanta præda acta est, ut nemo spoliis hostium inoneratus abierit, tantaque auri, argenti, ac lapillorum inventa copia, ut quidquid multis illis bellis congesserint, uno prælio amiserint: & quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transsylvanam dicunt, gesta fuerit, ditissimæ regioni præfecit proavum, quem Zoltan nominabant. Hostilis præda

non

non in usum humanum, sed divinum conversa, aurum & argentum cum gemmis in cruces, calices, phialas, & vestimenta pontificia erogatum: unde tot templorum ornamenta confecta sunt, ut ne minima quidem Pannoniæ ædicula, expers tam piæ fuerit prodigalitatis.

277. *In hisce corrige primò, quod ait de inferiori Mysia seu Mœsia, quam uti & Bulgaros eâ potitos malè collocat ab utraque parte Danubii: nam Mœsia etiam inferior, quæ deinde dicta est Bulgaria, ad unam tantùm Danubii partem extenditur, dictoque flumine separatur à Dacia, quæ nunc circa Danubium Valachia est & pars Hungariæ, seu comitatus Temesvarienſis. Secundò verisimiliter aberrat, dum ait de Rege:* Inferiorem Mysiam ingreditur. *Certè deinde dicit:* Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transilvanam dicunt, gesta fuerit *&c. Hæc autem verba apertè indicant, in Transilvania, aut vicina Valachia pugnatum esse, ita ut non videatur* Stephanus *Bulgariam ipsam ingressus esse cum exercitu. Tertiò Zoltan Arpadi filius, revera fuit proavus* S. Stephani, *ut ostendi num.* 45: *atque hunc ipsum designat cum Turoczio Bonfinius. Verùm, cùm ille natus esse debuerit circa ingressum Hungarorum in Pannoniam, seu ante finem seculi* IX, *jam centenario major fuisset, dum hæc contigerunt. Malim igitur existimare alium ex posteris prioris Zoltani, sive is filius ipsius fuerit, sive nepos, qui Zoltan etiam nominari potuit, præfecturâ illâ donatum esse à Sancto. Porrò hîc queri potest, cui provinciæ Zoltanum illum præfectum velint Bonfinius & Turoczius. Respondeo, intelligendam videri ipsam Transilvaniam, quam Hungarico regno adjecit* Stephanus, *quamque deinde per præfectum administravit. Quippe monumenta mihi idonea ad manum non sunt, quibus ostendam, bello illo Bulgarico aliud quidpiam adjectum esse Hungariæ; imò ne Ceanum quidem inter reges Bulgariæ reperio. Hisce de causis multùm dubito, an hoc bellum à præcedenti sit aliud: nam verisimile est Bulgaros, duce Ceano, solùm venisse, ut opem ferrent principi Transilvaniæ, atque eorum exercitum cæsum esse à* Stephano: *qua eorumdem clade possessio Transilvaniæ* Stephano *fuerit asserta.*

278. *Sive autem hæc fuerit prioris belli continuatio, sive bellum distinctum; consentiunt Hungari, ingentia spolia hisce victoriis* Stephano *obtigisse, iisque Sanctum usum esse ad promovendam pietatem Christianam, & nominatim ad condecorandam Albensem basilicam. Turoczius de hisce scribit sequentia:* Ex hac itaque gaza multiplici secundus rex Stephanus plurimùm locupletatus, Albensem basilicam, quam ipse fundaverat, aureis altaribus, crucibus quoque & calicibus, indumentis etiam pontificalibus, contextis auro purissimo & lapidibus pretiosissimis ditavit; vasa quoque ministratoria & cætera utensilia, eidem basilicæ necessaria, nec non & aliis ecclesiis DEI, regali donavit largitate. Inter cætera verò dedit eidem Albensi ecclesiæ quædam donaria sempiternæ memoriæ digna, duo scilicet rationalia, quorum utrumque habebat oram, contextam septuaginta quatuor marcis auri purissimi, & lapidibus pretiosis, quæ Benedictus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex ad preces sancti Stephani regis tantæ auctoritatis privilegio insignivit, ut quicumque in celebrando Missam eis uteretur legitimè, posset Regem inungere, coronare, & gladio accingere. Et quia pecunia illius Giulæ fuit malè acquisita, ideo ipsa ecclesia frequenter est passa incendium. In eadem autem ecclesia ipsum avunculum suum cum tota familia sua absque velle compulit baptizari; sed postea honorificè tenuit sicut patrem. Regina verò Keisla, uxor sancti Regis, dictam ecclesiam aureis crucibus, fusoriis, tabulis, calicibus, gemmis, & ornamentis ultra modum ditavit. *Duo in hisce corrigenda sunt: primò quod ait de causa incendiorum ecclesiæ Albensis: unde enim nosse poterat, orta esse incendia illa, quòd pecunia Giulæ malè esset acquisita? Secundò, ne verisimile quidem est, quòd* S.

Stephano *imponit, acsi planè invitum Giulam coëgisset ad baptismum : noverat enim Sanctus inutilem fore baptismum, nisi susciperetur à volente. Itaque omnibus modis allaboraverit* Stephanus, *ut Giula fidem Catholicam & baptismum suscipere vellet, atque ita ex nolente tandem volentem fecerit.*

279. *Ranzanus pium obtentæ prædæ usum enarat his verbis :* Inter cæteras verò ecclesias, Albensem longè pluribus, & magis eximiis, potioribusque dotavit muneribus ; propterea quòd ante ejusce victoriam, in illius consecrari fecerat honorem, quam constat esse Sanctorum omnium Beatissimam. Multa præterea ex spoliis illis distribuit Christi pauperibus. Egenorum namque & pupillorum, viduarum & virginum fuit, dum vixit, consolator, patronus, adjutor, præsidium, refugium, levamen singulare. Ejusmodi hominum generis causâ deferre ipse solebat sacculos nummorum plenos, ut illos haberet in promptu, quotiens ei aliquò procedenti occurreret quispiam, cui eleemosyna erogaretur. *Dictis hisce consonat Bonfinius, qui post recitata num.* 276. *sic pergit :* Et basilicæ præsertim Albensi donativa duo dicavit, quæ rationalia nunc appellant, horum utriusque oram cernere erat, è septuaginta obryzi pondo sanè constantem, ubi lapilli latè discintillabant. Quæ quùm Benedictus Pontifex maximus spectâsset, eo donanda privilegio censuit, ut quicumque in sacris faciundis his uteretur, coronandi regis Ungariæ integram sibi potestatem inesse sentiret. Multa huic ornamenta à Gisla sunt adjecta, ut nemo hæc sine maxima admiratione spectare queat. *Pauca hîc observanda.* Rationale *est vestis episcopalis non absimilis pallio, quo utuntur metropolitani in præcipuis festivitatibus. Crediderim rationalia illa à* Stephano *donata ecclesiæ Albensi, ut iis uteretur archiepiscopus Strigoniensis in regum coronatione, quæ fiebat Albæ Regalis. Pontifex autem, qui illorum usum dicitur confirmasse rogatus à Rege, fuit haud dubiè Benedictus VIII, qui pontificatum iniit anno* 1012 : *an hic ea spectaverit dubitari potest, sed res exigui est momenti. Pondus auri, ornamentis istis impensum, etiam non parùm auxisse videtur Bonfinius, licèt aliàs nullum sit dubium, quin magnificum & verè regium fuerit hoc donum.*

280. *De structa hac, ornataque & ditata mirum in modum ecclesia, quæ erat præpositura sæcularis & sacellum regium, agit Carthuitius num.* 16. *&* 17, *eximiam sancti Regis celebrans pietatem in beatissimam Virginem MARIAM. Carthuitio ferè consentit Bonfinius de iisdem sic scribens pag.* 178 : Assiduis divam Virginem precibus exoravit, ut se suumque regnum perpetuo magna Mater patrocinio tueretur, cujus tutelæ ac potestati se Ungarosque omnes addixerat, omniaque suorum studia fortunasque dicaverat. Quin etiam illud solenne promulgavit edictum, ut omnes diem beatæ Virginis, quo inter Divos relata fuit, inter celebratissimos haberent, Dominæque diem appellarent, ac cætera ejus festa jejuniis & singulari solennitate transigerent. Hanc demum peculiarem sibi deam pientissimamque patronam in cœlo terrisque ducerent. *Commodo sensu intelligenda sunt verba scriptoris hujus, qui subinde verba mutuatur à paganis, iisque utitur in significatione impropria, aut certè inusitata in Ecclesia Catholica. Ita hîc* Dea *pro* Domina, *& infrà* numen *pro* potestate *legitur. Per diem verò,* quo inter Divos, *seu Sanctos,* relata fuit, *designat diem Assumptionis. Porrò hæc Regis pietas erga DEI Genitricem magis declarabitur ex Vita S. Gerardi martyris, de cujus ad Regem adventu agemus § sequenti.*

281. *Hîc interim subjungo fundationem laudatæ ecclesiæ, seu regii sacelli Albensis, de quo laudatus Bonfinius sic habet :* Quin etiam ut ejus numen semper Ungaris æquissimum redderet, celeberrimam in Alba regali basilicam dicavit, ubi regum corpora recondunturtur, ibique ex instituto creati reges diadema suscipiunt. Opus est mirabili sumptu, incrustationibus marmoreis reni-

renitens, ubi pavimenta teſſellata cernere eſt, magnificas columnas, aras, iconibus ac tabulis nonnullas mirum in modum exornatas, ex puriſſimo auro argentove conflatas, item ſacella regia, ac monumenta pleraque in mauſoleorum ſpeciem: præterea ſigna ſunt quædam, & tabellæ lapidibus & gemmis exſculptæ, quin & ſupra menſam Chriſti acuminata teſtudo inſano lapillorum & auri ſumptu elaborata: ne varia quidem vaſorum genera deſunt, multa cryſtallina, pleraque myrhina, onychina multa, ex porphyrite & alabaſtro complura gemmata; nonnulla, in quibus nil auro & argento vilius intueri licet: de veſtibus, ſupellectilique ſacra nil dicendum, quando cunctarum rerum mira copia, quæ divino cultui ſunt uſui.

282. Quum peculiarem hanc regum ædem eſſe juberet, tanta eam immunitate privilegioque donavit, ut hujus antiſtes nemini epiſcopo, præterquam Pontifici Romano ſubjiceretur. Quin & regibus jus eſſet expiationis & cujusvis conſecrationis tempore pro arbitratu ſuo epiſcopum optare, ac illuc ad exhibenda ſacramenta mittere. Omni baſilicam, qua potuit, liberalitate, poteſtateque donavit, præſente abſenteve rege nulli Pontifici rem ſacram ibi facere jus & fas eſſe, niſi cui rex præſulve baſilicæ demandarit, quem præpoſitum appellant. Quin etiam populus nulli decimas pontifici, præterquam huic; ſuoque collegio, pendere jubetur. Item nemo rex Ungariæ reginave inſtitui, regiisque inſignibus donari poterat, ſine præſulis hujusce præſentia. *Pauca hîc rurſum obſervanda. Primò etiamſi præfectus hujus eccleſiæ* antiſtes *&* præſul *nominetur à Bonfinio, qui ſignificationem vocum eccleſiaſticarum non rarò mutat, illum tamen non eſſe epiſcopum, ſed* præpoſitum *vocari, uti ipſe etiam Bonfinius teſtatur, & aliunde certum eſt. Laudatus jam Pazmanus apud Peterfium part. 2. pag. 276. inter præpoſituras ſæculares hanc primo loco recenſet his verbis:* Præpoſitura ſæcularis, Albæ Regalis S. MARIÆ Virginis, in Veſprimienſi diœceſi, fundata à S. Stephano rege. *Secundò, uni Romano Pontifici, non epiſcopo Veſprimienſi, licèt in hujus diœceſi ſit civitas Alba Regalis, ſubjectam fuiſſe præpoſituram, teſte Bonfinio, & Carthuitio num. 16. & 17.*

283. *Porrò Bonfinius & Turoczius ipſam quoque urbem à* S. Stephano *conditam fuiſſe ſcribunt. Prior pag. 134. ita habet:* Arpadus inter cæteros principatum obtinuit, profligatis incolis, trajecto Danubio, in monte cui Noë nomen eſt, caſtra poſuit, haud procul ab Alba, quam divus Stephanus, Ungarorum rex herclè ſanctiſſimus, & Arpadi genere natus, haud immemor ſuæ gentis, quæ ex auſpicato in hoc loco conſederat, ædificavit. *Conſonat Turoczius cap. 4. hoc modo:* Arpad cum cæteris Hungaris caſtra fixit in monte Noæ prope Albam: & ille locus eſt primus, quem Arpad ſibi elegit in Pannonia: unde civitas Alba per ſanctum regem Stephanum, qui de ipſo proceſſit, fundata eſt ibi propè. *Ranzanus ind. 1. pag. 205. Albam Regalem breviter deſcribit, refertque baſilicam nobiliſſimam ibidem à* Stephano *conditam; ſed de urbe ipſa nihil aſſerit. Quapropter, cùm etiam ſileant Carthuitius & antiquiora monumenta; rem nec affirmare auſim, nec omnino negare, cùm nihil inveniam de majori urbis antiquitate, & nihil obſtet, quo minùs Rex ſanctus eam primus exſtruere potuerit.*

§. XXVI. Miſericordia Sancti & liberalitas in pauperes: ipſius geſta cum SS. Gunthero & Gerardo, fundatumque monaſterium Beel.

DE inſigni Regis miſericordia jam aliquid ex Ranzano dictum eſt num. 279. Plura verò habet Carthuitius num. 19. & 20, quæ eximiam planè liberalitatem pauperumque curam non vulgarem luculenter declarant. Bonfinius pag. 180. eadem exponit his verbis: Unde qualis

in omnes & potissimum in pauperes & calamitosos fuerit, facilè conjici potest. Quotidianas egenis ac mendicantibus impensas exhibuit. Multas noctes transigebat insomnes, ut clandestinas miserabilibus eleemosynas erogaret, Christique fideles suâ beneficentiâ, miseriâ liberaret. Verùm illud referunt admiratione dignissimum : quadam enim nocte, cœlesti percitus instinctu, clàm sine comite è regia prodiit, distentos nummorum loculos ferens, quos miserrimo Christi popello distribueret. Quò quum venisset, stipemque viritim daret, inter petulantes rogatores mox orta seditio, Regi per contumeliam ab avidioribus plerisque barba distracta, & ne parva quidem ex parte convulsa ; ac is nequaquam ex hoc succensus, imò solido quodam gaudio agitatus, in Genitricis ædem properavit, ac mox ante aram in terram procidens, ingentes Divæ gratias egit : Regina (inquit) cœli, ac divûm magna Parens, unica Ungaricæ patrona gentis, immortales tibi gratias ago, quòd me, quem regem esse voluisti, milites tui hoc modo tractarunt, colueruntque : si has ab hostibus injurias accepissem, tuo auxilio ulciscerer. Proinde hinc futuræ felicitatis auspicia capto, neque irrita Filii tui verba scio fore, quum suis Apostolis ne minimum quidem è capite capillum periturum esse recepit. Haudquaquam casus iste pietatis officium interpellavit, imò exuberantiore posthac beneficentia usus est : qui quum ipse satis esse non posset, familiares, monachos, sacerdotes, & occultos quosdam dispensatores adjecit.

285. Cujus quidem rei Guntherus, eremita Bohemicus, gravissimus testis est, qui principis liberalitate pellectus, in Ungariam sæpe adiit, ejusque monitu cœnobium in regione, quam Beel nunc appellant, à rege ædificatum ampléque donatum, ubi Gerardum monachum, virum quidem religiosissimum, contemplativam vitam egisse fama est : quem post regis obitum ad pontificatum evectum fuisse ferunt, sed fluctuante in Pannonia Christiana fide, lapidibus obrutum, & inter Divos relatum affirmant. *Quæ de Gunthero eremita, & de Gerardo Veneto, hîc dicuntur, habet etiam Carthuitius num.* 21, *excepto tamen errore Bonfinii, qui perperam asserit, Gerardum episcopum creatum post mortem* Stephani : *nam mox videbimus ab ipso* Stephano *promotum esse ad episcopatum. Quo ferè tempore Guntherus subinde Regem invisere cœperit, utcumque conjicere possumus ex tempore conversionis ipsius, quam Annalista Saxo memorat ad annum* 1006. *hisce verbis :* Gunterus vir nobilis ac potens de Thuringia consilio Godehardi abbatis renuntians omnibus, quæ possedit, in Alatha monachus est factus. *Idem rursus ad annum* 1008 : Gunterus monachus Atahensis sancta conversatione in monasterio probatus, heremita est effectus.

286. *Altahense monasterium, ubi monachus effectus est Guntherus, in Bavaria situm est ad ripam Danubii, quæ Bohemiam respicit, non longè ab oppido Deckendorf, diciturque Altahense inferius,* vulgo Nider Altaich, *ad distinctionem alterius, quod situm est prope Straubingam. Hæc de loco, ubi monachus fuit Guntherus. De loco autem, in quo deinde vixit eremita, Wolferus scriptor coævus in Vita Guntheri apud Mabillonium seculo* 6. *part.* 1. *pag.* 482. *sic habet* : Sed DEI famulus plus appetens mala mundi perpeti, quàm laudes, . . . ; deserti loci secessum cum aliquantis sibi de Altach cohærentibus in quodam saltu Boëmico de permissione sui abbatis domini Godehardi petiit, ibique cellulam in honore sancti Joannis Baptistæ construxit, & ipsum locum RINCHNACH proprio nomine appellavit, in qua ad XXXVII annos in studio sanctæ religionis, & in summa discretione paupertatis spontaneæ cum sibi remanentibus vixit.

287. *Locus* Rinchnach *est in hodierna Bavaria versus confinia Bohemiæ, uti notatur in variis tabulis geographicis. De eo notat Mabillonius pag.* 479 : Monasterium

ſterium Rinchnac, à Gunthero conditum, Altahenſi cœnobio ſemper ſubjectum fuit, ab eoque tribus milliaribus diſtat, ut aſſerit Stengelius in Monaſteriologio Germanico. *Multa huic monaſterio dedit Henricus imperator, cujus diploma recitat Mabillonius pag.* 480: *atque ex eo intelligitur, locum fuiſſe intra limites Bavariæ, etiam quales erant eo tempore. Non rectè igitur diceret Carthuitius Guntherum veniſſe* de terra Bohemicorum, *ſi ibidem usque ad finem vitæ manſiſſet. Hac de cauſa exiſtimo, eum deinde longiùs receſſiſſe, atque in ipſam Bohemiam penetrâſſe, quemadmodum Arnoldus, monachus Ratisbonenſis coævus, cujus fragmentum ibi recitavit Mabillonius pag.* 476. *clarè dicit, penè* per tres annos *in priori illa eremo perſtitiſſe, ſubditque:* Tunc ille timens, ne frequentia populi, & gloriola ſeculi ſibi ſub ſpecie religionis quid de veris ſurriperet aut minueret bonis, fugiens inde ſeceſſit in eremum, quæ vocatur AQUILONARIS SILVA. *Ipſe etiam Wolferus ſatis innuit S. Guntherum non manſiſſe in priori eremo cum aliis usque ad obitum: nam num.* 9. *&* 10. *narrat ſolum in cellula inventum à Bredislao Bohemiæ duce, dum hic venationi intentus erat in ſilva circa urbem,* quæ Prahen dicitur. *Urbs illa deinde diruta nomen dedit provinciæ* Prahenſi, *quæ in Bohemia eſt ad confinia Bavariæ. Hæc ſufficiunt, ut intelligamus Guntherum eremitam fuiſſe in Bohemia, adeoque hac in re non erraſſe Carthuitium. Locus verò ille ulteriùs inveſtigari poterit, ubi geſta Guntheri ipſius erunt examinanda.*

288. *Jam verò primum Guntheri cum* Stephano *congreſſum ſic laudatus Wolferus apud Mabillonium pag.* 482. *enarrat:* Cúmque in auſteritate vitæ perſeveraret, & exemplo ſuo quamplures ad vitam veritatis incitaret, veluti lucerna ſuper candelabrum poſita, fama ejus bono odore reſperſa, ad aures beati Stephani regis Ungarorum, ipſius venerabilis viri cognati, emanavit, cujus animum magno dilectionis incitavit amore, ut hunc facie ad faciem videret, quem ſic de virtute in virtutem proficere frequens fama prædicaret. Unde factum eſt, ut ad ipſum nuncios dirigeret, & ut ad eum venire non recuſaret, omni ſtudio poſtularet. Vir autem Domini converſionis ſuæ non immemor, hæc ſibi minimè licere reſpondebat, quæ Rex pius poſtulabat. His Rex auditis, majoris inflammatur caritatis amore, & velut antea nuncios direxit. Sed ille ſe venire etiam ſecundò denegavit. Tertiò itaque poſt illum veluti primò, ſecundò transmittebat, & ut ipſius petitioni aſſenſum præberet, humiliter poſtulabat. Igitur ſanctus Guntherus Regis tandem victus precibus, ejus petitioni licèt invitus annuit, & accepta abbatis & fratrum benedictione, cum transmiſſis legatis pariter & ipſe ad Regem pervenit. Rex autem viſo ſancto Gunthero, gaviſus eſt, & quomodo hunc artiùs veluti juſtum & ſanctum diligebat, circa ipſum majorem diligentiam habere ſatagebat.

289. Factum eſt autem, dum horâ prandii ſanctus Guntherus menſæ Regis pariter conſediſſet, Rex ſibi pavonem aſſatum appoſuit, & ut carnibus veſceretur, intimè flagitare cœpit. Sancto autem viro ſub regulari converſatione degente, & hujusmodi cibis abſtinente, penitus contradicebat, & illicitis cibis ſe contaminari nolle aſſerebat: cujus voluntati Rex non minùs reſiſtebat, ut appoſita manducaret, non ſolùm rogando, verùm etiam præcipiendo laborabat. Quidnam facere poterat? Præcepto Regis ſe obtemperare promittebat, ſed in divino adjutorio fiduciam retinebat. Quapropter factum eſt, ut inter prandentes hic ſolito more orationi inſiſteret, caput manibus inclinaret, profuſis lacrymis, ne illicitis cibariis polluerétur, divinam clementiam implorabat. Mira res atque ſtupenda! completa DEI famulus oratione, caput de manibus elevabat, avis aſſata, menſæque ſuperpoſita, reddita vitæ priſtinæ devolabat, & ab ejus uſu gratia divina virum liberabat. Quo viſo cuncti miraculo inaudito, DEO gratias referebant

bant, nec ampliùs sancti viri voluntati resistebant. *Mirum sanè hoc factum, quod ideo fortasse parùm credibile quibusdam apparebit. At ego miraculum ipsum negare nolim, cùm & alia non minùs mira in monumentis fide dignis legantur, & nihilo difficilius sit DEO, vitam reddere avi assatæ, quàm nobis vitam conservare. Verumtamen dubito, an adjuncta omnia rectè sint exposita, cùm vix credere possim,* S. Stephanum *seriò petiisse, nedum præcepisse, ut carnes manducaret Guntherus. Malim existimare sanctum Regem, sicuti subinde aliqua faciebat, ut virtutem virorum sanctitate insignium penitus haberet perspectam, similiter hìc egisse, ut exemplum constantis abstinentiæ præsentibus præberet Guntherus. Fieri etiam potest, ut alii præsentes vehementiùs urserint Guntherum ad oblatas à Rege carnes manducandas, idque ipsi Regi perperam attribuerit Wolferus.*

290. *Porrò hic scriptor unum dumtaxat Guntheri cum* Stephano *congressum narravit, atque illum collocavit eo tempore, quo Guntherus degebat in monasterio Altahensi. Verùm Carthuitius & Bonfinius testantur, Guntherum sæpiùs ad Regem veniisse, dum in eremo degebat, atque illius hortatu* Sephanum *condidisse monasterium Beel, in quo vixit S. Gerardus postea episcopus. Vitam hujus sancti Gerardi ex Surio dedit Mabillonius sæculo 6. part. 1. à pag. 623, sed mutato stylo per Surium. Eadem Vita anno* 1511. *impressa est Cracoviæ, atque hac editione utar, quia in ea stylus non est mutatus, uti ex Ms. nostris colligo. Occasio, quâ S. Gerardus in Hungariam venit, erat iter Hierosolymitanum, quod aggressus erat, postquam aliquot annis vitam monasticam Venetiis sanctè duxerat. Hisce compendio dictis, verba biographi subnecto:* Pervenit denique ad partes Pannoniæ, quarum habenam tunc Christianissimus rex Stephanus gubernabat: quem vir DEI humilis atque supplex adiit causamque sui itineris aperiens, ampliori delectatione est ab eo receptus. Quem ubi Rex moribus atque disciplinarum documentis bonum Christi odorem fragrare intellexit, clàm dimissis suis itineris comitibus, hunc solum invitum retinuit, custodiamque adhibuit. Postquam servus Domini se solum inhærens (*fortè* mœrens) reperit, tumultum populi devitans, in eadem regione heremum, quæ vulgò Boel (Beel) vocatur, petiit, ubi per septem annos jejuniis (&) orationum exercitiis deditus, excepto Mauro monacho, solus habitavit.

291. *Hæc S. Gerardi detentio docet, quantâ diligentiâ uteretur* Stephanus, *ut viros sanctos in Hungaria detineret, aut eò pertraheret. Non crediderim tamen, Gerardum ibi detentum planè invitum; sed existimo,* Stephanum *arte usum esse, curâsseque ut socii itineris, ipso insciо, discederent, atque interim ille multis officiis urbanitatis detineretur, donec ipsos assequi non posset. Postea verò abitum illorum indicasse, ac persuasisse, ut maneret in Hungaria. Fecit haud dubiè istud Rex sanctus, ut Gerardus prædicando doceret Hungaros, at istud non statim persuadere potuit viro contemplationi addicto, & sermonis Hungarici ignaro. Itaque Gerardus, ut alio interim modo prodesset Hungaris, eremiticam vitam ibidem exorsus est, & Regi occasionem præbuit monasterium exstruendi. Inchofer adventum S. Gerardi collocat anno* 1030, *ac de eo quædam memorat, quæ non omnino consonant cum suprà dictis:* Sub finem hujus anni, *inquit*, accidit etiam regi Stephano illud in mœrore (*de morte Emerici filii*) solatii, ut Gerardus monachus, sanctitate vitæ illustris, ex Italia in Hungariam veniret... Venit is in Hungariam, non à Benedicto Papa IX. missus, ut quidam putant, ... sed devotionis gratiâ Hierosolymam petiturus, facta à suo abbate potestate, cum aliquot sociis, ac præsertim Mauro monacho, hoc anno per Hungariam iter fecit. Hic in Guntherum, de quo suprà diximus, & professione & famâ sibi notum incidit; & fortasse occasione etiam quæsita ipsum invenit, ab eodemque Regi de optima nota commendatus, ulteriùs ire non est permissus, sed exempli & prædicationis causâ detentus. Quare in mo-

na-

nasterio Beel agri Budensis, quod ad nutum Guntheri Stephanus ædificârat, & proventibus dotârat, se abdens, septem annorum spatio contemplationi rerum divinarum vacavit; non solus, ut quidam scribunt, & soli Mauro cognitus, sed cum aliis monachis, quibus id monasterium repletum erat, Gunthero præsertim, cùm adesse liceret, eis moderante.

292. *Varia hîc dicuntur, quæ nonnulla egent correctione. Primò ex septenni habitatione in eremo, aliisque Sancti gestis vivente* Stephano, *clarè colligitur, Gerardum diu ante annum* 1030. *venisse in Hungariam. Secundò verosimile non est, Gerardum egisse cum Guntbero, dum venit in Hungariam, nisi forsan Guntherus eò tunc venisset ad Regem. Tertiò nondum ædificatum erat monasterium Beel, cùm venit Gerardus; sed ejus adventus monasterio ædificando occasionem præbuit, quòd locum illum eligeret ad vitam eremiticam ducendam. Quartò verum non putem, quod ait Guntherum dicto monasterio præfuisse. Incertum quoque, an Maurus cum Gerardo ex Italia venerit, cùm in ipsa Hungaria se ei potuerit adjungere. Verùm gesta S. Gerardi exactiùs discuti poterunt ad* XXIV. *Septembris, quo colitur. Hîc solùm examino ea, quæ spectant ad* Stephanum. *Thuroczius cap.* 40. *de Gerardo ait:* Qui in Pannoniam veniens, primus in Beel vitam ducens eremiticam, tandem in Chanadiensem cathedram in episcopum est translatus. *An toto septennio solus cum Mauro vixerit Gerardus, an verò cum aliis etiam post structum monasterium, hîc non definio. At Regem struxisse monasterim in loco, aut prope locum, in quo sanctus Gerardus degebat, satis certum existimo, cùm etiam in litteris fundationis apud Peterfium pag.* 5. *dicatur:* In quo Gerardus monachus, de Venetia veniens, primus cœpit conversari. *Locum agro Budensi suprà adscribit Inchofer. Petrus Pazmanus jam antè laudatus de eodem monasterio sic habet apud Peterfium part.* 2. *pag.* 273: Bakon-Beel, S. Mauritii, in Vesprimiensi diœcesi, à S. Stephano rege fundata, circa annum Domini MXXX. *Rex ipse in litteris mox memoratis sic loquitur:* Igitur inter cætera in illo loco, qui Beel dicitur in sylva Bocon, quia divino cultu videbatur mancipari valde idoneus, sub titulo beati Mauritii Christi martyris monasterium incepi construere, quod & per DEI adjutorium consummavi: regiis quoque munificentiis, sicut potui, ditavi &c. *Litteræ datæ notantur anno* 1037; *sed fundatio longè anterior est; & forsan rectè locata circa annum* 1030, *si non collocanda sit citiùs: nam, cùm litteræ potiùs sint scriptæ ad privilegium abbatiæ dandum, quàm ad fundationem ipsam stabiliendam, ex earum epocha nequit colligi tempus abbatiæ fundatæ. Nunc, neglecto utcumque temporis ordine, qui servari exactè non potest in gestis* S. Stephani, *pergam ad alia, quæ Sanctus cum Gerardo gessit.*

§. XXVII. Alia gesta Sancti cum Gerardo, quem ad erectum episcopatum Morisenum, nunc Chanadiensem promovet: fundatum monasterium in agro Revennate.

NEc *in Vita* S. Stephani, *nec in Actis S. Gerardi exprimitur, utrùm hic Sanctus ante episcopatum rexerit monasterium Beel; licèt istud aliàs satis appareat verisimile, cùm* Stephanus *frequenter probatos in regimine monachorum ad præfecturam cathedrarum promoveret. Dicitur quidem Gerardus* ab heremo *vocatus, ut mox audiemus, sed ea expressio non obstat suspicioni de regimine monasterii, cùm inferiùs in eadem Vita legatur:* Quamvis episcopalem dignitatem nimiâ prudentiâ gubernaret, tamen heremum non deseruit: verùm juxta urbes, ad quas prædicare veniebat, cellulam sibi silvarum secretiori loco construxerat, in qua ligatus pernoctasse, multasque passiones, quæ soli DEO sunt cognitæ, sustinuisse memoratur. *Itaque, si Gerardus eremum utcumque incoluit, dum opera exercuit Apostolica;*

eam haud dubiè magis conjungere potuit cum monaſterii regimine. Hoc tamen magis diſcutiendum remitto ad diem XXIV. *Septembris, quo colitur hic ſanctus epiſcopus & martyr. Jam vero ex verbis allegatis, magisque ex allegandis, colligi videtur, Gerardum initio fuiſſe epiſcopum Apoſtolicum, prædicaſſeque in Orientali parte Hungariæ circa Tranſilvaniæ confinia, donec erectus fuerit epiſcopatus Chanadienſis, quem primus tenuit.*

294. *Audi laudatam S. Gerardi Vitam :* Interim præfatus rex Stephanus, ut robuſtiſſimus Joſue, impietatem gentium delevit, crudelesque paganorum mores ſuperavit, ac plurimorum corda ad recipienda ſanctæ fidei ſemina præparavit. Videns autem Rex regnum ſuum pacis tranquillitatem adeptum, ſervum Domini ab heremo revocavit, pontificalique infula decoratum, populo ſuo prædicare deſtinavit. Cui ſuperna pietas tantam gratiam contulit, ut eum omnes loci illius incolæ unicè amarent, & ut patrem colerent, & jam pater multorum, tamquam patriarcha Abraam haberetur. Creſcente verò fidelium numero, eccleſias DEO per ſingulas urbes fabricavit. Principalem autem eccleſiam in honorem S. Georgii, pretioſiſſimi Chriſti martyris, ad litus Moriſii fluminis fundavit; unde & Moriſcenam (Moriſenam) ſedem appellavit, quam beatus rex Stephanus dotalibus muneribus nobiliter ditavit. *Habemus hîc erectionem cathedræ Chanadienſis, quæ à flumine Moriſio dicta initio fuit* Moriſenus *epiſcopatus, indeque Gerardus ipſe vocatur* epiſcopatus Moriſenus. *Porrò cùm ſcriptor hujus Vitæ teſtetur, nomen cathedræ fluxiſſe à fluvio; non video, cur Mabillonius in annotatis ad eamdem Vitam ea de re dubitaverit :* Sedes epiſcopalis, *inquit*, olim Moriſſena dicebatur, vel à fluvio, qui nomen dat regioni, vel ab urbe Morſenes, quæ inter Canadium & Cybinium ſita eſt. *Verùm urbs* Morſenes *ſita eſt in Tranſilvania, nec adjacet Moriſio flumini, ita ut nullo modo veriſimile ſit cathedram in ea urbe fuiſſe erectam. Porrò flumen* Moriſius, *aliàs* Mariſus *Straboni, &* Marus *Tacito, Hungaris* Maros & Meriſch *Germanis dictus, ex Tranſilvania fluit in Hungariam, ubi per comitatum Chanadienſem decurrens, Chanadiumque alluens, Tibiſco miſcetur.*

295. *Quamvis porrò non dubitem, quin illa S. Georgii eccleſia Chanadii à S. Gerardo exſtructa ſit, opes ſuggerente* S. Stephano; *dubium tamen aliunde oritur, an hæc ipſa fuerit eccleſia cathedralis, ut Vitæ ſcriptor videtur dicere. Quippe Petrus Pazmanus, enumerans monaſteria Ordinis S. Benedicti, apud Peterfium part. 2. pag. 273, inter ea recenſet abbatiam* de Chanád, S. Georgii martyris, *quæ* fundata, *inquit*, ſub S. Stephano rege à S. Gerardo, primo epiſcopo Chanadienſi. *Hæc autem intelligenda videntur de eccleſia, de qua agimus. Itaque ipſis Hungaris inquirendum relinquo, an illa eccleſia fuerit cathedralis, an verò monaſtica, atque interim S. Gerardus eâdem præcipuè uteretur, donec cathedra certo loco eſſet affixa : nam ex ipſo nomine epiſcopatûs, qui Moriſenus, vivente Gerardo, dictus eſt, admodùm fit veriſimile, civitatem Chanadienſem pro certa epiſcopatûs ſede ſeriùs electam. Ceterùm* Chanadium, *aut* Chonadium, *vulgò* Chonad, *quod aliqui Latinè malunt appellare* Genadium, *caput eſt comitatûs cognominis, qui ad Orientem habet Tranſilvaniam, à Meridie comitatum Temeswarienſem, ab Occidente Tibiſcum flumen, à Septemtrione comitatum Orodienſem. Ex diſpoſitione autem epiſcopatuum Hungariæ, ſuſpicor hunc ſe extendiſſe per comitatus Temeswarienſem, Chanadienſem & forſan Orodienſem, ſeu à Tibiſco fluvio usque ad limites Tranſilvaniæ & Valachiæ, & à Danubio in Septemtrionem usque ad vicinum epiſcopatum Varadienſem. At determinatos ipſius limites nullibi invenio; neque aſſignatos alia de cauſa ex conjectura memoro, niſi ut reſpiciat lector, religionem Chriſtianam eo tempore propagatam fuiſſe usque ad poſtrema regni Hungarici loca. De tempore, quo Gerardus ad epiſcopatum promotus eſt, nihil certi poteſt ſtatui; at ex Vita ſatis colligitur,*

id

id factum esse multis annis ante mortem Stephani.

296. *Porrò laudatus Gerardus auctor fuisse* S. Stephano *traditur, ut promoveret apud Hungaros pietatem erga beatissimam Virginem DEIque Genitricem MARIAM, eamque ipse per se promovit, quantùm potuit. Accipe verba biographi, qui post relationem de structa ecclesia, mox subdit sequentia:* In qua ecclesia (*Gerardus*) ad honorem Matris Domini Salvatoris venerabilem aram erexit; ante quam thuribulum argenteum fixit, cujus ministerio duos provectæ ætatis homines adhibuit, qui jugiter ibi vigilarent, quatenus ne ad unam horam odor thimiamatis abesset: singulis quoque Sabbatis ibidem cum novem lectionibus, sicut in die Assumptionis Matris Domini, magnisque laudum præconiis, devotionis suæ Officium complebat: plus etiam misericordiæ operam dabat. Cæteris autem diebus, Matutinis atque Vesperis peractis, bis cum processione ad eamdem venire consueverat: quæ consuetudo adhuc perseverat. Porrò laudibus sanctæ DEI Genitricis se subdere tantæ humilitatis obsequio noverat: nam qualiscumque reus clàm à familiaribus sancti viri edoctus indulgentiam per nomen Christi Matris deprecabatur, audito nomine Matris misericordiæ, pater sanctus mox lacrymis perfundebatur, & velut ipse esset reus, à reo veniam postulabat. Filium quoque suum illum fore affirmabat, si eam rectè DEI Genitricem crederet. Ipsius arbitrio ab Hungarica generatione nomen Matris Christi non auditur: tantùm DOMINA resonat: si verò auditur statim flexibus genibus & demissis in terram capitibus se inclinant. Nam & Pannonia à suo sancto Stephano rege FAMILIA SANCTÆ MARIÆ appellata est. O laudanda virorum prudentia: qui hanc maris Stellam attendendo cursum vitæ suæ dirigebant, quatenus respectu exempli illius possent inter hujus seculi fluctus remigantes, tamquam scillæam voraginem, voluptatum desideria declinare portumque æternæ salutis attingere. *Deinde, interjectis non paucis aliis,* de Stephano *rursum idem auctor sic loquitur ad propositum nostrum:* Postquam beatus rex Stephanus totam Pannoniam ad veram Christi lucem convertit, eam sub patrocinio sanctæ DEI Genitricis semperque Virginis MARIÆ intitulavit; ipseque in die Assumptionis Matris Domini microcosmum (*i. e.* corpus) solvens, ad æternam requiem assumptus est. *Hactenus de eximia Sancti in Matrem DEI pietate, quæ etiamnum apud Hungaros laudabiliter perseverat.*

297. *Hieronymus Rubeus in Historia Ravennate lib.* 5. *pag.* 260. *ad annum* 963. *sic habet:* In agro Ravennati circa hæc tempora D. Petri ad Vincula templum ac domus à D. Stephano Ungarorum rege extruitur; consecratur à Gerardo Morisienſi episcopo, ac paulo pòst martyre. Adjecit Rex sanctus vectigal, quo non solùm monachi ibidem ab se constituti alerentur, sed suppeditaretur etiam victus Ungaris omnibus, religionis causâ Romam proficiscentibus. *Recitatoque fundationis diplomate, hæc subdit:* Magnus enim erat Ungarorum . . . numerus, qui quotannis Romam ad limina Apostolorum visenda osculandaque veniebant. Atque is ad avorum nostrorumque ætatem, qui eos etiam Ravennâ frequentissimos transeuntes, Ravennatesque sanctorum virorum reliquias & sacras ædes summa religione venerantes viderunt, servatus est religioso more. *Porrò multùm quidem à recta chronotaxi aberrat Rubeus, dum circa annum* 963. *conditum vult hoc monasterium à* S. Stephano, *qui necdum erat natus; de re tamen ipsa nullum relinquit dubium, cùm ipsum subjiciat sancti Regis diploma, hisce conceptum verbis:* Stephanus DEI gratiâ Ungariæ rex, venerabilibus viris, abbatibus, & conventui monasterii sancti Petri ad Vincula, quod in territorio Ravennæ situm est, & eorum successoribus in perpetuum. Quoniam illo Domino nos illuminante, qui illuminat omnem hominem venientem

in hunc mundum, præfatum monaſterium veſtrum, per adjutorium noſtrum, ad conſilium Gerardi, venerabilis epiſcopi eccleſiæ Moriſanæ, fidelis noſtri, unà cum nobili viro Romano duce Ravennæ, conſtrui fecimus, & per prædicti Gerardi manus proprias, ac auctoritate Romanæ Eccleſiæ conſecrari: idcirco nos decet illud regali munificentia honorare, ac vobis, veſtrisque poſteris providere, quòd ideo in ipſo monaſterio ſervire poſſitis, peregrinos Ungaros, ac nuncios noſtros, charitativè valeatis tractare.

298. Quapropter proprio motu, & liberalitate regali, vobis, veſtrisque ſucceſſoribus in perpetuum concedimus, & donamus, pro anima noſtra, & parentum noſtrorum, tam antecedentium quàm ſubſequentium; ut DEUS, & beatus Petrus Apoſtolus Domini, ab omni vinculo delictorum nos ſolvat; viginti quinque marchas puri argenti de camera noſtra: quas per vos, vel nuncium veſtrum recipere debeatis, propter competentes expenſas, quæ vobis, aut nuncio veſtro de eadem regali camera noſtra, pro hujusmodi itinere faciendo, cum prædictis viginti quinque, ſemper annuatim dabuntur, pro hoc anno eleemoſyna noſtra, quam vobis facimus, & in perpetuum fieri volumus, eccleſiam reparare parantis, cùm fuerit neceſſe: reſiduum ſit pro indumentis veſtris. Et nos ac ſucceſſores noſtri, veſtris ſemper erunt orationibus commendati: hoc quoque auctoritate regali ſtatuimus, & firmiter præcipimus, atque pronunciamus, quòd nec nos aliquatenus contra prædicta veniamus, nec ſucceſſores noſtri, & nullus aut camerarius, ſive conſiliarius concedere hoc ſit auſus.

299. *Annus diplomati non additur; ideoque nec tempus fundationis exactè poteſt determinari. Attamen ex epiſcopatu Gerardi facilè conjicere poſſumus, hanc fundationem collocandam eſſe poſterioribus annis vitæ* S. Stephani, *ac veriſimiliter inter annum* 1030. *&* 1038. *Hanc fundationem ex Rubeo etiam narravit Joannes Tomcus in Opere, cui titulus* Regiæ ſanctitatis Illyricanæ fœcunditas, *in* S. Stephano *pag.* 225, *ubi teſtatur, ea de re ſe monitum ab Eminentiſſimo Cardinale Franciſco Barberino, cui abbatia tunc erat commendata. Mabillonius in Annalibus tom.* 4. *pag.* 144. *ejusdem monaſterii fundationem refert, ac de eo ſubjungit:* Proceſſu temporis datum fuit Camaldulenſibus hoc monaſterium, cujus modò ſola rudera ſuperſunt. *Poſſet hîc quærere nonnemo, quis ſit ille Romanus Ravennæ dux, in litteris* Stephani *memoratus? Fateor id mihi ignotum eſſe; at diploma ipſum hac de cauſa nequit reddi ſuſpectum, cùm plures eo tempore titulo ducum gauderent Ravennæ, uti obſervavit Muratorius tom.* 4. *Antiquitatum Italiæ ad diploma quoddam donationis, anno* 896. *Ravennæ datum,* ubi memorantur varii duces ac ducatus, *quos ubi recenſuerat, ſic colligit:* Quæ omnia produnt, in exarchatu, & Ravennæ potiſſimùm, floruiſſe uno tempore duces complures . . . Immò ex monumentorum collatione deduci poſſe videtur, illuſtrem hujusmodi titulum hereditarium olim fuiſſe in nobiliſſima quapiam familia Revennate, quæ, uti ex duabus pergamenis archivi Eſtenſis intellexi, tandem defecit circa annum MCLXXX, ſublato è vivis ſine prole Johanne duce *&c. Hæc breviter, ne quis diploma ſuſpectum habeat ob memoratum ibi Romanum ducem.*

§. XXVIII. Benevolentia Regis in peregrinantes: ſtructum Hieroſolymis monaſterium: eccleſia item Conſtantinopoli; ac canonicorum collegium Romæ: an ipſe ad loca ſacra etiam ſit peregrinatus?

GLaber Rudolphus monachus Cluniacenſis Hiſtoriarum lib. 3. cap. 1, *memorata breviter converſione Hungarorum, & nuptiis* S. Stephani, *de humanitate*

nitate ac liberalitate ſancti Regis in peregrinantes Hieroſolymam ita ſcribit: Tunc temporis cœperunt penè univerſi, qui de Italia & Galliis ad ſepulchrum Domini Hieroſolymis ire cupiebant, conſuetum iter, quod erat per fretum maris, omittere, atque per hujus regionis patriam tranſitum habere. Ille verò (Stephanus) tutiſſimam omnibus conſtituit viam: excipiebat ut fratres, quoscumque videbat, dabatque illis immenſa munera. Cujus rei gratia provocata innumerabilis multitudo tam nobilium, quàm vulgi populi, Hieroſolymam abierunt. *Ademarus monachus item ſynchronus, prout editus eſt apud Labbeum. tom. 2. Bibliothecæ pag.* 182, *prædictis conſentit, hæc ſcribens*: Eo tempore (*circa annum* 1027.) Willelmus Egolismenſis comes per Bajoariam iter egit ad ſepulcrum Domini. Comitati ſunt eum Odo Bituricus princeps Dolenſis, Ricardus abbas Virdunenſis, Ricardus abbas S. Eparchii Egolismenſis & princeps ejus & conſiliarius ejus Giraldus Faneſinus & Amalfredus poſtea abbas, & magna caterva nobilium. Stephanus rex Ungriæ cum omni honore eum ſuſcepit, & muneribus ditavit.

301. *Eximia hæc ſancti Regis in peregrinantes Hieroſolymam liberalitas, quæ item elucet in iis, quæ de S. Gerardo dicta ſunt ſuprà, confirmare aut certè elucidare poteſt fundationes tres, quas Carthuitius in commodum peregrinantium factas narrat num.* 18: *& de quibus Bonfinius pag.* 180. *ſcribit ſequentia*: Item ne à divina beneficentia, quam ſibi indulgentiſſimam nactus erat, ingratitudine aliqua deſtitueretur, Hieroſolymis ſpectabile monachorum cœnobium fundavit, qui ad ſanctiſſimum Salvatoris noſtri monumentum Sacra quotidie pro publica ſalute operarentur: idque prædiis abunde donavit. Romæ quoque Stephano protomartyri ædem dicavit cum duodecim collegio ſacerdotum: item adjecit hoſpitium, ubi Ungari, qui Petri Paulique baſilicam viſerent, commodè & gratuitò excipi poſſent, utrique villas, uberrimosque proventus addixit, ne quâ rerum inopiâ laborarent. Conſtantinopoli quoque templum haudquaquam ignobile ſtatuit, pari quoque liberalitate donatum. Multa pietatis & clementiæ ſuæ monumenta reliquit: unde qualis in omnes & potiſſimùm in pauperes & calamitoſos fuerit, facilè conjici poteſt.

302. *Nulla prorſus eſt ratio, cur hiſce fundationibus fidem abrogemus. Attamen memoratus ſæpe Schwartzius pag.* 58. *facta hæc, uti incredibilia traducere nititur, atque exclamat*: Tam memoranda facinora adeone cœvis omnibus ignota, & oblivione ſepulta manere potuerunt? *Nullum eſt hoc argumentum, quo tamen ſolo nititur ſcriptor ille heterodoxus: nam alia* S. Stephani *geſta, & quidem magis memorabilia, qualia ſunt tot abbatiarum & epiſcopatuum erectio in ipſa Hungaria, eodem ferè ſilentio involuta ſunt; nec ab ullo ſcriptore ante Carthuitium memorata, niſi tribus verbis & generatim à Ditmaro. Certum nihilominus eſt & indubitatum, totam Hungariam epiſcopatibus, monaſteriis atque eccleſiis impletam eſſe à* Stephano. *Rationem iſtius ſilentii jam antè dedi, nimirum quòd Hungari ipſi Regis ſui geſta non conſcriberent, quòdque ſcriptores Germani, Galli, Itali, aliique res geſtas Hungarorum nonniſi leviter attingerent. Nulla igitur ratio idonea dari poterit, cur pro hiſce factis auctoritas non ſufficiat Carthuitii, qui ne toto quidem ſeculo iis eſt poſterior; cùm nullus ante ipſum cognitus ſit ſcriptor, ad cujus propoſitum ſpectabat referre fundationes prædictas; cùmque res ipſæ aliunde admodùm fiant veriſimiles.*

303. *Glaber lib. 3. cap. 7. hæc ſcribit*: Eo quoque tempore, id eſt anno nono poſt præfatum milleſimum, eccleſia, quæ apud Hieroſolymam ſepulchrum continebat Domini ac Salvatoris noſtri, everſa eſt funditus juſſu principis Babylonis . . . Tunc etiam beati martyris Georgii eccleſiam in Ramulo pariter ſubverterunt *&c. Eadem aliaque ſimilia refert laudatus antè Ademarus pag.* 175. *Princeps autem, cujus*

jussu hæc fiebant, erat Hakemus calipha, cui Syria æquè ac Ægyptus parebat. Causam persecutionis dolo Judæorum attribuunt Glaber & Ademarus, docentque ecclesiam sancti sepulcri deinde restitutam esse. Verùm totam hanc persecutionem exactiùs enarrat Eusebius Renaudotius in Historia patriarcharum Alexandrinorum, ubi pag. 391. *sic habet :* Eodem tempore Hakemus præceptum expediri jussit, ut Hierosolymis ecclesia Calvariæ destrueretur. . . Mandatum præterea, ut omnes ecclesiæ destruerentur, bonaque earum fisco addicerentur ; aurum, argentum, supellex, Misram deportarentur. Vetitum ne Christiani ex loco in alium migrare possent : non vendere, non emere, quæ ad vitam necessaria, ipsis licebat ; episcopi ubique comprehensi. *Post multa alia de hac persecutione pag.* 395. *rursum hæc scribit :* Sed illud præ cæteris gravissimum Christianis accidit, quòd cœtus publicos ad liturgiam & supplicationes, quæ fiebant in Dominica Palmarum, in Epiphania & aliis solennitatibus, edicto suo Hakemus prohibuerit ; tum quòd omnes ecclesias non solùm in Ægypto, sed etiam in Syria everti jusserit. Testatur Makrizius numerum earum, quæ ab anno Hegiræ CDIII. ad annum CDV, hoc est, ab anno J. C. MXII. ad MXIV, destructæ sunt, fuisse triginta millium & amplius. Omnia autem vasa sacra, cruces, thuribula, stragulas & alias vestes, ad supellectilem ecclesiarum pertinentes, ligna, æs, ferrum, reditus, possessiones aut fisco addixit, aut Muslemanis diripienda reliquit.

304. *Quamdiu duraverit illa persecutio, explicat idem scriptor pag.* 393. *his verbis :* Per annos novem Christiani summa in calamitate fuerunt, quæ etiam triennio ultimo major omnino fuit. *Relataque occasione, quâ cessavit persecutio, rursum pag.* 394 : Dirutæ fuerant ecclesiæ an. Martyrum DCCXXVII, restitutæ sunt anno DCCXXXVII, *id est, Christi* 1021. *Tunc, eodem teste ibidem, Hakemus* attulit sigillum seu litteras imperiales, quibus non modò dirutas ecclesias instaurare permittebatur, sed etiam restitui jubebantur ligna, lapides, columnæ, & omnia tandem, quæ ablata inde fuerant : agri quoque & horti ecclesiis adjuncti restituebantur per totam Ægyptum & reliquas provincias sub Hakemi imperio constitutas. *Hæc Renaudotius ex monumentis Orientalibus, asserens pag.* 399. *edicto Hakemi de restituendis ecclesiis post mortem ipsius non fuisse derogatum, pacemque Christianorum durâsse saltem usque ad annum* 1051. *Jam verò memorata illa Christianorum Orientalium calamitas, & pax subsecuta occasionem præbuerunt Occidentalibus, quâ charitatem & liberalitatem suam ostenderent.*

305. *Audi Glabrum lib.* 3. *cap.* 7. *in fine, ubi relata destructione & restitutione ecclesiæ Hierosolymitanæ, hæc subjungit :* Tunc quoque de universo terrarum orbe incredibilis hominum multitudo exultanter Hierosolymam pergentes, domui DEI restaurandæ plurima detulerunt munera. *Quis igitur non videat, nihil miri narratum esse à Carthuitio, ubi dixit ab Apostolico & liberalissimo Rege monasterium Hierosolymis ædificatum esse eo tempore, quo* incredibilis hominum multitudo *eò accurrebat, ut symbolam conferret ad loca sacra, quæ barbarus furor destruxerat, reparanda ? Quin mirum potiùs videretur, si* Stephanus, *qui peregrinantibus Hierosolymam* immensa, *ut antè vidimus, dabat* munera, *suam in reparandis ibidem locis sacris liberalitatem passus esset desiderari. Audi eumdem Glabrum de iis rursus loquentem lib.* 4. *cap.* 6 : Per idem tempus (*circa annum* 1034.) ex universo orbe tam inumerabilis multitudo cœpit confluere ad sepulchrum Salvatoris Hierosolymis, quantam nullus hominum priùs sperare poterat. Primitus enim ordo inferioris plebis : deinde verò mediocres ; posthæc permaximi quique reges, & comites ac præsules. Ad ultimum verò, quod numquam contigerat, mulieres multæ nobiles cum pauperioribus illuc perexere . . . Tunc etiam inter ceteros Robertus Normannorum dux cum ingenti multitu-

titudinæ ſuæ gentis Hieroſolymam proficiſcens, detulit ſecum plurima auri & argenti donaria, erogandi gratiâ.

306. *Hæc, aliaque de his Glaber tunc vivens; nec dubitandum, quin mira S.* Stephani *liberalitas pietatem illam multùm promoverit, quia ille tranſeuntes per Hungariam* excipiebat ut fratres, dabatque illis immenſa munera. *Si autem Robertus Normanniæ dux, qui rediens Niceæ obiit, theſauros ſuos ipſe Hieroſolymam ferebat, mirùmne videbitur, ſi Rex ſanctus, qui numero piarum fundationum omnes principes ſuperâſſe videtur, unum ibidem fundaſſe legitur monaſterium, quod & in commodum peregrinantium ſervire poterat, & certè in ſolatium Chriſtianorum Palæſtinæ? Eædem rationes etiam faciunt, ut facilè credere poſſimus Carthuitio, aſſerenti erectam à* Stephano *eccleſiam in urbe Conſtantinopolitana. Quippe, uti Ravennæ monaſterium ſtruxit in commodum Romam peregrinantium, ita hæc Conſtantinopolitana eccleſia exſtrui potuit ad uſum peregrinantium Hieroſolymam; licèt & aliam rationem fundationis Conſtantinopolitanæ mox ſim allegaturus, ubi de illa agam.*

307. *Inchofer in Annalibus fundationem Hieroſolymitanam refert ad annum* 1010, *ac de ea ſcribit ſequentia*: In his, (*qui munera Hieroſolymam deferebant*) non poſtremus Stephanus, non ſolùm munera ſacro templo regia miſit; verùm augendæ fidelium religioni ſtudens, quod ſuperiori anno deliberaverat, effectui mandavit. Itaque ſpectabile monachorum cœnobium, additâ eccleſiâ, magnifico ſumptu illic fundavit. . Eccleſia Georgio magno martyri ſacra eſt, ſive ut everſam à Saracenis ejusdem martyris in Ramulo memoriam renovaret; ſive ut eandem eccleſiam priſtino ſplendori reſtitueret. Additæ præterea domus, & hoſpitia peregrinis Hungaricæ nationis, quorum cura penes dictos monachos erat; qui Carmelitani, an Baſiliani fuerint, in medio eſt: de alterutris quidam veroſimiliter affirmant. Lego etiam, non ex Hungaria proventus illis ſubmiſſos, ſed in ea ipſa Hieroſolymorum ditione coëmptis prædiis & vineis, unde quotidiani victus copia ſuppeteret, procuratos: quod mihi quidem in illa rerum viciſſitudine difficile creditu eſt. *Citat ad marginem* manuſcripta *pro prædiis & vineis prope ipſum monaſterium coëmptis; ſed mavult credere illa fuiſſe empta in Hungaria. At locorum diſtantia facit, ut id credam difficiliùs; nec quidquam obſtat, quo minùs credamus, illa empta fuiſſe in Palæſtina.*

308. *Porrò annus aſſignatus ab Inchofero ex ſola, opinor, conjectura, minùs eſt veriſimilis, cùm* Stephanus *eo tempore magis videatur intentus fuiſſe fundandis regni ſui eccleſiis, & præſertim quia circa illud tempus cœpta eſt Hakemi perſecutio: quâ finitâ, monaſterium iſtud à* Stephano *fundatum exiſtimo, id eſt, inter annum* 1022 *&* 1038, *quo Sanctus obiit. In Ms. Mellicenſi, de quo dixi num.* 17, *ſic legitur hac de re*: Jeroſolymis etiam in monaſterio, quod conſtruxerat, monialium converſationem deſtinavit, quibus ſimili diſpoſitione neceſſaria præparavit. *Illud de monialibus non congruit cum Carthuitio, qui* monachorum cœnobium *vocat, niſi fuerit monaſterium duplex, in quo ſeparatis ædificiis monachi degerent & moniales; aut duo diverſa exſtruenda curaverit. Verùm hæc nihilo magis auſim affirmare, quàm quod aſſerit Inchofer, monaſterium illud anno* 1018. *deſtructum fuiſſe, & rurſum inſtauratum poſt* annos triginta ſeptem: *nam, ut jam dixi, non videtur ſtructum fuiſſe ante annum* 1022, *ſive monachorum fuerit, ut vult Carthuitius, atque ideo magis credo; ſive* monialium, *ut habet anonymus; ſive etiam duplex fuerit, quorum nihil affirmo ut certum.*

309. *Fundationem Conſtantinopolitanam, breviter à Carthuitio & Bonfinio aſſertam, latiùs exponit Inchofer ad annum* 1007. *hoc modo*: Alteram in urbe regia, & altera Roma, Conſtantinopoli, mirifici operis hoc eodem anno condidit eccleſiam Stephanus, rebusque omnibus neceſſariis ſtabilivit; maximè id probante Baſilio imperatore, qui Stephani amicitiam cupidè ambiebat, ac recentibus in Bulgaros victo-

riis glorioſus, religionem æmulabatur, ut ſolvendis DEI-paræ votis Athenas usque pergeret, multisque pretioſis muneribus ædem ſacram exornaret. Nec parùm ad eam amicitiam conciliandam faciebat, quòd hoc tempore, quemadmodum tradit Petrus epiſcopus Antiochenus in epiſtola ad Michaëlem Cærularium ſcripta poſt annos quadraginta ſeptem, Conſtantinopolitana eccleſia cum Romana communione conjuncta fuerit; ut non immeritò, quem Regem Baſilius Romanæ Eccleſiæ devinctiſſimum accepiſſet, ſibi quoque amicum eſſe peroptaret. In ea porrò eccleſia, Principi Apoſtolorum ſacra, natio Hungara ritu Latino miniſtrabat, certo ſacerdotum & clericorum numero definito; quem ad Regis nutum ſupplebant alii, quoties aliis, aut mori aut in patriam reverti contigiſſet. Fuit quidem ea in re præcipuus Stephani ſcopus, divini cultus propagatio; ſed etiam avebat ſuos Græcis literis eruditos Hungariam illuſtrare, non ſecus ac Latinis eos, qui Romæ operam dabant. Ex quibus, quàm multi illuſtres viri evaſerint, peculiari loco tractandum erit, ut Hungaris ſuos vendicemus cives, qui quorumdam gloriantium arte ad alienos abſtracti ſunt.

310. *Annum fundationi aſſignatum rurſus probare nequeo, cùm vix dubitare poſſim, quin res non paucis annis ſeriùs contigerit. Quod verò aſſeritur de amicitia Græci imperatoris cum* Stephano, *admodùm veriſimile eſt, cùm* Stephano *numquam cum Græcis ulla legatur interceſſiſſe diſcordia, cúmque amicitiæ illius indicium alibi legamus. Certè Dlugoſſus Hiſtoriæ Polonicæ lib. 2. col. 149. narrat, ab Emerico, filio* S. Stephani, *eccleſiæ S. Crucis in Polonia, quam cum monaſterio ad preces ipſius exſtructam aſſerit, donatam eſſe* crucem bifurcatam, portionem notabilem Dominici ligni continentem, modico argento obductam, parenti ſuo Stephano Hungarorum regi à Græcorum cæſare ex Conſtantinopoli pro magno munere transmiſſam, quam vir DEI (*Emericus*) in pectore ex Patris largitione geſtare conſueverat. *Refert donationem Inchofer eodem anno* 1007, *aitque à Baſilio imperatore hanc crucem* Stephano *miſſam. Potuit ſanè Baſilius id præſtare, cùm diu ante* Stephanum *imperaverit, & obierit anno* 1025; *ſed idem fieri potuit à Conſtantino, Baſilii fratre & collega, qui eidem usque ad annum* 1028. *Supervixit, aut ipſius ſucceſſore Romano Argyro: non enim dubitandum eſt, quin omnes illi coluerint amicitiam* S. Stephani. *Demum concordiam toto tempore regnantis* S ephani *fuiſſe inter Eccleſiam Romanam & Conſtantinopolitanam, veriſſimum eſt, idque ſatis colligitur ex dictis apud nos ante tomum* I. *Auguſti in Hiſtoria Chronologica patriarcharum Conſtantinopolitanorum à pag.* 122. *usque ad* 124; *& pluribus probari poſſet, ſi eſſet neceſſarium.*

311. *Laudatus Inchofer ad eumdem quoque annum* 1007. *differit de fundatione Romana, ſeriùs item collocanda, quantùm opinor. Ubi dixerat Hungaros peregrinos benevolè exceptos eſſe à Romanis, ſubdit ſequentia:* Quod cùm Rex ſanctus intellexiſſet, pietatem quoque ſuam deſiderari non eſt paſſus; ac ut peregrini ſuæ gentis in Urbe commodiùs manerent, & religioni ſuæ vacarent, domos & hoſpitia ejus prope baſilicam Principis Apoſtolorum exædificavit, addito oratorio, quod deinde S. Stephani HUNGARORUM, & S. Stephani MINORIS eſt appellatum; cujus tamen memoria ob fatiſcentem vetuſtate ſtructuram paulatim abolita erat, niſi circa annum milleſimum quadringenteſimum ſeptimum ſupra nonageſimum, rebus ſub Matthia rege reflorescentibus, Hungarorum aliquot peregrinorum operâ, refectis omnibus, reſtituta fuiſſet; quamquam hodie afflicta Hungariæ felicitate, & ob minùs frequentem Hungarorum concurſum, ſitum dumtaxat ſervat, vix formam & ſplendorem. Non his contentus rex Stephanus, ut regnum Hungariæ continuò haberet, quos in Urbe literis, & religione inſtructos, Chriſti cultui, propagando & ornando adhibere poſſet; ea de cauſa ſub protomartyris Stephani

phani titulo duodecim canonicorum collegium, apud quos reliqui instruerentur & alerentur, condidit, rebusque necessariis, tum ad victum, tum ad templi ornamentum stabilivit. Is locus est dictus S. Stephani IN PISCINA, qui post aliquot secula, deficientibus quacumque de causa canonicis & alumnis, in Paræciam, quæ hodie supereſt, desiit.

312. Sunt qui putent Stephanum regem id collegii instituisse eo loco, qui hodie dicitur S. Stephani IN MONTE CŒLIO, vulgo ROTUNDI, eamdemque ecclesiam vocant S. STEPHANI MINORIS, habita comparatione, non cum priori in Piscina, quâ longe major, sed cum rege Stephano, qui protomartyre junior est. Cujus tamen nomen imponi non potuit, nisi labentibus annis, postquam inter Sanctos relatus, ab Ecclesia universim coli cœpit. Verum obstat, eam ecclesiam longè ante Stephanum regem, anno videlicet supra septingentesimum circitèr septuagesimo secundo, ab Hadriano secundo (*imò* primo) Papa fuisse exstructam; quamquam verisimile sit, eam postea Stephani regis religioni concessam ad fundandum isthic nationi suæ collegium; quod non traditione magis, quàm etiam authoritate continetur. Illud certius, mutata S. Stephani Æde in Piscina, ad hanc in Monte Cœlio migrasse Hungaros, iisdemque à Nicolao quinto adjunctos fuisse Fratres Ordinis S. Pauli primi eremitæ, rebus in Hungaria turbatis profugos; ubi ad tempora usque Gregorii decimi tertii, per centum & septemdecim annos unà habitarunt, donec is conversioni infidelium & hæreticorum novis ubique collegiis prospecturus, dictum Hungarorum collegium Germanico univit, ac ut totidem alumni, quot antea canonici erant, iisdem proventibus unà alerentur, instituit; neque solùm, sed ut inter Hungaros tres dicti Ordinis eremitarum Fratres continuò numerarentur, sancivit. Floruit porrò & primum illud collegium multis annis, quoad Hungariæ regnum floreret, non paucis viris præstantibus inde emergentibus, qui in varias sedes & munera in patria assumpti, religionem & patriæ honorem egregiè tutati sunt. Verùm, ut sunt humanarum rerum vicissitudines, regno paulatim defloreſcente, canonicis quoque desideratis, in eum statum, quem diximus, res recidêre.

313. *Bartholomæus Piazza in Opere Italico, cui titulus* Opera pia di Roma, *tract.* 2. *cap.* 4. *agit de xenodochio Hungarorum prope S. Petrum, illudque credit erectum esse per* S. Stephanum. *In porta ecclesiæ hanc legi inscriptionem testatur pag.* 98 : Ecclesia Hospitalis S. Stephani regis Ungarorum. *Hanc verò in muro domus contiguæ haberi asserit*: Domus Ungarorum renovata per D. Philippum de Bodrag., ser. D. Vladislai regis proc., ex eleemosynis peregrinorum, sedente Alex. P. VI. 1497. *Hanc ipsam Hungarorum ecclesiam memorat Martinellus in Roma sacra pag.* 309. *his verbis* : Hungarorum in burgo apud S. Petrum, S. Stephano Hungarorum regi dicatum, sub cura collegii Germanici. *Hæc hospitia, quæ* S. Stephanus *in gratiam peregrinantium ad S. Petri sepulcrum erexit, cum Inchofero & Piazza existimo alia fuisse à collegio canonicorum, à quo ea obscurè distinguit Bonfinius post Carthuitium. Laudatus verò Piazza ait, ecclesiam illam hospitalem unà cum ecclesia S. Stephani in Monte Cœlio, postquam regnum Hungariæ pristinum amiserat vigorem, administratam fuisse per Hungaros Religiosos Ordinis S. Pauli primi eremitæ; atque utramque cum reditibus deinde junctam Collegio Germanico; hæc adjiciens* : Ne autem pereat memoria cultus debiti glorioſis Sanctis, Stephano protomartyri, & Stephano regi Hungariæ, de sancta Sede Apostolica tam bene meritis, eunt iidem alumni (*nationis Hungaricæ*) collegii Germanici, ad Montem Cœlium die III. Augusti, Inventionis S. Stephani, ut Officium ibidem peragant; & die XX. ejusdem mensis, qui prædicto sancto Regi sacer est, ad ipsius ecclesiam S. Petro vicinam.

214. *Idem ſcriptor de collegiata per* S. Stephanum *erecta deinde ita pergit :* Idem ſanctiſſimus Princeps aliam Romæ exſtruxit eccleſiam, quam collegiatam fecit, dedicandamque curavit eidem S. Stephano protomartyri, cui erat devotiſſimus. Hanc admodùm probabiliter omnes ſcriptores eccleſiaſtici, qui de rebus Romanis agunt, credunt eſſe eccleſiam nunc parochialem, dictam hodie S. Stephani in Piſcina. *Dicta hæc congruunt cum opinione Inchoferi, qui collegium canonicorum ex æde S. Stephani in Piſcina translatum opinatur ad montem Cœlium. Ms. Mellicenſe de hiſce ſic habet :* Et quosdam familiarium ſuorum Romam adire delegit, commendans facultates multas nimis, ut ibi in honore prothomartyris Stephani eccleſia fundari deberet : quod & ita factum eſt. Poſt hæc diviſit alia, quibus adquirerentur domus, villæ, poſſeſſiones, & cætera talia, quæ ad ſumptus miniſtrorum Eccleſiæ pertinent. *Hactenus de fundationibus* S. Stephani *in commodum ſacra loca viſentium.*

215. *Ranzanus ind.* 8. Stephanum *ipſum aliquando Romam peregrinatum eſſe affirmat, hæc ſcribens :* Agens ætatis annum tertium & triceſimum, urbem Romam petivit, ut beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli, aliorumque martyrum Chriſti, ſacras reliquias viſeret, utque maximo Pontifici exhiberet reverentiam & obedientiam, quâ jure illi erat obnoxius. *Thuroczius quoque cap.* 31. *affirmat* Stephanum *Romæ fuiſſe. Laudatus antè Piazza non ſolùm Romam, ſed etiam Conſtantinopolim & Hieroſolymam peregrinatum eſſe, refert ex traditione Hungarorum pro qua tamen non pugnat vehementer. Verùm antiquorum omnium de peregrinationibus* S. Stephani *ſilentium facit, ut pro certa habendam non exiſtimem peregrinationem Romanam, & minimè credam Conſtantinopolim & Hieroſolymam profectum eſſe* Stephanum, *quem fidei promotio regnique negotia utiliùs occupabant in Hungaria. Romana quidem peregrinatio minùs miranda eſſet, ſi conſtaret, citatos ſcriptores eam didiciſſe ex antiquis monumentis : nam Robertus Francorum rex etiam Romam profectus eſt tempore* S. Stephani : *at nolim quidpiam ut certum referre ſine idonea auctoritate.*

§. XXIX. Munera variis miſſa : cœnobium cum eccleſia in veteri Buda conditum : varia miſericordiæ opera : fundationes quædam minùs cognitæ.

MUnificentiam S. Stephani *luculenter oſtendunt relatæ jam fundationes, aliaque plurima non Hungaris tantùm, ſed etiam extraneis præſtita beneficia. Varia tamen ſuperſunt enarranda ejusdem generis, quæ huc lubet congerere, cum nequeant tempori determinato alligari. Mabillonius in Annalibus tom.* 4. *pag.* 206. *ad propoſitum noſtrum hæc memorat :* Acceſſit (*anno* 1009.) mors Johannis Papæ XIX. (*imò* XVIII,) cui cognomen erat Phaſianus . . . Ad prædictum Johannem miſſam fuiſſe puto à Stephano Hungarorum rege & Gisla ejus conjuge pretioſam caſulam, quæ modò in Mettenſi S. Arnulfi baſilica, ex dono, ut creditur, Leonis Papæ IX aſſervatur : in cujus poſteriori parte hæc verba aureis litteris, textili opere adſcripta ſunt : S. UNGRORUM R. ET GISLA DILECTA SIBI CONJUNX MITTUNT HÆC MUNERA DOMNO APLICO JOHI. Conſimile Giſelæ pallium, ad Ferdinandum cæſarem ætate noſtra de Pannoniæ inſignibus allatum, Browerus (*Annal. Trevir. tom.* 1. *pag.* 501.) memorat, cujus in fimbria Giſelæ nomen inſcriptum erat. *Monumentum hoc munificentiæ* S. Stephani *erga Romanos Pontifices ex ſola notum eſt inſcriptione ; at plura hujusmodi haud dubiè haberemus, ſi ſimilia litteris eſſent mandata. Cùm autem tres Pontifices ejusdem nominis* Stephano *regnanti convixerint, incertum eſt, cui Joanni Papæ munus fuerit miſſum.*

217. Cu-

317. *Cura ſancti Regis ſe etiam extendebat ad viros ſanctitatis fama illuſtres; quos & muneribus honorabat, & preces flagitabat. Exemplum ſuggerit Vita S. Odilonis abbatis Cluniacenſis apud nos tom.* I. *Januarii pag.* 67, *ubi relatâ Odilonis gratiâ apud aliquos principes, ſic proſequitur Vitæ ſcriptor:* Quid etiam Stephanus rex Hungrorum, ſive Sanctius rex Heſperidum populorum? Qui quamvis eum præſentialiter non viderint, tamen ad famam ſanctitatis ejus, intercurrentibus legatis & reciprocis litteris, adſtrinxerunt illum ſibi beneficiis & copioſis muneribus, commendantes ſe humiliter orationibus illius & ſuffragiis. *Si locorum diſtantia non impediverit, quo minùs Cluniacum usque legatos & munera mitteret* S. Stephanus, *facili conjectura aſſequi poſſumus, eum non minùs fuiſſe ſolicitum de aliis viris ſanctis, qui erant in locis propinquioribus, uti jam vidimus de Gunthero.*

318. *Aliud regiæ liberalitatis erga longè diſſitos ſpecimen accipe ex Chronico Caſinenſi, in quo lib.* 2. *cap.* 78. *ſequentia narrat Leo Oſtienſis:* Circa hoc tempus ſanctæ memoriæ Stephanus Ungariæ rex, qui gente ſua ad fidem Chriſti converſa, multis poſt mortem virtutibus claruit, auream crucem valde pulchram ſancto patri Benedicto direxit, multis abbatem efflagitans precibus, ut de Fratribus loci hujus aliquot ſibi ad monaſterium in illis partibus ordinandum, mittere non differret. Ad quem cùm abbas nequaquam negligens duos de prioribus hujus monaſterii Fratribus transmiſiſſet; jam eo defuncto, Salomon filius ejus, qui in regno illi ſucceſſerat, honorificè nimis eos recepit, & quinque pluvialibus optimis cum aliis non paucis donis illos remunerans, ad abbatem remiſit. *Ex ultimis colligimus hæc facta eſſe ſub finem vitæ* Stephani, *atque hunc ante mortem non depoſuiſſe deſiderium nova fundandi monaſteria. At Leo in ſucceſſore* Stephani *erravit: nam ei ſucceſſit Petrus ſororis filius, non Salomon, qui filius non erat* Stephani, *ſed Andreæ, & diu poſt regnavit. Jam verò ſi hic error obrepere potuit Leoni, non eſt, cur miremur ſimilem obrepſiſſe Carthuitio in deſignando duce Poloniæ, qui coronam petiit: nam uterque eodem vixit tempore.*

319. *Egregiam* S. Stephani *fundationem, quam morte ſua imperfectam reliquit, narrant ſcriptores Hungari, Ranzanus breviter, fuſiùs verò Thuroczius & Bonfinius. Thuroczius cap.* 31. *ſic habet:* Deinde ſanctus Rex venit in civitatem, quæ vetus Buda vocatur, unà cum filio ſuo ſancto Emerico & regina. Et cùm ibi non inveniſſet aliquod pium opus in Chriſto, in quo poſſet laudari Creator omnium, ſtatim ſanctiſſimus Rex de theſauro prædicti Kean ducis Bulgarorum & Sclavorum, quem occiderat, cœpit in medio civitatis ædificare grande cœnobium in honorem Apoſtolorum Petri & Pauli: ditando illud multis prædiis & ſimili libertate Romanæ Eccleſiæ fulciendo, in memoriam & honorem curiæ Romanæ, quam corporaliter viſitârat. Dum igitur ædificaretur, magiſtri lapicidæ de Græcia ducti erant; & ſanctiſſimus Rex cum regina ratione devotionis ibidem degebant. Regina autem cruces, tabulas & ornamenta procurabat. Quia verò illud grande opus inceptum multos annos conduxerat, ideo vivente ſancto Stephano rege illud cœnobium non potuit conſummari: ſed volente DEO poſt multum temporis ſanctiſſimus rex Ladislaus nepos ejusdem beati Stephani, illud opus conſummavit: ut ſcilicet poſſet adimplere votum proavi ſui, ſicut inferiùs pleniùs declarabitur.

320. *Bonfinius pag.* 182. *de illo cœnobio erecto hæc ſcribit:* Præterea quum ante beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum geſtum eſſe tradatur, ad Budam veterem, Germanicam quondam legionem, & Antonini ac Severi temporibus ad coërcendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem, Sycambriam nominabant, Rex & regina cum filio venerunt, ubi quum nullum veri DEI templum conſpicarentur, in quo pia ſa-

cra operarentur, exædificandum ampléque donandum continuò cœnobium cum æde censuêre, quam divo Petro Pauloque dicarunt. Artifices omnes è Græcia acciti, ut opus memorabile facerent, statuarii, ac plastici undique magna mercede conducti. Ut magis ferveret opus, Stephanus & Gysla Budæ constiterant. Verùm quum hic operi; signis, tabulis, ac ornamentis illa incumberet; neuter voti compos esse potuit. Nam quum ante mortem ipsorum perfici nequiverit tanta moles, á Ladislao tandem rege sanctissimo pronepote suo consummatur. *Hactenus illi. Porrò vetus Buda alia est ab urbe Buda, quæ deinde Hungariæ fuit metropolis: at huic est propinqua, sitaque ad Danubium Strigonium versùs, dicta Germanis* Alt-Ofen. *Porrò S. Ladislai, qui hoc opus perfecit,* Stephanus *non erat proavus, ut antè dixit Thuroczius: sed erat è posteris Michaëlis, patrui* Stephani, *atque ille erat proavus Ladislai.*

321. *De cura ecclesiarum omnium hæc præmissis adjungit Bonfinius:* Perpetuum divo Stephano institutum hoc fuisse ferunt, ter quotannis basilicas & cœnobia, quæ fundârat, revisere solitum: ad aras primùm omnes, pias preces & sacra fecisse, ut magnis Numinibus (*i. e.* Sanctis) supplicia debita exsolvere videretur: deinde singulatim templa lustrasse, ne quâ quicquam negligentiâ collaberetur; si quid vitii imminentisque ruinæ tectis & parietibus intuebatur, extemplo instaurasse: peculiares semper loculos à latere circumtulisse, ex hisque propria manu mendicantibus & egenis erogasse pecuniam: Emericum quoque regali habitu indutum, quum templa cum Patre lustraret, ante aras se continuò exuisse, ut altaria excoleret. Pari quoque studio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quàm cum Viri probitate certare, sacras vestes & ornamenta sacerdotum diligentissimè recognoscere, ut absumpta reficeret, aut lacera resarciret.

322. *Hisce consentientia habet Thuroczius cap.* 31: Consuetudo autem, *inquit*, sancti regis Stephani major ista fuit, quòd omnes ecclesias, quas ipse fundaverat, in quolibet anno ad minus tribus vicibus visitaret, & dum ad ipsas ecclesias deveniisset, primò ad omnia altaria pergebat, & singulis singulas preces effundebat. Tandem exeundo totam ecclesiam illam circuibat, & fracturas sive scissuras parietum ac tectorum perspicacibus oculis & morosè inspiciebat; & statim remeliorari procurabat: nec à loco illius civitatis aut villæ recedebat, nisi priùs vidisset renovari. Quo experto, regina Keisla, dum ad aliquas ecclesias in Hungaria deveniisset, omnes apparatus in domo Domini existentes sibi præsentari faciebat; & renovanda tam in lindone quàm bysso omni anno renovabat. Filius autem ipsorum beatus Emericus proprias vestes purpureas ante altare deponebat, pro altaribus induendis: sicut patet in ecclesiis regalibus usque modò. Pater verò sanctissimus bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti, & dum pauperes vidisset, mox ibi accedebat: & propriis manibus eis providebat. Illius ideo dextera misericors est in corpore exteriùs coram oculis Hungariæ usque in hodiernum diem.

323. *Quod hic de dextera Regis incorrupta dicitur, pluribus suo loco firmabitur. Cura verò sancti Regis de vestibus sacris abunde firmatur ex propriis ipsius legibus: nam lib.* 2. *Decretorum cap.* 34. *Rex ita statuit:* Decem villæ ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus (*alias* mansis) totidemque mancipiis dotent, equo, & jumento, sex bobus, & duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiis. Vestimenta verò & corporalia, & coopertoria rex provideat, presbyterum & libros episcopi. *Quandoquidem ornamenta sacra Rex suis sumptibus procuranda decrevit, nequaquam mirari possumus, ipsum ea frequenter inspicienda curâsse. Quòd verò id ipsa faceret regina, quòdque Rex ecclesias à se structas ipse lustraret, eximiæ illorum pietati, curæque religionem promovendi est attribuendum. Adducta verba etiam o-*

sten-

ſtendunt, Sanctum non quidem omnes eccleſias propriis ſumptibus ædificâſſe ; at curam habuiſſe, ut ubique per totum regnum exſtruerentur, atque omnibus donâſſe veſtes ſacras. Dubitandum quoque non eſt, quin multo plures Rex ipſe fundârit, quàm quarum notitia ad nos pervenit. Certè Pazmanus apud Peterſium plurima enumerat antiqua monaſteria, quorum fundator ignotus : nec pauca ex iis à Stephano *ſtructa crediderim. Inter abbatias Benedictinas unam necdum memoratam* S. Stephano *idem auctor attribuit pag.* 274. *his verbis :* Szala, S. Adriani martyris, Veſprimienſis diœceſis, à S. Stephano rege fundata. *Stephanus Damalevicius Varta in Serie archiepiſcoporum Gneſnenſium pag.* 64. *in S. Adalberto martyre ſic habet ad propoſitum noſtrum :* Audita cæde martyris, Stephanus rex Pannoniæ primus in ejus honorem templum in arce Strigonienſi condidit. *Albericus monachus in Chronico ad annum* 1010. *de eadem fundatione hæc ſcribit :* Dicunt Hungari, quòd .. Rex ... majorem eccleſiam Strigonii in honorem Adalberti inſtituit.

324. *Demum eximia Sancti miſericordia, ſuprà breviter aſſerta, & fuſiùs jam antè ex aliis ſcriptoribus memorata, ſimiliter ex ipſis ſancti Regis verbis luculenter probari poteſt. Quippe in Monitis ad filium Emericum cap.* 6. *varia inculcat, ut filio inſignem in hoſpites quosque benignitatem perſuadeat. Dubitari autem non poteſt, quin talem vellet filium, qualis ipſe erat. Audiamus igitur piiſſimi Regis verba cap.* 10, *ubi de miſericordia loquitur in hunc modum :* Oportet regem eſſe pium, miſericordem, & cæteris virtutibus imbutum & ornatum : rex enim impietate & crudelitate fœdatus, incaſſum ſibi vendicat nomen regis, quia tyrannus eſt dicendus. Ob hoc ergo, fili mi amabiliſſime, dulcedo cordis mei, ſpes futuræ ſobolis, precor, jubeo, ut per omnia & in omnibus pietate fultus, non ſolùm parentelæ & cognationi, vel principibus, ſive ducibus, ſive divitibus, ſeu vicinis & incolis ſis propitius ; verùm etiam extraneis, & cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad ſummam te ducit beatitudinem. Sis miſericors omnibus vim patientibus ſemper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum : Miſericordiam volo, & non ſacrificium.

§. XXX. Beſſorum incurſio in Tranſilvaniam, quam Rex divinitus dicitur edoctus : inſigne ſeveritatis exemplum.

SI *attentè conſideremus verba* S. Stephani *in præfatione ad filium Emericum, dubitare non poterimus, quin plura ſuſtinuerit bella, quàm ſcriptis fuêre conſignata. Hiſce enim verbis Emericum alloquitur :* Obedi, fili, mihi, puer es, ... educatusque in deliciis cunctis, totius expeditionum laboris atque diverſarum gentium incurſionis expers, in quibus ego jam ferè totam meam contrivi ætatem. *Graviora ac diuturniora Rex ſanctus hîc bella inſinuat, quàm illa fuiſſe videntur, quæ conſcripta ſunt : nam hæc omnia ſimul vix quinque aut ſex annos tenuerunt, ſi finita fuerunt tam facili negotio, quàm inſimulant verba ſcriptorum, qui illa enarrarunt. Neceſſe igitur eſt, ut dicamus, aut alia quædam prætermiſſa eſſe, aut ea ipſa, quæ nota ſunt, magis fuiſſe diuturna. De Beſſorum incurſione breviter ſcribit Carthuitius num.* 22, *atque ea ſolùm de cauſa, opinor, ut referat,* Stephanum *divinitus fuiſſe monitum de periculo ſubditorum ſuorum. Verùm, dum eos vocat* Chriſtianorum hoſtes, videlicet qui tunc Hungaris inimicabantur, Beſſos; *ſatis inſinuat eos ſæpiùs incurriſſe in Hungarorum ditiones, ſive odio Chriſtiani nominis, ſive amore prædæ, ſive utraque de cauſa. Rurſum, quæ narrat num.* 25. *de ſexaginta Beſſorum acceſſu ad Regem, utcumque innuunt, barbaræ illius gentis feritatem depreſſam fuiſſe ab Hungaris.*

326. *Accipe quæ de hiſce tradit Bonfinius pag.* 180 : Nunc ad divum Regem, *inquit*, revocetur oratio. Tantùm ſua in DEUM pietate præpolluit, ut ſub

tutela auſpiciis divinis regnum geri experientiâ declararetur. Quadam nocte in ſomniis è cœlo admonitus, continuò experrectus cubiculo exiliit. Veredarium præfectum legionis è veſtigio accitum, in Tranſſylvaniam, ulteriorem Daciæ partem, properare jubet, ut populos vicatim degentes admoneat, imperetque facultates omnes in oppida munitiſſimaque loca conferant; quum Beſſi, qui Iſtri ora accolunt, ab omni religione alieni, & Ungaricæ gentis hoſtes acerrimi, regni limitibus immineant. Vix veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona congeſſerant; ecce barbari immites adventant, agros paſſim diſcurſant, igni ferroque cuncta vaſtant, quos inveniunt, licèt perquam paucos, ſine aliquâ ſexus & ætatis ratione trucidant. Deſides tantùm aliquos invenêre, hique ſocordiæ ſuæ luêre pœnas, & niſi hoc monitu ſuis rebus ipſe proſpexiſſet, jam de Tranſſylvania fuiſſet actum. *Hæc deſumpta ſunt ex Carthuitio, & paulo liberiùs amplificata videntur, ita ut nonnulla egeant correctione, aut ſaltem non omnia pro certis haberi debeant: qualia ſunt de facultatibus ad oppida allatis, quod tam citò fieri non poterat; de promiſcua omnium cade, de aliquibus oppreſſis, & de periculo totius Tranſilvaniæ, quæ minùs certa, atque ex conjecturis nonnihil exaggerata ſunt.*

327. *Idem factum narratur latiùs in Ms. Mellicenſi, & veriſimiliter exactiùs. Quapropter eam relationem huc transfero:* Sanctâ DEI Eccleſiâ in pace collocatâ, & ex Romana auctoritate juſtè ordinatâ, gens Biſſenorum longè à fide aliena, & quaſi beluinâ ſtultitiâ carens intellectu, patriæ ejus confinia demoliri aggreſſa eſt. Rex verò illos ante dies in remotis partibus venatui inſiſtebat, ut ſaltem poſt multas curas, quibus opprimebantur, aliquantisper membra infirma relaxarentur. Cùm igitur circa mediam horam diei ſopori indulgeret, per voluntatem DEI, qui ea, quæ futura ſunt, ſpiritu viſionis ſuæ manifeſta & cognita fidelibus ſuis oſtendit, videbatur aſtantibus, præſentialiter inimicis paternè loqui, & quaſi eos terrendo præferre: Cur vana veſtra cohorte clauſtra ſanctæ Eccleſiæ irrumpere vultis? Cur gregem Paſtoris magni, & ovilia ejus deſolari veniſtis? Recedite, recedite, qui (*fortè* quia) impetravi ab Imperatore meo virum defenſorem & ducem meum, ſcilicet Martinum, qui non patiens (*fortè* patietur) morſibus veſtris paſcua juſtorum lacerari. Evigilansque alacri vultu, qui ſua proferret nuncia, adeſſe mandavit. Cui aſſiſtenti, non meæ, inquit, legationis cauſas explere poteris; ſed alius, qui fidelior inveniatur, accedat. Præſentatum verò eisdem verbis redire præcepit. Ammoto & tertio, Perge, ait, adire (*fortè* abire feſtina), feſtina properè, & mea tollens mandata, dic tribuno plebis, in ulterioribus moranti, ut provideat, viros ad pugnam eligat, & hoſtium cuneos in me bellum moventes propellat.

328. Aſcendit ille velociter, ad locum pervolavit, quod acceperat, indicavit: idemque diligenter factum eſt. Jam hoſtis propiùs aderat, jam mœnia urbis vallaverat: tam inopinata incurſio eſt. Tribunus cum copiis ſuis illum invaderet (*lege* invadit). Tunc utrimque decertatum eſt: iſti protectione DEI roborati accinguntur; illi amentiâ ſuâ obligati disjunguntur; poſtremò terga fugæ dederunt. Plures autem eorum corruerunt, plures in captivitatem ducti ſunt. Cæde peracta, is, qui venerat, ad Regem regreditur, ut nunciaret ei. Rex audito eventu belli, grates habuit Omnipotenti, qui victoriam fidelibus ſuis dedit ex inimicis. Nimirum credimus ſuperna pietate illum viſitari, qui ne circumdaretur ab inimicis, liberatorem de cœlis habere meruit, ut præcederet & cuſtodiret eum: ſicut enim DEUS Chriſtum ſuum David quondam à facie Philiſtinorum, Angelo ſuo protegente liberavit, ita & hunc de manu perſequentium eripuit, educens & reducens in ſalvationem. *Ex hac relatione colligi nequit, utrùm hæc Beſſorum*

aut

aut Byſſenorum, uti aliàs vocabantur, incurſio fuerit in Tranſilvania, an in aliis regni confiniis. Verùm clarè affirmat Bonfinius in Tranſilvaniam incurriſſe Beſſos, conſentiente Carthuitio, idque veriſimile eſſe, colligi utcumque poterit ex locis, quæ Beſſi eo tempore incolebant, de quibus mox, ubi reliqua ad illos ſpectantia huc tranſtulero.

329. *Bonfinius pag.* 184. *ad propoſitum noſtrum refert inſigne ſeveritatis exemplum, quod præbuit* S. Stephanus *occaſione prædictorum Beſſorum, quibus ille Bulgaros adjungit. De his tamen non loquitur Carthuitius, nec auctor Ms. Mellicenſis, ita ut illud de Bulgaris pro conjectura ſolùm haberi debeat. Verba Bonfinii accipe:* E Beſſis Bulgarisque, quos gravi bello domitarat, ſexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, ejus famâ ſuccenſi ad adorandum Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri & argenti copiam, cæterasque fortunas impoſuerant, ut non modò eum prærevererentur; verùm etiam inter regia ſervitia perpetuò ſe inſinuarent. Quum Pannoniæ fines attigiſſent, plerique ſceleratiſſimi tribuni cujusdam famuli, auri cupiditate tracti, ex inſidiis hos adoriuntur: multos trucidant, exanimes aliquos relinquunt; cæteris fuſis fugatisque, onuſta plauſtra diripiunt, nummatique in ſylvas ſe recipiunt. Qui ex hac Beſſorum ſocietate ſuperfuêre, ad Regem tandem perveniunt, illatas ſibi cædes & latrocinia, item peregrinationis cauſam, ex ordine referunt. Rex miſeros conſolatus, confeſtim & clàm tribunum per apparitorem cum univerſa familia ocyſſimè ad ſe venire jubet: quod niſi continuò fecerit, perduellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoctus, coactâ familiâ, opinione celeriùs advenit. Ante conſpectum Regis famulorum agmen explicat.

330. Quum malæ mentis conſcii vultu facinora proderent, quæ nuperrimè patrarant; Cur (inquit) contemptis Numinibus, & divina lege, præter jus & fas, diri graſſatores, hoſpitum ſanguine manus infeciſtis? cur in humanum genus, & in eos, qui veræ ſapientiæ cupiditate peregrè iter faciunt, tam impiè ſæviiſtis? cur viros innocentiſſimos morte mulctaſtis? Proindè ſicut in alios à vobis actum eſt, ita & vobiſcum nunc in conſpectu meo Deus aget. Mox capitales eos pronunciavit. Ad omnes regni aditus, ſingula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi juſſit, ut liberum peregrinis iter in Pannoniam quondam hoſpitabilem omnibus fore ſignificaret. Quare factum eſt, ut quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Ungaria poſthac patratum ſenſerit. Hoc enim ſeveritatis exemplo ita facinoroſorum audaciam coërcuit, ut nemo peregrinis manum injecerit. Eos verò qui læſi & ſpoliati fuerant non ſolum indemnes, verùm cumulatiſſimè donatos, & voti compotes præſtitit. *His omnibus ſatis conſonat Carthuitius, uti & Ms. Mellicenſe, quod hîc Carthuitio ita conſentit, ut nulla fere ſit differentia, niſi in ſolis vocibus. Non igitur neceſſe exiſtimo eam relationem ex Ms. huc transferre, cùm Carthuitius videri poſſit num.* 25, *ibique ſim obſervaturus in annotatis leviora illa, quæ aliter habentur in Ms.*

331. *Porrò de provincia, ex qua Beſſi, aut Byſſeni veniſſe dicuntur, in codice Mellicenſi habetur:* Partibus Bulgarorum egreſſi. *At in Carthuitio nunc legitur*, partibus Hungarorum. *Opinor legendum* Bulgarorum, *itáque in ipſo etiam Carthuitio legiſſe Bonfinium, atque ea de cauſa Beſſis adjunxiſſe Bulgaros, & quidem ſatis probabiliter, ut videbimus. Bulgari autem eo tempore Serviam habebant ſubjectam: nam apud Pagium ad annum* 1027. *num.* XI. *Chronographus Virdunenſis* Bellegradam, *aliàs* Albam Græcam *dictam, in Serviæ & Hungariæ limitibus ſitam, ait eſſe* in confinio Bulgarorum & Hungarorum. *Hæc ſimul juncta utcumque innuunt, Beſſos ſeu Byſſenos eo tempore veniſſe ex hodierna Boſnia, quæ à Conſtantino Porphirogenito cap.* 32. *de Adminiſtrando imperio vocatur* ager Boſonæ, *& pars erat Serviæ, quam tunc ſub imperio Bulgarorum fuiſ-*

ſe jam diximus. Adſtipulatur huic opinioni Bonfinius decad. 2. lib. 10. pag. 330, ubi de Beſſis, quos olim in Thracia circa montem Hæmum & Hæbrum fluvium habitaſſe conſtat, ita mentem ſuam exponit: Beſſi veteres, ut à principio diximus, fuere populi, quos Græci Beſſos ſæpe appellarunt. Hi à Bulgaris ex inferiore Myſia ejecti, in ſuperiorem ſubmigrarunt, & proximam Savo regionem incoluerunt, quam interceptâ littera Boſnam à Beſſis vocavêre. *Amicos porrò fuiſſe Beſſos & Bulgaros, aut Beſſos cum principe ſuo fuiſſe ſub imperio Bulgarorum, iis temporibus, colligi poteſt ex eodem ſcriptore decad. 2. lib. 3. pag. 209, ubi narrat bellum Beſſorum & Bulgarorum contra Salomonem Hungarorum regem, captamque à Salomone Albam Græcam, ſeu Belgradum.*

332. *Accipe quæ ibi habet de incurſu eorumdem:* Beſſi ac Bulgari, qui inferiorem Myſiam & Danubii oſtia . . . accolunt, (*imò & ſuperiorem Myſiam, & Beſſi etiam partem Pannoniæ antiquæ*) trajecto Savo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc vocant, in Syrmium inferioremque Pannoniam effuſi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt: & remenſo amne, rapinis onuſti in Bulgariam ſe recipiunt. *Hæc, quæ circa annum* 1070. *geſta ſunt, aliaque ſimilia apud Bonfinium relata, inſinuant, Beſſos illos fuiſſe Boſniæ incolas, qui prædæ cupiditate in Hungariam ſubinde incurrebant. Cùm verò hæc facta dicantur in Tranſilvania, dubitari vix poteſt, quin Beſſi, tranſitâ Serviâ Bulgaris ſubjectâ, trajectoque Danubio, per comitatum Temeſwarienſem in Tranſilvaniam ſe effuderint, ut incautos nihilque tale metuentes opprimerent, tandemque multis ditati ſpoliis in patriam regrederentur. Quo circitèr tempore irruptio illa contigerit, nullus expreſſit. Veriſimile eſt, Beſſos prædæ inhiantes ſimilia ſæpiùs tentâſſe; ſed tandem magis fuiſſe quietos, colligitur ex acceſſu illorum, de quorum injuria ſuprà egimus.*

§. XXXI. Bellum cum imperatore Conrado, & pax mirabili modo obtenta: virtutes Sancti, contemplatio & ecſtaſis.

VArii ſcriptores Germani narrant breviter bellum, quod anno 1030. *Conradus imperator* S. Stephano *intulit, quódque finem habuit ſequenti anno* 1031. *per pacem ſubſecutam. Carthuitius num.* 23. *de eodem paucis ſic agit, ut ſatis appareat, eum res bellicas exactè exponendas non ſuſcepiſſe, ſed eas ſolùm attingere, quatenus occaſionem præbent declarandi eximiam Regis ſanctitatem, aut facta quædam mirabilia, quæ ſingulari providentia protegentis DEI contigiſſe videntur. Carthuitium ſecutus eſt Bonfinius in iis, quæ propiùs ſpectant ad* Stephani *ſanctitatem, finemque bello mirabiliter impoſitum, uti verba ejus inferiùs danda oſtendent. Belli cauſam apertè Conrado attribuit idem ſcriptor, qui ſic habet pag.* 182: Vivente Henrico principe ſanctiſſimo, paribus utrimque ſtudiis pax longè latéque ſervabatur, omniaque apud Ungaros è ſententia gerebantur. Pòſt, ubi imperator ille optimus inter Divos relatus eſt, Conradus . . . cæſar deſignatus . . . . inſtitutam pacem utrique genti apprimè ſalutarem intercepit. *Poſt plura de Conrado non ſine aliquot erroribus, quos brevitatis gratiâ omittere malui quàm corrigere, primam belli cauſam ait fuiſſe, quòd Hungari ſubſidia promiſiſſent Italis, quos initio regni ſui ſubegit Conradus: aut certè quòd Conradus id crederet. Alteram verò cauſam exponit his verbis:* Plerique, defuncto Henrico concordiæ ac pacis auctore, ingenita Germanorum Ungarorumque odia diutiùs contineri nequiviſſe prodiderunt.

334. *Wippo in Vita Conradi Salici de hoc bello ſcribens, docet diſſenſionem diu viguiſſe inter Hungaros & Bavaros, culpamque Bavaris candidè adſcribit. Bavariæ præerat Henricus Conradi filius ac deinde in imperio ſucceſſor; atque inde factum, ut cum utroque res eſſet ſancto*

Regi

Regi ; & Conradus deinde universis imperii viribus Stephanum *vellet opprimere. Verùm jam antè* S. Stephanus *legato Conradi transitum negaverat per Hungariam. Accipe laudati Wipponis verba apud Pistorium pag.* 435 *:* Eodem tempore (*anno* 1027.) Werinharius Argentinæ civitatis episcopus, ab imperatore (*Conrado*) legatus Constantinopolim mittitur. Qui dum causâ orationis Hierosolymam pergere se fingeret, ... mirabiliter prohibitus est. Nam dum magnum comitatum hominum, majorem quoque mutorum animalium, equorum, boum, ovium, porcorum, multasque delicias seculares ultra modum secum educeret, perveniens in Ungariam, à rege Stephano contradicta est sibi via, quod eo tempore nulli oratorum accidit. *Hæc satis insinuant, simultates inter Conradum &* Stephanum *fuisse ab anno* 1027, *legatumque Conradi* Stephano *fuisse suspectum. At primam dissensionis causam hæc non produnt ; uti nec illa, quæ pag.* 436. *scribit in hunc modum :* Eodem tempore (*anno* 1030.) multæ dissensiones inter gentem Pannonicam & Bajoarios, culpâ tamen Bajoariorum factæ sunt ; ita ut Stephanus rex Ungarorum multas incursiones & prædas in regno Noricorum, id est, Bajoariorum faceret. Unde commotus imperator Chuonradus cum grandi exercitu super Ungaros venit.

335. *Hermannus Contractus ad annum* 1030. *breviter hæc scripsit :* Conradus imperator Stephanum Pannoniæ regem cum exercitu petit. *Eadem brevitate utitur Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Albertus Stadensis, aliique non pauci Chronicorum scriptores, quos recensere non est necesse : nec ullum reperio ex antiquis, qui veram & certam belli causam assignet. Quapropter parùm fido Joanni Aventino, qui Annalium Boicorum lib.* 5. *pag.* 314. *scribit*, Stephanum *pro uxore Gisela & filio Emerico petiisse ducatum Bavariæ, ac repulsâ irritatum Bavaris bellum intulisse. Martinus Hoffmannus in Annalibus Bambergensibus apud Ludevig tom.* 1. *Scriptorum Germanicorum col.* 59. *Aventini mentem ferè exprimit, ita scribens :* Postero anno (1028.) Conradus solennem principum conventum Ratisbonæ celebravit. Ad eum Stephanus Ungariæ rex, legatis missis, Bavariæ ducatum, Giselæ conjugi & Emerico filio hæreditarium, sibi reddi postulavit. Quod cùm Conradus fieri posse negaret, gravis inter utrumque exorta discordia, in apertum bellum erupit. *Hanc rationem belli, antiquis prorsus incognitam, Brunnerus in Annalibus Boicis part.* 2. *lib.* 5. *meritò explodit his verbis :* Aventinus cùm causam belli hujus nullam reperiret, insitam fabulam commentus, repetitum à Stephano pro Emerico filio Bojariæ regnum, quod avunculus illius, avus, proavusque tenuissent, sine teste scripsit, solita vanitate, quam etsi nihil moramur, exsufflare tamen subinde & evertere levi brachio, æquum est. *Nos igitur causam belli relinquemus incertam.*

336. *Progressum finemque belli cum Aventino rursum explicat Hoffmannus, sic prosecutus :* In id cùm Conradus omni ope ac studio incumberet, sequenti anno (1029.) cum exercitu in Ungaraniam processit, & obvia omnia gladio ac incendiis vastavit, populabundus ad Rabam usque, nemine resistente, progressus. Ea lis demum morte Emerici dirempta fuit, & Conradus imperator Stephano regi, instaurationem fœderis, quod cum Henrico imperatore affine suo fuerat, postulanti summa voluntate concessit. *Causam finiti belli mox videbimus. Interim alium etiam* S. Stephani *hostem, videlicet Bohemiæ ducem, parùm probabiliter suggerit Annalista Saxo ad annum* 1030, *scribens sequentia :* Hoc anno Bracilaus dux Boëmiæ Ungaros magna cæde prostravit, & terram eorum usque ad urbem Strigoniam devastavit. *Qui hîc* Bracilaus, *aliàs* Brzetislaus *dicitur, &* Prædislaus ; *at non ausim asserere, hæc vera esse, cùm illam ipsius contra Hungaros expeditionem alibi non inveniam. Quin potiùs fictitia videntur, nisi forsan aliquot annis seriùs contigerint : nam Prædislaus ducatum Bohemiæ adeptus non est, nisi circa an-*

num 1034, *ut habet Pagius ad illum annum num.* 16. *Ipse etiam Annalista Saxo, sibi apertè contradicens, ad annum* 1032. *adhuc meminit de decessore Prædislai Udalrico, quem* Odalricum *vocat, satisque ibidem innuit hunc anno* 1030. *fœderatum non fuisse cum Conrado, qui Udalricum* de insidiis etiam, quas ante biennium ipsi imperatori fecerat, confessum in exilium transmisit. *Illam igitur Bohemorum de Hungaris victoriam fictitiam, aut ex errore ortam, prorsus existimo.*

337. *Ne Conradum quidem multum efficere potuisse contra* Stephanum, *DEI protectione munitum, Wippo satis declarat, dum post verba num.* 334. *data sic prosequitur :* Rex autem Stephanus, minimè sufficiens adversus imperatorem, orationibus & jejuniis in universo regno suo indictis, præsidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum regnum fluviis & sylvis intrare non valens, multis tamen prædationibus (&) incendiis circa terminos regni injuriam suam satis ulciscens, reversus est, volens tempore opportuniori cœpta sua peragere. Sed filius suus rex Henricus adhuc puerulus, Eigelberto Frisingensi episcopo creditus, legatione Stephani regis pacem rogantis accepta, unico consilio principum regni, patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit ; justè & sapienter agens, qui Regem injustè injuriatum, ultrò petentem gratiam, recepit in amicitiam.

338. *Non exprimit Wippo, utrùm pax redintegrata sit eodem anno* 1030, *an sequenti. Hermanni Contracti fusius Chronicon apud Canisium omnia ad eumdem annum* 1030. *refert his verbis :* Conradus imperator, jam dudum inimicitiis cum Stephano Ungariorum rege conflatis, Pannoniam petiit, & quantum fluminibus & paludibus non obstantibus poterat, Rabam devastavit. *Per* Rabam *intelligo fluvium* Arrabonem, *Germanis* Raab *dictum, non verò Jaurinum, urbem trans idem flumem sitam, etiamsi & illa* Raab *dicatur Germanis : nam transitu fluminis verosimiliter prohibitus fuit Conradus. Porrò additur post pauca ibidem :* Pax cum Stephano rege Ungariorum redintegratur. *Verùm cùm hæc Hermanni editio, interpolationis sit suspecta, magisque fidere possimus editioni Pistorii, ubi Hermannus instauratam pacem cum plerisque aliis Chronographis affigit anno* 1031, *hunc annum præferendum censeo, nisi forsan quis omnia sic velit conciliare, ut credamus à bello cessatum, pacemque cum Henrico rege initam esse anno* 1030 ; *at sequenti eamdem concordiam stabilitam per missos à* Stephano *legatos ad Conradum, qui initam à filio pacem ratam habuerit & confirmaverit.*

339. *Quidquid verò sit de exigua hac temporis differentia, Wippo ingenuè fatetur culpam inchoati belli fuisse in Bavaris, satisque simul innuit* S. Stephanum *singulari Numinis protectione gavisum esse contra inimicum potentissimum ; atque eatenus relationibus Carthuitii & Bonfinii optimè consonat. Quod autem hi scribunt de nuntio illo, qui in castra Germanorum venit quasi missus à Conrado, quique ducibus mandata recedendi pertulit, nec Wippo habet, nec alii scriptores Germani. Verùm æquè mirabile est quod Wippo asserit, pacem ab Henrico rege puero cum* Stephano *initam esse, ignorante Conrado : atque hoc Henrici factum, quod nullo modo vocari potest in dubium, suspicionem ingerit, aut Henricum ipsum, aut alium quempiam illorum, qui Henrico fuêre pacis auctores, prædictum nuntium mittendum curâsse, sive id factum fuerit post pacem clanculùm conclusam, sive antea solo belli odio, ut pax faciliùs instaurari posset.*

340. *Accipe igitur totam rei relationem ex Bonfinio, qui corrigi deinde poterit, ubi videbitur paulò liberiùs conjecturis indulsisse :* Stephanus, *inquit*, ubi Conradum cum universis Germaniæ viribus Pannoniam irruere intellexit, Pontificum, procerumque omnium repentè concilium habendum esse censuit : quantum à Germania periculum instaret, edocuit. Habuit delectum, quàm umquam antea longè majorem : Pontifices, sacerdotes, item sacri & pro-

pha-

phani omnes pariter arma capeſſenda decernunt, quò facilior reſiſtendi copia daretur. Cum potentiſſimo hoſte rem eſſe intelligunt. Poſtquam comparato validiſſimo exercitu, caſtra habere cœpit; divinum in primis auxilium his breviter imploravit, quamvis in exorandis placandisque Numinibus die noctuque numquam ceſſare videbatur: Si placet tibi, Regina cœli, & Ungarici patrona ſoli, hoc regnum hæreditario jure tibi legatum, igni ferroque ab hoſtibus vaſtari, & plantatam nuperimè Scythicis pectoribus fidem Filii tui continuò extirpari, ne meæ (quæſo) deſidiæ, ſed numini tuo hoc tribuatur: ſi quid Regis culpâ patratum eſt, cui plebem tuam commiſiſti, ipſum (te precor) pœnas luere patiare, innocentibus parce, novam hæreditatem tuam pro ſolita benignitate tuêre. Mox effuſus in lachrymas, & divæ Genitricis numine confirmatus, in Germanos ſigna moveri jubet, quum numquam fidelibus pia Numina deſint. Res non tam commemoratione, quàm admiratione digniſſima, pridie ejus diei, quo in hoſtium conſpectum futurus erat, accidiſſe dicitur. Teſſerarius namque per omnia militum contubernia & tentoria quidam diſcurrit, qui imperatoris edicto Germanum quemque ſolutis caſtris domum repetere jubet.

341. In ſequenti nocte lucem Conradus ſoluta caſtra comperit, videt domum quemque feſtinare. Rei novitate percitus cauſam diſquirit: omnes uno ore referunt, teſſerarii voce, miſſione donatos. Accitis teſſerariis, neminem invenit, qui miſſionis edictum circumtulerit. Mox Conrado Stephani ſanctitas explorata ſuccurit, cujus gratiâ cœleſtium internuncium ſub teſſerarii ſpecie, caſtra ſolviſſe reputavit, ne ſancti Regi populus oppugnaretur, ne qua inter ſeniores, junioresque Chriſtianos ſeditio defectione ſuboriretur. Approbavit divinæ miſſionis edictum imperator, inſtauratâque pace in Germaniam ſe recepit, cum graviſſima aſſeveratione pollicitus, ſe Pannoniis, quos ſub divina tutela eſſe intelligebat, perpetuò manus abſtenturum. Rex autem è veſtigio quum divæ Genitricis patrocinium laboranti ſibi, ſuæque Ungariæ adfuiſſe conſpexit, humi proſtratus, clementiſſimo Numini gratias egit, & per cunctas aras Pannonicæ Deæ (*i. e.* Patronæ) ſacra fieri paſſim edixit. *Ita narrat diſceſſum Germanorum Bonfinius, acſi diſceſſiſſent, præſente in caſtris Conrado. At veriſimilius eſt, id contigiſſe, eo abſente, non per teſſerarium per caſtra diſcurrentem; ſed per nuntium aliunde in caſtra profectum, acſi miſſus eſſet à Conrado. Nuntiusne ille humana fraude ſubornatus fuerit, an ſolâ DEI providentiâ eò directus, in medio relinquam. Hac de cauſa etiam incertum eſt, an hîc aliquid humanâ induſtriâ majus agnoverit Conradus, ideoque finem bello impoſuerit, licèt Hungari iſtud crediderint, & non prorſus immerito ob eximiam* Stephani *ſanctitatem, ſingularemque DEI protectionem, quam in aliis quoque caſibus expertus eſt Sanctus. Bailletus ad 2. Septembris in* Stephano *ſcribit, Conradi juſſu Germanos tam celeriter receſſiſſe, ut fugere viderentur. Potuit ſanè contingere, ut Conradi exercitus velitationibus, inopiâque cibariorum non exigua pateretur detrimenta ante flumen Arrabonem, eaque de cauſa creſcentem Hungarorum exercitum operiri non ſit auſus; at nolim ſine teſte aſſerere, quod nec Hungari tradiderunt nec Germani, neque id tam fidenter affirmaſſet Bailletus, ſed ſolùm dediſſet pro conjectura incerta, ſi preſsè ſequi voluiſſet monumenta antiqua.*

342. *Poſt relatum id bellum Carthuitius num.* 24. *de virtutibus ſancti Regis, ac præſertim de perpetua orandi contemplandique conſuetudine memorat aliqua. Eadem Bonfinius pag.* 183. *expreſſit his verbis:* Deinde eò ardentiùs pro explorata divinæ clementiæ gratia, in DEI charitate permanſit: quem in partiendo tempore, tali uſum inſtituto fuiſſe ferunt, interdiu dicendo juri, ac regalibus officiis & negotiis incumbere, noctes ferè inſomnes ducere, in divina contemplatione verſari, cum aſ-

fiduis lacrymis pro publica & privata salute supplicare, piis precibus æquiora Numina reddere, in divinam quandoque contemplationem usque adeo rapi, ut humo subtractus, in aëre pendêre videretur : nam quum in remotam quandam basilicam secessisset (*imò cùm longè abesset ab omni ecclesia, ut habet Carthuitius num.* 25.) Numinis exorandi causâ, distentis circùm tentoriis noctem transegit : quâ quidem intempestâ, quum in tabernacula ad contemplandum suscitaretur, usque adeo in Divinitatis contemplatione correptus est, ut corpus evectam in aëra mentem subsequeretur.

343. Quin & tabernaculum, ne vehementissimam contemplationem interciperet, corpusve inhiberet, ne cum animo in aëra raperetur, ipsum quoque simul tractum, in aëre diu pependisse tradunt. Quum patefactum cuidam sancto viro miraculum intellexisset, mox eum admonuit pariter, & interminatus est, ne quid de hac re, se vivente, proderet. Fama tamen Regiæ sanctitatis ea latè diffusa vagabatur, ut è remotissimis multi oris ad venerandum Hominem planè confluerent. *Hæc similiaque plura, quæ variis locis de eximiis* Stephani *virtutibus commemoravimus, non videbuntur incredibilia viris prudentibus, qui sanctissima ejusdem Regis Monita,* § 33. *danda, attentè perlegerint ; simulque consideraverint, quanta sit DEI liberalitas in illos, qui eum puro sinceroque amore unicè quærunt & diligunt. Verumtamen Bonfinius, cùm suprà dicit, corpus Sancti raptum esse in aëra, malè intellexit Carthuitium, qui id non asseruit, sed de solo papilione in aëre suspenso locutus est ; ideoque ejus relatio eatenus necessariò est corrigenda.*

§. XXXII. An Emerico filio uxorem dederit ? An regnum eidem abdicare cogitaverit ? mors sancti Emerici ; an morbus, quo triennio laboravit Rex, ex morte filii contractus ?

Quamquam verisimile non est, nec ulla auctoritate probari potest, pacem inter Stephanum *& Conradum coaluisse per mortem Emerici, qui* S. Stephano *solus è filiis supererat, mors tamen illius principis non diu pòst videtur subsecuta. Hoc igitur loco expedienda sunt de Emerico reliqua omnia, quæ simul spectant ad patrem* Stephanum : *nam alia illius gesta suo loco discutientur. Antè laudata Emerici Vita ad propositum nostrum habet hæc verba :* Dum ex paterna dispositione virgo nobilis, utpote orta de regali prosapia, beato Emerico desponsata esset *&c. Addit Vita, Emericum cum sponsa sua virginitatem servâsse, votumque castitatis nuncupâsse. Vitam hanc, opinor, secutus est Bonfinius, qui eadem de Emerico narrat, relatoque virginitatis voto, quod nemini revelaverat, de conjugio ipsius sic scribit pag.* 178 : Post hæc Pater, ut publicæ saluti de successore consuleret, Emericum parandis liberis haud intempestivum, digno conjugio obligandum esse censuit, ratus neminem regno commodiorem futurum, si viveret : sin minus, sanctissimam hinc prolem sperari posse, & regendis Ungaris accommodatissimam. Quare excellentissimam formâ & virtute virginem, ac regali genere natam, huic desponsat Pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus idemque optimus Pannoniæ regno successor desit. Quamvis hoc haud facilè efficere potuit, quando non fine multis eò precibus filium redegerat ; ipsum tamen obtemperantissimum, & decenti conjugio jam obstrictum, numquam cum uxore rem patrâsse, sed majorem (si dici potest) quàm antea, castitatem servâsse comperit.

345. *Ea-*

345. *Eadem quoque de conjugio & virginitate Emerici asserit Dlugossus in Historia Polonica ad annum* 1006, *& rursus ad annum* 1022. *Quin & Joannes Tomcus in Emerico post datam Vitam ex Surio hæc subjicit :* Uxorem S. Emerici filiam Crescimiri regis Dalmatiæ fuisse, Dalmatica monumenta testantur, eamdemque virginitatem ad extremum usque vitæ professam. *Porrò virginitas hæc in conjugio servata aliunde satis est credibilis & verisimilis ob recentissimum exemplum S. Henrici imperatoris, qui avunculus erat Emerici : nam Henricus servatam cum S. Cunigunde virginitatem ante mortem indicaverat, defunctusque erat anno* 1024, *quo nuptiis verisimiliter necdum illigatus erat Emericus. Nonnihil tamen scrupuli oritur tum ex silentio Carthuitii, tum ex voto virginitatis jam ante nuptias nuncupato, si omnia exactè narrantur in Vita. Verùm Carthuitius rem omittere potuit, quia potiùs ad Emericum spectabat quàm ad* Stephanum : *& Rex paterna auctoritate irritum facere poterat filii votum, quod verisimiliter ante pubertatem erat emissum. Filius contrà, etiamsi obligatione voti solutus esset auctoritate Patris, eique paruisset ducendo uxorem, poterat nihilominus, modò sponsam ad consensum pertraheret, eidem virginitatis servandæ proposito insistere, atque avunculi sui S. Henrici exemplum imitari. Nihil igitur obstat, quò minùs veræ esse possint nuptiæ Emerici, de quibus in ipsius Vita latiùs agi poterit.*

346. *Laudatus Dlugossus ad annum* 1022. *scribit*, Stephanum *cogitâsse de regni administratione in filium transferenda. Ranzanus hac de re habet sequentia ind.* 8 : Fuit enim excellens (*Emericus*) ea vitæ integritate ac sanctitate, ut in omni virtutum genere esset parenti simillimus. Eam ob rem beatus Stephanus ea ipsum charitate complectebatur, ut nihil suprà facilè dici posset. Decreverat religiosissimus Rex abdicare se regno, seque separare ab hominum frequentia, quo divinarum rerum meditationi posset inservire liberiùs. Regni verò curas Emerico demandare instituerat : cæterùm dum talia secum mente volutat, divino consilio aliter decernitur. Repentè namque Emericus in adversam incidit valetudinem, eaque paucis pòst diebus correptus moritur, piè planè, ut credere par est de viro, qui vitam transegerat sanctissimè. *Thuroczius cap.* 33. *eadem tradit his verbis :* Postquam autem magnificavit dominus misericordiam suam cum beato rege Stephano, vertendo dorsa regum in fugam à facie gladi ejus, & dominio ejus principatus atque potestates subjiciendo omnium exterarum nationum circumadjacentium ; deliberavit sanctus rex Stephanus, & firmiter statuit, ut omnibus pompis mundanæ gloriæ calcatis : & temporalis regni diademate depositio, solius DEI servitio semetipsum manciparet : & ab exterioribus curis expeditus, contemplativam vitam & tranquillam pacem perageret. Coronam verò regiæ celsitudinis filio suo duci Emerico, sanctissimis moribus divinitus instructo, se daturum disposuit. Erat enim beatus Emericus in primævo adolescentiæ flore supra communem naturam hominum divino munere sublimatus ; justitiâ, prudentiâ, fortitudine, temperantiâ, sapientiâ, scientiâ, mansuetudine, misericordiâ, benignitate, largitate, humilitate & patientiâ armatus ; cæterisque Catholicis atque politicis virtutibus adornatus ; similiter ut sanctus Stephanus pater ejus. Cùm itaque sanctissimus Pater sanctissimo filio curam administrationis, & gubernandi regni solicitudinem intenderet committere ; beatus dux Emericus propria morte præventus est. *Hactenus illi : verùm cùm nihil de hac Regis cogitatione habeat Carthuitius, ac ne Bonfinius quidem ; illud desiderium abdicandi se regno, (licèt incredibile non sit nec improbabile ob morbos, quibus Rex sanctissimus affligebatur) ut planè certum affirmare nolim.*

347. *Minùs etiam certum, minúsque probabile est, quod iidem scriptores asseruerunt de morbo* S. Stephani, *aut potiùs de morbi causa, quam divinando sic expressit laudatus Thuroczius :* Flevit autem

tem eum sanctus rex Stephanus & universa Hungaria inconsolabiliter planctu magno valde. Tanta verò doloris acerbitate sanctus rex Stephanus exacerbatus in gravissimam incidit infirmitatem. Et post multos dies vix qualemcumque vitæ reparationem recepit: sed pristinæ sanitati numquam planè potuit restitui. Nam & pedum doloribus urgebatur, & tristitiâ ac gemitibus afficiebatur; præsertim propterea, quia nullus videbatur de consanguineis ejus idoneus ad hoc, ut eo mortuo regnum in fide Christi conservaret. Pronior enim erat gens Hungarica ritui paganico inclinari, quàm fidei Christianæ. *Consonat ferè Ranzanus, ita scribens:* Ejus (*Emerici*) obitum adeo molestè Rex tulit, ut morbum & ipse contraxerit quàm gravissimum, ex quo perdiu, ac non sine vitæ maximo periculo, laboravit. Doloris causa erat, quòd animadvertebat, è suis inveniri posse neminem, cui amplissimi regni sui administratio demandaretur. Maximè autem eo angebatur, quòd non occurrebat ei via, quâ nanciscereturhominem quempiam, à quo Christianus cultus, nuper susceptus ab Hungaris, pertinaci opera conservaretur. Sed placuit immortali DEO, ut Regem ipsum sineret tantisper vivere, ac regnum tenere, dum novelli Christiani fide, quam acceperant, satis confirmarentur: quamdiu tamen fuit in vita, multiplicibus morbis vexatus est.

348. *Bonfinius pag.* 184. *de hisce conjecturas suas sic exposuit:* Paucis pòst annis, quando virtus adversitate perficitur, & quos DEUS diligit, corrigit (ut ajunt) & castigat; quum magno Rex dolore torqueretur, quòd Emerico orbatus, nemo sibi nepos & cognatus erat, cui regnum & Ungaricæ fidei conservationem tutò committeret, quumque intelligeret Scythicam gentem, intermissâ divini cultus fideique custodiâ, in pristinam insipientiam continuò recasuram, varios ex hoc morbos subire coactus est. Emericum ab anno salutis trigesimo primo supra millesimm, extinctum aliqui scripsêre. Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset. *In hisce relationibus vera falsis mixta videntur, aut saltem certa incertis, & non pauca idcirco corrigenda. Primò satis certum est, Sanctum variis ac diuturnis morbis laborâsse; at falsum videtur, primam morborum causam ortam esse ex dolore de obitu Emerici: nam jam ante illius obitum triennali laboravit infirmitate, quæ certò ex illa causa oriri non poterat. Audiamus de his Carthuitium, qui circa illud tempus vivere cæpit. Hic num.* 26. *ait Regem triennio ægrotâsse; ac deinde ad obitum filiorum sic pergit:* Postquam inde propitiationis DEI medicamine convaluit, tamen judicio æterni per secreti consilii quamdam examinationem in filiorum suorum obitu sibi sensit immittere verbera, quos in ipsis infantiæ gradibus, infantes qui dedit, abstulit. De quorum morte mœstitiam obortam Genitor propter amorem filii superstitis, bonæ indolis pueri Emerici compescuit *&c. Hæc verba primum illum Regis morbum non modò præponunt Emerici morti, sed etiam aliorum filiorum, ita ut diu antè videatur contigisse; certumque sit hunc morbum non esse ortum ex dolore de morte filii.*

349. *Secundò indubitatum quoque est, Regem graviter doluisse de obitu filii sui, & non immeritò; neque ulla etiam est ratio, cur obitum illum removeamus ab anno* 1031, *cui eum affigunt Carthuitius & Bonfinius. At falsum apparet, aut certè verisimile non est, ex illo dolore morbum ortum esse, quo deinceps usque ad mortem Sanctus sic laboraverit, ut numquam integrè convaluerit. Dolorem eumque gravem testatur Carthuitius num.* 27; *sed statim etiam subjungit, dolorem hunc non fuisse diuturnum, Regemque*, deposito mœrore, *se totum dedisse operibus piis, quibus & religionem promoveret, & cuicumque hominum generi liberaliter subveniret. Morbum verò postremum post alia non pauca commemorat, atque asserit quidem gravem fuisse ac diuturnum; at nullo modo innuit, eum toto laborâsse*

septen-

ſeptennio, quod interceſſit inter mortem Emerici & Stephani. Non ſolus autem Carthuitius tam diuturno gravique dolori, ex quo morbus fuiſſet contractus, adverſatur; ſed etiam Vita S. Emerici, quæ docet dolorem brevi pulſum fuiſſe, ſubſecutis poſt obitum Emerici miraculis, de quibus ſic habet: Et quoniam neceſſaria ſunt miracula, ubi humana imbecillitas tarda eſt ad credendum, tot ac tantis virtutum ſignis dies obitus ſui triceſima coruſcavit, ut omnibus in regia urbe, ubi ſanctum ejus corpus humatum eſt, commorantibus non dies mœroris, ſed gaudii eſſet, cùm nec ipſum Patrem mœror ob mortem filii angeret; ſed eum ob coronam vitæ æternæ filio indubitanter collatam lætitia plena perfunderet. *Ceterùm quod aſſerunt, Regem doluiſſe, quia non ſatis videbat, cui ſtabilitam in regno religionem tutò commitere poſſet, admodùm veriſimile eſt: nam diligentem ipſius curam, ut religio poſt obitum ſuum florere pergeret, magis declarabunt dicenda inferiùs.*

§. XXXIII. Monita, quibus Stephanus filium Emericum inſtruxit, ut regnum rectè piéque adminiſtraret.

Quamquam incertum eſſe dixi, an S. Stephanus *ſe regno abdicare voluerit in gratiam filii Emerici: id tamen certum eſt, eum filio ſuo regnum deſtinâſſe, ac nihil prætermiſiſſe, quo eum erudiret ad rectam piamque ejusdem regni adminiſtrationem. Documenta filio data, quæ breviſſimo compendio commemoravit Carthuitius num.* 26, *luculentum piæ illius curæ præbent teſtimonium; ſimulque oſtendunt, qualis fuerit* Stephanus *ipſe, cùm veriſimile non ſit, illum neglexiſſe ea, quæ filio diligenter inculcavit. Monita illa à variis edita ſunt, atque apud Werbœczium quidem in Opere tripartito tom.* 2. *à pag.* 1. *ſub hoc titulo:* Sancti Stephani primi regis Ungariæ decretorum liber primus ad ſanctum Emericum ducem. *Accenſentur enim decretis ſeu legibus regni Hungariæ, quamvis propriè leges non ſint, ſed monita regibus data ad regnum præclarè adminiſtrandum. Illa autem huc transferam ex editione memorata, prout diviſa ſunt in præfationem & decem capita; lectionesque variantes interſeram ex editione Joannis Sambuci, qui eadem dedit poſt Bonfinii aliorumque opera. Si quæ vero obſcuriora videbuntur, poſt ſingula capita breviter explicare conabor.* PRÆFATIO, in qua Rex hortatur ducem ad capeſſenda paterna monita & præcepta. *Hic præfationis titulus apud Sambucum omittitur, & certò non eſt* S. Stephani; *omiſſa ibidem ſimiliter invocatio ſanctiſſimæ Trinitatis, quæ veriſimiliter Regis eſt, cujus verba ſequuntur:* In nomine ſanctæ Trinitatis & individuæ unitatis. Cùm cuncta DEI nutu condita, ſuaque evidentiſſima præordinatione diſpoſita, tam in amplitudine cœli, quàm in iſtis ampliſſimis (*al.* aptiſſimis) terrarum climatibus, ratione intelligentiæ funditus ſentiam vigere, atque ſubſiſtere: cúmque affatim univerſa hujus vitæ utilitati dignitatique gratiâ DEI conceſſa, ſcilicet regna, conſulatus, ducatus, comitatus, pontificatus, cæterasque dignitates, partim divinis præceptis atque inſtitutis, partim legalibus, partim juridicis, (*al.* juridicialibus ſive jurisdictionibus) partim civilibus, ac nobiliorum ætatéque provectorum conſiliis, ſuaſionibus, regi, defendi, dividi, coadunari videam: & cùm omnes ordines ubique terrarum, cujuscumque ſint dignitatis, non ſolùm ſatellitibus, amicis, ſervis, præcipere, conſulere, (*al.* conciliari ſive conſulere), ſuadere, ſed etiam filiis pro certo ſciam: tunc me non piget (*al.* ne pigeat), fili amabiliſſime, hac vita comite tibi documenta, præcepta, conſilia & ſuaſiones parare (*al.* proponere), quibus tuæ vitæ mores, tibique ſubjectorum exornes, quando, ſumma concedente Potentia, poſt me regnabis.

351. Te autem ſtudiosè, adhibitâ audientiâ, Patris præcepta, juxta di-

vinæ ſapientiæ ſuaſum, condecet obſervare, dicentis per os Salomonis: Audi, fili mi, patris tui diſciplinam, & ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, & multiplicentur tibi anni vitæ tuæ. Ex hac ergo ſententia animadvertere poteris, ſi ea, quæ paterna pietate tibi præcipio, contempſeris (quod abſit) quòd ampliùs (*al.* quòd jam ampliùs) amicus DEI & hominum non eris. Audi verò inobedientium (*al.* *mendosè* inobedientiam) prævaricatorum præcepti caſum & præcipitium. Adam quidem, quem Dominus conditor totiusque creaturæ plaſmator, ad ſuam formavit ſimilitudinem, eumque univerſalis fecit hæredem dignitatis, vinculum fregit præceptorum, ſtatimque dignitatum ſublimitatem, ac manſionem paradiſi perdidit. Antiquus quoque populus à DEO electus & dilectus, quia legamina (*al.* ligamina) mandatorum, digitis DEI condita, disjecit; idcirco diverſis interiit modis: partem quidem terra deglutivit, partem quoque exterminator mortificavit, & pars invicem ſe interfecit. Filius quoque Salomonis, abjiciens pacifica verba patris, ac ſuperbiâ elatus, minatus eſt populo percuſſiones frameæ pro maſtigiis patris (*al.* patris *omittitur*), idcirco multa mala paſſus eſt in regno, & ad ultimum dejectus eſt. Hoc tibi ne accidat, obedi, fili, mihi. Puer es, delitiarum (*al.* divitiarum) vernula, pulvinaris accola, fotus educatusque in deliciis cunctis, expeditionum, laboris (*al.* totius expeditionum laboris), atque diverſarum gentium incurſionis expers, in quibus ego jam ferè totam meam contrivi ætatem. Jam tempus adeſt, in quo tibi non ſemper pulvinarium mollities (*al.* pulvinar mollitiei), quæ te hebetem & delicatum reddant, adhibendæ ſunt, quod eſt diſſipatio virtutum & vitiorum fomentum, atque contemptio mandatorum: ſed interdum aſperitas tribuenda eſt, quæ tuam intelligentiam ad ea, quæ præcipio, reddant attentam. His itaque præfatis, redeamus ad propoſitum.

Poſt hanc præfationem Monita ſequuntur, ab ipſo Sancto in decem diviſa capita, quorum titulos index exhibebit

352. Cap. 1. Quoniam ad regalis dignitatis ordinem non oportet niſi fideles, & Catholica fide imbutos accedere; idcirco ſanctæ fidei in noſtris mandatis primum damus locum. Imprimis præcipio, conſulo, ſuadeo, fili chariſſime, ſi regalem cupis honeſtare coronam (*al.* curiam), ut fidem Catholicam & Apoſtolicam, tali diligentia & cuſtodia conſerves, ut omnibus tibi à DEO ſubjectis exemplum præbeas, cunctique eccleſiaſtici viri (*al.* filii) meritò te verum Chriſtianæ profeſſionis nominent virum, ſine qua, pro certo ſcias, Chriſtianus non dicêris, vel Eccleſiæ filius. Qui enim falsè credunt, vel fidem in bonis non implent & ornant operibus (quia fides ſine opere moritur) nec hîc honeſtè regnant, nec in æterno regno vel corona participant (*al.* participantur). Si verò ſcutum (*al.* ſtatum) retines fidei, habes etiam galeam ſalutis. His quidem armamentis contra inviſibiles & viſibiles legitimè dimicare poteris inimicos. Nam ait Apoſtolus Non coronabitur, niſi qui legitimè certaverit. Fides ergo, de qua loquor, hæc eſt: ut Patrem DEUM omnipotentem, factorem totius creaturæ (*al.* facturæ), & unigenitum ejus Filium, Dominum noſtrum JESUM, de MARIA Virgine, Angelo annunciante, natum, & pro totius mundi ſalute in crucis patibulo paſſum, & Spiritum ſanctum, qui per Prophetas & Apoſtolos & Evangeliſtas locutus eſt, unam DEItatem perfectam, indiſſolubilem, incontaminatam eſſe firmiter credas, & ſine omni ambiguitate teneas. Hæc eſt fides Catholica, quam (ſicut (*al.* ſic) Athanaſius dicit) niſi quis fideliter firmiterque crediderit, ſalvus eſſe non poterit. Si aliquando infra tuam inveniantur potentiam (quod abſit) qui hanc collationem Sanctæ Trinitatis dividere, vel minuere, ſive augere conabuntur (*al.* conantur), hos ipſos ſcias eſſe hæreſiarchæ ſervos, &

non

non ſanctæ Eccleſiæ filios. Tales verò nec nutrias, nec defendas, ne tu etiam videaris amicus & fautor (*al.* inimicus & ultor). Hujusmodi enim viri, ſanctæ fidei filios omnino reddunt morboſos, & iſtam novellam ſanctæ Eccleſiæ plebem miſerabiliter deſtruunt, ac etiam diſſipabunt. Hoc ne fiat, principaliter cura. *Diſputant nunc eruditi, an Symbolum, quod ſuprà laudatur nomine S. Athanaſii, ab hoc ſancto Patre ſit compoſitum. At ea diſputatio necdum nata erat* S. Stephani *tempore.*

353. Cap. II. In regali quidem palatio poſt fidem Eccleſia ſecundum tenet locum, à Capite noſtro, ſcilicet Chriſto, priùs ſeminata; deinde per ejus membra, utique Apoſtolos, ſanctosque Patres transplantata, & firmiter ædificata, atque per totum orbem diffuſa. Et quamvis ſemper novam pariat (*al.* habeat) prolem, in certis tamen locis quaſi antiqua habetur. Hæc autem, fili chariſſime, in noſtra monarchia adhuc quaſi juvenis, & novella prædicatur; atque idcircò cautioribus evidentioribusque eget cuſtodibus; ne bonum, quod divina clementia per ſuam immenſam clementiam (*al.* miſericordiam) nobis conceſſit immeritis, per tuam deſidiam & pigritiam atque negligentiam deſtruatur, & annihiletur. Nam qui minuit, aut fœdat ſanctæ Eccleſiæ dignitatem, ille Chriſti corpus mutilare nititur. Ipſe enim Dominus dixit Petro, quem cuſtodem magiſtrumque eidem poſuit ſanctæ Eccleſiæ: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam. Se ipſum quidem nominabat petram: verùm (*al.* verùm *omittitur.*) non ligneam vel lapideam ſuper ſe ædificatam Eccleſiam dixit, ſed populum acquiſitionis, gentem electam, divinam, gregem fide doctum (*al.* doctam *&c. mendosè.*), baptiſmate lotum, chriſmate unctum, ſanctam ſuper ſe ædificatam Eccleſiam dixit, & appellat. Si quis infelix hujus ſanctæ Eccleſiæ membra vel parvulos ſcandalizat, juxta Evangelii præceptum, dignus eſt ut mola ſuſpendatur aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris, id eſt, dejiciatur de poteſtatis dignitate, & maneat extra Eccleſiam juſtorum, in illa mundiali miſeria, ſicut ethnicus & publicanus. Ac per hoc, fili mi, ferventi ſtudio debes invigilare in ſancta Eccleſia de die in diem, ut potiùs capiat augmentum, quàm detrimentum patiatur. Inde etiam (*al.* quidem) imprimis reges Auguſti dicebantur, quia augebant Eccleſiam. Hoc & tu facias, ut tua corona laudabilior, & vita beatior & prolixior habeatur.

354. *Pauca hîc obſervanda.* *Oſtendi num.* 234, S. Stephani *verba*, ſeipſum quidem nominabat petram, *probabiliter refferri poſſe ad S. Petrum, parùm tamen intereſſe, hocne an alio modo locum intellexerit. S. Auguſtinus lib.* I. *Retr. cap.* 21. *ſcribit, ſe aliquando per* petram *intellexiſſe* Chriſtum, *aliquando* Petrum, *ſubdens*: Harum autem duarum ſententiarum quæ ſit probabilior, eligat lector. *Hæc ſummi Doctoris verba oſtendunt dubitationem, in qua erat, de genuina loci intelligentia. Eadem quoque verba evincunt, S. Auguſtinum agnoviſſe, non Chriſtum modò eſſe petram Eccleſiæ, ſed Petrum quoque ejusdem Eccleſiæ petram eſſe, Chriſto nimirum ſubordinatam: nam niſi id agnoviſſet, non reliquiſſet liberum unicuique, ut locum vel de Chriſto vel de Petro intelligeret. Patet id etiam ex verſiculo S. Ambroſii, quem ibidem recitat*: Hoc (*gallo*) ipſa Petra Eccleſiæ canente culpam diluit. *Naturalem expoſitionem de Petro, quem* petram *dicebat, primò amplexus erat ſanctus Doctor, uti ait. Deinde tamen ad aliam dilapſus eſt ex ſola, opinor, ignorantia linguæ Hebraicæ & Syriacæ. Oſtendunt eam ignorantiam ipſa ſancti Doctoris verba: nam pro expoſitione de Chriſto hanc ſolam ibidem allegat rationem:* Non enim dictum eſt illi (*Petro:*) Tu es Petra, ſed Tu es Petrus. *Verùm Chriſtus Syriacè locutus eſt, uſusque bis eadem voce* Cepha *aut* Kepha, *voxque eadem repetitur in Evangelio Hebraico Matthæi, quod edidit Munſterus, acſi Latinè di-*

ceretur : Tu es Petra , & ſuper hanc Petram : *uti jam oſtenderunt multi interpretes Catholici , & admiſerunt hæretici varii. Corruit igitur tota ratio S. Auguſtini , qui haud dubiè vulgarem loci expoſitionem ſolùm ſecutus fuiſſet , relictâ prorſus aliâ, ſi ſciviſſet eamdem vocem Syriacè bis fuiſſe repetitam. Hæc paucis obſervanda duxi , quia loco illo abuſus eſt Schwartzius num. 232. citatus.*

355. *Magis frivolum , imò planè ridiculum eſt , quòd idem ſcriptor heterodoxus ex verbis* S. Stephani *inferre voluerit , ipſum per eccleſiam in petra ædificatam intelligere* gentem electam & divinam, non hierarcham ſub uno viſibili capite , cum membris ſuis viſibilibus florentem, potentem, ſplendidam & dominantem. *Quippe* S. Stephanus *unicè hîc docet per eccleſiam hîc non intelligi domum aliquam , aut ædificium aliquod ex lignis & lapidibus conſtructum , quod aliàs etiam* eccleſia *vocatur ſenſu multùm diverſo ; ſed per eccleſiam à Chriſto deſignari omnium fidelium cœtum , qui revera eſt populus acquiſitionis , gens electa & divina , grex fide doctus , baptiſmate lotus , Chriſmate unctus. Huic cœtui* cuſtodem magiſtrumque *Chriſtus* poſuit *S. Petrum , teſte* S. Stephano. *Itaque Sanctus Rex non modò verbis ſuis non adverſatur ordini hierarchico Eccleſiæ , ſed illum clarè adſtruit ; dum aſſerit Petrum à Chriſto ſtatutum eſſe* cuſtodem magiſtrumque Eccleſiæ , *& quidem Eccleſiæ* eidem , *quæ , ut antè ait* , à capite noſtro , ſcilicet Chriſto , priùs ſeminata, deinde per ejus membra, utique Apoſtolos ſanctosque Patres , transplantata , & firmiter ædificata , atque per totum orbem diffuſa. *Eccleſiæ per totum orbem diffuſæ* cuſtodem magiſtrumque *poſitum eſſe Petrum aſſerit. Hierarchiam igitur Eccleſiæ ſub viſibili capite clariſſimis verbis agnoſcit. Hæc breviter de hiſce dicta ſunt , ut pateat quàm frivolis ratiunculis heterodoxi verba* S. Stephani *ad falſa ſua dogmata conentur pertrahere , licèt ex omnibus ipſius geſtis abundè diſcere poſſint , ſe à primorum Hungarorum fide longè receſſiſſe. Ceterùm quod de etymologia* Auguſti *in fine dicitur , merè accommodaticium eſt : nam imperatores dicti ſunt* Auguſti *ab imperatore Auguſto , ſicuti* Cæſares *dicuntur à Julio Cæſare.*

356. Cap. III. Regium ſolium ornat ordo pontificum ; ac per hoc in regali dignitate tertium poſſident locum pontifices. Chariſſime fili ſeniores illos ita cuſtodias , ſicut oculorum pupillas. Si illorum benevolentiam habebis (*al.* habes), neminem adverſariorum timebis. Illis quidem te obſervantibus , eris ſecurus in omnibus , illorum precatio commendabit te omnipotenti DEO. Illos enim DEUS humani (*al.* divini) generis conſtituit cuſtodes , fecitque ſpeculatores animarum , ac totius eccleſiaſticæ dignitatis , ac divini Sacramenti diſpenſatores (*al.* diſpoſitores) & datores. Sine enim illis non conſtituuntur reges nec principatus (*al.* principantur). Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si illos perfectè amas , te ipſum ſine dubio ſanas , tuumque regnum honorificè gubernas. In manus enim illorum poſita eſt poteſtas ligandi nos in peccatis , & à peccatis ſolvendi. Teſtamentum enim (*al.* verò) ſempiternum ſtatuit illis DEUS , eosque ſegregavit ab hominibus , & ſui nominis atque ſanctitatis fecit participes, & ab hominibus (*al.* ab humano die) interdixit reprehendendos eſſe , per David deificum regem : Nolite tangere Chriſtos meos, &c. Ille autem (*al.* enim) tangit Chriſtos DEI , qui contra divinum atque canonum inſtitutum ſacri ordinis viros falſis criminibus fœdat atque in publicum protrahit. Quod te omnino , fili mi , agere prohibeo , ſi vis beatus vivere , & tuum regnum honeſtare, Quia in his his rebus imprimis offenditur DEUS. Si accidente caſu culpa reprehenſione digna ſuper aliquem horum , de quibus ſermo eſt , ceciderit (quod abſit) corripe eum ter , quater , inter te & ipſum ſolum, juxta præceptum Evangelii. Si tunc ſecretè renuerit audire monita , adhibenda ſibi ſunt publica, ſecundum hæc : Si te non audierit ,

dic

dic Ecclesiæ. Nam si tu hunc ordinem servabis, glorioſam tuam penitus exaltabis coronam.

357. Cap. iv. Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum (*al. abeſt, & mox* nobilium), baronum, comitum, militum, nobilium. Illi enim sunt regni propugnatores (*al.* propugnaculum) defensores imbecillium, expugnatores adversariorum, augmentatores monarchiarum. Illi tibi, fili mi, sint patres & fratres. Ex his verò neminem in servitutem redigas, vel servum nomines: illi tibi militent, non serviant: eorum omnibus sine ira & superbia atque invidia pacificè, humiliter, mansuetè dominare, memoriâ retinens semper, quòd omnes homines unius sunt conditionis; & quòd nil elevat, nisi humilitas; & nihil dejicit, nisi superbia & invidia. Si eris pacificus, tunc dicêris rex & regis filius, atque amaberis à cunctis militibus. Si iracundus, superbus, invidus, impacificus, ac (*al.* ac *abeſt*) super comites & principes cervicem erexeris, sine dubio fortitudo militum, hebetudo erit regalium dignitatum, & alienis tradent regnum tuum. Hoc timens, cum regula virtutum dirige vitam comitum, ut tua dilectione angulati, semper regali dignitate adhæreant inoffensi, & ut tuum regnum per omnia sit pacificum.

358. Cap. v. Patientiæ & judicii observatio, quinta regalis coronæ est ornatio. David rex atque propheta dicit: DEUS judicium tuum regi da. Et idem alibi: Honor regis judicium diligit. De patientia Paulus Apostolus loquitur: Patientes estote ad omnes. Et Dominus in Evangelio: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Ad hoc tende, fili mi: si vis regni habere honorem, dilige judicium: si animam tuam possidere vis, esto patiens Quotiescumque, fili charissime, causa digna judicari ad te venerit, vel aliquis capitalis sententiæ reus; noli impatienter portare, vel cum juramento firmare, illum punire, quod instabile & fragile debet esse, quia stulta vota frangenda sunt; vel per te ipsum dijudicare, ne tua regalis dignitas usurpatione inferiorum negotiorum fœdetur: sed potiùs hujusmodi negotium ad judices mitte, quibus hoc commissum est, quòd ipsi secundum suam hoc discernant legem. Time esse judex, gaude verò rex esse & nominari. Reges patientes regnant, impatientes verò tyrannizant. Quando autem aliquid, quod tuæ convenit ad judicandum dignitati, tibi venerit, cum patientia & misericordia, sive miserantia, hoc judica, ut tua corona laudabilis sit & decora. *Hoc loco editio Sambuci ab illis verbis:* Time esse judex, *varia habet menda, uti studioſus lector facilè advertet. Illa igitur ſingula notanda non cenſui.*

359. Cap. vi. In hospitibus & adventiis viris tanta inest utilitas, ut dignè sexto in regalis dignitatis loco possit haberi. Unde imprimis Romanum crevit imperium, Romanique reges sublimati fuerunt, & glorioſi, nisi quòd multi nobiles & sapientes ex diversis illuc confluebant partibus? Roma verò usque hodie esset ancilla, nisi Æneades ipsam feciſſet liberam. Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas linguas & consuetudines, diversaque documenta & arma secum ducunt, quæ omnia regiam ornant & magnificant aulam, & perterritant exterorum arrogantiam. Nam unius linguæ, uniusque moris (*al.* mortalis) regnum, imbecille & fragile est. Propterea jubeo te, fili mi, ut bona voluntate illos nutrias, & honestè teneas, ut tecum libentiùs degant, quàm alicubi (*al.* alibi) habitent. Si enim tu destruere, quod ego ædificavi, aut dissipare, quod congregavi, studueris, sine dubio maximum detrimentum tuum patietur regnum. Quod ne fiat, tuum quotidie auge regnum, ut tua corona ab omnibus augusta (*al. abeſt* augusta) habeatur. *Quæ de multorum hoſpitum adventu in urbem Romanam dicuntur, videri poſſunt apud Livium lib.* I, *ubi narratur,*

ratur, quibus artibus usus sit Romulus, suprà Æneades *dictus, ut Romam multitudine populi impleret.*

360. Cap. VII. In tribunalibus regum consilium sibi septimum vendicat locum. Consilio enim constituuntur reges, gubernantur regna, defenditur patria, componuntur prælia, sumitur victoria, propelluntur inimici, appellantur amici, civitates construuntur, & castra adversariorum destruuntur. Quando verò consiliis inest utilitas. Nam (*al.* jam) à stultis, & arrogantibus, ac mediocribus (ut mihi videtur) non valent componi viris, sed à majoribus & melioribus, sapientioribusque ac honestissimis senioribus, exprimi debent & poliri. Idcirco, fili mi, cum juvenibus & minùs sapientibus noli consiliari, aut de illis consilium quærere (*al.* quære); sed à senioribus, quibus illud negotium propter ætatem & sapientiam sit aptum. Nam consilia regum in præcordiis sapientum debent claudi, non ventositate stultorum propagari. Si enim gradieris cum sapientibus, sapiens efficieris: si versaris cum stultis, sociaberis illis, fatente Spiritu sancto per Salomonem: Qui cum sapientibus graditur, sapientum erit amicus, nec stultorum erit similis. Et David psallit: Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. Ad hoc quidquid negotii unicuique conveniat ætati, in hoc se exerceat (*al.* exerceant), scilicet juvenes in armis, senatores in consiliis. Omnino tamen juvenes non sunt expellendi à consiliis. Quoties verò cum illis consilium inibis, etiamsi sit habile, tamen semper ad majores deferas (*al.* differas), ut omnes actus tuos normâ sapientiæ mensures.

361. Cap. VIII. Imitatio (*al.* executio) majorum in regali dignitate octavum possidet locum. Regale ornamentum scito esse maximum, sequi antecessores reges, & honestos imitari parentes. Qui enim antecessorum decreta spernit patrem, nec divinas procurat leges, peribit. Patres enim idcirco sunt patres, ut nutriant filios, ideoque sunt filii, ut obediant patribus. Qui patri suo resistit, inimicus DEI exsistit (*al.* consistit). Omnes enim inobedientes, DEO sunt resistentes. Spiritus enim inobedientiæ dispergit flores coronæ. Inobedientia enim totius regni est pestilentia. Propterea, fili charissime, edicta Patris tui semper tibi sint promptuosa, ut prosperitas tua ubique regalibus dirigatur habenis. Mores quidem meos, quos regali vides convenire dignitati, sine vinculo totius ambiguitatis sequere. Grave enim tibi est hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus? nullus. Idcirco consuetudines sequere meas, ut inter tuos habearis præcipuus, & inter alienos laudabilis.

362. Cap. IX. Observatio orationis maxima acquisitio est regalis salutis, & ideo nonum; & nonaria regiæ dignitatis canit regula. Continua oratio est peccatorum ablutio (*al.* abolitio) & remissio. Tu autem, fili mi, quotiescumque ad templum DEI curris, ut DEUM adores, cum Salomone filio regis, & ipse rex semper dicas: Emite, Domine, sapientiam de sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore. Et iterum: Domine Pater & DEUS vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu maligno, extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & desiderium malignum averte à me Domine; aufer à me concupiscentiam, & animo irreverenti & infrunito (*al.* infrenato) ne tradas me, Domine. Hac itaque oratione antiqui utebantur reges. Tu quoque hac eadem utere, ut DEUS cuncta vitia à te auferre dignetur, ut invictissimus rex à cunctis nomineris. Ora etiam, ut desidiam & hebetudinem à te depellat, & supplementum omnium tibi tribuat

virtu-

virtutum, quibus visibiles & invisibiles vincas inimicos, ut securus & expeditus ab omni incursione adversariorum, cum omnibus tibi subjectis, cursum ætatis tuæ vitæ cum pace possis finire. *Post verba superiùs data*, & ideo nonum, *adde*, *vel subaudi*, obtinet locum. *Phrasis illa planè mendosa est apud Sambucum.*

363. Cap. x. Modus virtutum ornat coronam regum, & in præceptis ponitur decimus: nam Dominus virtutum ipse est Rex regum. Sicut ergo sui exercitûs cœlestis plenitudo in denis consistit choris, sic tuæ vitæ conversatio in decem perstat mandatis. Oportet regem esse pium, misericordem, & cæteris virtutibus imbutum & ornatum. Rex enim impietate & crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus. Ob hoc ergo (*al.* ego), fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis, precor, jubeo, ut per omnia & in omnibus pietate fultus, non solùm parentelæ & cognationi, vel principibus, sive ducibus, sive divitibus, seu vicinis & incolis sis propitius; verùm etiam extraneis & cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum: Misericordiam volo, & non sacrificium. Patiens esto ad omnes, non tantùm potentes, sed etiam potestate carentes. Sis denique fortis, ne te prosperitas nimis elevet, aut adversitas dejiciat. Sis quoque humilis, ut DEUS te altum faciat, hîc & in futuro. Sis verò modestus, & ultra modum neminem punias vel damnes. Sis mitis, ut numquam justitiæ repugnes. Sis honestus, ut numquam alicui spontaneum inferas dedecus. Sis pudicus, ut cunctos libidinis fœtores, sicut stimulum mortis, evites. Hæc omnia superiùs libata regalem componunt coronam, sine quibus valet nullus hîc regnare, nec ad æternum pertingere regnum. *Quod suprà dicitur cœlestis exercitûs plenitudo* in denis choris *consistere, mirum apparet, cùm novem tantùm Angelorum chori enumerentur: at suspicor Sanctum per chorum decimum intelligere omnes homines cœlesti gloria exaltatos. Habes hîc, lector, Monita sancti Regis, quæ luculenter ostendunt, quantus fuerit, non modò Christianis virtutibus, sed etiam arte regnandi. Digna sanè hæc sunt, quæ principum animis altè insculpta maneant. Nunc similiter dabo leges, quas idem Rex subditis suis præscripsit, ut ex omnibus pateat, qualis quantusque fuerit, quantumque Apostolo ac Legislatori suo Christiana debeat Hungaria.*

§. XXXIV. Leges Hungaris datæ.

C*Arthuitius num.* 13 *breviter agit de legibus, quas condidit* S. Stephanus cum episcopis & primatibus Hungariæ, *&* in quo, *inquit*, uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum. *Sanè leges hæ tales sunt, quales congruebant rudi populo, qui disciplinam Christianam partim amplexus erat, partim aversabatur; & verisimile est, hisce legibus non exiguum robur additum esse prædicationibus episcoporum, aliorumque ecclesiasticorum, qui populum instruebant. Naturale enim est, ut oriatur desiderium cognoscendi illud, quod quis non audet prætermittere. Quo anno hæ leges primùm latæ sint, & an omnes simul sint decretæ, non invenio. Omnes tamen simul promulgatæ sunt in concilio aliquo episcoporum & procerum Hungariæ, & de hac promulgatione sic habet editio in Opere tripartito:* Explicit decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii, (al. Tulnæ) anno MXXXV. *Laudatus jam sæpe Peterfius, leges quasdam ex hisce editurus, de earum promulgatione sic loquitur:* Quæ (*præceptiones & monita*) vim tabularum postea obtinuerunt, & anno demum MXVI. Tolnæ vel Strigonii promulgatæ sunt.

365. *Inchofer ad annum* 1016. *de conditis à* Stephano *legibus ita ſcribit :* Stephanus rex pro ordinando regno ſalutares hoc anno procerum ſuorum utriusque ſtatus interventu leges condit. Hæ quinquaginta quinque capitibus continentur, ita digeſtæ à quibusdam, ut in ſecundum librum Decretorum, quæ Stephano regi adſcribuntur, conjiciantur. In qua re tamen nec ordo nec temporis ratio ſervata eſt : nam quæ in primo libro habentur, non Decreta propriè, ſed Monita ſunt ad Emericum filium inſtruendum compoſita ſeorſim, & poſteriùs edita ; ipſa verò Decreta falsò à quibusdam notantur anno trigeſimo quinto regni condita, quorum non pauca longè antea uſu viguiſſe conſtat : etſi quædam ad politicum regimen ſpectantia, ſeriùs deinde ſint addita. Præſtat in hac re manuſcripti codicis fidem ſequi, qui leges à Stephano ſancitas in hunc annum refert : neque enim veriſimile eſt, Stephanum tot annis piè feliciterque regnantem, ſub extremum vitæ tempus curis & ægritudinibus implicatum, voluiſſe regnum lege formare, antea verò tanto temporis ſpatio ſine lege curam traducere. *Hæ rationes admodùm veriſimiliter perſuadent, plerasque leges multo citiùs conditas & promulgatas eſſe, quàm aliqui voluerunt, alias autem tractu temporis adjectas. An verò univerſarum promulgatio facta ſit anno* 1035, *an citiùs, certò definiri nequit.*

366. *Subjicit Inchofer :* Quod porrò ad hæc Decreta ſpectat, nonnulla ex iis reges poſteri correxerunt, aliqua ſuſtulerunt, pleraque confirmarunt. *Qualia ſint* Stephani *decreta, & cur deinde eorum aliqua correcta fuerint aut abrogata, explicatur in præfatione ad Decreta Colomani regis, ad Seraphinum archiepiſcopum Strigonienſem ſcripta, apud laudatum Werböczium tom.* 2. *pag.* 28. *his verbis* : Nam quis ambigat à ſancto patre noſtro Stephano, viro quippe Apoſtolico, legem populo noſtro datam, in quibusdam auſteriorem, in quibusdam verò tolerabiliorem, in his quoque intenſiùs vindicantem, atque in aliis remiſſiùs indulgentem ; nec quemquam tamen abſque diſciplinæ verbere dimittentem, cùm prædeſtinationis tempus nullum adhuc verum adduxiſſet fidei ſponſorem : nec hoc quidem præter divinæ diſpenſationis reſpectum credi nefas eſt. Nam cùm tempore prædicti Regis univerſum regnum ejus barbaricis inſervierit cultibus, ac rudis coactusque Chriſtianus contra commonitorem ſanctæ fidei ſtimulum adhuc recalcitraret, adhuc contra pœnitentialia ultricis virgæ verbera remorderet, operæ pretium fuit, ut ſanctæ diſciplinæ coactio infidelibus quidem ad converſionem fidei, ſed converſis fieret ad juſtitiam pœnitentiæ. At Chriſtianiſſimus rex noſter Colomanus, columbinæ gratiæ ſimplicitate, cum omni virtutum diſcretione præditus, poſtquam vidit adultam fidem perfectæ religionis robur accepiſſe, legalis vinculum catenæ cogitavit relaxare prudenter *&c.*

367. *Porrò dubitari nequit, quin Rex prudentiſſimus in condendis legibus tantùm ſe accommodaverit antiquis Hungarorum moribus, quantum fieri poterat ſine læſione religionis Catholicæ & virtutum Chriſtianarum. Satis id ipſe inſinuat in præfatione his verbis :* Quoniam unaquæque gens propriis regitur legibus. *Et ſuprà ad filium cap.* 8. *num.* 361 : Grave enim tibi eſt, hujus climatis tenere regnum, niſi imitator conſuetudinis antè regnantium extiteris regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus ? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus ? nullus. *Prudenti hac cautione opus erat, ut leges facilius & ſuaviùs uſu reciperentur : atque ex ea factum exiſtimo, ut pro criminibus quibusdam gravioribus non tam graves à* Stephano *decretæ ſint pœnæ, quàm poſteriores reges pro iis deinde ſtatuerint ; nimirum quòd Hungari aut nullas pro eis pœnas olim dediſſent, aut ſolùm leviores, quódque crimina ipſa non tam gravia iisdem apparerent ante fidem ſuſceptam. Placuit, opinor,* Stephano *conſilium Apoſtoli, qui ſe uniuscujusque*

capa-

capacitati attemperabat, sic scribens 1. *ad Corinth. cap.* 3 : Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis. *Hisce præmonitis, leges ipsas subjungo ex laudato Opere tripartito, notatis lectionibus variantibus ex Sambuco, ubi videbitur operæ pretium. Titulus hic præfigitur :* Sancti Stephani regis decretorum liber secundus. *Capitum singulorum tituli dabuntur pro indice, aut solùm illorum pars, cùm sunt longiores.*

368. Præfatio. Regnante divina clementia, Opus regalis dignitatis alimoniâ Catholicæ fidei effectum amplians solidiùs (*al.* amplius ac solidius), alterius dignitatis solet operibus adesse (*al.* esse) : & quoniam unaquæque gens propriis regitur (*al.* agitur) legibus, idcirco nos quoque DEI nutu nostram gubernando monarchiam, antiquos & modernos imitantes augustos, decretali meditatione nostra statuimus genti nostræ (*al.* quæ), quemadmodum honestam & inoffensam ducerent vitam, ut sicut divinis legibus sunt ditati, similiter etiam secularibus sint addicti, ut quantùm boni in divinis ampliantur, tantùm mali & rei in istis vilitentur. Quæ autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus. *Sensus hujus præfationis initio obscurior est, quia variè interpungi potest. Mihi legendum & interpungendum videtur, ut phrasim dedi, licèt aliter interpunxerint alii. Sensus est : Opus regis, quod alendo Catholicam fidem solidiùs promovet, solet aliis, operantibus ad eumdem finem, adesse seu succurrere.*

369. Cap. 1. Quisquis fastu superbiæ elatus, domum DEI ducit contemptibilem, & possessiones DEO consecratas, atque ad honorem DEI sub regia immunitatis defensione constitutas, inhonestè tractârit, vel infringere præsumpserit, quasi invasor & violator domûs DEI excommunicetur. Decet enim, ut indignationem ipsius Domini regis sentiat, cujus benevolentiæ contemptor & constitutionis prævaricator extitit. Nihilominus tamen rex suæ concessionis immunitatem ab hominibus ditionis suæ subjectis illæsam conservari præcipiat; assensum verò non præbeat improvidè affirmantibus non debere esse res Dominicas, id est, Domino dominantium traditas. Itaque sub defensione regis sit, & sicuti suæ propriæ hæreditati, magisque, advertat. Quia quantò DEUS excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur, quisquis plus in propriis, quàm in Dominicis rebus gloriatur : quarum (*al. additur* divinarum rerum) defensor, & custos divinitatis (*lege* divinitus) constitutus, diligenti cura non solùm eas servare, sed etiam multiplicare debet, magisque illa, quæ diximus præstantiora, quàm sua, defendere oportet, & augmentare. Si quis igitur insanus, importunitate improbitateque sua regem à recto proposito pervertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licèt obsequiis aliquibus & transitoriis sit necessarius, abscindendus ab eo projiciendusque est, juxta illud Evangelium : Si pes, manus, aut oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te. *Totum hoc caput, uti & sequens, desumptum est ex concilio Moguntino anni* 847. *sub Rabano, ubi hoc est canon sextus, sequens verò septimus, uti videri potest apud Labbeum tom.* 8. *col.* 44. *Ex eo corrigitur mendum illud suprà, ubi* divinitatis *in omnibus legitur pro* divinitus, *ut est apud Labbeum.*

370. Cap. 11. Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere & gubernare, atque dispensare secundum canonum authoritatem; volumus, ut laici eorum ministerio obediant, ad regendas ecclesias, viduas & orphanos defensandum, & ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam, consentientesque sint comites & judices præsulibus suis ad justitias faciendas, juxta præcepta legis divinæ, & nullatenus per aliquorum men-

dacia, vel falsum testimonium, neque per perjurium, aut per præmium lex justa in aliquo depravetur. *Rectiùs in Moguntino verba superiora*, ut laici &c., *sic leguntur* : Et ut laici in eorum ministerio obediant episcopis.

371. Cap. III. Testes autem, & accusatores sine aliqua sint infamia, uxores & filios habentes, & omnino Christum prædicantes. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat: nemo etiam quemlibet clericum in publico, nisi in ecclesia examinare (*al.* excommunicare) præsumat.

372. Cap. IV. Scitote fratres cuncti, quòd supra omnes laborant sacerdotes, unusquisque enim vestrûm suum fert laborem proprium: illi (*al.* ille, *uti & infra*) verò & suum, & singulorum. Ideo sicut illi pro omnibus vobis, ita & vos omnes pro eis summopere laborare debetis, in tantum, ut si necessitas fuerit, animas vestras pro eis ponatis.

373. Cap. V. Decrevimus regali nostra potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori, filiis, filiabusque, atque parentibus, sive Ecclesiæ, nec post ejus obitum quis hoc destruere audeat. *Titulus in indice positus clariùs sic exponi potest* : De concessione tribuendi res suas.

374. Cap. VI. Volumus quidem, ut sicut cæteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum, ita etiam res, milites, servi, & quidquid ad nostram regalem dignitatem pertinet, permanere debeat immobile, & à nemine quid inde rapiatur, aut subtrahatur, nec quisquam in his prædictis sibi favorem acquirere audeat.

375. Cap. VII. Si quis igitur presbyter, vel comes, sive aliqua alia persona fidelis, die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur. Si verò cum bobus, tollatur sibi bos, & civibus ad manducandum detur. Si autem cum equis, tollatur equus, quem dominus bove redimat, si velit; & idem bos manducetur, ut dictum est. Si quis aliis instrumentis, tollantur instrumenta, & vestimenta : quæ si velit, cum cute redimat.

376. Cap. VIII. A sacerdotibus verò & comitibus commendetur omnibus villicis, ita ut ipsorum jussu, omnes concurrant die Dominica ad ecclesiam, majores & minores, viri & mulieres, exceptis illis, qui ignes custodiunt (*al.* custodiant). Si quis verò obstinatus remanebit, vapulet & depiletur. *In alia editione pœna sic exprimitur* : Propter illorum negligentiam vapulent & depilentur.

377. Cap. IX. Si quis quatuor temporum jejunia, cunctis cognita, carnem manducans, violaverit, per spatium unius hebdomadæ inclusus jejunet.

378. Cap. X. Si quis in sexta feria, ab omni Christianitate observata, carnem manducaverit, per unam hebdomadam inclusus jejunet. *Aliàs* lucæ (*aut* tenebris) inclusus jejunet.

379. Cap. XI. Si quis tam obstinatus est (quod absit ab omni Christiano) ut nolit confiteri sua facinora, secundum suasum presbyteri, hic sine omni divino officio & eleemosynis jaceat, quemadmodum infideles. Si autem parentes & proximi neglexerint vocare presbyteros, & ita subjaceat absque confessione morti, ditetur orationibus, & consoletur eleemosynis; sed parentes luant negligentiam jejuniis, secundum arbitrium presbyterorum. Qui verò subitanea periclitantur morte, cum omni ecclesiastico sepeliantur honore. Nam occulta & divina judicia nobis sunt incognita.

380. Cap. XII. Si quis observatione Christianitatis neglecta, & negligentiæ stoliditate elatus, quid in eam commiserit, juxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinas (*al.* disciplinam) canonum judicetur. Si verò rebellitate instinctus, renuerit sibi impositam pœnam (*al.* impositum æquè) sufferre, iterum (*al.* item) eodem judicio restringatur, etiam usque septies. Tandem, si per omnia resistens & abnuens invenietur, regali judicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.

381.

381. Cap. xiii. Si quis autem casu occiderit aliquem, duodecim pensas auri persolvat, & sicut canones mandant, jejunet. Si verò liber alicujus occiderit servum, reddat alium servum, vel precio componat: & secundum canones jejunet. *Pensa auri est nummus, de cujus valore nihil satis certò probatum inveni.*

382. Cap. xiv. Si quis comitum obduratus corde, negligens animam (quod procul sit à cordibus fidelitatem observantium) (*al.* observantibus) uxoris homicidio polluetur, secundum decretum regalis senatûs, cum quinquaginta juvencis, parentibus mulieris reconcilietur, & secundum mandata canonum jejunet. Si autem miles alicujus virtutis (*al.* vir ubertatis) in eamdem culpam inciderit, juxta eumdem senatum, solvat parentibus decem juvencos, jejunetque, ut dictum est. Si verò vulgaris in eodem crimine invenietur, cum quinque juvencis cognatis concilietur, & subdatur prædictis jejuniis. *Levis hæc est pœna pro crimine tam enormi; sed vide dicta num.* 367: *quæ item observata volui pro variis legibus sequentibus.*

383. Cap. xv. Si quis valentium (*al. melius* fallentium), fide commaculatus, corde pollutus, juramento confractus, perjurio addictus invenietur, perdita manu (*al.* perditas manus) perjurium luat, aut quinquaginta juvencis manum redimat. Si verò vulgaris perjurus extiterit, manu amputatus punietur, aut duodecim juvencis redimetur, & jejunet, ut canones mandant.

384. Cap. xvi. Si quis accensus irâ, ac superbiâ elatus, spontaneum commiserit homicidium, sciat se secundum senatus nostri decretum, centum & decem daturum auri pensas. Ex quibus quinquaginta ad fiscum regis deferantur, aliæ verò quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris & mediatoribus condonentur. Ipse quidem homicida secundum institutionem canonum jejunet. *Observat editor hanc legem esse antiquatam.*

385. Cap. xvii. Si quis misericordiâ ductus, proprios servos & ancillas libertate donaverit cum testimonio: decrevimus, ut post obitum ejus, nemo invidiâ tactus in servitutem eos audeat inducere. Si autem libertatem promiserit, & morte impediente testatus non fuerit, habeat mulier ipsius vidua & filii potestatem eamdem libertatem testari, & agape facere pro animæ redemptione sui mariti, qualitercunque velit. *Hæc lex mendosè admodùm apud Sambucum edita est.* Agape facere *hîc videtur significare; opus charitatis exercere.*

386. Cap. xviii. Si qui ad ecclesiam venientes ad audiendum divinum officium, ibidem horâ solennitatis Missarum inter se murmurant, & cæteros inquietant, exponentes fabulas ociosas, & non intendentes ad divinas lectiones cum ecclesiastico nutrimento: si majores sunt, increpati cum dedecore expellantur de ecclesia: si verò minores & vulgares, in atrio ecclesiæ, pro tanta temeritate, coram omnibus ligentur, & corripiantur flagellis.

387. Cap. xix. Ut gens monarchiæ hujus ab omni incursu & accusatione servorum & ancillarum remota & quieta maneat, secundum regalis (*al.* regale) decretum concilii penitus interdictum est, ut nullius causâ culpæ, aliquam servilem personam, contra dominos vel dominas in accusationem & testimonium recipiant.

388 Cap. xx. Quoniam igitur DEO dignum est, & hominibus optimum, unumquemque in suæ industriæ libertate vitæ cursum ducere, secundum regale decretum statutum est, ut nemo comitum vel militum posthac aliquam liberam personam servituti subdere audeat. Quod si elationis (*al.* elevationis) audaciâ suæ stimulatus præsumpserit, sciat se totidem ex proprio compositurum: quæ compositio inter regem & comitem (*al.* comites) dividatur, & cætera. Sed si quis hactenus in servitute retentus, pro libertate sua tuenda (*al.* emenda) judicium regale faciens, securus extiterit,

tantummodo libertate fruatur, & ille, à quo in ſervitute tenebatur, nil reddat.

389. Cap. xxi. Volumus, ut unusquisque ſenior (ſeu dominus) ſuum habeat militem (id eſt ſervientem) nec aliquis alter illi ſuadeat antiquum deſerere ſeniorem, & ad ſe venire. Inde enim litigium habet initium.

390. Cap. xxii. Si quis hoſpitem cum benevolentia accipit, & nutrimentum ſibi honeſtè impendit, quamdiu ſecundum propoſitum nutritur, non deſerat ſuum nutritorem; & nec ad aliquem alium ſuam deferat hoſpitalitatem.

391. Cap. xxiii. Si cujus miles vel ſervus ad alium fugerit, & is, cujus miles vel ſervus fugâ eſt elapſus, ſuum miſerit legatum ac reducendum eum (*al.* eos), & is legatus ibidem à quocumque percuſſus ac flagellatus extiterit, decrevimus noſtrorum primatum conventu, ut ille percuſſor decem ſolvat juvencos.

392. Cap. xxiv. Volumus quidem, ut viduæ & orphani ſint noſtræ (*al.* nunc) legis participes, tali tenore, ut ſi quæ vidua cum filiis & filiabus remanſerit, atque nutrire eos, & manere cum illis, quamdiu vixerit, promiſerit; habeat poteſtatem à nobis ſibi conceſſam id faciendi, & à nemine iterum cogatur in conjugium. Si enim mutato voto, iterum nubere voluerit, & orphanos deſerere, de rebus orphanorum nihil omnino ſibi vendicet, niſi tantùm ſibi congrua veſtimenta accipiat. Si autem vidua ſine prole remanſerit, & ſe innuptam in ſua viduitate permanere promiſerit, volumus ut poteſtatem habeat omnium bonorum ſuorum, & quicquid inde facere velit, faciat. Et poſt obitum ejus, eadem bona ad ſui redeant parentes mariti, ſi parentes (*al.* præſentes) habet: ſin autem non, rex ſit hæres.

393. Cap. xxv. Si quis militum impudicitiâ fædatus, puellam aliquam, ſine conceſſione parentum ſibi in uxorem rapuerit, decernimus puellam parentibus reddi, etiamſi ab illo aliqua vis ſibi illata ſit, & raptor decem ſolvat juvencos pro raptu, licèt poſtea reconcilietur parentibus puellæ. Si verò pauper quis, aut vulgaris hoc aggrediatur agere, componatur raptum quinque bobus. *Legendum opinor*, componat raptum.

394. Cap. xxvi. Ut liberi ſuam cuſtodiant libertatem incontaminatam, volumus illis ponere cautionem, ne cum alienis fornicentur ancillis. Si quis autem improvidus hanc cautionem transgrediens, fornicaretur (*al.* fornicatur cum ancilla alterius, ſciat ſe reum eſſe criminis, & pro eodem crimine imprimis decalvari & depilari (*al.* pro eodem crimine decoriari). Si verò ſecundò cum eadem fornicatus fuerit iterum decalvetur (*al.* decorietur) & depiletur. Si autem tertiò, ſit ſervus pariter cum ancilla, aut redimat ſe. Si autem ancilla conceperit de eo, & parere non poterit, ſed in partu morietur, componat eamdem cum alia ancilla. Servus quoque alicujus, ſi cum ancilla alterius fornicatur, decalvetur (*al.* decorietur) & depiletur: & ſi ancilla de eo conceperit, & in partu moriatur, ſervus venundetur, ac dimidia pars pretii ſeniori ancillæ detur: altera pars verò ſeniori ſervo ſemper remaneat.

395. Cap. xxvii. Ut nemo eorum, qui libero nomine cenſentur, facere cuiquam injuriam audeat, terrorem & cautionem impoſuimus. Quia in hoc regali concilio decretum eſt, ut ſi quis liber connubium ancillæ alterius, ſciente domino ancillæ, elegerit, perditâ ſuæ libertatis induſtriâ, perpetuus efficiatur ſervus.

396. Cap. xxviii. Ut genus utriusque ſexus, certa lege, & absque injuriis maneat & vigeat, in hoc regali decreto ſtatutum eſt, ut ſi quis protervitate præditus, propter abominationem uxoris patriam effugerit, uxor cuncta, quæ in poteſtate mariti habebantur, poſſideat, dum velit expectare virum; & (*al.* ut) nemo in aliud conjugium eam cogere præſumat. Sed

(*al.*

(*al.* &) si sponte nubere velit, liceat sibi, sumptis congruis vestimentis, & dimissis cæteris bonis, ad conubium ire. Et si vir, hoc audito, redierit, ne liceat sibi aliam ducere, propter suam culpam (*al.* præter suam), nisi cum licentia episcopi. *Hæc lex cautè intelligenda est de matrimonio gentilium, cujus vinculum solvi potest, si uxor convertatur, & vir ideo discedat secundum Apostolum* I. Cor. 7. ℣. 15: *non verò de matrimonio Christianorum validè contracto & consummato, quod solvi sic nequit, ut ante conjugis mortem ad aliud matrimonium validè procedatur. Hæc paucis observata oportuit: at plura de hisce dabunt Theologi & canonistæ. Fieri etiam potest, ut menda quædam in verba legis irrepserint.*

397. Cap. xxix. Cùm igitur cunctis horrendum, & omnibus abominabile sit, virilem sexum repertum feciſſe furtum, & magis magisque sexum fœmineum: secundum regalem senatum decretum est, ut si aliqua mulier maritata furtum commiserit, à marito redimatur: & si secundò in eandem culpam inciderit, similiter redimatur: si verò tertiò, venundetur.

398. Cap. xxx. Si quis per inimicitias alterius ædificia cremaverit igne, decrevimus, ut ædificia restituat, & quicquid supellectilis arsum fuerit, persolvat, & insuper sedecim juvencis, qui valent sexaginta solidos.

399. Cap. xxxi. Si qua striga inventa fuerit, secundum judicialem legem ducatur (*al.* ducant) ad ecclesiam, & commendetur sacerdoti ad jejunandum, fidemque discendum post jejunium verò domùm redeat. Si secundùm in eodem crimine invenietur, simili jejunio subjaceat: post jejunium verò in modum crucis in pectore & in fronte, atque inter scapulas, incensa clavi ecclesiastica, domum redeat. Si verò tertiò, judicibus tradatur. *Vox* striga, *aliàs* strix, *hîc designat venesicam aut maleficam. Hisce majora deinde supplicia statuta sunt, uti & pro aliis criminibus.*

400. Cap. xxxii. Ut creatura DEI ab omnium læsione malignorum remota, & à nullo detrimentum sui passura maneat, nisi à DEO, à quo (*al. additur* &) augmentatur: secundum decretum senatûs statuimus ad magni cautionem terroris, veneficis & maleficis (*al.* veneficiis & maleficiis), ut nulla persona maleficio aut veneficio quemquam hominum subvertere à statu mentis, aut interficere audeat. Ast si quis, vel quæ, posthac hæc præsumpserit, tradatur in manus maleficio læsi, aut in manus parentum ejus, secundum eorum velle, ad judicandum. Si verò sortilegio utentes invenirentur (*al. abest* invenirentur) ut faciunt in cinere, & his similibus, ab episcopis flagellis emendentur.

401. Cap. xxxiii. Volumus, ut firma pax, & unanimitas sit inter majores & minores, secundum Apostolum: Omnes unanimes estote, nec alium aliquis invadere audeat. Nam si quis comitum, post diffinitionem hujus communis concilii tam contumax extiterit, ut alium domi quærat ad perdendum eum, atque suas dissipare res; & si dominus domi est, & si secum pugnaverit, vel interfecerit, luat secundum legem de evaginatione gladii confectam. Si autem idem comes ibidem occubuerit, sine compositione jaceat. Si verò miles quis curiam, vel turrim, vel domum alterius invaserit militis, decem juvencis componat invasionem. Si verò ille non supervenerit, sed suos milites miserit, centum juvencis componat invasionem. Si vulgaris quidem alterius sui similis mansiunculas invaserit, quinque juvencis solvat invasionem.

402. Cap. xxxiv. Decem villæ ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus, totidemque mancipiis dotent, equo & jumento, sex bobus, & duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiis. Vestimenta verò & corporalia & coopertoria rex provideat, presbyterum & libros episcopi. *Pro* mansionibus *apud Peterfium legitur* mansis, *& apud*

Sambucum mendosè menſis. *Deſignantur villæ, ſeu prædia ruſtica.*

403. Cap. xxxv. Conſenſimus igitur petitioni totius ſenatus, ut unusquisque dominetur propriorum, ſimiliter & donorum regis, dum vivit: excepto quod ad epiſcopatum pertinet & comitatum, ac poſt ejus vitam filii ſimili dominio ſuccedant, nec pro nullius cauſa reatus detrimentum bonorum ſuorum patiatur quis, niſi conſiliatus mortem regis, aut traditionem regni fecerit, vel in aliam fugerit provinciam. Tunc verò bona illius in regiam veniant poteſtatem, ipſe verò ſubjaceat ſententiæ, filiis innocentibus remanentibus.

404. Cap. xxxvi. Si alicujus ſervus ſervum alterius occidit, ſenior homicidæ medietatem ſervi componat ſeniori interfecti, ſi poteſt: ſin autem non, peractâ unâ quadrageſimâ, venundetur ſervus, & precium dividatur. *Non ſatis patet, quid velint illa verba* peractâ unâ quadrageſimâ. *Suſpicor tamen deſignari pœnam ſervi per quadraginta dies continuandam, ſive jejunium fuerit, ſeu aliud ſupplicium pro arbitrio domini.*

405. Cap. xxxvii. Servum liberi homicidam, ſi ſeniori placuerit, cum centum & decem juvencis redimat, aut tradat. *Non additur pœna: opinor, quia illa infligi poterat à domino pro arbitrio.*

406. Cap. xxxviii. Si quis alienis ſervis libertatem acquirere niteretur, quot ſervi erunt, totidem mancipia ſolvat. Ex quibus duæ partes regi, tertia ſeniori ſervorum detur. Rex autem ex ſua parte tertiam tribuat comiti.

407. Cap. xxxix. Si quis ſervorum ſemel furtum commiſerit, reddat furtum, & redimat naſum quinque juvencis, ſi poteſt: ſi autem non, abſcindatur. *Graviora pro furto ſervorum & liberorum ſupplicia deinde ſtatuit S. Ladislaus lib. 2. cap. 12. & ſequentibus: & locis aliis.*

408. Cap. xl. Si furtum abſciſſus naſo commiſerit, redimat aures quinque juvencis, ſi poteſt: ſi autem non, abſcindantur. Si tertiò commiſerit furtum, careat vitâ.

409. Cap. xli. Si quis liberorum furtum commiſerit, hanc decrevimus legem componere (*al.* comparere), ut ſemel redimat ſe, ſi poteſt: ſin autem non, venundetur. Si idem venundatus furtum commiſerit, legibus ſervorum ſubjaceat. Si ſecundò, ſimili legi ſubjaceat. Si verò tertiò, diſpendio vitæ dijudicetur.

410. Cap. xlii. Si quis comitum partem regis defraudaverit, reddat fraudem, & duplo componat. *Lex hæc, cujus ſanè pœna levior eſt, quàm pro ſimili crimine paſſim infligitur, non exactè exponitur in titulo ad marginem dato.*

411. Cap. xliii. Si quis militum judicium à ſuo comite rectè judicatum ſpernens, ad regem appellaverit, cupiens comitem ſuum reddere injuſtum, ſit debitor decem penſarum auri ſuo comiti.

412. Cap. xliv. Si quis comitum, inventa aliqua occaſione, quid injuſtè militi abſtulerit, reddat, & inſuper ex proprio tantumdem ſolvat.

413. Cap. xlv. Si quis autem militum, ſuum ſpontaneum donum dicens ſibi vi ablatum, mendax extiterit, & hoc careat, & inſuper tantumdem ſolvat. *Titulus ad marginem poſitus non ſatis explicat finem hujus legis, quia potiùs eſt pœna mentientium aut calumniantium.*

414. Cap. xlvi. Si quis hominem gladio occiderit, eodem juguletur gladio. *Ad hanc & ſequentes leges refertur caput 33: ex quo intelligimus, haſce veriſimiliter priùs eſſe compoſitas.*

415. Cap. xlvii. Si quis autem gladio evaginato alium quemlibet debilitaverit, vel in oculo, vel in pede, vel in manu, conſimile ſui corporis damnum patiatur.

416. Cap. xlviii. Si quis verò gladio vulneravit aliquem, & vulneratus de eodem vulnere ſanus & incolumis evaſerit, homicidii compoſitionem vulneris illator componat.

417.

417. Cap. xlix. Si quis furore repletus evaginaverit gladium, & tamen non læserit, pro sola evaginatione medium homicidii compositum solvat. *In editione Sambuci pœna sic habetur :* Homicidii compositum solvat, *omissa voce* medium.

418. Cap. l. Si quis servorum curiæ regali vel comitis præficitur, ejus testimonium inter comites recipiatur, si servus seniorem, vel serviens suum comitem interfecerit. *Ad hæc editor :* Quòd officiales dominorum & nobilium in ferendo testimonio nobilibus æquiparentur, hinc manavit.

419. Cap. li. Si quis in regem aut regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad ecclesiam. Si quis contra regis salutem aut dignitatem quolibet modo aliquid conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, anathematizetur, & omnium fidelium communione privetur. Vel si quis hujusmodi aliquem noverit, & probare valens non indicaverit, prædictæ subjaceat damnationi. *In titulo ad marginem pro* & reginam *legeretur rectiùs* & regnum, *uti patet ex ipsâ lege, & consentit editio Sambuci.*

420. Cap. lii. Si cui DEUS decem dederit in anno, decimam DEO det. Et si quis decimam suam abscondit, novem solvat. Et si quis decimationem episcopo separatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compositio tota pertineat ad episcopum.

421. Cap. liii. Si quis versutus alicui comitum, vel alteri personæ fideli dixerit. Audivi regem ad perditionem tui loqui, & hic inventus fuerit, pereat.

422. Cap. liv. Si quis inter duos comites mendacia protulerit, tacereque eos deprecatus fuerit, ut astutiâ diaboli ab invicem eos separaret; solvat duas compositiones fallacis linguæ pro reatu mendacii. Si uni soli adulatus fuerit, privetur linguâ.

423. Cap. lv. Si quis illorum, qui vulgò Uduornic vocantur, furtum commiserit, lege liberorum dijudicetur. Testimonium autem ejus inter ipsos non recipiatur (*al.* recipiant). *Vox* Vduornic *apud Sambucum scribitur* Vdwornyck. *Pro interpretatione ad marginem notatur*, libertinus nobilis prædialis. *Hisce tandem additur :* Explicit Decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii (al. Tulnæ) anno mxxxv. *Verùm de anno promulgationis non certò constare, jam ante monui. Itaque ad postrema Sancti gesta & beatum ipsius obitum progredior.*

§. XXXV. Ultimus Sancti morbus : conspiratio in vitam ipsius detecta : postrema monita, pius obitus & sepultura.

Carthuitius num. 29. *describit postremum sancti Regis morbum, narratque insidias ipsius vitæ eo tempore structas. Eadem commemorat Bonfinius pag.* 184. *his verbis :* Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset : quare aliquanto remissiùs regnum gerere videbatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophanâ cordis perfidiâ laborabant, suscitatur audacia, consiliumque adoriendi regis ineunt, rati morte regia se non modo Ungaros in pristinam immanitatem revocaturos, verùm etiam tyrannidem facilè assecuturos. Ex composito ex his unus, imminente vespera, antequam lucernæ adhiberentur, tecto gladio in cubiculum regis clàm ingreditur. Dum cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, nescio quò gladius incuria decidit, fragoremque non parvum edidit. Rex inquisitâ statim casus hujusce causâ, quamvis divinitus admonitus non ignoraret : emissarium tamen advocat. Quid sibi velit, interrogat. At ille mox ingenti pœnitentia & ingenua confessione correptus, rem universam, prostrato ante pedes corpore, retegit : amplexus genua multis veniam lacrymis precatur.

catur. Rex ejus obsecratione victus, concessa impunitate dimisit. Ejus edicto in conjuratos subinde quæsitum, de quibus re comperta, pœnæ legitimæ sunt exactæ.

425. *Monita sub finem vitæ convocatis proceribus data post Carthuitium exponit Bonfinius pag.* 184. *in hunc modum :* Ingravescente indies ægritudine, inopinata febris incessit, quam quum sibi vitam propediem correpturam intelligeret, pontifices ac proceres omnes acciri jubet. Ad quos imprimis de rege eligendo, deinde de fide conservanda retulit : quin & pientissima omnes admonitione instituit, ut initam Salvatoris nostri fidem pertinacissimè retinerent, colerent justitiam, concordiam simul & pacem amarent, mutua inter se charitate certarent, nihilque ducerent antiquius, quàm in Christiana fide versari, eam sanctitate armisque tueri, malle mori, quàm falsa vanaque numina colere, ab humano sanguine, item furtis, latrociniis, & omni denique vi manus abstinerent, divina præcepta summo studio observarent ; ita demum viverent, ne quid DEO charius haberent, operamque pro virili quisque sua semper darent, ne qua DEUM hominemque capitali injuria læderent, cum finitimis quietè viverent, & regum edicta pontificumque decreta præstarent. Ad postremum basilicas & universa collegia sacerdotum, item regnum animamque suam cum universa fidelium multitudine, profusis lachrymis, & elatis in cœlum manibus, in concione divæ Genitrici perpetuæ Virgini, ac unicæ Ungarorum dominæ, deæque instantissimè commendavit.

426. *Deinde idem scriptor piam Sancti mortem commemorat his verbis :* Instabat dies augustæ Virginis, quo inter Divos relatam dicimus. Hunc novissimum vitæ diem Stephanus ex voto optarat, & cum summa contentione à Numinibus implorârat, ut pari cum ea die in cœlum referri videretur. Compos tandem voti inter cœtum pontificum & sacerdotum coronamque procerum sacris ritè peractis, à Salutis anno trigesimo quarto supra millesimum, regni verò trigesimo septimo animam efflavit, ab omnibus perpetuo desiderio deploratus. *Hunc annum emortualem Bonfinius haud dubiè ex Carthuitio desumpsit, errantemque secutus est, prout aliàs rectè scribentem sequitur. Rectiùs annum* S. Stephani *emortualem expressit Thuroczius, sic scribens cap.* 34 : Beatus autem rex Stephanus, sanctitate & gratiâ plenus, secundum quosdam, quadragesimo sexto, secundum autem Historiæ in ejusdem laudem ab Ecclesia editæ veritatem, tricesimo septimo sui regni, Dominicæ autem Incarnationis millesimo tricesimo octavo anno, in festo Assumptionis beatissimæ MARIÆ semper Virginis, à præsenti sæculo nequam eripitur & sanctorum Angelorum consortio adjungitur. *Eumdem mortis annum assignat Ranzanus, qui sic habet :* Tandem omnibus ægritudinum molestiis atque doloribus magno animo mirâque patientiâ superatis, anno humanæ salutis tricesimo octavo supra millesimum piissimè mortuus est, XVIII. Calendas Septembris : quo die celebratur ab Ecclesia Christiana solennitas Assumptionis beatæ MARIÆ Virginis.

427. *Porrò* Stephanum *obiisse anno* 1038, *varii auctores coævi aut suppares unanimiter tradiderunt, videlicet Wippo in Vita Conradi, in Chronicis vero Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Albertus Stadensis, Annalista Saxo, aliique plures, quorum non lubet catalogum texere. Consentit hisce etiam Ms. Mellicense, his verbis mortem ferens :* Anno Dominicæ Incarationis MXXXVIII, Indictione VI, Henrico Romanorum augusto, anno autem imperii sui XXXVIII. Calend. Septembris obiit. *Duo in hisce sunt corrigenda, primò Henricus eo tempore non imperabat, sed Conradus, qui inter duos Henricos fuit medius. Secundò dies emortualis non rectè assignatur, atque id contigit verisimiliter vitio transcribentium, qui omiserint numerum* XVIII. *ante vocem* Calend. : *nam & alia menda*

non

non pauca in eodem apographo reperiuntur. Annus verò obitûs, & Indictio rectè designantur. Quod spectat ad annos regni quàm illi variè & mendosè numerentur, ex dictis satis patet. Factum id est, cùm quia scriptores Hungari, quos citavimus, accurati non sunt in chronologia, tum quia anni ipsius regni variè revera inchoari possunt; nimirum primò ab obitu Geysæ, qui incidit in annum 997, *atque ita mortuus est* Stephanus *anno principatus sui quadragesimo secundo, si Geysa obierit ante diem* XV. *Augusti anni* 997; *si verò post illum diem mortuus sit Geysa, obiit* Stephanus *anno principatûs quadragesimo primo, eoque ferè completo.*

428. *Secundò anni illi possunt numerari ab accepta corona regia per legatum suum Astricum, quod contigit anno* 1000, *die* XXVII. *Martii; & sic currebat annus regni trigesimus nonus, dum obiit Sanctus. Tertiò inchoari potest numerus annorum regni à die solemnis coronationis in Hungaria. Coronationem autem hanc Inchofer ad annum* 1000. *affigit diei* XV. *Augusti, seu festivitati Assumptæ in cœlum Virginis. Si hæc vera est sententia, rectè in Ms. Mellicensi dicitur defunctus anno regni sui trigesimo octavo, qui eodem die complebatur à coronatione. Ignoro quidem, utrùm Inchofer aliquo monumento antiquo, an merâ conjecturâ fretus, coronationi assignaverit prædictum diem. Verùm, cùm Astrico Româ redeundum fuerit in Hungariam; indeque Hungariæ proceres convocandi, ceteraque expedienda ad solemnitatem, credibile est, coronationem non esse peractam ante mensem Augustum; cúmque Rex Sanctus DEI Genitrici esset devotissimus, non est improbabile, præcipuam ejus festivitatem à* Stephano *electam esse, ut in ea coronam regiam solemni ritu acciperet. Verumtamen nec auctoritas Inchoferi, nec allatæ rationes mihi sufficiunt ad statuendum aliquid certi. Id igitur solùm dici pro certo potest, Sanctum Hungaris præfuisse annis circitèr quadraginta & uno, regnasse verò annis præterpropter triginta octo; atque universim vixisse annis quinquaginta & quatuor aut quinque. Chronologi quidam paulo remotiores, qui cum dictis non congruunt, contemnendi potiùs hîc sunt, quàm prolixiùs refutandi.*

429. *De sepultura Ms. Mellicensè breviter hæc subjungit*: Et in basilica Virginis MARIÆ, quam pretioso opere consummavit, honorificè est sepultus. *Bonfinius uberiùs pag.* 185. *de exsequiis scribit sequentia*: Ad celebrandas divi Regis exequias non solùm ex universa Pannonia Daciaque, verùm etiam è finitimis populis multi convenêre, ut singulari pompa funus efferretur. Corpus, succollantibus pontificibus supremisque magistratibus, Albam delatum. Quum nondum divæ Genitricis basilica ritè sacrata foret, metropolita cum pontificibus, & collegiis sacerdotum priùs eam ex more dicârunt. Mox in medio templi marmoreo sepulcro condidêre, ritéque inter Divos retulêre. Vix condito corpore, innumera ad ejus aram multitudo confluxit vota nuncupantium, graviter languentium: multi tamen, cunctis mirantibus, voti compotes Deoque gratias concinentes rediere. Complura diu miracula ad ejus aram edita: ibi Angelorum concentus nocte sæpiùs auditi. *Cetera rectè expressa; at duo corrigenda: nam cùm populum ex universa Dacia confluxisse scribit, intelligenda non est tota Dacia, sed Transilvania & pars Hungariæ, non Valachia aut Moldavia. Alter gravior est lapsus: nullo enim modo verisimile*, Stephanum *mox inter Sanctos relatum, uti asserit scriptor hic justo liberior in similibus. Neutrum est in Carthusio, qui num.* 32. *de aliis consentit.*

430. *Ranzanus de sepultura sic habet*: Sepultus est in Albensi illa basilica, quam ipse, ut antè dictum est, in ejusdem beatæ Virginis honorem erexerat, ubi & beatum Emericum ejus filium sepeliri fecerat, structo illi regii operis sepulcro, in quo requiescit. Claruit post mortem innumeris miraculis, quæ commemorare non est mei instituti . . . Ob ipsius obitum omnis Hungaria multis annis incredibili

fuit affecta mœstitia : qui enim sub tanto Rege aurea sæcula rediisse in Hungariam, antequam extingueretur, gloriabantur : in multa postea rerum discrimina inciderunt. *De sepultura, miraculis & luctu Hungarorum Thuroczius cap.* 34. *ita loquitur :* Sepultus est autem in basilica Albensi, quam ipse in honorem sanctissimæ Genitris DEI semper Virginis MARIÆ construxerat; ubi multa signa & miracula fiunt, intervenientibus meritis ejusdem sanctissimi Regis Stephani . . . Confestim quoque totius cithara Hungariæ versa est in luctum; & omnis populus regni, tam nobilis quàm ignobilis, simul in unum dives & pauper, planxerunt super morte sanctissimi Regis, piissimi Patris pupillorum, lacrymis uberrimis & ululatibus plurimis : juvenes & virgines præ tristitia & mœrore squalidis induti per triennium choream non duxerunt; & omnia genera musicorum dulcisona siluerunt; planxeruntque eum planctu cordis fidissimi, eratque planctus magnus & inconsolabilis. *Hactenus ille de planctu, forsan non sine exaggeratione : nam facilè quidem crediderim luctum maximum fuisse; at eum durâsse cum dictis cæremoniis per triennium persuadere mihi non possim.*

§. XXXVI. Successor Stephani Petrus, ipsius ex sorore nepos : excutiuntur calumniæ hac occasione conjectæ in Giselam reginam, & reliqua de Gisela investigantur.

TEstatur *Carthuitius num.* 30. Stephanum *in supremo morbo suo cum proceribus regni tractâsse* de substituendo pro se rege; *at non indicat, an Sancti voluntas in successoris electione prævaluerit. Verùm Mellicense apographum, extra ordinem atque ante ipsam præfationem quædam memorans de suprema Regis ægritudine, clarè indicat, quem sibi successorem desideraverit Sanctus : nam, relata episcoporum & procerum convocatione, cum eis* Primùm, *ut ibi legitur,* tractavit de substituendo rege pro se, Petro videlicet sororis suæ filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, jam dudum exercitui suo præfecerat ducem : deinde monuit illos paternè fidem orthodoxam servare. *Ex hisce verbis manifestè patet, cujus maximè consilio ad regnum evectus sit Petrus,* Stephani *ex sorore nepos, de cujus electione alii etiam scriptores consentiunt. Wippo contemporaneus scriptor in Vita Conradi Salici ad annum* 1030. *breviter sic habet :* Eodem anno Stephanus rex Ungarorum obiit, relinquens regnum Petro filio sororis suæ. *In fusiori Chronico Hermanni Contracti ad eumdem annum hæc leguntur :* Ipso anno Stephanus Ungariorum rex, . . Petrum sororis suæ filium, de Venetia natum, pro se regem constituens, obiit. *Hæc omnia insinuant, ipsum* Stephanum *auctorem fuisse, ut Petrus sibi eligeretur successor. Id aliunde etiam verisimile est, tum quia nepos Sancti erat ex sorore, tum quia patre Christiano natus, ita ut religio, recenter in Hungaria plantata, tutiùs ei committi posset, quàm Hungaris ipsis de quorum constantia in fide fortasse minùs confidebat Sanctus.*

432. *Nihilominùs Thuroczius cap.* 34. *malis reginæ Giselæ artibus attribuit promotionem Petri, & cap.* 33. *asserit,* S. Stephanum *ad regnum promovere voluisse patruelem suum Vazul, quem Hungari ajunt fuisse filium Michaëlis, qui frater erat Geysæ. Audi ipsa ejus verba :* Interim verò (*Stephanus*) viribus corporis cœpit destitui, & languore gravissimo se gravatum sentiens, misit festinanter nuncium, scilicet Budam filium Egruth, qui Vazul patruelis sui filium, quem recluserat rex propter juvenilem lasciviam & stultitiam, ut corrigeretur; de carcere Nitriæ educeret & ad se duceret, & eum antequam moreretur, regem constitueret. Audiens autem hoc Keisla regina, iniit consilium cum Budæ (Buda) viro nephando. Et festinantissimè misit nuncium, nomine Sebum,

si-

filium ipsius Buda, ad carcerem, in quo Vazul detinebatur. Sebus itaque præveniens nuncium regis, effodit oculos Vazul, & concavitates aurium ejus plumbo obturavit, & recessit in Bohemiam. Post hunc autem veniens nuncius regis, vidit Vazul oculis orbatum, in eisdemque oculis vulneratis duxit ad regem: quem sanctus Stephanus rex videns tam miserabiliter destructum, in nimias erupit lachrymas: sed impediente ægritudinis molestia, debitam pœnam malefactoribus inferre non potuit. Convocatis itaque filiis Calvi Ladislai patrui sui, scilicet Andrea, Bela & Leventa, consuluit eis, ut quanto citiùs possent, fugerent, ut sic sibi salutem & corporum suorum servarent integritatem. Illi igitur salubri consilio sancti Regis acquiescentes, à facie malorum & dolorum in Bohemiam fugerunt. *Auctor inconstans duos hîc committit errores genealogicos: nam ex propriis ipsius verbis cap.* 27, Michaël (*frater Geysæ*) genuit Calvum Ladislaum & Vazul. *Itaque Vazul erat patruelis* Stephani, *non patruelis filius; &* Calvus Ladislaus *similiter erat patruelis, non patruus.*

433. *Non minùs acerbè in Giselam reginam, quam* Keislam *nominat, idem auctor invehitur cap.* 34, *ubi post relatam Regis mortem hæc subdit:* At regina Keisla cum Buda satellite scelerum Petrum Alamannum, vel potiùs Venetum, fratrem reginæ præficere statuerunt: hoc intendentes, ut regina Keisla motus suæ voluntatis pro libitu suo posse complere, ut regnum Hungariæ, amissa libertate, Theutonicis subderetur sine impedimento. *Non ignoravit Bonfinius talia scripta fuisse in Hungarorum Annalibus, sed plenam non adhibuit fidem, nec tamen ut falsa prorsus abjecit. Audi ipsum pag.* 185: Sed priùs quàm ad cætera flectatur oratio, illud interjiciendum censeo, quod de substituendo novo rege Ungari Annales referunt, à cæteris scriptoribus prætermissum. *Deinde verò, narratis planè iisdem de Giselæ artibus, quæ ex Thuroczio mox dedi, ita dubitationem suam exprimit:* Admiranturque plerique, quòd Ungarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuisse ausam; quum omnes planè scriptores sanctissimam mulierem, & divo Rege ac fratre imperatore non indignam affirment. Quare si utrorumque scripta tueri volumus, duas uxores Stephanum duxisse cogimur affirmare; & utrique Gyslæ fuisse nomen: unam, eamque sanctissimi Henrici sororem: alteram verò Guilielmi filiam, qui sancti Sigismundi frater fuit, & è Burgundiensium ducum familia prodiit: atque diversis utramque moribus fuisse asseverabimus *&c. Ita Bonfinius dubitanter, ut dicta Thuroczii cum vera historia conciliet.*

434. *Verùm hæc conciliatio nec vera est, nec scitè excogitata, cùm S. Sigismundus multis seculis esset defunctus, & Guilielmus ille Burgundus sit incognitus, ut dixi num.* 177. *Vera autem esse nequit ipsa relatio Thuroczii, cùm satis ostensum sit num.* 431, Stephani *ipsius consilio Petrum electum esse, non fraude aut dolo Giselæ. Imò ne verisimilia quidem narrat Thuroczius: primò enim verisimile non est, sanctum Regem voluisse, ut Vazul ad regnum promoveretur, si hunc* ob juvenilem lasciviam & stultitiam *tenebat recluſum. Nihilo magis verisimile est, Giselam tantæ fuisse potentiæ & auctoritatis, ut auderet aut posset oculos curare eruendos illi, quem Rex ipse sibi successorem desiderabat. Rursum incredibile est, Hungaros fuisse consensuros in electionem Petri, si corona Hungariæ tanto scelere ei fuisset quæsita: nam, orbato oculis Vazule, supererant alii ex posteris Michaëlis, nimirum Andreas, Bela & Levanta, quorum duo primi regnum deinde adepti sunt. Attamen regnum pacificè obtinuit Petrus, nec ullus procerum Hungarorum initio se ejusdem electioni opposuisse videtur, uti colligo non solùm ex allatis testimoniis, sed etiam ex Vita S. Gerardi jam antè laudata, in qua post relatam* Stephani *mortem hæc leguntur:* Rex Petrus successit, cui cùm omnis Pannoniæ principes fidem ac dilectionem conjurassent, u-

nus ex eis (*post triennium*) dejecto rege, regalem cathedram injuriosè usurpavit : quo regnante, sicut Propheta ait, Sanguis sanguinem tetigit, peccatum peccato adauctum est.

435. *Itaque prorsus mihi persuadeo, aut mera esse figmenta, quæ narravit Thuroczius de excæcatione Vazulis, aut crassis erroribus involuta ; etiamsi non ignorem eadem ferè legi apud Dlugossum ad annum* 1038. *Si Vazul oculis in carcere privatus est, vivente* Stephano; *dubitare nequeo, quin eam pœnam incurrerit ob grave aliquod crimen, ac jubente ipso* Stephano, *seu quòd in vitam ipsius conspirâsset cum palatinis illis, quorum crimen Carthuitius narrat num.* 29, *seu quòd ritus paganorum restituere voluerit in Hungaria. Si verò Vazul innocens eam calamitatem sustinuit, crediderim potiùs id contigisse sub uno è posteris regibus, sub quibus multum innocui sanguinis effusum est. De hisce tamen nihil certò statui potest, nisi unum istud, nimirum credibilia non esse, quæ de Giselæ molitionibus tradiderunt Hungari posteriores, quæque hoc tempore ne ipsis quidem Hungaris verisimilia videntur, quantùm opinor. Brunnerus in Annalibus Boicis part* 2. *lib.* 5 *ad annum* 1038, *refutatis similiter dictis Thuroczii de Gisela, subjungit :* Pater (*Emerici, Stephanus*) moriens Petrum sororis suæ filium, inter Venetos natum, hæredem scripsit. Giselæ fortuna ex eo tempore obscurior : comperta testataque suo loco prodemus.

436. *Deinde de vexata per Petrum regem Giselam ad annum* 1042. *sic habet :* Petrus is fuit, quem Stephanus Ungariæ rex vivus etiamnum regno imposuerat, firmandæque possessionis causâ, fratris (patrui) sui filium (*Vazulem designat*) eidem imminentem oculis, filios ejus patriâ multaverat; haud aliam pro his tam insignibus benevolentiæ documentis vicem reposcens, quàm ut Giselæ conjugis, si quid sibi humanitus contigisset, superstitis rationem, quam par esset, haberet . . . Petrus prolixè omnia pollicitus, vixdum elapso à Stephani morte anno, cum simulato luctu fidem curamque Giselæ posuit; & ex tutore prædo factus, cultum ei à Marito relictum, vitæque non ornamenta modò, sed etiam subsidia, miseræ abstulit; & liberæ custodiæ angustiis circumscriptam non satis habuit arcere publico, sed etiam familiarium congressu & alloquio excluſit. Proceres indignam reginæ sortem miserati, regem officii datæque fidei admonuêre . . . . Surdum ad has voces execrati, quòd obsideri aures illius à Budone nequissimo palatinorum satis scirent, eum ad necem deposcunt, regeque contrà hiscere non auso, frustillatim concîdunt: liberis ejus oculos excludunt. Rex se proximum esse, in quem ira verteretur, metuens, quòd reliqui nihil videret, fugâ sibi consulit. *Hæc sanè multùm differunt à dictis Thuroczii ; at fateor, me ignorare, quàm sint certa ; cùm ad marginem citet Chronicum Altahense mihi planè ignotum.*

437. *Idem scriptor ad annum* 1045, *narrata reductione Petri regis in Hungariam per Henricum imperatorem, de Gisela hæc addit :* Abeunti (*Henrico*) Pannoniâ Giselam Stephani regis viduam adhæsisse, Aventinus scripsit : ætatis reliquum collocare in tuto, & bîs ictam effugere tertium fulmen voluisse, credibile fit; & mausoleum illius, quod Passavii ostenditur, argumento est in Boica decessisse. *Aventinus Annalium Boiorum lib.* 5. *pag.* 324. *de Gisela sic habet :* Cæsar (*Henricus Conradi filius*) ex Ungaria reversus, . . . secum Gisalam reginam, uxorem divi Stephani abducit ; Bathaviæ (Passaw), ubi in templo sacratarum fæminarum ejus mausolæum ostenditur (*&*) ab Ugris (*id est, Hungaris*) venerabundis aditur, collocavit. *Hundius in Metropoli Salisburgensi tom.* 2. *pag.* 585. *agens de monasterio Niderburgensi Pataviæ, de postremis Giselæ gestis & loco sepulturæ tradit sequentia :* Ibidem anno MXCV, Nonis Maii, obiit Gysala, S. Henrici imperatoris soror, uxor Stephani regis Ungariæ, abbatissa secunda hujus loci, hîc sepulta adi-

adito dextro latere, quæ tam Viro quàm filio orbata Pataviam in hoc monasterium venit, in quo primum habitum monasticum assumpsit, paulo post abbatissa designata, monasterium præclarè illustravit & auxit. *Gewoldus, qui edidit notisque illustravit Opus Hundii, pag.* 588. *dubitat, an Gisela ibidem abbatissa fuerit, & adducit verba Aventini mox data. Mabillonius tom.* 4. *Annalium pag.* 422. *de hisce judicium suum declarat his verbis:* Ceterùm Gisla seu Gisala, Stephani piissima conjux, sancti Henrici imperatoris soror, . . . Patavii in Niderburgensi Baioariæ parthenone monasticum habitum induisse dicitur, ibique abbatissæ officium gessisse post Heilkam, amitam sancti Henrici imperatoris, illudque monasterium præclarè administrâsse, illustrâsse & auxisse: at quòd anno MXCV. obiisse dicitur, ultra fidem est; aliàs plusquam centenaria fuisset. *Correctio hæc satis est certa, modò reliqua non vacillent: nam scripserunt aliqui, Gisèlam in Hungaria obiisse, uti agnoscit Hanzisius tom.* I. *Germaniæ sacræ pag.* 245, *horum tamen opinionem repudians.*

438. *Ceterùm, quandoquidem Fastis sacris inserta est Giselæ memoria à neotericis quibusdam, quæri hîc potest, an cultu ecclesiastico sit ornata. Majores nostri in Prætermissis ad diem* VII. *Maii memorarunt sequentia:* Gisala, soror S. Stephani imperatoris, regina Hungariæ, uxor S. Stephani, mater S. Emerici regum, cum titulo SANCTÆ refertur à Ferrario in Catalogo generali, & ab Arturo du Monstier in Gynæceo sacro; at cum titulo BEATÆ à Dorganio & Bucelino, quia post obitum mariti fuit abbatissa Ordinis Benedictini. Interim à Menardo solùm VENERABILIS appellatur, & à Radero proponitur in Bavaria pia. De ea agendum erit in Vita S. Stephani regis & mariti. *Hæc Henschenius, verba eorum referens, sed non approbans, ac simul satis innuens, sibi non constare de legitima veneratione, de qua nihilo magis hodieque nobis compertum est. Quin potiùs Mabillonius in Actis Benedictinis seculo* 6. *part.* 2. *pag.* 894, *relatis iisdem martyrologis, quibus addit Wionem in Ligno Vitæ, Giselæ elogium concludit his verbis:* Illud unum certum est, nullum ei ab Ecclesia publicum cultum decretum fuisse, quamvis ex Aventini loco suprà laudato pateat, ejus sepulcrum pietatis causâ à fidelibus esse frequentatum. *Dubito an illa ipsa sepulcri frequentatio satis sit certa, licèt tradita sit ab Aventino: nam aliam esse aliorum sententiam, suprà observavi.*

§. XXXVII. Elevatio corporis, regnante S. Ladislao facta; multaque miracula circa idem tempus patrata.

SI epocha Carthuitii & Bonfinii exacta sit, corpus S. Stephani *sine cultu ecclesiastico sepultum jacuit annis quadraginta & quinque, ac deinde honorificè elevatum est, jubente summo Pontifice, ac præsente S. Ladislao Hungariæ rege, uti & aliorum quorumdam Sanctorum Hungariæ corpora sub ejusdem Ladislai regno similiter sunt elevata. Porrò quod asserunt Carthuitius & Bonfinius, corpus* S. Stephani *aliorumque elevatum esse jussu Romani Pontificis, confirmatur ex Vita S. Gerardi martyris, in qua sub finem leguntur sequentia:* Ubi (*ad sepulcrum Gerardi*) multæ gratiæ Catholicis viris emptæ sunt; tamen non evidenter usque ad tempora Ladislai regis atque pontificis Laurentii, qui ab tanto viro (*Gerardo*) quintus accepit cathedram. Præfati denique regis tempore à sanctæ Romanæ Ecclesiæ synodo inventum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent summo honore venerari, & ea dignis sedibus collocari. Venienteque Sedis Apostolicæ legato, factoque nobilium Pannoniæ conventu, sanctum corpus elevatum est. *Quod hîc dicitur de legato Apostolico, omissum est à Carthuitio & Bonfinio; attamen dubitandum non videtur,*

quin idem legatus adfuerit elevationi corporis S. Stephani, *& filii ipſius S. Emerici, cujus corpus eodem regnante Ladislao elevatum eſt, teſte Vita ipſius in fine.*

440. *Annus elevationis non longè à vero abeſſe poterit, ſi ſtatuamus annum circiter* 1083, *quo complebatur quadrageſimus quintus poſt mortem Sancti. Quippe elevatio facta eſt, dum Salomon rex olim, ac deinde exutus regno, ea occaſione à S. Ladislao exemptus eſt carcere, in quo fuerat detentus. Illud non modò affirmant Carthuitius & Bonfinius duobus locis; ſed etiam Thuroczius cap.* 56. *carcerem Salomonis ejusque liberationem ſic narrat:* Cœpit itaque fremebundus (*Salomon*) æſtuanti animo machinari dolos in perniciem innoxii ſanguinis Ladislai: ſed incidit in foveam, quam fecit . . . Rex autem Ladislaus, deprehenſo flagitio, cepit Salomonem, & in Wyſſegrad retruſit in carcerem. . . . Et quamvis Salomon in carcere fuiſſet, Ladislaus multo magis ei condolebat. Sed poſtmodum Salomon rex dimiſſus de carcere in elevatione corporis ſancti Stephani regis (*&*) beati Emerici confeſſoris *&c. Hanc autem liberationem contigiſſe circa annum* 1083, *colligitur ex iis, quæ præceſſerunt. Ladislaus, excluſo ab Hungaris Salomone, poſt mortem fratris Geyſæ regnum adeptus dicitur anno* 1077, quarto *autem* anno regni ſui pacificatus eſt cum Salomone, donans ei ſtipendia ad regales expenſas ſufficientia. *Erat is annus* 1080. *aut* 1081, *quo Ladislaus regnum ipſum Salomoni tradere meditabatur, ſi Hungari id non impediviſſent. Secuta deinde machinatio Salomonis contra Ladislaum, illiusque carcer; quæ ſimul potuerunt biennium aut triennium abſumere, ita ut facilè credi poſſit, elevationem corporis* S. Stephani *contigiſſe anno* 1083, *id eſt, annis quadraginta & quinque poſt mortem, aut certè circa annum* 1083.

441. *Apographum noſtrum Mellicenſe etiam habet corporis elevationem, ſed ſine alia temporis nota, quàm quòd contigerit ſub Ladislao. Miracula etiam ibidem ſolùm generatim narrantur, aliaque omittuntur adjuncta. Verumtamen hæc Ms. relatio confirmat prolixiorem aliorum narrationem, cui nullo modo repugnat. Verba igitur manuſcripti accipe:* Multis igitur annorum curſu labentibus, ſeu propter exabundantem populi malitiam, ſeu propter aliquam diviſionem in Eccleſia, theſaurus tantæ pecuniæ (tanti pretii) interea latuit, & mortalium cognitioni occultus, ſolius oculis Domini apparebat: ſed volens ejus incomprehenſibilis bonitas, quanti eſſet apud DEUM præmii, revelare, dedit illi gloriam in conſpectu hominum, clareſcente miraculorum frequentia: & ſicut laude & cantico ſibi in cœlis aſſiſtebat, ita eum laude & cantico ſuæ Eccleſiæ dignè memoriterque in terris decoravit. Nam ſicut jubar novi luminis ſanctitas ejus in omnem circà regionem reſplenduit; & tanquam ſuavitas odoriferi unguenti audientium corda replevit. Fluebant (affluebant) omnes diverſi languoris homines, qui antidoto pietatis ſuæ attacti curabantur: & qui corruptionis plagâ penè defecerant, in ſolidum aſtricti revertebantur.

442. Præſidente in regni ſolio Ladislao, piæ memoriæ rege, epiſcopi & abbates, & qui præerant in regimine ſanctæ Eccleſiæ, animadvertentes ſanctitatem ejus ſignis teſtantibus, communi decreto triduani jejunii indixerunt afflictionem: epiſcopi orationibus vacantes, viſitationem ſupernæ clementiæ in plebem expectabant. Poſtea corda tollentes ad DEUM, hymnorum vocibus reſonuerunt in confeſſione ſui nominis; ſicque venerunt ad locum, ubi ſanctiſſimum corpus claudebatur: quem ſolventes aperuerunt; tantaque odoris diffuſio aſcendit, quanta numquam aſtantibus apparuit: ac omnium, qui illuc occurrerant, membra languidorum curata ſunt: cæci lumen, claudi plantarum ſoliditatem, leproſi mundam cutem, paraclyti ſalutem, omnesque, quacumque doloris tenebantur obſeſſione, curam meruerunt. Aſſumpto inæſtimabilis pretii

tii pondere, omnipotenti DEO gratias egerunt, deferentesque in theca argentea signaverunt. *Hactenus breviter illius scripti auctor, omittens facta particularia, quæ Carthuitius prosequitur, & partim ex eo, partim ex aliis Bonfinius.*

443. *Hic pag.* 186. *omnia enarrat his verbis*: Ejus corpus antequam Pontificia sanctione, vel divina potiùs declaratione extolleretur, annis quinque ibidem jacuit & quadraginta. Demum postquam Ladislaus, vir DEO devotissimus, regno potitus est, id auctoritate Apostolica sancitum, & ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicumque primùm in Ungaria Christianæ fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem solenni celebratione ostentarentur, ut hîc inter Divos relatos esse credant. Accepto diplomate, Ladislaus ejus pronepos, habito optimatum antistitumque conventu, tridui cunctis jejunium indixit: omnes hortatus, ut precibus, inediâ, supplicationibus, eleemosynis, auspicia divina captarent, quibus divinam voluntatem intelligerent. Exacto jejunii tempore, ad divi Regis tumulum perventum est: cujus lapidem quum amovere contenderunt, nulla vi loco movere potuerunt. Hoc eo tempore portentum interceſſit, quo exorta inter Ladislaum & Salomonem fratrem seditione, alter alterius jussu gravi carcere coërcebatur. Conatus ingens regem frustratus, in admirationem summam adegit: ac tali ostenso deterrebat omnes, qui iratum Numen auspicabantur. Tunc virgo quædam, Charitis nomine appellata, quæ haud procul à basilica in Servatoris æde sanctissimè vivebat, repentè Ladislaum admonuit, eum frustra conari, neque lapidem è tumulo dimoveri posse, quousque frater carcere educeretur. Rex sacræ virginis oraculo admonitus, Salomonem è vinculis continuò expediri jubet: tridui jejunium iterum indicit: tertio die, sacris ritè peractis, spectante frequentissima populorum multitudine, ingens lapis facillimè ablatus est. *Hactenus satis Carthuitio congruit auctor. At quod subdit de corpore è tumulo educto & circumlato per ecclesiam, adititium videtur, & verisimile non est, cùm elevatio postea narretur.*

444. Corpus divi Regis tumulo eductum, & acclamantibus omnibus per basilicam circumlatum, mox pro dignitate reconditum: evidentissima subinde Numinis benignitate, tot edita miracula, ut nemo corpore mancus, aut ægritudine languens, voti impos abierit. Ibi in tanta multitudine cernere erat, ambulare claudos, cæcos instauratis luminibus videre, mutos loqui, leprosos paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari: omnes denique corporis & mentis ægritudines abigi. Quin & juvenis, qui annis circiter duodecim paralysi solutus, manuum ac pedum carebat officio, carrucâ huc advectus, implorato Numinis auxilio, repentè desiliit: ac DEO gratias agens, Stephanique laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repentè cucurrit. Puer septennii nervorum contractione correptus, ad sepulchrum allatus, distentis mox brachiis ac pedibus, expeditus incessit. Ladislaus autem rex, tot miraculorum successu in stuporem conversus, mediæ aræ imposuit, sacelloque elaboratissimo donavit. Jam dudum tanti numinis sic fama percrebuit, ut ex omnibus Ungariæ finibus languentium agmina festinarent. Ex his, qui graviùs laborabant, & cunctantiùs venire cogebantur, divum Regem impensè exorantes, in itinere convaluêre, & in testimonii speciem ibi lapides in acervos planè congesserant.

445. At illud fidem exsuperat: mulieri unicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflavit: mater Numinis patrocinio freta, immenso cordis affectu; extinctum filium, in sancti Regis ædiculam defert, & ea quidem mente, se numquam loco moturam, donec ex voto in puerum

animam revocaret. *De propoſito mulieris non abeundi, niſi recepto filio, nihil habet Carthuitius : ideoque vanum eſt, quod ſubdit de audacia mulieris his verbis proſequens :* Ne audacem quidem mulierculam fides & ſpes ipſa fefellit : ſacellum ingreſſa tam vehementi obſecratione Numen exoravit, ut ſpectante frequentiſſima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis puer humi porrectus ſubſiliret, & in matris amplexum ſe effuderit. Quanta hinc divo Regi gloria ſucceſſerit, & quantus omnes propter opinionem ſtupor invaſerit, pro ſe quisque facilè cogitabit. Item poſt Virginis auguſtæ anatheoſin die quinto omnes Ungariæ principes, præterea pontifices, ſacerdotumque collegia, cum Ladislao rege religioſiſſimo Albam convenêre, ut in baſilica ſolennia facerent, & pro mortuis parentarent : celebratis mox inferiis, ad ſancti Regis monumentum perventum eſt. Quod ubi regio juſſu præreverenter, exorato priùs Numine, recluſum eſt, tanta odorum fragrantia hinc effluxit, ut univerſam baſilicam veluti cœleſti quodam rore compleret. Deinde quum oſſa tractarent, balſamo quodam delibuta & humecta comperêre.

446. Lectis ſubinde oſſibus, & in ſyndone reconditis, annulum aureum, vetus ejus geſtamen, in liquore disquirere occœperunt : quem quum nulla percunctatione, in arca marmorea indipiſcerentur, de hauriendo liquore cogitatum : is ubi exhauriri cœptus eſt, completis plerisque phialis ac doliis, numquam penitus exantlari potuit. Nam ad ſingulos hauſtus, vi Numinis iſte liquor reparabatur. Quod ubi compertum eſt, quod fuerat exhauſtum, continuò reconditis oſſibus infudêre, & poſt infuſionem liquor ille neque creviſſe neque decreviſſe viſus eſt. Ex invento ibidem theſauro divæ Virginis ara inſtaurata. Quin & paucis pòſt temporibus, eximii principis uxor, cui Mathildi nomen erat, & inteſtinorum dolor tribus annis inceſſerat, hujus famâ commota in Ungariam peregrinatur, atque adito ſacello, mox penitiſſimo cruciatu liberata eſt. Sed ad dextræ annulum redire cogimur.

447. Mercurius Ungarico genere natus, & Cathinani Alberti præpoſiti pater, ac baſilicæ Albenſis ædituus, qui vitæ quondam politicæ renunciarat, ut religioni expeditiùs inſerviret, quum Ladislaus rex imperaſſet tumulum aperiri, ne quid è ſancti Regis reliquiis ſubtraheretur, cum plerisque aliis, qui ſepulchro inhæſerant, regio juſſu procul amotus eſt. Is triſti vultu repulſus abiit, & quum monachus eſſet, in ſacrum chorum ſe recepit, ubi quum pudore ſuffuſus graviter angeretur, quod ſanctiſſimum corpus neque videre, neque oſculis attingere potuiſſet, ecce juvenis quidam intempeſta nocte coràm adſtitit, forma incredibili, liberali facie, candidiſſimoque habitu, neſcio quid, byſſo involutum deferens. Accipe (inquit) Mercuri, quod optaſti, & hoc donum preciosiſſimum, quod tuæ fidei committitur, commendatiſſimum habeto, aſſervato diligentiſſimè, & quum tempus dabitur, ipſe depromito. Nocturnis ſacris ritè peractis, Mercurius, petitâ latebrâ, rem traditam explicat, ſancti Regis dexteram & annulum invenit, juxtáque admiratur, ac Numini gratias agit.

448. Is ad Carphatii montis radices ſeceſſit, qui Tranſſylvaniam ab Ungaria dirimit, olimque Ripenſem, citerioremve Daciam, ab ulteriore & Tranſalpina dividebat, ubi cœnobium quoddam ligneo opere confectum gubernaturus erat. Tanto dexteram ſtudio aſſervabat, ut neque ſibi, neque alii credere auderet. Terræ committere ſatius eſſe ratus, infodit, & quotidianas ex monachis excubias inſtituit, ne quo modo ſurripi poſſet : indies promendi tempus dari expectabat, quin & hujusce rei cœnobii auctores admonuit, ut pari ſtudio curarent : demum id ex ordine Ladislao regi, quem virum ſanctiſſimum eſſe intelligebat, aperuit. Mox regis edicto Pontificum opti-

optimatumque conventus habetur, ubi ſolennis dies Regiæ dextræ extemplo decernitur. Deinde cum univerſo Ladislaus collegio ſacerdotum dextram divi Stephani reconditam oſtendit, baſilicæque intulit, quam magno deinde ſumptu ac ditiſſimo apparatu inſtauravit, multisque pagis, oppidis, & proventibus donavit. Id autem ſalutis anno ſupra milleſimum ſeptuageſimo octavo (*annus videtur mendoſus*) accidiſſe, illius cœnobii ſcripta & privilegia ſanè teſtantur, abbatiamque Regiæ dextræ nunc appellant. Cui tempeſtate noſtra Antonius Salonenſis, vir magno ingenio, ac ſacris Literis non mediocriter eruditus præfuit, & privilegia, unde hæc accepimus, nobis oſtendit. *Ita Bonfinius, quem cetera quidem ex privilegiis hauſiſſe crediderim; at non illud, quod contra veriſimilitudinem aſſerit de infoſſa terræ dextera. Quin potiùs crediderim, id eum perperam tradidiſſe ex loco Carthuitii malè intellecto, ubi dicitur*: Ibi diu ſolus abſconditi in agro theſauri cuſtodiam & excubias decrevit. *Noluit his verbis indicare Carthuitius dexteram Regis in agro fuiſſe abſconditam, ſed ſimilem eſſe theſauro Evangelico, qui dicitur in agro abſconditus.*

449. Sed illud omnes ne ſatis quidem admirari poterant, Stephani corpus in pulverem redactum, nil præter oſſa ſupereſſe, & ea quidem carie jam abſumpta: contra verò dexteram annuli geſtamine præditam, integram permanſiſſe, neque vermibus, neque lividæ fuiſſe obnoxiam vetuſtati. Quânam causâ potius dextra, quàm caput, & cor DEO dicatiſſimum, ſe à carie vindicare debuit? Nempe quia dextera pietatis & miſericordiæ fuerat, quæ è peculiaribus loculis calamitoſiſſimo cuique eleemoſynam erogabat, illud omnes miraculum accidiſſe confirmant. Quis enim illud è divino Servatoris noſtri ore promanâſſe inficiabitur, Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Meritò igitur manus illa corruptionis expers eſſe debuit, quæ neminem mendicare, eſurire, in captivitateque, aut quavis miſeria jacere perpeſſa eſt. Proinde divum Stephanum, ne injuriâ quidem, primum patriæ patrem, omnes una voce congeminant, & prævenerantur. *Hactenus Bonfinius, in plerisque Carthuitium fideliter ſecutus.*

450. *Ceterùm de reliquiis ſancti Regis nihil ferè deinde ſcriptum reperio. Dubitare tamen nequeo, quin aliquæ ex illis ad alia loca fuerint transmiſſæ. Certè inter reliquias plurimas, quas Pragam transferendas curavit Carolus IV. imperator, numeratur etiam* S. Stephani regis Hung. digitus, *uti videre eſt apud nos tom.* 1. *Januarii pag.* 1084, *in catalogo earum reliquiarum ibidem dato. Inter reliquias* S. Stephani *poteſt quoque recenſeri ſacra corona, quæ diligentiſſimè ſemper ab Hungaris ſervata eſt; ſummoque ſtudio repetita, cùm amiſſa erat, uti bis contigit. Agunt de ea variis locis Thuroczius & Bonfinius, pluraque de eadem ſcripſerunt alii: at pauca hîc ſufficient pro inſtituto noſtro. Gretzerus in Syntagmate de inſignibus imperii cap.* 14. *ſic ad propoſitum noſtrum loquitur*: Habuerunt quoque, & etiamnum habent alia quoque regna ſua ornamenta regalia, quibus in regum ſuorum inauguratione ſeu coronatione utebantur, & hoc etiam ævo utuntur. Hungaris certè corona regia, à S. Stephano accepta, adeo ſacroſancta eſt, ut cùm aliquando amiſſa eſſet, ingens luctus omnes regni incolas invaſerit, &c. *Rurſum infrà*: Cùm Vladislaus Polonus in regem inaugurandus eſſet, neque tamen ſacra corona in promptu eſſet, utpote jam in Auſtriam aſportata, ne quisquam absque aliqua S. Stephani corona rex Hungariæ creari videretur, coronarunt Vladislaum illâ coronâ, quæ pro ornamento reliquiarum capitis ſancti Regis olim miro operis artificio præparata fuerat, ut inquit Turoczius *cap.* 31. *Recepta tamen deinde fuit corona, & diligentiâ ſummâ in hunc usque diem cuſtodita. Ex hiſce ſatis patet, quanto in pretio corona* S. Stephani *ab Hungaris habeatur.*

§. XXXVIII. S. Stephanus in Sanctorum numerum relatus tempore prædictæ corporis elevationis : cultus ab eo tempore celeberrimus per totam Hungariam : festivitas Inventionis dextræ.

EMinentissimus *Lambertinus*, *hodie Ecclesiæ universali feliciter præsidens Benedictus XIV*, *in Opere de Servorum DEI beatificatione & canonizatione lib.* 1. *cap.* 41. §. 8. *refert*, *prædictam corporis elevationem in Vita narrari à Surio*, *dubitatque*, *an fuerit simplex beatificatio*, *an verò solemnis canonizatio*. *Verba doctissimi Cardinalis accipe :* In eadem porrò (*Vita*) refertur, sancti Stephani corpus, elapsis ab ejus obitu annis quadraginta quinque, fuisse sub Ladislao rege Hungariæ, summi Pontificis auctoritate intercedente, elevatum. Verùm, utcumque sit de elatione ista, & utrùm ea simplicem beatificationem, an formalem canonizationem importaverit, quod adhuc sanè incertum est, cùm neque de substantia, neque de ejus modo constet ; de sancti tamen Stephani sanctitate, & ejus æquipollenti canonizatione nullus supereſt dubitandi locus ex decreto summi Pontificis Innocentii XI, edito die XXVIII. Novembris. *Decretum Innocentii XI*, *quo festivitas Sancti*, *quæ eò usque ritu simplici celebrata fuerat per totam Ecclesiam*, *ad ritum semi-duplicem elevatur*, *dabimus suo loco*. *Interim tamen observo*, *æquipollentem canonizationem jam extra omne dubium fuisse*, *simul ac festivitas Sancti ritu simplici Romano Breviario inserta est*. *Dubitationem verò de formali canonizatione*, *quam ex solo Surio dirimere non poterat Eminentissimus Cardinalis*, *adhibitis aliis monumentis*, *auferre conabor*.

452. *Primò ea videntur facta*, *dum elevatum est corpus* S. Stephani, *quæ ab Apostolica Sede eo seculo fieri solebant*, *ut aliquis DEI servus formali canonizatione Sanctis annumeraretur*. *Vita enim num.* 33. *sic habet :* Romanæ Sedis institutione Apostolicis literis sancitum est, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Christianæ fidei jacientes semina, sua eam prædicatione vel institutione ad Dominum convertissent. Adveniente verò tempore declarationis ejus, . . . rex Ladislaus, . . habito consilio cum episcopis & primatibus, . . . triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati . . . videretur fore proficuum, communi cunctorum deprecatione, jejuniis & eleemosynis fundata, per manifestationem signorum deberet esse quærendum. *Bonfinius num.* 443. *citatus canonizationem clariùs asserit his verbis :* Id auctoritate Apostolica sancitum, & ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicumque primùm in Ungaria Christianæ fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, ut hîc inter Divos relatos esse credant. *Ex jam laudata S. Gerardi Vita intelligimus*, *elevationem illam fuisse decretam in Synodo Romanæ Ecclesiæ : nam hæc ibi leguntur :* Præfati denique regis (*Ladislai*) tempore à sanctæ Romanæ Ecclesiæ synodo inventum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent summo honore venerari, & ea dignis sedibus collocari. Venienteque Sedis Apostolicæ legato *&c.*

453. *Ex dictis habemus*, *congregatam fuisse Synodum Ecclesiæ Romanæ*, *in qua* S. Stephani, *S. Gerardi*, *ac verisimiliter S. Emerici*, *ut ex dicendis colligemus*, *causa fuit examinata*. *Constat autem canonizationes seculo* X, XI & XII. *frequenter decretas esse in conciliis*. *Varia exempla conglomerat Eminentissimus Lambertinus lib.* 1. *cap.* 20, *videlicet S. Udalrici Augustani episcopi canonizati à Joanne XV in concilio Lateranensi ; S. Gerardi Tullensis à Leone IX in concilio Romano ; S. Godehardi Hildensheimensis ab Innocentio II in concilio Remensi*, *& S. Sturmii abbatis Fuldensis in Lateranensi*

nensi II. *Secundò ex iisdem intelligimus, non solùm permissam fuisse à Pontifice corporis elevationem ; sed* sancitum *esse, ut corpus elevaretur, illiusque decreti* diploma, *seu litteras Apostolicas in Hungariam fuisse missas. At eo tempore Pontifices non solebant præcipere cultum alicujus Servi DEI, nisi per formalem canonizationem : nam, etsi simile præceptum Pontificis aliquando in sola beatificatione reperiatur, uti laudatus Cardinalis ostendit cap.* 39. *num.* 8, *id tamen rarius factum est, & seculis ferè tantùm posterioribus. Tertiò legatum Apostolicum hac de causa in Hungariam missum videmus : ex quo intelligimus, actum fuisse de re gravioris momenti, quàm eo tempore censebatur elevatio corporis alicujus Beati, cujus cultum dumtaxat permisisset Romanus Pontifex. Bonfinius quoque canonizationem exprimit claris verbis :* Ut hîc inter divos relatos esse credant.

454. *Hæc omnia persuadere videntur,* S. Stephanum *cum aliis eo tempore in numerum Sanctorum relatum esse definitivâ Romani Pontificis sententiâ, post maturum examen in concilio prolatâ, atque ea solemnitate, quæ usitata erat seculo* XI. *Inter ea, quæ in canonizatione tunc ad solemnitatem spectabant, erat corporis elevatio, de qua Eminentissimus scriptor cap.* 36. *num.* 16. *sic habet :* Eorum quoque Beatorum, quos inter Sanctos referebant, corpora summi Pontifices occasione canonizationis elevari mandarunt ; aut ipsimet, si corpora erant in loco, in quo fiebat canonizatio, debita cum reverentia & honore elevarunt. *Hæc ibidem probantur exemplis summorum Pontificum, Leonis IX, Alexandri III, Cælestini III & Gregorii IX. Manifestum autem est, idem esse factum de* S. Stephano, *aliisque, quorum eodem tempore elevata sunt corpora. Porrò, si elevatio hæc contigit jussu Pontificio annis quadraginta quinque post mortem Sancti, fuit S. Gregorius VII, qui prædicta mandata misit in Hungariam. Ejusdem Gregorii jussu elevatum dicitur corpus S. Paschasii Ratberti abbatis Corbejensis, licèt diploma illius elevationis nihilo magis servatum sit quàm elevationis* S. Stephani. *Verùm plura hujusmodi diplomata ad memoriam nostram non pervenerunt.*

455. *Demum de canonizatione* SS. Stephani, *Emerici ipsius filii, & Gerardi Canadiensis episcopi & martyris, dubitare me non sinunt illa, quæ anno* 1092. *decreta sunt in synodo Szabolchensi, cui cum S. Ladislao rege & Seraphino archiepiscopo Strigoniensi interfuerunt omnes episcopi, abbates & proceres Hungariæ. Nam in ea, apud Peterfium pag.* 33, *cap.* 37. statutum *legitur*, ut vigiliæ celebrentur beati Stephani regis, & Gerardi martyris, quo die passus est *&c. Et cap.* 38. *de festivitatibus per annum celebrandis hæc decernuntur :* Istæ verò festivitates servandæ sunt per annum : Nativitatis Domini, S. Stephanis proto-martyris, S. Joannis Evangelistæ, SS. Innocentium, Circumcisio Domini, Epiphania cum vigilia, Purificatio sanctæ MARIÆ, in Pascha quatuor dies, S. Georgii martyris, Philippi & Jacobi cum vigilia, Inventio S. Crucis, Ascensio Domini, in Pentecoste quatuor dies, S. Joannis Baptistæ, Petri & Pauli una die, S Jacobi, S. Laurentii, Assumptio S. MARIÆ, Sancti regis Stephani, S. Bartholomæi, Nativitas S. MARIÆ, Exaltatio S. Crucis, S. Mathæi Apostoli, S. Gerardi Episcopi, S. Michaëlis Archangeli, SS. Simonis & Judæ, Omnium Sanctorum, S. Emerici Ducis, S. Martini, S. Andreæ, S. Nicolai, S. Thomæ Apostoli. Et unaquæque parochia suum patronum, & dedicationem celebret. *Non quidem additur expressis verbis, hasce festivitates celebrandas præscribi cum vacatione ab operibus ; at id satis colligitur ex ipsis festivitatibus maturè consideratis ; cùm aliàs haud dubiè plures Sanctorum memoriæ per annum agendæ fuissent.*

456. *Præterea in synodo Strigoniensi habita anno* 1493. *similis festivitatum catalogus texitur, & quidem multò prolixior, additis multis festivitatibus postea institutis. Ibi autem pag.* 232 *clarè dicitur :* Statuimus, ut subscriptis diebus clerici & laici debeant à servilibus

operibus abſtinere. *Reperitur in eodem catalogo* Stephanus, *uti & Emericus, non verò Gerardus, qui ſolus ferè pro multis aliis ſubſtitutis eſt omiſſus, quod feſtum ipſius non ampliùs eadem ſolemnitate celebraretur. Itaque jam eodem ſeculo* XI. *feſtivitas Sancti per totam Hungariam celebrata eſt cum vacatione ab operibus ſervilibus. Hæc autem ſolemnitas tanta, pro SS. Emerico & Gerardo, quorum corpora eodem Pontificio decreto elevata ſunt, ſimiliter præſcripta, nullum relinquere videtur dubium, quin canonizatio præceſſerit aut comitata ſit elevationem, prout aſſerit Bonfinius. Colomanus S. Ladislai ſucceſſor ad augendam* S. Stephani *ſolemnitatem lib.* 2. *Decretorum cap.* 1. *hæc ſtatuit :* Ut anuatim in feſto ſancti Regis, niſi arduo negotio ingruente vel infirmitate fuerimus prohibiti, Albæ teneamur ſolenizare : & ſi nos intereſſe non poterimus, palatinus procul dubio ibi erit pro nobis.

457. *Inter Statuta Ordinis Ciſtercienſis, quæ edidit Edmundus Martene tom.* 4. *Theſauri Anecdotorum col.* 1641. *hoc recenſet anno* 1486. *decretum :* Abbatibus Hungariæ conceditur, ut feſtum S. Stephani regis Hungariæ in craſtino S. Bernardi (*id eſt*, XXI. *Auguſti*) & feſta S. Ladislai & S. Elizabeth cum propriis hiſtoriis faciant, ceteris hiſtoriis, cantibus & feſtis in Ordine inſolitis penitus rejectis. *Venerationem* S. Stephani *celebrem fuiſſe per totam Hungariam, noverunt etiam Scriptores exteri, ex quibus unum dumtaxat adduco Godefridum Viterbienſem, qui Chronici part.* 17. *in S. Henrico imperatore de illa ſic habet :* Hunc Stephanum omnes Ungari ut ſanctum venerantur pro eo, quòd per eum initium fidei acceperunt. *Hæc poſtrema verba, quibus ſimilia reperiuntur apud alios ſcriptores, ſimul inſinuant, necdum eo tempore, quo ſcribebat Godefridus, ſeu ſeculo* XII, *feſtivitatem* S. Stephani *celebratam fuiſſe per totam Eccleſiam. Verùm ex eo non rectè quis argumentaretur contra canonizationem ipſius, ſuprà ſufficienter probatam : nam id* S. Stephano *commune eſt cum omnibus ferè Sanctis, iisque canonizatis vel maximè ſolemniter : atque uſus ille obtinet etiam hoc tempore, quo videmus multos Sanctorum adſcribi catalogo, nec tamen de omnibus ſtatim componi Officium, quod in ipſorum feſtivitate omnibus horas canonicas recitantibus præſcribatur.*

458. *Ex dictis ergo concludo*, S. Stephanum *decreto ſummi Pontificis, ſeu formali canonizatione, Sanctorum catalogo adſcriptum fuiſſe, quemadmodum adſcriptus eſt eidem catalogo S. Ladislaus ipſius ex fratre proæpos, S. Henricus imperator, S. Eduardus Anglorum, S. Ludovicus Gallorum reges, aliique deinde plures. Quare de* S. Stephano *& S. Ladislao ſic intelligo verba Gentilis Cardinalis, Apoſtolicæ Sedis legati in Hungaria, quæ uberiùs dedi num.* 192, *& ex quibus illa huc ſpectant :* Ex quibus (*regni Hungarici ſeminibus*) reges Catholici tanta ſanctitatis & vitæ claritate conſpicui prodierunt, quòd Sanctorum adſcribi catalogo meruêre. *Non alii eo tempore intelligi poterant reges Hungariæ, quàm* Stephanus *& Ladislaus, de quorum canonizatione conſtabat, dum ſub initium ſeculi* XIV. *hæc dicebat legatus Pontificius. Illud præterea ad gloriam* S. Stephani *obſervare lubet, primum omnino videri è regibus, cui is honor Pontificis ſummi oraculo delatus ſit. Præcipua Sancti feſtivitas celebrata eſt die* XX. *Auguſti, quem univerſa Eccleſia etiam adoptavit, ut videbimus. Verùm præter illam feſtivitatem alia etiam celebrata fuit, certè in locis quibusdam : nam Peterſius in annotatis ſuis adduxit pag.* 34. *vetuſti cujusdam Breviarii Kalendarium, in quo hæc leguntur :* XXX. Maii, Inventio dextræ S. Stephani. *Hactenus de cultu per Hungariam.*

§. XXXIX.

§. XXXIX. Cultus Sancti in Suecia receptus, ac tandem per totam Ecclesiam Romanam primò ritu simplici, deinde semiduplici cum Officio proprio, ex quo dantur lectiones secundi nocturni.

NOn *sic in Hungaria coarctatus fuit cultus* S. Stephani, *ut ad alias regiones, easque maximè dissitas, se non extenderit. Quippe in Missali Votivo regni Sueciæ, excuso ante annos ducentos & sexaginta aut plures, de quo jam mentio facta est in S. Ladislao tom.* v. *Junii pag.* 316, *Missa habetur de* S. Stephano, *ex qua orationes tres huc transfero. Prima hæc est :* DEUS, qui beatum Stephanum regem & confessorem tuum terreni imperii gloriâ & honore coronasti, & Sanctorum tuorum societate sublimasti; præsta, quæsumus, ut quem Pannonia habuit divinæ religionis doctorem in terris, eum modò Ecclesia tua mereatur habere defensorem in cœlis. Per Dominum *&c. Secunda verò talis :* Sacrificium, Domine, quod tuæ Majestati offerrimus, benigno vultu respice, & intercessione beati Stephani regis & confessoris tui nos ab omnium inimicorum insidiis defende, & præmia vitæ æternæ concede. Per *&c. Tertia demum :* Tuere, quæsumus Domine, familiam tuam; &, quam per doctrinam beati Stephani regis & confessoris tui de tenebris ad veram lucem convertisti, eam post istius temporis decursum oblati Sacrificii munimine clementer perducas ad regna cœlorum. Per, *&c. Missa inchoatur*, Os justi, *& reliqua omnia ex Sacris Litteris congruè Sancto Regi aptata sunt.*

460. *Memoria* S. Stephani *variis deinde Fastis recentioribus inserta est, receptaque in Martyrologio ac Breviario Romano. Auctor Belga, qui seculo* XV. *concinnavit Florarium Sanctorum apud nos Ms., ad* XX. *Augusti de* S. Stephano *sic habet :* In Hungaria sancti Stephani regis & confessoris, primi illius gentis Christiani : quem sanctus Adalbertus Pragensis episcopus per salubrem suam prædicationem ad fidem Christi convertit & baptizavit. Et ipse Rex sua prædicatione Ungaros convertit, & majorem ecclesiam Strigonii in honore S. Adalberti post ejus martyrium instituit. Et regnum Ungariæ XXXV. annis feliciter gubernavit. Et tandem ad Dominum, quem tota mente in vita dilexerat, migravit anno salutis MXI. Cujus mortem in conspectu Domini fuisse pretiosam, miracula crebra testantur, quæ Dominus ostendit ad mirificandum Sanctum suum. *Editores Usuardi, Belinus, Grevenus & Molanus item memoriam ejusdem Sancti editionibus suis addiderunt, ut videre est in Usuardo Sollerii nostri ad* XX. *Augusti, ubi primus illum sic memorat :* In Ungaria, civitate regia, Alba regali, sancti Stephani regis, qui primus Ungaros ad fidem convertit. *Consonat ferè Maurolycus hic verbis :* Apud Albam regalem Ungariæ, sancti Stephani regis, qui primus Ungaros ad Christum convertit.

461. *Galesinius ad eumdem diem hoc Sanctum ornavit elogio :* Albæ in Pannonia sancti Stephani regis : qui divinis excultus virtutibus, & vitæ religione clarus, juvante DEO perfecit, ut repudiato dæmonum cultu, Christi JESU fidem Ungari amplecterentur. *Paulo brevius Baronius in Martyrologio Romano his verbis usus :* Albæ in Pannonia sancti Stephani regis, qui divivis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit. *Addit hanc annotationem :* Hac die (XX. *Augusti*) translatum est corpus ejus : migravit autem ex hac vita XVIII. Kal. Septembris. *Dies hic emortualis certus est ex Vita : atque ex eadem num.* 38. *rectè collegit Baronius, die* XX. *Augusti corpus esse translatum. Antonius de Balingem in Kalendario Sanctissimæ Virginis MARIÆ ad* XX. *Augusti Baronium secutus est, ita scribens :* Translatio S. Stephani primi Hungarorum regis *&c. Porrò ad eumdem diem Commemoratio* S.

Stephani *inserta est Breviario Romano cum nova lectione, in qua de translatione sic legitur :* Sacrum ejus corpus suavissimo fragrans odore, liquore cœlesti scatens, inter multa & varia miracula hodierno die, Romani Pontificis jussu, nobiliorem in locum translatum est, atque honorificentiùs conditum est. *Electus igitur est dies translationis ab Hungaris, qua dies emortualis erat impeditus solemnissima festivitate Virginis Assumptæ : atque eumdem diem adoptavit tota Ecclesia Romana, quamdiu Sancti festivitas ritu simplici celebrata est. Verùm alius fuit eligendus dies, quando præscriptus fuit ritus semiduplex, quia ille concurrere non poterat cum festo S. Bernardi, quod eodem die celebratur.*

462. *Majorem illam solemnitatem pro festivitate* S. Stephani *anno* 1686. *ab Innocentio XI impetravit Leopoldus imperator atque Hungariæ rex post plurimas de Turcis relatas victorias Budamque expugnatam, uti patet ex Decreto sacræ Rituum Congregationis, quod datum die* XXVIII. *Novembris, atque eodem anno Romæ impressum est, prout sequitur :* Piis precibus Augustissimi Imperatoris Leopoldi per suas litteras Sanctiss. D. N. Innocentio Papæ XI porrectas, & ad Sac. Rituum Congregationem remissas, quibus supplicabatur, ut Sanctitas sua dignaretur assensum præbere, ac demandare, ut Officium divi Stephani Hungariæ regis, quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu simplici recitatum est, imposterum ab omnibus, qui ad horas canonicas tenentur utriusque sexus, sub ritu semiduplici de præcepto recitaretur : eadem Sac. Congregatio habita die XXIII. Novembris MDCLXXXVI. re maturè perpensa, censuit, petitam gratiam, si Sanctissimo D. N. placuerit, esse concedendam ac etiam assignari posse diem secundam Septembris pro celebratione supradicti festi, in perpetuam memoriam insignis, & glorioſæ victoriæ ab armis cæsareis contra Turcas ope divina obtentæ in strenua expugnatione propugnaculi Budensis, olim dicti Sancti residentiæ. De quibus facta per Eminentiss. & Reverendiss. D. Cardinalem Cybo Sanctissimo relatione, Sanctitas sua benignè annuit, & hujusmodi decretum expediri mandavit. Hac die XXVIII. ejusdem mensis Novembris, & anni MDCLXXXVI. N. Card. Ludovisius. Loco ✝ Sigilli. Bernardinus Casalius Sac. Rit. Cong. Secr.

463. *Edito hoc decreto, curatum fuit, ut proprium componeretur Officium de* S. Stephano. *Illud verò nitidè atque exactè compositum approbavit Sacra Rituum congregatio decreto sequenti :* Cùm sacra Rituum Congregatio, habita die XXIII. Novembris MDCLXXXVI, annuente quoque Sanctissimo, mandaverit, ut Officium S. Stephani Hungariæ regis, quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu simplici die XX. Augusti recitatum est, in posterum ab omnibus utriusque sexus, tam secularibus quàm regularibus, qui ad horas canonicas tenentur, sub ritu semiduplici de præcepto recitetur quotannis die 2. Septembris ; eadem sacra Congregatio suprascriptas lectiones, & alia, prout jacent, diligenter revisas & relatas ab eminentissimo & reverendissimo D. Cardinali Colloredo approbavit, ac imprimi posse concessit. Hac die XIX. Aprilis MDCLXXXVII. *Subnotatum erat* A. Card. Cybo. *Et inferiùs post locum sigilli :* Bernardinus Casalius Sac. Rit. Congr. Secr. *Impressum fuit eodem anno Officium Romæ, ac deinde Romano Breviario insertum. Orationem hanc habet :* Concede, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, omnipotens DEUS, ut beatum Stephanum confessorem tuum, quem regnantem in terris propagatorem habuit, propugnatorem habere mereatur glorioſum in cœlis. Per Dominum *&c. Tres lectiones secundi nocturni continent elegans Vitæ compendium, exceptis tamen gestis bellicis. Quapropter illas hunc transfero.*

464. LECT. IV. Stephanus in Hungariam Christi fidem, & regium nomen invexit regiâ coronâ à Romano Pontifice impetratâ, ejusque jussu in regem inunctus, regnum Sedi Apostoli-

cæ

cæ obtulit; varia pietatis domicilia Romæ, Hierosolymis, Constantinopoli: in Hungaria archiepiscopatum Strigoniensem, episcopatus decem, admirabili religione, & munificentia fundavit. Par in pauperes amor, & liberalitas, quos veluti Christum ipsum complectens, neminem à se mœrentem, ac vacuum umquam dimisit; quin ad eorum inopiam sublevandam amplissimis facultatibus erogatis, domesticam quoque supellectilem eximia benignitate frequenter distribuit: suis insuper manibus lavare pauperum pedes, noctu solus, & ignotus nosocomia frequentare, decumbentibus inservire, ac cetera charitatis officia exhibere consuevit: quarum virtutum merito illius dextera, resoluto cetero corpore, incorrupta permansit. Tu autem *&c.*

465. LECT. V. Orandi studio noctes penè totas ducebat insomnes, atque in cœlestium rerum contemplatione defixus, interdum extra sensus raptus, sublimis in aëra ferri visus fuit. Perduellium conspirationes, ac validorum hostium impetus, miro prorsus modo, non semel orationis præsidio evitavit. Susceptum ex Ghisella Bavarica sancti Henrici imperatoris sorore, quam sibi matrimonio junxerat, Emericum filium tantâ morum disciplinâ, talique pietate enutrivit, quantùm ejus postea sanctitas declaravit. Regni verò negotia ita disposuit, ut accitis undique prudentissimis, ac sanctissimis viris, nihil umquam sine illorum consilio moliretur. Humillimis interim precibus in cinere, & cilicio DEUM deprecans, ut universum Hungariæ regnum, antequam è vita migraret, Catholicum videre mereretur. Verè propter ingens dilatandæ fidei studium, illius gentis Apostolus nuncupatus, facta à Romano Pontifice ipsi, posterisque regibus præferendæ Crucis potestate. Tu autem *&c.*

466. LECT. VI. DEI Genitricem, quam ardentissimè venerabatur, amplissimo in ejus honorem constructo templo, Hungariæ Patronam instituit; ab eadem vicissim Virgine receptus in cœlum ipso suæ Assumptionis die, quem Hungari è sancti Regis instituto Magnæ Dominæ diem appellant. Sacrum ejus corpus suavissimo fragrans odore, liquore cœlesti scatens, inter multa & varia miracula, Romani Pontificis jussu, nobiliorem in locum translatum est, atque honorificentiùs conditum. Ejus autem festum Innocentius Undecimus Pontifex Maximus quarto Nonas Septembris, ob insignem victoriam ab exercitu Leopoldi Primi Romanorum electi imperatoris & Hungariæ regis eadem die in Budæ expugnatione, ope divina, è Turcis reportatam, celebrandum instituit. Tu autem *&c.*

467. *Supradicti quoque decreti vigore memoria Sancti omissa est die* XX. *Augusti in Martyrologio Romano: & duobus aliis locis inserta, videlicet ad* XV. *Augusti breviter hoc modo:* Albæ in Pannonia natalis sancti Stephani Hungarorum regis, cujus festum quarto Nonas Septembris celebratur. *Prolixius verò elogium insertum est ad diem* 2. *Septembris, quod subdo:* Albæ in Pannonia sancti Stephani Hungarorum regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit, & à DEIpara Virgine ipso die Assumptionis suæ in cœlum receptus fuit: ejus tamen festum ex constitutione Innocentii Papæ undecimi hac die potissimùm recolitur, quâ Budæ munitissima arx sancti Regis ope ab exercitu Christiano strenuè recuperata fuit.

468. *Ceterùm observare hîc lubet, auctorem Martyrologii Parisiensis corrigere voluisse elogia omnium fere martyrologorum, qui* Stephanum *annuntiant* Albæ in Pannonia, *quòd constet ibidem esse sepultum: nam ipse ad* XV. *Augusti sic habet:* Budæ in Pannonia, sancti Stephani primi Hungarorum regis, qui gentem illam ad Christum convertit: cujus corpus apud Albam Regalem translatum est. *Verùm illa correctio nec erat necessaria, nec certa est: imò & parùm verisimile est, Sanctum obiisse Budæ, de*

qua in Actis ne vel verbum occurrit. Dicitur quidem apud scriptores num. 320. *laudatos in Veteri Buda constitisse, dum ibidem condebat monasterium, quod morte sua imperfectum reliquit: at nec Vetus Buda eadem est cum urbe hodierna istius nominis, nec rectè ex prædictis colligi potest, Sanctum in Veteri Buda mansisse usque ad mortem. Suspicor tamen, Martyrologi Parisiensis auctorem non aliam habuisse rationem substituendi Budam pro Alba Regali, quàm conjecturam modò dictam, quâ utramque Budam confudit, quâque mortem perperam affixit illi loco, in quo aliquando substitisse dicitur, ad tempus nimirum, non vero usque ad mortem; cùm non asseratur ibi manere voluisse usque dum perfectum videret monasterium cujus ædificatio paucis annis absolvi non potuit.*

§. XL. Reliqua de Sancti miraculis.

DE *miraculis S.* Stephani *meminerunt multi scriptores, sed ferè generatim tantùm, excepto Bonfinio & Carthuitio, aliisque hosce secutis. Aliquorum verba aliis occasionibus per decursum jam dedi: hîc verò paucos addam è pluribus. Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* 1. *Bibliothecæ Mss. pag.* 174. *ad propositum nostrum ita habet:* At verò Stephanus Ungrorum rex, imminente vocationis suæ tempore ad cœlestia evocatus, nunc in ecclesia, quâ requiescit humatus, miraculis claret egregiis. *Ricobaldus Ferrariensis in Historia imperatorum apud Muratorium tom.* 9. *Scriptorum Italiæ col.* 119: Qui Rex Stephanus tantæ virtutis fuit, ut multorum miraculorum illustrem DEUS illum reddiderit. *Jacobus Philippus Bergomas lib.* 12. *ad annum* 983. *de miraculis* Stephani *aliisque sic habet:* Stephanus item primus Ungariæ rex tempestate isthac Adalberti prædicti Pragensis episcopi prædicatione conversus & baptizatus, etiam multis claruit signis *&c. Tandem Cuspinianus de Cæsaribus in Henrico secundo de Emerico &* Stephano *hæc affirmat:* Est hic cum Patre in numerum Sanctorum dehinc relatus, ut testantur Hungarorum Annales: uterque enim miraculorum gloriâ non caruit.

470. *Mirabile est factum particulare, quod narratur in Vita S. Emerici, cujus auctor testatur id suo tempore contigisse, id est, circa initium seculi* XII, *quo eum scripsisse ex eodem facto colligitur. Rem accipe compendio. Quidam natione Germanus, nomine Conradus, ob enormia peccata, quorum ipsum pœnitebat, Romam profectus, à Gregorio VII summo Pontifice pro pœnitentia jussus erat loricâ, quinque catenis ferreis corpori firmiter adstrictâ, se cingere, donec alicujus Sancti patrocinio, catenis fractis lorica sponte decideret. Multa ille loca sacra peragravit, antequam misericordiam consequeretur interea, inquit auctor:* fama beati Stephani regis Pannoniæ, ad cujus sepulcrum quotidiana fiebant miracula, insignis habebatur: consummatoque itinere vir suprà memoratus Albam pervenit, ubi corpus sancti Stephani reconditum venerabatur. Cúmque in aliis virtus DEI & intercessio Regis eximii celebris miraculis revelaretur; ille tamen vir in vinculis loricæ arctiùs angeretur, penes se cum juramento confirmavit, quòd de loco ecclesiæ se non amoveret, quousque Dominus in eo ostenderet, quanti meriti beatus Stephanus apud ipsum esset. Factum est autem, cùm esset hora diei quasi sexta, ex nimia fatigatione corporis & cordis contritione ille in ecclesia obdormivit. Affuit autem illi in somnis beatus Stephanus, ad hunc modum dicens: Surge nunc, nec in meritis meis præsume apud DEUM, quoniam non sufficio pro te intercedere. Vade ergo ad sepulcrum filii mei beati Emerici *&c. Subditur mox viri ejusdem liberatio apud sepulcrum S. Emerici.*

471. *Idem factum refert Bonfinius pag.* 178, *sic exponens ea, quæ apud* S. Stephani *sepulcrum contigerunt:* Sancti demum Stephani Regis famâ ductus (*Conradus ille,*) in Panoniam se recepit:

venit

venit ad Regalem Albam, ubi corpus ejus in magnifico ſacello reconditum, & ea quidem mente, ne umquam inde recederet: quousque ſolutis per ſe vinculis, & deletis ultro pugillaribus, ſe noſceret expiatum: quin & juramento propoſitum confirmârat. Baſilicam mox Albenſem ingreſſus, ante divi Regis aram ſe conſtituit, ingenti rerum à ſe peſſimè geſtarum pœnitentiâ conficit, vehementiſſimis Numen precibus ſollicitat, ut ejus patrocinio ſcelerum omnium veniam conſequatur. Quum à prima hora diei ad nonam uſque obſecrationibus incubuiſſet, corpore animoque defatigatus, ante aram ſubinde gravi ſomno correptus eſt. Ecce inter dormiendum huic divus Rex apparet; Surge mox, inquit, amice, ne meis quidem meritis opéve apud tribunal divinæ Majeſtatis tibi confidendum eſſe ſcito, quando pro tanta facinorum mole patrocinium meum ad impetrandam delictorum impunitatem ne tibi quidem ſatis eſſe poteſt. Proinde Emerici mei monumentum, quod juxtà eſt, adito, qui quum præ virginitate ſua præcipuam apud Deum gratiam promeruerit, ſi advocatus adhibeatur, omnium (mihi crede) ſcelerum impunitate donaberis &c.

472. *Mirabilia quædam in hac hiſtoria occurrunt, quæ ne etiam incredibilia videantur, pauca ſunt obſervanda. Primò dubitari nequit, quin Conradus ille tot enormium criminum reus eſſet, ut pœnitentiam, pro iis infligi ſolitam ſecundum canones, perficere non potuiſſet ante mortem. Contingere id poterat non rarò, cùm pro ſingulis peccatis enormibus aliquot annorum pœnitentia imponeretur, atque ideo ſubinde pro multitudine criminum illorum pœnitentiæ tempus ita excreſceret, ut hominis ætatem longè ſuperaret. Conradus autem ille veriſimiliter non poterat rigori canonum in vita ſatisfacere; ac fortaſſe etiam crimina commiſerat, pro quibus pœnitentiæ modus & tempus per canones non erat ordinatum, uti Vita Emerici innuit his verbis:* Papa verò quantitatem peccatorum ipſius tamquam antea inauditorum obſtupeſcens, deliberatione habita vulnera per injunctam pœnitentiam non curavit; *id eſt, opinor, non præſcripſit illi certum aliquod pœnitentiæ tempus, quòd peccata eſſent adeo inſolita, ut de iis nihil decretum eſſet per canones. Itaque cùm peccator ille meritus eſſet pœnitentiam, non niſi cum vita terminandam, & Pontifex tamen ſpem aliquam ei relinquere vellet illam aliquando finiendi, permiſit & ſuaſit, ut Sanctorum patrocinio indulgentiam conſequi conaretur, eâque obtentâ, ſe canonicè abſolutum noſſet. Porrò rigor ille canonum pro publicis & enormibus criminibus vigebat ſeculo* XI. *At non eadem erat ratio occultorum peccatorum, pro quibus arbitrarias pœnitentias imponebant confeſſarii, uti obſervat Thomaſſinus in Veteri & nova Eccleſiæ diſciplina part.* I. *lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 5.

473. *Alterum, quod hîc obſervatum velim, attinet ad verba, quæ ſcriptor Vitæ S. Emerici* S. Stephano *attribuit,* Non ſufficio pro te intercedere, *quæque aliquantulùm immutavit Bonfinius. Certum eſt atque indubitatum, multos favorem aliquem obtinere per cujusdam Sancti patrocinium, poſtquam illum fruſtra ſperaverant alium quempiam Sanctum invocando. Non pauca etiam reperiuntur exempla in Vitis Sanctorum optimæ notæ, quæ ſimilia ſunt facto hîc relato, certè quoad ſubſtantiam. Verumtamen verba* mox *data cautè legenda ſunt, cùm neſciamus, an illa ipſa ſint verba* S. Stephani, *an mutata aut conficta à ſcriptore, leviſque mutatio aliam mox inducat ſententiam. Forſan Sanctus pœnitentem dumtaxat monuit, ut invocaret S. Emericum, indicans deſideratam gratiam ipſius patrocinio obtinendam: nam ſcriptores aliqui juſto liberiores ſunt in adjunctis factorum enarrandis. Deinde, licèt certò conſtaret, ipſiſſima eſſe* S. Stephani *verba, quæ expreſſit auctor; vel ſic maximè cavendum eſſet, ne quis ex illis verbis inferre vellet, S. Emericum majoris apud DEUM eſſe meriti, quàm* S. Stephanum: *neque enim iſtud legitimè conſequitur, cùm aliæ gratiæ faciliùs obtineri ſoleant per unum Sanctum, aliæ faciliùs per alium. Atque hinc fit, ut mul-*

ti sint Sancti, qui præcipuè invocantur, & tamquam patroni habentur, pro certo aliquo malo avertendo, aut certa quapiam gratia impetranda. Ceterùm plura de Sancti miraculis non reperio, quòd illa vel scripta non fuerint deinceps, vel exciderint scripta illa, si aliquando exstiterint. Quapropter finem huic Commentario impono, & Acta annotatis illustrata subnecto.

VITA
AUCTORE CARTHUITO
Aut
CARTHUITIO EPISCOPO,

Ex editione Cracoviensi, collata cum Ms. Corsendoncano & editione Surii.

PRÆFATIO.

DOmino suo Calamanno (*a*) regi præcellentissimo Carthuitus episcopus, officium spirituale per misericordiam DEI consecutus, post istius vitæ terminum felix illud euge sempiternum. Incepturus opus, Domine mi, rex inclyte, quod mihi vestro regali præcepto, de bona vita regis Stephani potentialiter injunxistis, diu rebellem ingenioli mei prepessus sum inscitiam, ob hoc præsertim quòd Priscianus (*b*) auctor artis Grammaticæ medullitus mihi notus olim, longè digressus faciem suam, quasi caligine quadam circumfluam, mihi decrepito jam facit obscurissimam. Verumtamen parte ex alia, dum vestræ dignitatis intuitus reverentiam, incerta gravarer meditatione, tandem omnium virtutum lux & gemma dubietatem anxiæ mentis devicit obedientia, cujus forti præsidio deficere in me videns vires, inchoandi operis recipit fiducia. (*c*) Sed quoniam sæpe fiducialiter acta res invidiæ fomitem generat, præcor flexis genibus vestræ triumphalis excellentiæ sublimitatem, ut manibus regalis defensionis hoc suscipiatis Opusculum ne malè sonantium positio dictionum vel confusi ordinis enormitas, vestrum, cùm legeritis, offendat oculum. Quod si aliquod indignum occurrerit offendiculum, malo codicem ut ignis comminuat incendium, quàm ut livor ad plenum perveniat oculum. Igitur, quia boni quicquid est, ex Conditoris misericordia manat, ex ipsius dono sermo ceptus talia personat. (*d*)

ANNOTATA.

(a) Calamanno, *apud Surium* Colomanno, *uti nomen ipsius hoc tempore solet exprimi. Hungaricum nomen* Kálmán *initio expressum fuisse* Calamannus, *admodùm verisimile est. At postea usurpatum est nomen* Colomannus, *aut* Colomanus, *quod jam olim erat usitatum apud Latinos. Colomannum hunc fuisse Hungariæ regem, & successorem S. Ladislai, dictum est in Commentario* § 1, *ubi etiam actum de tempore Vitæ conscriptæ. Hoc ipsum, quòd nomen regis* Calamannus *scribitur, signum est vetustatis, cùm posteriores scripserint* Colomannus.

(b) *Priscianum numerari inter præcipuos Grammaticos, passim norunt eruditi. Significat illâ allegoriâ Carthuitius, leges Grammaticales sibi olim quidem notas fuisse, sed per ætatem paulatim oblivioni datas. Attamen pro tempore, quo florebat hic auctor, mediocriter Latinè scripsit: sed menda quædam hinc inde irrepserunt manuscripto, maximè sub finem.*

(c) *Cùm phrasis non sit omnino perfecta, suspicor auctorem scripsisse,* recipio *vel* recepi fiduciam.

(d) *Præfatio aut dedicatio hæc omissa est in Ms. Corsendoncano. Surius eam expressit mutato stylo, eademque libertate, qua dictionem totius Vitæ immutavit. Accipe, studiose lector, præfationem Surianam pro specimine totius Vitæ immutata:* Domino suo Colomanno, regi excellentissimo, Chartuitius episcopus, spirituale ministerium DEI benignitate ade-

adeptus, poſt hujus vitæ terminum, illud Euge precatur ſempiternum. Aggredior nunc opus, ſereniſſime rex, juſſu tuo mihi demandatum, à quo hactenus ingenioli mei imperitia abhorruit, ob id præſertim, quod priſcianus Grammaticus, mihi olim ſat bene perſpectus & cognitus, procul à me digreſſus, jam decrepito mihi, tanquam caligine quadam ſeptus, faciem exhibet obſcuriſſimam. Sed cùm alia ex parte dignitatis tuæ attenderem authoritatem, vicit tandem anxiæ mentis dubitationem omnem, virtutum omnium lux & gemma, obedientia: cujus forti præſidio fretus, tametſi mihi vires cernerem haudquaquam ſuppetere, operis inchoandi fiduciam concepi. Cùm ſint autem plerumque invidiæ obnoxia, quæ bonâ animi fiduciâ geruntur; ſupplex oro regiam ſublimitatem tuam, uti Opuſculi hujus ſuſcipere ne gravetur patrocinium; nec offendatur parùm commoda dictione, aut ordinis & rerum geſtarum confuſione. Quod ſi occurrat quippiam, quod fœdam habeat offenſionem, malim codicem ignibus abſumi, quàm livoris materiam cuipiam offerri. Et quia bona omnia ad nos ex divina miſericordia proficiſcuntur, ipſius munere ſic libet Opuſculum præſens auſpicari. *Vides hic, lector, ſic immutatam dictionem, ut idem ubique ſit ſenſus. Idem paſſim in Vita factum; nec opus eſt illas mutationes verborum notare deinceps, niſi ſimul mutata ſit ſententia. Solas igitur mutationes ſententiarum inferiùs aſſignabo; ex Ms, verò ipſas vocum mutationes diligenter obſervabo, niſi ſint menda clariſſima, uti varia occurrunt circa finem Vitæ.*

CAPUT I.

Sancti pater, natales viſionibus præviis illuſtrati, baptiſmus, regni initia & cura religionis propagandæ: victoria de rebellibus & hinc monaſterium S. Martini ex voto fundatum.

OMne datum optimum & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum. Hujus Patris datum optimum, & donum perfectum in omnes largè proveniens, quia nullum ſpernit, ſed omnes homines vult ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis pervenire, ad Hungaros usque, quos Chriſtianorum flagellum (*a*) quondam fuiſſe conſtat, difuſum eſt. Quod qualiter & quando factum ſit, ſtyli officio memoriæ commendare, congruum duximus. Ea ſiquidem tempeſtate, quâ gens præfata DEI Eccleſiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, quartus ab illo, qui ingreſſionis Hungarorum in Pannonia dux primitus fuit, (nomen (*b*) Geyſa) ſeverus quidem & crudelis, veluti potentialiter agens, in ſuos, miſericors autem & liberalis in alios & præcipuè in Chriſtianos, ritu paganiſmo licèt adhuc quidem obvolutus: tamen appropinquante ſpiritualis fulgore charismatis, cum omnibus circumquaque poſitarum provinciarum vicinis de pace cœpit attentè tractare, ut jam in illo poſſet agnoſci, cujus filius deſideraret fieri, ſecundum dictum Salvatoris noſtri, dicentis in Evangelio: Beati pacifici, quoniam filii DEI vocabuntur. Statuit inſuper præceptum cunctis Chriſtianis, ducatum ſuum intrare volentibus, hoſpitalitatis & ſecuritatis gratiam exhiberi (*c*). Clericis & monachis poteſtatem conceſſit ſuam præſentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens orthodoxæ fidei ſemen, pectoris in horto ſatum, delectabatur germen emittere.

3. Quid plura? Adeſt tempus cælitus diſpoſitum: credidit ipſe cum familiaribus ſuis, & baptizatus eſt; & omnes ditioni ſuæ ſubditos, ſe polliciens Chriſtiano nomine mancipaturum. Cúmque nimiùm eſſet ſollicitus de rebellibus domandis, & ritibus ſacrilegis deſtruendis, & epiſcopatibus ſecundum æſtimationem ſuam, ad profectum Eccleſiæ ſanctæ ſtatuendis; mirabili viſione (*d*) nocte conſolatus eſt eum Dominus. Fecit aſtare ſibi juvenem delectabilem aſpectu, qui dixit ei: Pax tibi, Chriſte electe, jubeo te de ſollicitudine tua fore ſecurum. Non tibi conceſſum eſt, quod meditaris, quia manus pollutas humano ſanguine geſtas. De te Filius naſciturus egredietur, cui hæc omnia diſponenda divinæ providentiæ conſilo commendabit Dominus. Hic erit unus ex regibus electis à Domino, coronâ vitæ ſæcularis commutaturus æternam. Verumtamen virum ſpirituali legatione tibi transmittendum, honorificabiliter ſuſcipito, ſuſceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis aſſenſum præbeto. Expergefactus princeps viſione ſtupidus, priùs ſecum, pòſt cum Chriſti fidelibus & ſuis pertractans, DEO gratias pavimento manibus expanſis adhærens, humiliter egit, ſe principatumque ſuum cum Filio naſcituro cuſtodiæ illius, qui non dormit neque dormitat, lacrymis fuſis commendavit.

4. Dum miratur ergo de viro divinitus prædicto, nuntiatur ei beatum Adalbertum, Bohemienſis eccleſiæ pontificem, ad ſe venturum eſſe propter converſionem ipſius, & fidei non fictæ profectum, Domino DEO laudis hoſtiam oblaturum. Oritur lætitia novis Chriſti militibus inenarrabilis: dux obviam tyroni (*e*) Chriſti cum fidelibus quibusque procedit, honorabiliter eum ſuſcipit, & ut per viſum monitus eſt, modis omnibus obedientiæ filium ſe fore monſtravit. Igitur, jubente principe, fit ubique congregatio indomitæ (gentis *f*) & per ſanctum epiſcopum fuit (*g*), & per ſuas exhortationes continuè convertuntur & baptizantur alumni patriæ, ſtatuuntur in multis locis eccleſiæ: lux quippe, quæ illuminat omnem hominem, tenebris expulſis, in Hungaria cœpit enitere, & impleta ſunt in ea verba prophetiæ dicentis: Gentium populus, qui ambulat (*h*) in tenebris, vidit lucem magnam. Lux lucis inviſibilis Chriſtus eſt, quem tunc gentes videre meruerunt, quando revocati de tenebris, ipſum verum DEUM & hominem eſſe verum perfectè crediderunt (*i*). Nec hoc ſilentio prætereundum eſt, quòd, ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne fortè prædictæ viſionis ſolius viri parùm videretur ineſſe fidei, uxorem ejus, jam appropinquantem partui, tali voluit viſione divina gratia conſolari. Apparuit namque illi beatus levita & proto-martyr Stephanus, levitici habitus ornatus inſignibus, qui eam alloqui taliter cœpit: Confide in Domino, mulier, & certa eſto, quia Filium paries, cui primò in hac gente corona debetur & regnum, meumque nomen illi reponas (*k*). Cui cùm admirans mulier reſponderet: Quis es, Domine, vel quo nomine nuncuparis? Ego ſum, inquit, Stephanus proto-martyr, qui primus pro Chriſti nomine martyrium pertuli Quo dicto, diſparuit.

5. Naſcitur interea prædictus à Domino Filius principi, quem ſecundum prophetam, antequam in utero conciperetur, Dominus novit; & cui, antequam naſceretur, per proto-martyrem ſuum nomen indidit. Hunc DEO dilectus Adalbertus epiſcopus chrismali baptiſmate ſecundum credulitatis ſuæ veritatem intinxit (*l*). Nomen ſibi impoſitum eſt Stephanus, quod alienum à conſilio DEI fuiſſe non credimus. Stephanus quippe Græcè, Corona ſonat Latinè. Ipſum quidem & in hoc ſæculo coronare DEUS voluit ad regni potentiam, & in futuro coronâ beatitudinis ſemper manentis redimire decrevit ad percipiendam vitæ jugis indeficientem gloriam.

Stri-

Strigonienſi (*m*) verò quippe nativitatis exordium habuit; & puer (*n*) adhuc ſcientiâ grammaticæ artis ad plenè imbutus eſt. Crevit infans diligenti nutritus educatu, qui tranſactâ pueritiâ, poſtquam gradum adoleſcentiæ primum aſcendit, & convocatis pater ſuus Hungariæ primatibus, cum Ordine (*o*) ſequenti, per communis conſilium colloquii filium ſuum Stephanum poſt ſe regnaturum populo præfecit, & ad hoc corroborandum, à ſingulis ſacramentum exegit.

6. Poſt hæc plenus dierum anno Dominicæ Incarnationis nongenteſimo nonageſimo ſeptimo (*p*) ſeculi nequam ærumnas cœleſti mutavit gaudio. Et eodem anno beatus epiſcopus Adalbertus causâ prædicandi Verbum DEI Pruſſiam ingreſſus, ibi palmâ martyrii coronatus eſt. Poſt obitum verò patris Stephanus adhuc adoleſcens, favore principum & plebis in patris ſolium laudabiliter profectus (*in Ms.* provectus), & ardentiori animo cœpit veritatis propagator exiſtere, quia quamvis adoleſcentiæ annis floreret, non tamen cor in ore, ſed os in corde habebat. Scripturarum divinarum, quibus apprimè flagrabat, non immemor, judicium & juſtitiam in oculis proponebat, & juxta illud Salomonis: Audiens ſapientiam ſapientior erit, & intelligens gubernacula poſſidebit. In omnibus itaque mandatis DEI fidelis diſpenſator exiſtens, apud ſe cœpit meditari, qualiter ſubjectum ſibi populum unius DEI cultui manciparet. Sed quia perpendebat, id absque vicinarum gentium conſideratione (*q*) minimè fieri poſſe, pacem cum exterarum provinciarum populis habens (*r*), & fideliter inſtitutam roboravit fidem, ut eò ſecurius, quod in mente tractabat, & in novella plantatione Chriſtianitatis explere ſufficeret. Sed adverſarius totius bonitatis, invidiæ plenus & malitiæ, diabolus, ut ſancti Chriſti Tyronis propoſitum diſturbaret, inteſtina bella contra eum commovit, quoniam ejus inſtinctu plebs gentilis, Chriſtianæ fidei jugo colla ſubmittere renuens, cum principibus ſuis à dominio (*ſ*) ipſius ſe ſubtrahere moliebantur.

7. Cœperunt enim urbes ejus deſolare, prædia vaſtare, poſſeſſiones deprædari, ſervos cædere, &, ut cætera ſileam, ipſi inſultare. Cúmque declinare de viâ ſuâ perversâ nollent, nec furor eorum ſatiaretur; Dux ipſe confidens de æterna virtute ad ſuperandam hoſtium rabiem cum multitudine exercitus ſui ſub vexillo DEO dilecti pontificis Martini ſanctique martyris Georgii proceſſit. Illis fortè diebus urbem, quæ vulgò Veſprini (*t*) nuncupatur, obſederunt, & hæc ad convitia ejus commoventes, ſcilicet, ut ibi (*fortè* ubi) ducalis acceſſus converſatio habebatur, & ibi conſiderent, quò facilior ingreſſus ad alia præſidia occupanda inveniretur. Ipſe verò, divina præeunte clementia, adverſus eos conſurrexit, & hic in fide, illi verò tantùm in armis confidentes, utrimque decertaverunt. Tandem hoſtibus victis, & ex parte cæſis & ex parte captis & alligatis, Dux victor cum ſuis victoriæ dona reportavit; Quapropter de poſſeſſionibus eorum, tam in agris quàm in villis, ſapienter dijudicavit, non ſicut quondam Saul, qui devicto Amalech de ſpoliis ejus, domino prohibente, meliora elegerat; ſed, quoniam Pannonia beati pontificis Martini nativitate gloriatur, cujus etiam patrocinantibus meritis Vir Chriſto fidelis, ut jam dictum eſt, de hoſtibus victoriam deportaverat, nihil de rebus eorum ad opus ſui reſervans, merito (*u*) cum theophilis conſilio, juxta fundum ſancti præſulis in loco, qui ſacer modus (*x*) dicitur, ubi ſanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis ſibi locum aſſignaverat, in titulo ipſius monaſterium conſtruere cœpit, poſſeſſionibus & redditibus cunctos ſufficienter ditavit, & ipſius ſuffragio ſimile fecit epiſcopis, conſtituens, ex omnibus eorum facultatibus tam ſtrictas decimas dari, ut ſi cui decem liberos habere contingeret,

ret, decimam prolem ſancti Martini cœnobio daret.

ANNOTATA.

(a) *Uti Attila vocari voluit* flagellum DEI, *ita Hungari revera fuerunt flagelum Chriſtianorum, quemadmodum ſatis colligi poteſt ex dictis in Commentario num.* 52.

(b) *In Ms.* nomine Geyſa. *Porrò de ingreſſione Hungarorum in Pannoniam, ſeu in hodiernam Hungariam, primisque eorum ducibus, egi in Commentario* § 5. *De Geyſa verò plura* § 7. *& ſequentibus.*

(c) *Vox* exhiberi *non eſt in Ms., nec eſt omnino neceſſaria. Præceptum hoc Geyſæ veroſimiliter datum eſſe tempore Ottonis I, poſt pacem cum eo initam, & circa annum* 972, *dixi ibidem num.* 80.

(d) *Non eſſe, cur hanc viſionem commodè intellectam pro fictitia neceſſariò habeamus, oſtendi in Comm.* § 10.

(e) *Surius rectiùs habet*, Servo Chriſti, *pro* tyroni Chriſti: *nam Adalbertus minùs propriè vocatur* tiro Chriſti, *cùm eſſet epiſcopus.*

(f) *Vox* gentis *deerat in editione, atque ideo uncis incluſam addidi ex Ms.*

(g) *Phraſis eſt mendoſa in editione æquè ac in Ms. Surius habet:* Per ſanctum epiſcopum fiunt conciones; *atque ita legendum putem.*

(h) *Surius* ambulabat, *uti revera habetur Iſaiæ* 9.

(i) *Cœptam eſſe Hungarorum converſionem ante adventum Adalberti, jam inſinuavit auctor num.* 3, *& nos oſtendimus in Commentario* § 7. *Attamen imperfecta fuit prima illa converſio, & ne per Adalbertum quidem ſatis perfectè converſi ſunt Hungari, ut dictum* § 10.

(k) *Ne hanc quidem viſionem incredibilem eſſe, ſed aliunde potiùs firmari, oſtendi contra criminationes Schwartzii in Commentario* § 10.

(l) *Baptizatum probabiliùs à S. Adalberto infantem* Stephanum, *uti hîc aſſerit Carthuitius probavi in Comm.* §. XI.

(m) *Strigonium, vulgò* Gran, *urbs eſt archiepiſcopali dignitate à* S. Stephano *deinde ornata, eâque etiamnum gaudet. Sita eſt ad Danubium & ſatis nota.*

(n) *Mirandum quidem videtur, tantam linguæ Latinæ curam eo tempore fuiſſe principi Hungarorum; nec tamen dubitandum, quin* Stephanus *Latino ſermone puer ſit imbutus, cùm multa filio ſuo præcepta, multaque diplomata Latinè dederit.*

(o) *Surius:* Pater ejus convocavit Hungariæ proceres, & reliquos Ordines. *Unum cum primatibus Ordinem convocatum ait biographus, plures perperam proceribus adjunxit Surius.*

(p) *De hoc anno emortuali Geyſæ, uti & S. Adalberti, conſentiunt ſcriptores. De morte ultimisque geſtis Geyſæ plura ſunt dicta* § 12. Stephanum *tunc fuiſſe tredecim circitèr aut quatuordecim annorum, dictum eſt num.* 122.

(q) *Surius habet*, confœderatione, *quo ſenſu auctor intelligendus.*

(r) *Surius*, pacem fecit, *aberrans à mente Carthuitii, opinor: nam exiſtimo hunc tantùm voluiſſe*, Stephanum *roborâſſe pacem à patre cum vicinis initam.*

(ſ) *In editione, quam aliàs ſequor, legitur* divino. *At cùm clarum ſit mendum, ex Ms. vocem* dominio *ſubſtitui.*

(t) *De toto hoc bello actum eſt in Comm.* § 14, *ibidem de Veſprinio num.* 144.

(u) *Surius*, ex DEI amantium conſilio. *Auctor fortaſſe ſcripſit*, inito cum theophilis, *id eſt, DEUM amantibus*, conſilio.

(x) Sacer modus *etiam eſt in Ms., at rectiùs apud Surium* Sacer mons: *nam ita vocatur monaſterium S. Martini ibi fundatum, de quo fusè egi in Commen.* § 15, *ubi videbit lector monaſterium iſtud jam cœptum conſtrui ante hanc victoriam.*

* *
*

CA-

CAPUT II.

Cura promovendæ religionis, & multorum accessus in Hungariam : constructum monasterium, erecti episcopatus : missus Romam legatus, qui coronam regiam multaque privilegia à Pontifice obtinet : nuptiæ cum Giselæ ac pia utriusque opera.

DEvictis ergo hostibus, Christi Miles gaudio spirituali (*in Ms.* speciali) repletus, totius ingenii consilium Evangelici decrevit seminis fore receptaculum, eleemosynis & orationibus vacans, frequenter pavimento sanctæ domûs adhærens, lacrymis effusis perfectionem propositi sui DEO commisit, volenti, ut, qui sine ipso nihil agere valeret, opitulante dispositionis ipsius expletione bonum, quod cogitaverat, cum inceptione virtutum ad finem perducere posset. Ad hoc ergo incipiendum & consummandum, quoniam fidelium Christi consultum habebat necessarium, nuntiis & litteris in omnes partes suum divulgavit desiderium. Inde multi presbyteri & clerici, Spiritus Paracleti compuncti visitatione, relictis sedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari. Abbates & monachi, nil proprium habere cupientes, sub tam religiosi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt. Inter quos vitæ regularis pater Astricus cum suis discipulis advenit, quorum unus, nomine Bonifacius (*a*), in loco patris abbas deinde constitutus, dum à beato Rege causâ prædicationis in inferiores Hungariæ partes esset missus, in verticem percussus gladio, licèt postea superviveret, non est privatus martyrio. Venerunt & alii duo de terra Polonienſi (*b*), eremiticam vitam causâ contemplationis eligentes, quorum unus, Andreas nomine, per professionis meritum Angelicis choris est associatus, testibus miraculorum signis per ipsum à Domino factis ; alter Benedictus pro Christo sanguine fuso misericorditer laureatus.

9. Astricus abbas cum suis honorificè susceptus, ad radicem Montis Ferrei cœnobium sub titulo sancti patris Benedicti (*c*) construxit, & ibi usque hodie congregatio monasterialis disciplinâ regulari pollens, temporalium sustentatione copiarum ex donativis sancti Ducis superabundans, non est alicujus egens, nisi ut suos & aliorum pedes secundum Evangelium quotidianis precibus & lacrymis lavet. Cum his DEI servus Princeps Christianissimus, aliquando comiter cum omnibus, aliquando singillatim cum unoquoque eorum, colloquium habens, in tam divinis conspectibus se probabilem reddidit, ut omnes militiæ suæ comites ad veri DEI culturam converteret. Quos verò alienæ sectatores viæ reperit, minis terroribusque subjugavit ; ipsosque secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, jugum & legem disciplinæ suppositis (*d*) cervicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorsus destruxit.

10. Post hæc provincias in decem partitus episcopatus, Strigonienſem ecclesiam metropolim & magistram (*e*) cæterarum fore constituit. Cognoscens verò prudens Dux prædicti Astrici religionem, pontificalis ipsum dignitatis infulâ decoravit, electione canonica sublimavit, & ei Colocenſis episcopatûs dignitatem (*f*) contulit. Quarto post patris obitum anno (*g*), divina commonente clementia, eumdem Astricum præsulem, quia alio nomine Anastasius dictus est, ad limina sanctorum Apostolorum misit, ut à successore sancti Petri Principis Apostolorum postularet, quòd (*in Ms.* qui) novellæ Christinitati exortæ in partibus Pannoniæ largam benedictionem porrigeret, Strigonienſem ecclesiam in metropolim suæ subscriptionis auctoritate sanciret, & reliquos episcopatus sua benedictione muniret, regio

etiam dignaretur ipsum diademate roborare, ut eo fultus honore, cœpta per DEI gratiam posset solidiùs stabilire.

11. Eodem fortè tempore Myscha (*h*) Polonorum dux Christianam amplexus fidem cum suis, missis ad Romanæ Sedis Antistitem nuntiis, Apostolica fulciri benedictione, ac regio postulaverat diademate redimiri: cujus petitionem annuens Papa, coronam egregii operis parari jam fecerat, quam illi cum benedictione & regni gloria mittere decreverat. Sed quia novit Dominus, qui sunt ejus, qui duobus per Apostolos in Apostolatus ordinem sorte electum Matthiam prætulit, & Apostolicum fecit supplere numerum, illâ coronâ ipsum decoravit, postmodum eumdem feliciùs decoraturus æternâ. Præfixa itaque die, quâ parata jam corona prædicto Polonorum duci jam mittenda fuerat, nocte, quæ præcedebat, Papæ per visum Domini nuntius astitit, cui & dixit: Crastina die, primâ diei horâ, ignotæ gentis (*i*) nuntios ad te venturos esse cognoveris, qui suo Duci coronam à te regiam cum benedictionis Apostolicæ munere flagitabunt. Coronam ergo, quam præparari fecisti, eorum Duci, prout petierint, cures sine contradictione (*k*) largiri: sibi enim eam cum regni gloria pro vitæ suæ meritis scito deberi.

12. Juxta ergo hujus visionis modum præscriptâ sequentis diei horâ præsul Astricus ad Papam pervenit, qui officium injunctum sibi prudenter exequens; & sancti Ducis gesta referens ordine, ab Apostolica Sedeque (*l*) promptissimus insignia postulavit, indicans eum dignum tali honore & dignitate (*al.* dignitati *mendosè*) qui plures gentes (*m*) per DEI adjutorium sibi subjugâsset, & multos infideles per suam potentiam ad dominum convertisset. Quibus auditis valde gravisus Romanus Pontifex, cuncta, prout fuerant postulata, benignè concessit. Crucem insuper anteferendam Regi, velut in signum Apostolatûs (*n*) misit; Ego, inquiens, sum Apostolicus, ille verò meritò Christi Apostolus, per quem sibi tantum populum Christus convertit. Quapropter dispositionem ejusdem, prout divina gratia ipsum instruit, Ecclesias DEI simul cum populis vitaque (*o*) jure ordinandas relinquimus. Impetratis ergo omnibus, prout petiit, præsul Astricus lætus ad propria remeavit, secum ferens propter quod inceptum iter prosperè peregerat.

13. Benedictionis ergo Apostolicæ literis cum corona & cruce simul allatis, præsulibus cum clero, comitibus cum populo, laudes congruas acclamantibus, dilectus DEO Stephanus rex unctione chrysmali perunctus, diademate regalis dignitatis feliciter coronatur. Post acceptum regalis excellentiæ signum, qualis vitæ vir (*p*) & discretionis fuerit, cum episcopis & primatibus Hungariæ statutum à se Decretum (*q*) manifestum fecit. In quo scilicet uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum, & ut pacis, per quam Christus orbem coadunavit, se fore (*r*) probaret filium, quòd nullus alium hostiliter invaderet, nemo vicinum sine judicii examinatione læderet, viduas & orphanos nullus opprimeret, subscriptione fœderis non pereuntis posteris suis reliquit stabilitum. Ad consortium verò, præcipuè causâ sobolis propagandæ, sororem (*s*) Romanæ dignitatis augusti, videlicet (*Ms.* scilicet) Henrici, qui ob mansuetudinem morum Pius est appellatus, Gyslam (*t*) nomine, sibi in matrimonio (*Ms.* matrimonio *sine* in) sociavit, quam unctione chrysmali perunctam, gestantem coronam regni sociam esse constituit. Quæ qualis erga DEI cultum orandum (*u*) extiterit, quàm (*x*) frequens & benedicta circa DEI servientium congregationes apparuerit, multarum ecclesiarum cruces, vel vasa vel paramenta, opere mirifico facta vel contexta, usque hodie testantur. Præ cunctis tamen domus episcopatûs Vesprimensis, quam ipsa à fundamento cœptam, omnibus sufficientiis ad servitium DEI in

auro

auro & argenteo veſtimentisque multiplicibus nobiliter adornavit (*y*).

14. Ipſe verò Rex epiſcopia nuper incepta, tam videlicet archiepiſcopalem quàm omnes epiſcopales eccleſias, ampliſſimam ſingulis aſſignans diœceſim, & unicuique ſemper præficiens idoneum præſulem (*z*), ſimul & abbatias prædiis, curiis, & familiis, & reditibus, regaliter diſpoſuit, crucibus & vaſis aliisque ſupellectilibus, ad miniſterium DEI pertinentibus, ſecundum quod unicuique opus fuit, ſufficienter decoravit; & ſingulis annis, quoad vixit (*aa*), munera & oblationes ſemper augebat, ne aliquid extrinſecus quærerent, qui officio ſanctuarii præerant. Monachorum vitam & converſationem, nunc per alios, nunc per ſeipſum, explorando diligenter examinabat, torpentes arguens, vigiles ſub dilectione conſtituens: canonicorum miniſterium epiſcoporum providentiæ ſub teſtimonio Chriſti & Eccleſiæ commendabat, ſecundum Apoſtolum omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret.

15. Eodem tempore in monaſterio ſancti Martini erat monachus quidam, Sebaſtianus nomine, cujus probabilis vita, & devota in DEI ſervitio religio habebatur: hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere, quia quanto quis religioſior, tanto ei erat acceptior. Illum ergo ob vitæ merita pontificali honore dignum judicans, regendo Strigonienſi archiepiſcopatui eum præfecit. Et quoniam flagellat DEUS omnem filium, quem recipit, prædictum Sebaſtianum, ad probandam ipſius patientiam, corporalium oculorum lumine (*bb*) ad tempus privavit. Sed ne novellus in fide grex absque paſtoris regimine à recti tramitis propoſito deviaret, per conſenſum Romani Pontificis ſæpe dictum Aſtricum Colocenſem epiſcopum in illius locum ſubſtituit. Evolutis deinde trium annorum circulis, Sebaſtianus, ex DEI miſericordia recepto lumine, rurſum per Apoſtolici conſilium ſuæ ſedi reſtitutus eſt: & Aſtricus ad ſuam eccleſiam, videlicet (*cc*) Colocenſem, cum pallio rediit.

ANNOTATA.

(a) *De geſtis hujus Bonifacii martyris plura apud alios ſcriptores non invenio, quàm hîc leguntur: nam breviter de eo Bonfinius pag.* 174. *Inchofer mortem ipſius refert ad annum* 1007, *ac triennio antè miſſum ait à Rege in inferiorem Hungariam; utrumque tempus ex ſola, opinor, conjectura determinans. Addit:* De hoc Bonifacio nihil ſe offert in Martyrologiis, & aliis hiſtoriis Eccleſiaſticis, unde ipſum ſibi vendicare ſola queat Hungaria. *Deinde inquirit, an fortaſſe idem non ſit cum S. Bonifacio martyre, S. Romualdi diſcipulo, qui in Martyrologio Romano habetur die* 19. *Junii, aitque ſine dubio diverſum eſſe; quod ſatis videtur certum, cùm alter epiſcopus eſſet, & coronatus ſit in Ruſſia; hic verò abbas & in Hungaria occiſus. Hic tamen cum illo confunditur in libello, anno* 1692. *Tyrnaviæ edito, cui titulus:* Ungaricæ ſanctitatis indicia: *ibi enim pag.* 127. *texitur breve elogium Bonifacii abbatis S. Martini, qui in adjecta icone dicitur* à Pruſſis occiſus circa annum MVII, *ſed ſine veriſimilitudine.*

(b) *In Ms.* Poloniæ. *Bonfinius pag.* 174. *de hiſce ſcribit ſequentia:* Item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, (*advenerunt*) eremitæ duo: quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus eſt. Andreas vitæ ſanctitate miracula edidit. Benedictus, quum pro Chriſto ſanguinem effuderit, inter divos martyres annumeratur. *Ita Bonfinii Hiſtoria, ſi mendum non irrepſerit. At cùm conſtet, Sanctos illos Polonos fuiſſe, non Dalmatas; ſuſpicor Bonfinium ſcripſiſſe* ex ea Sarmatiæ parte, quam Poloniam dicunt. *Plura de SS. Andrea* (*aliàs* Zoërardo, *qui &* Andreas Suirardus *in Officio Polonico dictus legitur*) *& Benedicto videri poſſunt apud nos tom.* 4. *Julii à pag.* 326, *ubi eorum geſta diligenter examinata ſunt, Vitaque edita.*

(c) *De ſtructo hoc monaſterio, quod diſtinguitur à cœnobio S. Martini, varia obſervavi in Comment. num.* 155. *& ſequentibus.*

(d) *In Ms. mendosè* ſuprapoſitis. *Regem fortiſſimè egiſſe contra adverſantes legi Chriſtianæ, intelligitur ex geſtis in bello Tranſilvanico, quod narravi* § 25, *& ex legibus ſuprà datis.*

(e) *Ita habet Ms. In editione mendosè* in gratiam. *De erectione epiſcopatuum conſule Comment.* § 16.

(f) *In Ms. hîc legitur, veroſimiliter mendosè, licèt phraſis utcumque poſſit intelligi:* Et ei Colocem ſecundum epiſcopatûs dignitatem contulit. *Colocia civitas, deinde archiepiſcopali dignitate ornata, nunc vulgò* Colocza, *ſita eſt ad Danubium in comitatu Bachienſi.*

(g) *Id eſt, ipſo anno milleſimo. Quæ de hac legatione narrantur, ſolidè confirmata vide* § 18 *&* 19.

(h) *Boleslaum fuiſſe Myſchæ, ſeu Miſeconis filium, qui coronam tunc petiit à Pontifice, dixi in Commem. num.* 193, *& factum ipſum ibidem aliorum auctoritate confirmavi. Præterea obſervavi, errorem oriri potuiſſe ex eo, quòd Miſeco fuerit primus dux Chriſtianus, qui fortaſſe jam cœperat coronam petere.*

(i) *Silveſter II in litteris ſuis num.* 185. *ſimiliter dicit* de ignota nobis gente. *Attamen non poterant Hungari eo tempore Romæ prorſus eſſe ignoti. Itaque tanto magis miranda hæc phraſis, tantoque magis credendum, hanc à Carthuitio deſumptam eſſe ex litteris Silveſtri, qui eo dumtaxat ſenſu Hungaros* ignotam gentem *dixiſſe videtur, quòd nullos, eatenus legatos ab iis accepiſſet.*

(k) Contractione *legitur in editione, quam aliàs ſequor. At in Ms.* contradictione, *quam vocem, ut certè meliorem, hîc ex Ms. deſumpſi.*

(l) *Illud* que *hîc redundat. In Ms. legitur* qui, *quod referri poteſt ad voces* ſancti Ducis, *ita ut ſenſus eſſe videatur,* Sancti Ducis geſta referens, . . qui . . poſtulavit. *Senſus etiam clarus erit, ſi omittatur* que *aut* qui, *prout locum intellexit Surius.*

(m) *Hic locus conſiderationè dignus eſt, cùm nullibi legamus* Stephanum *ante annum* 1000. *aliud bellum geſſiſſe, quàm contra Cupam ducem Simigienſem, aliosque rebelles ſubditos Cupæ adhærentes. Verumtamen in litteris ipſius Regis pro abbatia S. Martini, datis in Comment. num.* 150, *Rex ipſe inſinuat, aliud quoque bellum ſibi gerendum fuiſſe; nam hæc ejus verba:* Ingruente namque bellorum tempeſtate, quia (*al.* qua) inter Theutonicos & Ungaros ſeditio magna excreverat, præcipuéque cùm civilis belli ruina urgeret *&c. Mox iterum ait ibidem:* Si de hoſtibus interioribus & exterioribus ejus (*S. Martini*) meritis victor exiſterem *&c. Uterque locus inſinuat bella externa initio regni geſta. Ditmarus etiam, prout editus eſt à Leibnitio, & in codice noſtro Ms., ſub initium lib.* 8. *inſinuat, aliquid belli* S. Stephano *fuiſſe cum Boleslao II Bohemiæ duce. Nam facta priùs mentione Boleslai, ſubjicit ſequentia verba:* De præfati ducis infortunio res quædam narranda reſtat. Habuit hic quamdam urbem; in confinio regni ſui & Ungariorum ſitam: cujus erat cuſtos Prochnii (*apud Leibn.* Prochui) ſenior, avunculus Regis Pannonici, à ſuis ſedibus ab ipſo, ut antea, nunc expulſus. Qui cùm uxorem ſuam à captivitate non poſſet abſolvere, gratuito munere Nepotis ſui, quamvis inimici, eam recepit. Numquam audivi quemquam victis tantùm parcere; & ideo in civitate prædicta, ſicut & in multis, ſedulo (*ibid. mendosè* ſedulum) DEUS ei victoriam conceſſit. *Clarum eſt, hæc dici de* Stephano: *nam mox pergit de Geiſa:* Hujus pater *&c. Verùm res ipſa cùm aliorum ſcriptorum ſilentio, tum ipſorum verborum obſcuritate, & quia relata eſt extra ordinem temporis, minùs eſt clara. Suſpicari tamen poſſumus, initio principatûs* S. Stephani *bellum illud fuiſſe, & illud ipſum ab eodem inſinuari verbis mox datis. Quidquid ſit, victoriam* Stephano *tum in hoc, tum in multis aliis obtigiſſe, teſtatur Ditmarus.*

(n) *In Ms. legitur,* veluti ſignum Apoſtolatûs, *Surius* ceu Apoſtolatûs

inſi-

insigne. *In editione, quam recudo, habetur*, Apostolatûs, *quod correxi ex Ms.*

(o) *Mendosa hîc est editio, & Ms.: Editio habet, prout locum reddidi; Ms.* vitiaque *nihilo melius. Surius verò locum rectè expressit hoc modo:* Ecclesias DEI unà cum populis nostra vice ei ordinandas relinquimus.

(p) *In editione legitur* vix *mendosè. Idcirco vocem mutuatus sum ex Ms., ubi* vir *rectè habetur.*

(q) *Loquitur de legibus per* Stephanum *latis, quas dedi in Comm. § 34.*

(r) *In Ms.* fortè *minùs rectè, & mox* qui *pro* quòd.

(s) Sororem *habet hæc editio æquè ac Ms. Surius* filiam *perperam edidit. At error ille Surii est, non Carthuitii, cui eum attribuerunt aliqui, quòd solam vidissent Surii editionem.*

(t) Gyslam *rursus habet editio cum Ms.* Gilelam *edidit Surius, prout eam passim vocant neoterici. De tempore nuptiarum, de Gisela ejusque genere, consule comm. § 17. De Giselæ pietate & gestis sæpiùs etiam quædam in Commentario dicta.*

(u) *Surius hîc rectiùs* ornandum, *uti auctorem scripsisse opinor.*

(x) *In Ms.* quasi *pro* quàm; *mox* benedica *pro* benedicta *&* DEO *pro* DEI, *hoc modo:* Quasi frequens & benedica circa DEO servientium congregationes *&c. Rursum paulo pòst minùs rectè in Ms.* usque die *pro* usque hodie.

(y) *Idem habet Comment. num.* 268.

(z) *Quantâ curâ optimos præsules eligeret* Stephanus, *dictum est § 24.*

(aa) *Hæ duæ voces ex Ms. sunt desumptæ: nam in edito mendosè habetur* quo aduitrix.

(bb) *Post hanc vocem additur* eum *in edito quod redundat, nec est in Ms.*

(cc) *In Ms.* scilicet. *De Sebastiano aliisque hîc relatis agitur in Commentario § 24.*

§ § §

CAPUT III.

Pietas in beatam Virginem: structa ornataque donis & privilegiis ecclesia Albæ Regalis: fundationes piæ Hierosolymis, Romæ, Constantinopoli: misericordia & liberalitas Regis ejusdemque mirabilia.

ERat interea Rex idem fidelis in omnibus actibus suis, DEO perfectè deditus per votum & oblationem, semetipsum cum regno suo sub tutela perpetuæ Virginis DEI Genitricis MARIÆ precibus assiduis conferens, cujus gloria & honor tam celebris inter Hungaros habetur, quòd etiam festivitas Assumptionis ejusdem Virginis, sine additamento proprii nominis, ipsorum linguâ DIES DOMINÆ vocitetur (*a*). Et ut majorem defensionis misericordiam consequi valeret in ipsa regalis sedis civitate, quæ dicitur Alba, sub laude & titulo ejusdem Virginis perpetuæ famosam & grandem basilicam opere mirifico, celaturis in chori pariete distinctis, pavimento tabulis marmoreis strato, construere cœpit: quam qui vidit, veritati testimonium perhibet verborum nostrorum innumerabilia palliorum (&) paramentorum ibi esse genera, tabulas circa altaria plures auro purissimo fabricatas, lapidum (*al. mendosè* lapidis) series pretiosissimorum in se continentes, ciborium arte mirabili supra mensam Christi erectum, cameram omni genere vasorum Cristallinorum (*al.* crystallorum), onychinorum, aureorum, argenteorum pleniter refertam.

17. Tantâ venustate suprascriptam ecclesiam in propriam capellam Rex sibi retinens, tali eam libertate dotavit, ut nullus episcoporum in ea juris quicquam haberet. In die etiam absolutionis, & consecrationis Chrismatis, cuicumque episcopo vel injungeret Rex ibi præsens, vel illuc mit-

teret abſens, pœnitentes in ea abſolveret, & chriſma conſecraret; divina quoque Miſſarum ſolemnia, ſi Regem ibi eſſe præſentem contingeret, ille tantùm (*al.* tamen) celebraret epiſcopus, cui Rex, conſentiente cum fratribus præpoſito, celebrare juberet. In Regis autem abſentia, absque præpoſiti & fratrum licentia, epiſcopus vel Miſſas celebrandi, vel cujuslibet epiſcopalis Officii exercendi, ſibi licentiam non uſurparet. Præterea eumdem eccleſiæ populum inſtituit eſſe tam liberum, ut nihil decimarum cuidam epiſcopo dare deberet; ſed præpoſito ſoli & fratribus, prout ab eo inſtitutum eſt, ſervitium exhiberet (*b*).

18. Deinde ſervus DEI, quæ tunc acquirere poterat, omnia Chriſto, quæ ex ipſius dono fluxerant, conferre ſtuduit, & (*Surius* ut) qui eum gloriâ & honore mundi præſentis dignum fecerat, cœleſtis patriæ civibus clementer aſſociare dignaretur. Legimus in prophetiis de Apoſtolis ſcriptum, quòd in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hoc non ſolùm de duodecim, ſed de omnibus à DEO miſſis, ad Evangelizandum dictum eſſe probatur, quorum fide, verbis & moribus incrementum parit Eccleſia. De quibus iſte Chriſtianiſſimus Rex non minimus fuiſſe comprobatur, qui bonæ voluntatis & operis famam, quam in ædificandis eccleſiis in amplitudine proprii juris (*c*) exercuerat, in longè poſitas terras & urbes famoſiſſimas diſperſerat. Conſtruxit enim in ipſa converſationis Chriſti ſecundum humanitatem civitate Hieruſalem (*d*) monachorum cœnobium, quod prædiis ditavit & vineis, ad victum quotidianum copiam miniſtrantibus. In capite quoque mundi Romæ ſub titulo proto-martyris Stephani duodecim (*in Ms.* duodecimam) canonicorum congregationem, cunctis pertinentiis habundante (*al.* abundantem) ſtatuit & materiam in circuitu lapide muratam, cum domibus (*e*), & hoſpitiis Hungarorum, orationis causâ beati Principis Apoſtolorum Petri limina quærentium, condidit. Ipſam quoque regiam urbem Conſtantinopolim beneficiorum munere non privavit, quam eccleſiâ mirifici operis, cum neceſſariis omnibus ſuis donavit. Meritò ergo infra terminos ſuæ dominationis nomen adeptus eſt Apoſtoli, & quamvis ſuper ſe Evangelizandum non aſſumpſit officium prædicatorum, tamen dux & magiſter ejus, tutaminis & ſuſtentationis inſtituit ſolatium.

19. Inter omnia ſupernæ miſerationis beneficia, beato Regi divinitus conceſſa, præ omnibus ſunt illa miranda, ſcriptis commendanda, quæ locum primum obtinent ad æternæ vitæ gaudia promerenda, miſericordia ſcilicet & veritas. In omnibus enim factis ſuis felicibus illud intendebat eſſe præcipuum, quod ex Evangelio fideli pectoris contemplatus eſt vi ſuper Veritatis ipſius teſtimonii (*f*) dicentis: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur, & in alio loco: Date, & dabitur vobis. Tantis igitur miſerationibus, & pietatis brachiis Chriſti pauperes, imò Chriſtum ipſum, amplexatus eſt, quòd nullus umquam hoſpes & peregrinus (*g*) ab eo ſine benegnitatis alicujus ſolamine triſtis abſceſſit. Ad relevationem egenorum quotidianas expenſas indeficienter fieri conſtituit, nocturnas vigilias in lavandis Chriſti fidelium pedibus, & in abscondendis in ſinu pauperum eleemoſynis, agiliter & hilariter tranſigere ſolebat, egenum Chriſtum in membris ſuis conſolari deliberans temporaliter, ut ipſe vitæ cœleſtis cameram cunctis delectamentis refertam inveniens, jucundari mereretur æternaliter.

20. Quadam verò nocte ſpirituali monitu tactus, nemine ſciente, ſolus plenum Homo DEI gerrens ſaccalum, Chriſti puſillum gregem ſolito more perrexit viſitare; ſtatimque pauperes diſtribuendæ celeſtis theſauri pecuniæ diſturbantes initium, Viri DEI meritis evulſione barbæ præbuerunt teſtimonium. Ob hoc gaudio perfuſus maximo Miles Chriſti, ſe contulit ad

bea-

beatiſſimam Creatoris (*in Ms. mendosè* Creatorem) omnium Genitricem, proſtratus terræ gratias agens, ſic exclamavit: Regina cœleſtis & mea, quem tu Regem ſtatuiſti, milites tui ſic honoraverunt. Si ab aliquo adverſario mihi fuiſſet hoc illatum, meam injuriam per tuum ulciſcerer amminiculum. Sciens ergo, Domina, hac æternam mihi tribui felicitatem, nimis exulto, gratias agens Salvatoris verbis conſolatoriis, quibus diſcipulos ſuos conſolatus eſt, dicens: Capillus de capite veſtro non peribit. His dictis, ſe Vir DEI cœleſti gratia percipiens viſitatum, & ſpirituali chriſmate perfuſum, cordis januas opem credentibus (*fortè* petentibus) numquam claudere decrevit, ſed per ſe deinceps, & per alios, præcipuè tamen per Chriſti ſervos & familiares, clericos ſcilicet & monachos, cælitus ſibi datas facultates in æternis theſauris per manus pauperum fecit collocari.

21. Hujus rei teſtimonium quamplures exhibent, ſed ex his unus in æternum cum ipſo cœleſtis vitæ particeps, monachus ex ſæculari nobilitate converſus, & heremita, beatus Guntherus (*b*), qui hac liberalitate charitativi Principis illectus, ſæpiùs eum de terra Bohemicorum viſitare (*adde cum Surio* ſolebat). Quotiens enim (*in Ms. etiam*) curiam ipſius adventus ſui fulgore perluſtravit, curâ regni ſub manu ſua poſitâ, peregrinis & indigenis, viduis & orphanis, cœnobiis & eccleſiis re diſtributa, quam continebat (*in Ms.* conſentiebat), in brevi fuit examinata (*i*). Ad nutum etiam ejusdem ſervi DEI Rex DEO devotus monaſterium, quod Beel (*k*) nuncupatur, incipiens, hominibus ditavit: ubi monachus Gerardus de Venetia veniens, vitam contemplativam agere cœpit, qui conſtitutione divina pontifex electus, poſt obitum ſancti Regis, inſtante diſturbatione (*l*) Chriſtianitatis, lapidatus, per donum gratiæ ſpiritualis dignus effectus eſt conſortio Martyrum.

22. Nec hoc prætereundum æſtimo, quod in Viro DEI quanti meriti poſt obitum foret, divina virtus in vita ſua demonſtrare voluit. Quippe quotiens alicujus hominis infirmitas auribus ſuis diffamata fuit, ſibi pro medicina, quam tunc in præſenti poterat habere, particulam panis, pomi (*m*), vel herbæ redolentis, mandans, ut ſanus ſurgeret, transmiſit, & DEI propitiatione verbum ipſius comitante, ſtatim ſoſpitatem recepit. Poſt glorioſam ad cœlos Aſcenſionem, & mirabilem in Patris dextera confeſſionem (*lege* conſeſſionem) Salvator noſter paucis corporaliter apparuiſſe prohibetur, per viſionem verò multos conſolatus, futurorum eos præſcios eſſe docuit: quod & huic ſancto Regi contigit. Quadam namque nocte repentè per revelationem quandam (*in Ms. mendosè* quidam) expergefactus, veredarium quemdam infra diem & noctem ad Albam Tranſſilvanam (*n*) præcepit feſtinare, & omnes in rure manentes ad munitiones civitatum, quàm citiſſimè poſſet, congregare. Prædixit enim ſuperventuros Chriſtianorum hoſtes, videlicet, qui tunc Hungaris inimicabantur, Beſſos (*o*), & poſſeſſiones eorum depræ daturos. Vix nuntius mandata Regis complevit, & ecce Beſſorum inopinata calamitas incendiis & rapinis cuncta devaſtavit, per revelationem DEI, meritis beati Viri conceſſam animabus omnium ſalvatis per receptacula munitionum.

ANNOTATA.

(a) *Sancti in beatam Virginem pietas confirmata eſt in Commentario num.* 280, *& rurſum num.* 296.

(b) *Hæc omnia de eccleſia Albenſi eodem ferè modo narravit Bonfinius, cujus verba dedi in Commentario num.* 281. *&* 282.

(c) *Id eſt, in propria ditione, eaque ampliſſima. Surius*, in propriæ ditionis amplitudine.

(d) *Quàm veriſimilis ſit hæc fundatio, vide probatum in Comment. §.* 28. *con-*

tra Schwartzium, qui Carthuitium hîc carpit, ut incredibilia narrantem. Consule etiam ibidem dicta de duabus sequentibus fundationibus.

(e) *In Ms. minùs rectè* : Et maceriam circuitu lapide muratam domibus *&c. Mox etiam ibidem pro* quærentium *mendosè legitur* quærendum.

(f) *Hic locus mendosè editus est, & diversus quidem in Ms., nec tamen correctior. Surius sensum reddidit integrum, sed verba mutavit. Levi correctione emendabitur, si pro* testimonii *legamus* testimonio. *In Ms. eadem vox corrigenda, legendumque* testimonium : *nam ibi habetur*, fideli pectoris contemplatus est visu, *ac deinde* per Veritatis ipsius testimonii, *lege* testimonium.

(g) *Charitatem eximiam Sancti in peregrinos vide in Comment. num.* 300, *& locis aliis.*

(h) *De Gunthero, gestisque Regis cum eo, actum in Comment.* § 26, *ubi & de Regis misericordia.*

(i) *Surius legit* exinanita ; *nam ita hîc sensum expressit* : Tum ille rebus, quas in aula inveniſſet, in peregrinos, egenos, viduas, pupillos, cœnobia & eccleſias erogatis, brevi illam exinaniebat. *Quod verò dicitur de cura regni Gunthero tradita, intelligendum puto de cura eleemosynarum per regnum distribuendarum ; id enim innuunt sequentia verba ex Surio jam data.*

(k) *Adi dicta in Comment. num.* 291. *& sequentibus ; ubi etiam de Gerardo, de quo alia* § 27. *Colitur sanctus ille episcopus & martyr* 24. *Septembris.*

(l) *Vox* disturbatione *substituta est ex Ms. ; nam in edito mendosè legitur* distributione.

(m) Pomi *omittitur in Ms., sed etiam est apud Surium. Mirabilia id genus non sunt fide indigna : nam hisce sanctitatis famam in Vita adeptus est* Stephanus, *licèt eam non minùs meretur operibus sanctis.*

(n) *Aliàs* Alba Julia *dicitur, Hungaris verò* Giula Feywar, *Germanis* Weiſſenburg. *Erat eo tempore metropolis civilis totius Transilvaniæ, & etiamnum est inter præcipuas urbes illius principatûs.*

(o) *De hac Bessorum irruptione tractatum est in Comment.* § 30.

CAPUT IV.

Bellum à Conrado imperatore illatum mirâ DEI providentiâ citò finitum : crebra Sancti oratio & raptus : insigne severitatis exemplum : morbus Regis & obitus filiorum : virtutes variæ.

ACcidit poſt hoc, defuncto beati Regis amico, Romanæ dignitatis auguſto Henrico pio (*a*), Conradum imperatoriæ dignitatis coronam per Germanorum electionem aſſumere : qui deſtructa pacis tranquillitate totius Theotoniæ (*b*) manu coadunata, Pannoniæ terminos hoſtiliter conatus eſt invadere. Contra quem Rex conſultum (*in Ms.* conſilium) habens epiſcoporum & principum, ad tuendam patriam armatos totius Hungariæ extraxit. Priùs tamen recolens, ſe nihil poſſe ſine Chriſti fuffragio, manus & cor levans ad æthera, Dominæ ſuæ, perpetuæ Virgini, DEI Genitrici, Matri ſuas injurias commendans, talem erupit in vocem : Si placet tibi, Domina mundi, tuæ partem hæreditatis ab inimicis (*c*) devaſtari, & novellam plantationem Chriſtianitatis aboleri, non meæ, precor, imputetur deſidiæ, ſed potiùs diſpoſitioni voluntatis tuæ. Si Paſtoris culpa quid meretur, ipſe luat, inſontibùs parce, precor, omnibus. His dictis, quaſi conſolatus ab ipſa, fiducialiter adverſus hoſtes iter arripuit. Alterâ mox die nuntius ad unumquemque ducem Germanorum, & in caſtra Theotonicorum (*in Ms.* Teutonicorum) ab imperatore (*d*) venit, qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus (*e*) adverſariis, Vir ſanctus reſpectu miſerationis DEI ſe viſitatum

tatum intelligit, Christo suique (*f*) Genitrici terræ prostratus gratias egit: cujus se cum regni provisione tutamini precibus assiduis commendavit. Imperator verò suorum tam repentinâ perterritus defectione, sciscitans qualiter res facta fuerit, cùm nuntium reversionis eorum non suum fuisse veraciter sciret; per consilium Divinitatis, ad corroborandam Regis fidelissimi spem, factam non dubitavit, seque dehinc ab invasione regni ejus timore Judicis æterni retentus, abstinuit.

24. Idem quoque Rex beatâ solicitudine regalium dispositione occupatus, tempus diuturnum colloquiis & consiliis transignans, per noctis silentium vigiliis & orationibus instare, contemplationi vacare, lacrymas fundere, DEUM alloqui precibus, operam dedit, justique Judicis moderationem super quotidianas judiciorum discussiones misericorditer descendere flagitabat. Quod cùm sedulò spiritualis desiderii frequentaret officio, nocte quadam templo DEI longè remoto, (descenderat quippe cum illo suo magno & nobili comitatu, fixis tentoriis in campestris amplitudinis loco) cæteris sopore depressis, surgens à lecto cubiculum cordis ingressus, genibus flexis, solo labiorum motu æternæ miserationis januam gemitibus, & lacrymis pulsabat. Cúmque diutiùs deprecationibus insisteret, Domini sui Regis æterni ministris ad suscipiendas preces ejus convenientibus, papilio super eum extensus à terra levatus tam diu pendêre cœpit in aëre, donec Vir DEI ad se reversus à contemplatione, spiritum relaxavit ab oratione. Quod licèt invisibiliter illi soli, qui res novit, antequam fiant, suique secreti conscii Angelis fuisset cognitum, cuidam tamen magnæ simplicitatis & innocentiæ (*in Ms.* innocenti) viro, qui tunc simili forsitan instabat operi, est manifestatum: quem Rex sanctus arcani simul sui conscium esse per Spiritum sanctum edoctus, ad se vocatum blandis priùs sermonibus, quid vidisset, sciscitabatur. Postea ne cui patefaceret, quoadusque ipse viveret, interminatus est.

25. Famâ nominis sui in auribus multarum gentium sæcularium diffusâ, & judiciis oris (*g*) sui celebri laude ubique innotescentibus, sexaginta viri Bessorum, quorum superiùs mentionem habuimus, cum universo apparatu suo, videlicet auri & argenti copiositate, multaque varietate ornamentorum, curribus onustis de partibus Hungariæ (*h*) egressi, ad Regem venire volentes, terminis Pannoniorum appropinquaverunt. At multi servorum, quorum cereus est animus flecti in vitium, malignitatis suæ face succensi (*al.* succensæ *mendosè*), obviàm illis exierunt: quosdam gladio percusserunt, omniaque, quæ eorum fuerant, auferentes, vacuos & semiviventes reliquerunt. Illi verò Regi, quid actum, quidve perpessi sint, reservantes, iter, quod cœperant, peregerunt, & ad eum properantes, genibus ejus se advolverunt. Quibus visis, quæ causa, inquit, malorum? Mi Domine, referunt, nos servi tui nihil mali machinantes, ad audiendam judiciorum tuorum (tuorum *non est in Ms.*) veniebamus disciplinam, & quorumdam manibus, quam nobiscum ferebamus, pecunia absque delicto omnium nostrûm ablata est. Insuper apprehensos aliquos cecîderunt, & vitâ vix comite venimus, ut nuntiaremus tibi. Rex, ut erat prudentioris animi, non vultu, non verbis minatus est eis (eis *abest* à Ms.); sed sustinens, ut scribitur; Prudens Spiritum (*i*) reservat in posterum, misit ociùs ad illum, sub quo militabant, tribunum, & die constituto omnes perditionis viros jussit conspectibus suis præsentari. Factum est, ut imperaverat; & ad discutiendum in præsentia sui constituti sunt. Quos alloquens, cur, inquit, legem præceptorum DEI transgredientes, non intellexistis misericordiam, & viros innocentiæ condemnastis? Sicut feciſtis, ita faciet Dominus vobis coram me hodie: transgressores enim

legis feriendi sunt. Acceptâ sententiâ, educti sunt, & per omnem regni ingressum duo & duo suspendio perierunt (*k*); quod ob terrorem incutiendum reliquis, zelo eum justitiæ fecisse credendum est; ut quia regnum omnibus hospitibus potens asylum esse volebat, sic liber omnibus introitus esset, ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo læderet, vel molestare præsumeret, quod & factum est. Nam quoad vixit, nullus cuilibet hospiti quicquam molestiæ inferre præsumpsit.

26. In beato quoque Rege constat Apostolicum illud impletum, quod legitur: Quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum cœlorum; & in libro Sapientiæ: Quos diligit DEUS, castigat; & pater flagellat omnem filium, quem recipit. Multis enim modis correctioni divinæ succubuit, tribus annis infirmitate continet laborem (*l*). Postquam inde propitiationis DEI medicamine convaluit, tamen judicio æterni persecreti consilii quandam examinationem in filiorum suorum obitu sibi sensit imittere (*in Ms.* mittere) verbera quos in ipsis infantiæ gradibus infantes, qui dedit, abstulit (*m*). De quorum morte mœstitiam obortam Genitor propter amorem filii superstitis, bonæ indolis pueri Emerici compescuit: solatium quem quasi jam unicum caro diligens affectu, precibus Christo quotidianis, & ejus Genitrici Virgini perpetuæ commendavit. Hunc sibi fore superstitem, hunc regni hæredem, votis omnibus desideravit; & ut efficax fieret ad tenenda tanti regiminis gubernacula virorum documentis orthodoxorum, usu lectionis quotidianæ, fecit auditum utrumque (*n*) præbere. Ipse quoque paternæ dilectionis ardore compunctus, libellum (*o*) sibi de institutione morum composuit, in quo fideliter, & diligenter verbis eum admonitionis spiritualis (*Ms.* specialis) alloquitur, instruens, qualiter ante omnia debeat observare fidem Catholicam, confirmare statum ecclesiasticum, honorem impendere dignitati pontificum; principes & milites diligere, judicium observare, patientiam in omnibus actibus habere; hospites benignè recipere, benigniùs (*al.* benignus) nutrire, sine consilio nihil agere, majores suos semper ante oculos ad exemplum statuere, orationis officium frequentare, pietatem & misericordiam cum cæteris virtutibus possidere.

27. Talibus & his similibus disciplinis institutus juvenis præclarus, ad nutum dispositionis æternæ, cui cuncta subjacent, obediendo MXXXI (*p*) Dominicæ Incarnationis anno vitam hanc exitialem commutavit, sempiterno (*al. mendosè* sempiternam) superorum civium adjunctus contubernio, cujus animam ipsâ transitus sui horâ cuidam episcopo Græcorum (*q*), sanctæ conversationis viro, revelatum est deferri per Angelos ad cœli palatia. Verùm quia pro sanctitatis suæ meritis, summo ab omnibus diligebatur affectu, ortus est ingens luctus omnium; sed maximè principum, inter quos Pater desolatus grave traxit (*Ms.* contraxit) suspirium: videns enim se solum sine spe posteritatis derelictum, pietatis affectum (*fortè* affectu) doluit: sciens verò scriptum: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum; & illud in canonibus, Neminem propter obitum charorum nimiùm debere contristari; deposito majore (*r*), se contulit totum, ad quærendam largitatem misericordiæ divinæ, cœnobiorum & Ecclesiæ ministris, monachis & clericis, diversis eleemosynarum donis consolatus (*forte* consolatis), expensam totius sumptus, quam tunc habere poterat, peregrinis, viduis, & orphanis erogat. Exterarum (*s*) etiam monasteria provinciarum munificentiæ regiæ donis innumeris per nuntios suos sæpe visitavit.

28. Gravedinem (*t*) morum, quam in juventute receperat, usque ad finem vitæ tenuit. Vix unquam ad risum labia movit, recolens scriptum, Risus dolore miscetur, & extrema gaudii

dii luctus occupat ; ſemper ſic apparens, acſi ante Chriſti tribunal ſtaret, interioris (*u*) oculis ejus præſentiam vultu ſereno conſpiciens, Chriſtum in ore, Chriſtum in corde, Chriſtum in cunctis actibus ſe (ſe *abeſt in Ms.*) geſtare demonſtravit. Diem ultimum ſemper ante oculos cordis ſtatuens, toto mentis deſiderio inter patriæ cœleſtis cives, quaſi quodam (*al.* quondam) Angelicæ converſationis habitu cupiebat habitare. Cunctis DEO placitarum virtutum generibus adornatus in ſanctitate & juſtitiâ, coram ipſo omnibus diebus vitæ ſuæ converſari decrevit, ut in eo jam ceu quædam futuræ glorificationis ſpecies clareſcere videretur.

ANNOTATA.

(a) *Obiit S. Henricus imperator, & electus eſt Conradus, cognomento* Salicus, *anno* 1024 ; *at non ſtatim ortum eſt bellum inter Conradum &* Stephanum, *ſed primùm fuêre quædam ſimultates, culpâ Bavarorum enatæ, ac deinde anno* 1030. *Conradus aperto bello agreſſus eſt* Stephanum ; *paxque inſtaurata anno ſequenti. Adi Commentarium § 31.*

(b) *In Ms.* Teutoniæ. *Intelligit auctor Germaniam, aut totum imperium.*

(c) *In Ms. additur*, regis, *legiturque* regis ab inimicis.

(d) *Id eſt, quaſi miſſus ab imperatore ; niſi revera illum miſerit Conradus, idque poſtea fateri noluerit.*

(e) *Ms.* Egredientibus, *nimirum regno Hungarico*, adverſariis.

(f) *In Ms. rectiùs* ſuæque Genitrici, *pro*, ejusque Genitrici.

(g) *Vox* oris *ſubſtituta eſt ex Ms. : nam in editione mendosè legitur* ori. *Ita mox alia duo menda corrigam ex Ms. Meldenſi ſubſtituendo* ſexaginta *pro* ſexaginti, *&* habuimus, *pro* hujus ; *uti etiam legit Surius.*

(h) *Comm. num.* 330. *jam dixi ; in Ms. Meldenſi rectiùs legi Bulgarorum. Vide ibidem obſervationes noſtras de Beſſis ; atque hoc factum magis expoſitum.*

(i) *In Ms.* Spiritu *minùs rectè. Dat auctor, opinor, ſenſum verborum illorum, quæ habentur Prov.* 29. *v.* XI ; Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus : ſapiens differt, & reſervat in poſterum.

(k) *Idem habet Ms. Mellicenſe, in quo hæc ſolùm de hoc facto ſubduntur :* Per hoc denique volens intelligi, ut quicumque non acquieſceret judicio juſtitiæ, quod à Domino propoſuerat, ſic fieret illi. Audierunt habitatores terræ judicium, quod judicâſſet rex, & timuerunt.

(l) *Locus videtur mendoſus, legendumque* continua laborans, *uti in apographo ad marginem erat ſcriptum, & hunc ſenſum dedit Surius.*

(m) *Phraſim hanc obſcuriorem & forſan mendoſam clariùs ſic expreſſit Surius :* Quâ (*infirmitate*) cùm tandem divinæ miſericordiæ medicinâ eſſet liberatus, in obitu filiorum ſuorum, quos adhuc infantes mors rapuit, æterni Judicis flagella perſenſit.

(n) *Id eſt, auditum corporis & animi.*

(o) *Libellum iſtum, ſeu Monita S.* Stephani *dedi in Comm. § 33. Ex eorum collatione cum brevi compendio, quod ſequitur, colligere poterit ſtudioſus Lector, quàm exactè Carebuitius ſecutus ſit monumenta, quibus uſus eſt ad Vitam hanc conſcribendam.*

(p) *Non eſſe ullam rationem, cur obitum ab hoc anno amoveamus, jam dixi in Comm. num.* 249, *ubi & pauca de ejus miraculis.*

(q) *Idem latiùs refertur in Vita S. Emerici, ubi epiſcopus ille dicetur* Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ metropolitanus. *Additur ibidem, factum Hungaris innotuiſſe ex relatione cujusdam canonici Cæſarienſis, qui iſtud Conſtantinopoli, ubi legatus erat, narravit. Erant eo tempore epiſcopi Cæſareæ & aliis Palæſtinæ locis, iique communicabant cum Eccleſia Romana, ſed minùs noti ſunt. Cùm autem res magis ſpectet ad Emericum quàm ad* Stephanum, *magis diſcuti poterit ad* 4. *Novembris, quo Emerici memoria Martyrologio Romano eſt adſcripta.*

(r) *Luctum non fuisse nimis diuturnum, nedum morbum ex eo contractum, ut volebant alii, probavi in Comment. num.* 349.

(s) *Quædam hujus munificentiæ specimina allegavi* § 29.

(t) *Gravitatem morum intelligit.*

(u) Interioris, *id est*, mentis *oculis.*

CAPUT V.

Morbus, & in eo detecta conspiratio quorumdam : beatus obitus, sepultura, decreta corporis elevatio, ac mirabilia in apertione sepulcri facta.

POst non multum temporis ægrotationem incurrit, quâ postmodum corpore excessit, longaque languoris molestia ingravescente, in pedibus stare nequibat. Videntes autem quatuor nobilissimi palatinorum diu graviterque laborantem (nam ipsi in perfidia cordis adhuc errantes consilium iniquitatis duxerunt, occasumque ejus in mortem conati sunt tractare) jam die advesperascente, antequam in domo lucerna accenderetur, unus eorum audacter sub obscuro ingressus est, & ad jugulandum Regem ensem nudatum sub chlamyde tegebat. Dum pedem inhiberet, ubi Rex quiescebat revera cœlesti impulsu gladius corruit, percussusque terram (a) tinnitum reddidit. Statim (*Ms.* statimque) Rex audiens causam requisivit, cùm, quid fuerat, præsciebat. Ille verò anxius corruit, consilium furoris sui recognovit, doluit, accessit, procubuit, vestigia amplexatus est, se deliquisse confessus, sibi indulgeri precatus est. Veniam quærenti non avertit faciem, facilè dimisit. Denique jussu Regis homicidæ illi inventi sunt, & adversus eos judicio (*fortè* judicia) locutus, dignâ eos mulctavit sententia.

30. Tandem per misericordiam DEI dignus centuplicari retributionis bravio, tactus febri, cùm sibi diem transitûs imminere non ambigeret, accersitis episcopis & primis palatii de Christi nomine gloriantibus, primùm cum eis tractavit de substituendo pro se rege. Deinde paternè monuit illos, Catholicam fidem observare, quam acceperat, amare justitiam, vincula supernæ charitatis diligere, & charitati operam dare, humilitatis studio invigilare, præ (*Ms* pro) omnibus verò novellæ Christianitatis plantationi (*al.* plantationem) custodiam adhibere. His dictis manus & oculos levans ad sydera, sic exclamavit : Regina cœli, reparatrix inclyta mundi, tuo patrocinio sanctam Ecclesiam, cum episcopis & clero, regnum cum primatibus & populo sub tuis precibus committo : quibus ultimùm valedicens, manibus tuis animam meam commendo.

31. Instabat tunc solennitas præcipua, celebris Angelis & hominibus, dies Assumptionis MARIÆ, in cujus gaudio dissolutio sui corporis fieret, misericordiæ spem majoris (*Ms.* majorem) se sperans habiturum precibus (*b*) : hæc spiritualibus postulavit suspiriis, & lacrymis obtinuit. Aderat ergo felix illa dies, per ejus obitum felicior mox futura : circumstabat cum clero paternitas episcoporum, cum manu ministrorum principalis chorus comitum : ubi Rex dilectus in medio jacens, accepta unctione spiritalis Sacramenti, sanctam animam, Corporis & Sanguinis Domini nostri JESU Christi viatico recreatam, anno Dominicæ Incarnationis millesimo tricesimo quarto (*c*), in manus perpetuæ Virginis, & sanctorum Angelorum, æternæ quietis beatitudini inferendam tradidit. Factus est planctus maximus suorum, gaudium Angelorum : sed hic planctus postea versus est in lætitiam (*d*) sempiternam, tam nascentium, quàm & viventium populorum.

32. Ad exequias funeris ejus ex omnibus Pannoniæ plagis concurritur, corpus ad sedem regalem, Albam videlicet civitatem, deducitur. Et quoniam ecclesia beatissimæ Virginis, ab

ipso

ipso constructa, nondum erat dedicata, merito consilio statutum (*e*) pontifices, priùs basilicam sanctificare, deinde corpus terræ commendare. Perfecta dedicationis solennitate, corpus sanctum in medio domûs sarcophago candidi marmoris imponitur, ubi per annos plures, Dominus per ipsius merita multis incommoda patientibus, febricitantibus, afflictionem & miseriam suam proclamantibus, judiciumque portantibus, beneficia præstitit innumera (*f*). Sæpe per noctem melodia, cantantibus Angelis, à multis audiebatur: frequenter odoris suavissimi dulcedo per latera templi dispergebatur. Qui (*g*) cùm ita corpus beatum in loco eodem quadraginta quinque annis miræ dispositionis secreto, qui in sanctis suis prædicatur mirabilis, gravedine pressum, & in pulverem redactum. Et hoc tempore prædestinato declarari dignus, & in resurrectionis die gloriosus renovari meretur, hoc cor suum respuit, quid designet oculi spiritualibus (*Ms.* supernaturalibus) delectat intendere quod (*Ms.* qui) sine præordinationis die affectu divino factum non æstimamus. Forsitan quædam (*Ms.* quemdam) in ipso, terreni pulveris aspersione, igne divinæ examinationis (*Ms.* excommunicationis) purificandam remanserat, sine quâ (*Ms.* quo) regnantes, quasi quodam jure potentiale vitam præsentem vix aut nullatenus ducere queant.

33. Interjectis (*h*) itaque quadraginta quinque annis, cùm (*i*) ad præstanda per eum mortalibus misericordiæ suæ beneficia, Sancti sui jam vellet DEUS merita declarare, Romanæ Sedis institutione, Apostolicis litteris sancitum est, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Christianæ fidei jacientes (*al. mendosè* jacentes) semina, sua eam prædicatione, vel institutione ad Dominum convertissent; adveniente verò tempore declarationis ejus, & laudibus gratiæ ejus, quam per ipsum gens Hungarica promeruit, in mundo divulgandæ, Rex Ladislaus (*k*), qui tunc rempublicam administrabat, universâ morum honestate præclarus habitus, & virtutum fulgore conspicuus, laudibus & servitio DEI perfectè deditus, Spiritus Paracleti perlustratione tactus, habito consilio cum episcopis & primatibus, & totius Pannoniæ sapientibus, triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati, Spiritus sancti donis animarum & corporum salutem operantibus, videtur fore proficuum, commune cunctorum deprecatione jejuniis & eleemosynis fundata, per manifestationem signorum deberet esse quærendum.

34. Sed ut ostenderet Dominus quantæ misericordiæ Rex Sanctus fuerit, adhuc mortali vivens in corpore, quam jam cum Christo regnasse (*fortè* regnans) demonstrabat, ad hoc præ cæteris operibus approbare (*l*), cùm triduo ejus corpus totis viribus elevare satagerent, nulla de loco suo potuit arte moveri. Quo namque tempore, exigentibus culpis, inter prædictum regem Ladislaum & fratrem (*m*) ejus Salomonem gravis orta seditio fuerat, ob quam Salomon captus in carcere tenebatur. Cùm ergo pro elevando corpore frustra conarentur, quædam incluſa juxta ecclesiam sancti Salvatoris sumlui (*n*), nomine Charitas, cujus vitæ celebris tunc temporis opinio ferebatur, revelatione sibi cælitus facta Regi mandavit, eos incassum niti, & non posse transferre sancti Regis pignora, donec Salomoni à carcerali absoluto custodiâ, libera indulgentia præberetur. Illo itaque è carcere producto, & triduano iterato jejunio, cùm ad transferendas reliquias sacras tertia die ventum fuisset, lapis ingens superpositus tumbæ, tanta facilitate sublatus est, acsi nihil antè ponderis habuisset.

ANNOTATA.

(a) *Rectiùs diceretur*, percussâque terrâ: *sed & alia minùs Latina habet auctor, nec omnia tamen illa notanda duxi, modò sensus intelligatur.*

(b) *Vox* precibus *omissa est in Ms., nec est necessaria. Ibidem mox pro* spiritualibus *legitur* specialibus.

(c) *Obiisse Sanctum anno* 1038, *ostensum est in Commentario num.* 426. *Qua in urbe obierit, apud antiquos nullibi dicitur. Attamen, cùm mox dicat, corpus Albam Regalem esse translatum, videtur insinuare, ibi non esse defunctum.*

(d) *Ob miracula secuta, opinor, & gloriam Sancti.*

(e) *Fortè* statuêre. *De Alba Regali variis locis actum, de hujus quoque ecclesiæ constructione non pauca videri possunt* § 25

(f) *In Ms. aliqua hîc omissa: nam hæc solùm ubi leguntur:* Ubi per annos plures Dominus per ipsius merita multis incommoda patientibus beneficia præstitit innumera. *De miraculis, quibus Sanctus mox claruit, in Comment. num.* 428. *&* 429, *& plura* § 37. *&* 38. *dicta sunt.*

(g) *Phrasis hîc maximè mendosa est tam in editione quàm in Ms., licèt in vocibus subinde dissentiant. Scriptum haud dubiè fuit usque ad finem hujus numeri hoc ferè modo; quo locum expressit Surius:* Jacuit in eo loco sacrum corpus annis quadraginta quinque occulta quadam omnipotentis DEI dispositione, qui est mirabilis in Sanctis suis, marmoris pondere pressum & in pulverem redactum, ut tempore præfinito digniùs declararetur, & in resurrectionis die glorioſiùs renovetur. Id verò quid significet, quando sine divina ordinatione & divino affectu factum minimè putamus, libet oculis interioribus speculari. Fortassis nonnihil terreni pulveris, divinæ examinationis igne purgandum, in illo remanserat, sine quo reges, magnâ potentiâ fulti, vitam præsentem vix, aut ne vix quidem transigere possunt. *Sensum à Surio rectè datum existimo; at auctori philosophanti minimè assentior: nam quòd corpus, exceptâ dexterâ, ut videbimus, in pulverem sit redactum, quodque per annos quadraginta quinque publico cultu caruerit, non præbet idoneam rationem judicandi, post mortem Sancti aliquid in ejus anima fuisse ignibus piacularibus expiandum; cùm plerorumque Sanctorum corpora in pulverem redigantur secundum ordinarias naturæ leges, multique ex illis longiori tempore sine publica veneratione fuerint, neque tamen inde inferri possit, aliquid in ipsis superfuisse terreni pulveris post felicem obitum. Tanto autem magis ab hac suspicione abstinere debuerat auctor, quanto clariora sunt sanctitatis indicia, quæ præmiserat de miraculis, melodia cœlesti, atque odore suavissimo.*

(h) *Legebatur* interjectiones, *quod ut clarè mendosum correxi. Plura sequuntur menda in Ms., & nonnulla etiam in editione. Priora negligam; alia verò, ubi clara sunt, corrigam, sed monito lectore.*

(i) *Illud* cùm *supplevi ex Surio.*

(k) *De S. Ladislao rege apud nos actum est tom.* 5. *Junii pag.* 315. *& sequentibus. De eo in Vita antiqua ibidem pag.* 319: Nam anno Domini millesimo centesimo nonagesimo secundo sanctum corpus ejus canonizatum est. *Ad quem locum sic Papebrochius:* Phrasis hæc est illius temporis, inde sumpta, quòd canonizationibus decretum sequi soleret corporis de terra elevatio. *Eadem de causa elevatum fuisse corpus* S. Stephani, *atque adeo formali canonizatione Sanctis adscriptum esse, pluribus probavi in Comment.* § 38.

(l) *In Ms.* approbatur; *at ne sic quidem sensus est perfectus. Surius videtur sententiam rectè expressisse, sic habens:* sed ut ostenderet Dominus, quantâ misericordiâ Rex adhuc manens in corpore præditus fuerit, quam etiam jam cum Christo regnans præ ceteris operibus se approbare declararet *&c.*

(m) *Salomon non erat frater Ladislai, sed patruelis. Forsan latiori sensu vocatur* frater, *nisi error irrepserit vitio transcribentium, aut ipse Carthuitius in eo erraverit. De carcere Salomonis causâque carceris actum est in Commentario num.* 439, *ubi etiam hæc ipsius liberatio confirmatur.*

(n) *Quid*

(n) *Quid velit vox illa* ſumlui, *planè ignoro, niſi forſan ſit nomen loci. Bonfinius idem narrans, vocem iſtam omiſit, uti & Surius.*

CAPUT VI.

Elevatio corporis & miracula: mira dexteræ inventio, & integritas.

COmpleto ergo tertiæ diei veſpertinali Officio, cunctis divinæ miſerationis beneficia per beati Viri meritum præſtolantibus, ſubitò (*al.* ſubdito *mendosè*) plebem ſuam Chriſto viſitante, miraculorum inſignia per amplitudinem domus ſanctæ funduntur cælitus: quorum pluralitas, quoniam ipſa nocte numerum exceſſerat (*a*), illud Evangelicum hîc libet introducere, quod Salvator Joanni per nuntios ſciſcitanti, an ipſe ſit, qui venturus eſt, reſponſum mandaverat, Cæci vident (*b*) & claudi ambulant, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mali corriguntur, paralytici curantur: quorum tamen aliqua, quòd cuncta non poſſumus, innoteſcere ſatagemus. Juvenis quidam omnibus membris diſſolutus, annis XII. paralyſim paſſus, manuum & pedum carebat officio, qui parentum adjumento vectus illuc, receptâ totius corporis ſoſpitate, ſignorum fecit initium, atque ad altare haud ſegniter currens, omnium Chriſto laudes clamantium augmentavit gaudium.

36. Alius quoque puer ſeptennis, à nativitate contractis nervis, genibus & manibus, reportabatur (*c*): quem fide pleni parentes, beati Viri ſuffragio conferentes, proſtrati juxta ſepulcrum ſecum poſuerunt, gratiam petituri, quam mox conſecuti, contractionem nervorum in filio diſtendi mirabantur, & conſolidatis genibus & plantis, omnes eum incedentem (*d*) videntes, Chriſti nomen in beati Viri meritis, laudabili clamore glorificaverunt. Quem rex DEO devotus, præ nimio gaudio lacrymatus, manibus à terrâ levatum, ad altare portavit, ubi nimio (*e*) laudis prolato, gratias DEO pro beneficiis præſtitis in ſanitate pueri, cum omnibus, qui aderant, favorabiliter egit. Sic totam noctem DEUS pro Famuli ſui veneratione (*f*) multorum fulgore ſignorum mirabiliter perluſtravit; populus verò vigiliis & orationibus intentus miraculum unumquodque laudum clamoribus manifeſtum facere non ceſſabat.

37. His inferendum videtur & illud, quòd non ſolùm ibi præſentes, ſed longè quoque poſiti, ſuffragantibus ejus meritis, celebrem conſecuti ſunt ſalutis effectum. Nam cùm elevationis ipſius undique cœpiſſet fama celebreſcere; variis obſeſſi languoribus ex omnibus Hungariæ finibus ad ſanctum tumulum, quo quique poterant modo, feſtinare cœperunt. Sed cùm, aliis præcedentibus, alii graviori debilitate prohibiti, ſimul pervenire nequirent, ſimili tamen miſericordia in via innumeri ſanati ſunt. Unde in permanſuram (*g*) beneficiis ſancti Regis memoriam, quamplures per eum ſanati, redditi in eodem, ubi ſanati ſunt, itineris loco, grandes aggregaverunt acervos lapidum, qui longo ibi tempore poſt multum (*fortè* poſtmodum) fuerunt. Sed & mulier quædam, cùm inter hæc filius ejus exhalâſſet ſpiritum, qui ſibi fuerat unicus, exanimati corpus juxta Regis tumulum depoſuit, DEI & Sancti ejus ſuper eo imploratura ſolamen. Mira quidem res, & noſtris ſtupenda temporibus: non priùs orare mulier deſtitit, quàm filium, quem defunctum collocaverat, viventem accepit.

38. Mane facto, die poſt Aſſumptionem ſanctiſſimæ Virginis MARIÆ quinto, convenientibus in eccleſiam cum rege principibus, cum clero pontificibus, primùm Miſſa pro defunctis celebrata eſt; deinde ſublatâ tabulâ marmoreâ, quæ pavimento præminebat, poſtquam perventum eſt ad tumbam,

tanta fragrantia ſuave redolentis odoris in apparitione ipſius omnes, qui aderant, circumdedit, quòd in medium paradiſi deliciarum donum ſe raptos opinarentur. Ipſa quoque tumba plena fuit aquâ parùm rubenti, quaſi oleo permixtâ, in quâ, velut in balſamo liquefacto, quieverunt oſſa pretioſa. Quibus in mundiſſimo linteamine collectis, in ipſo liquore diutiſſimè eſt quæſitus annulus, qui beati Viri dexteræ (*b*) fuerat impoſitus. Quo non invento, cœperunt quidam juſſu Regis aquam in caldaria argentea & dolia effundere, (ut *i*) evacuato ſarcophago certior fieret anuli inventio. Sed mirum in modum, quantò magis liquor effundebatur, tanto plùs, eo creſcente, tumba replebatur. Quo viſo miraculo, hauſtam aquam loco ſuo reſtituerunt: nec tamen, eâ refuſâ, magis ob hoc tumba repleta fuit.

39. Tunc, cooperto ſepulchro, laudes & gratias divinæ pietati proclamantes, cùm de invento theſauro beatiſſimæ Matris DEI Genitricis, & perpetuæ Virginis altare reparaverunt, interim DEUS, qui eſt mirabilis in Sanctis ſuis, effuſis ſuis largitatis beneficiis, petentibus miraculorum ſuorum ſignis ſe præſentem eſſe notificavit (*k*) in tantum, ut tempus illud Dominicæ converſationis inter homines videretur revolutum, de quo legitur: Omnes (*l*), qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad JESUM, & curabantur. Hæc omnia virtus divina non ſolùm ipsâ die, ſed pòſt tempore (*m*) multo, per merita Famuli ſui dignata eſt operari, quòd etiam de aliis regionibus, auditâ beneficiorum DEI famâ, pro recuperanda ſanitate, diverſarum valetudinum (*n*) morbis laborantes, ad ſuffragia beati Viri cum magno deſiderio convolarent. Comitiſſa verò quædam nobilitatis eximiæ, matrona nomine Mathide (*o*), tribus continuis annis viſcerum dolore gravata, jam morti proxima fuit: quæ à ſuis in feretro delata, mox ipsâ die, quâ ſancti Viri tumulum attigit, paulatim ſe meliorari ſenſit, ac in brevi vitæ prioris ſoſpitate receptâ, magnalia DEI per Famuli ſui merita in ſe renumerata dviulgavit.

40. Cætera verò miraculorum DEI prodigia, pro dilectione Famuli ſui cælitus oſtenſa, & non ideo quòd faſtidiam, non ſcripta dereliqui; ſed quia non ſolùm mihi pluit Dominus, qui ſuper bonos & malos ſolem ſuum claraſcere facit, beneficiorum ipſius multiplicitate (*lege* multiplicitatem) cunctorum proficio (*p*) conſulentem, innumeris ſapientibus, quos Hungaria fovet & amplectitur, ſtilo declarandam commendavi. Illud verò in fine codicis tantùm adhærere decrevi, quoniam miro pietatis DEI munere diu quæſitus & non inventus anulus, cum ipſa beati Viri dextera poſt translationis ejus terminum eſt manifeſtatus. Monachus quidam, nomine Mercurius, qui in ordine clericatus theſauri perpetuæ Virginis cuſtos fuerat, & jam (*q*) per amorem cœleſtis patriæ ſæculo renuntiaverat, ipsâ horâ, quâ tumulus apertus fuerat, ne quid ſanctarum reliquiarum raperet, redargutione regali procul inde eſt remotus. Cui triſti vultu in choro reſidenti juvenis quidam albis veſtitus, pannum involutum tradidit, dicens: Hunc tibi commendo ſervandum, cùm tempus fuerit, manifeſtandum. Poſt completionem Officii ſacri monachus in angulis domûs pannum expandit, integramque DEI Viri manum cum anulo mirifici operis cernens, expavit: atque ſecum, nemine ſciente ad monaſterium, quod ſuo regimini commendatum fuerat, tempus à juvene ſibi prædictum, à Chriſto præſtolaturus, deportavit, ibi diu ſolus abſconditi in agro theſauri (*r*) cuſtodiam & excubias decrevit. Pòſt fundatores ipſius cœnobii conſcios (*ſ*) fecit, ad ultimum appropinquante tempore rei declarandæ, Regis ad notitiam perduxit. Qui mox, adunatis epiſcopis & Hungariæ primis, multis à Chriſto miraculorum in beneficiorum (*t*) erogatis, elevare

Viri

Viri DEI dexteræ diem ſtatuit celebritatis.

41. Quid eſt, fratres, quòd cæteris membris diſſolutis & in pulvere carne redacta, penitus defunctis, ſolaque dextera manus oſſibus, cute cum nervis adhærente, ſuæ ſervavit DEUS integritatis (*u*) ? Non (*Ms.* nil) aliud arbitror, niſi divini conſilii profunditate in hujus excellentia Sancti voluiſſe declarari diſſolutionis (*x*) opus, & eleemoſynæ cunctos virtutum gradus aſcendere. Unde (*Ms.* verum) veritas ait in Evangelio : Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et item ; Date, & dabitur vobis. Item in alio loco : Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extinguit peccatum. Meritò ergo (*Ms.* verò) beati Viri dextera fuit aliena putredinis, quæ ſemper pietatis flore reviviſcens, in alendis pauperibus numquam vacua fuit donis erogationis. Subvenit in neceſſitate poſitis, liberavit oppreſſos à jugo captivitatis, veſtes & hoſpitalitates præbuit peregrinis, viduarum & orphanorum miſerias & indigentias ſuas eſſe computavit : cœnam (*y*) & mandatum Dominicum in lavandis egenorum pedibus quotidie renovavit. Eleemoſynam non de rapinâ, vel aliorum damno, ſed de propriis facultatibus, confluere fecit. Ut domos DEI divites efficeret, ſibi voluntatem (*Ms.* facultatem) habendi ſubtraxit : ſicque cunctis ad nutum dignitatis proficiens, carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifixit. Inde eſt corporis & dexteræ, delectabilis & miranda veneratio : inde dulcis & felix æternæ vitæ retributio : inde deſiderabilis ſupernorum civium cohabitatio, ubi irradiat (*Ms.* radiat) ſemper lucens & indeficiens ſplendor unius ſummæquæ DEItatis, Patris & Filii & Spiritus ſancti, per infinita ſæcula ſæculorum, Amen.

ANNOTATA.

(a) *Editum erat mendosè* meſſerat, *quod correxi ex Surio.*

(b) *Indicat auctor verba Chriſti Matth.* XI. ℣. 5 : Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur. *At ipſa verba exactè non dedit, quia non omnia congruebant, quantùm exiſtimo.*

(c) Reportabatur, *id eſt*, ferebatur. *Surius ſenſum mutavit, dum edidit*, genibus & manibus reptabat.

(d) *Aliàs mendosè* incedentes, *quod correxi ex Surio.*

(e) *Legendum opinor*, hymno laudis prolato.

(f) *In Ms. legitur*, per Famuli ſui venerationem.

(g) *Editum erat* per menſuram, *ſed mendum correxi ex Surio, qui ſenſum rectè expreſſit.*

(h) *Editum erat* dextera, *at in Surio* dexteræ. *Annulus autem dexteræ fuit impoſitus tempore ſepulturæ. Quæſitus ille eſt ſine dextera, quòd hæc crederetur corrupta cum reliquo corpore.*

(i) Ut *appoſitum eſt ex Surio ad ſenſum explendum.*

(k) *Aliàs mendosè*, notificabit.

(l) *Indicat locum Luc.* 4. ℣. 40, *in fine paululùm mutatum.*

(m) *Editum erat* temporis ; *at mendum ex Surio ſublatum.*

(n) *In Ms.* invaletudinum : *ſed idem eſt ſenſus.*

(o) *Apud Surium* Mathildis, *uti etiam habet Bonfinius in Commentario laudatus num.* 446.

(p) *Fortè legendum* proficuo, *id eſt, utilitati, commodo. Tota periodus hæc utcumque luxata eſt. Illam Surius expreſſit hoc modo :* Alia miracula cælitus perpetrata non idcirco prætermiſi, quod ea faſtidiam : ſed cùm non mihi uni pluat Dominus, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos : tantam beneficiorum ejus copiam, omnium utilitati conſulere cupiens, innumeris ſapientibus viris, quos Hun-

garia fovet & complectitur, stylo prosequendam relinquo.

(q) *In Ms. legitur* ecclesiæ, *sed mendosè : in editione verò* etiam *unica voce, quam in duas divisi, ut habet Surius, cùm sic sensus sit perfectior.*

(r) *De hoc loco, perperam intellecto à Bonfinio, vide Comment. num.* 448, *uti & de facto ipso.*

(s) *In Ms.* consocios. *Utraque hæc vox requirit, ut antè legatur* fundatores, *ubi editum erat* fundatoribus : *simile mendum mox correctum ex Surio, & pro* temporis, *uti malè erat editum, positum* tempore.

(t) *Hîc rursum æquè omnia sunt mendosa. Pro* in beneficiorum, *legendum suspicor* interim beneficiis, *& mox pro* elevare, elevandæ. *Audi Surium*: Is, verò, mox accitis episcopis & Hungariæ primariis viris, cùm multa interim Christus miraculorum beneficia exhiberet, celebrem præfixit diem beati Regis dexteræ elevandæ.

(u) *Phrasis hæc luxata est in editione æquè ac in Ms., uti pluribus locis jam observavi circa finem hujus Vitæ. Surius eam exhibet integram, sive quòd talem in suo Ms. invenerit, sive quòd menda correxerit. Verba ipsius accipe :* Sed quid sibi vult, fratres mei, quòd cæteris membris resolutis, & carne in pulverem redacta, solam dextram manum cum ejus cute, ossibus & nervis, DEUS integram conservavit?

(x) *Vox hæc interum luxata videtur, nisi dissolutio captivorum intelligatur aut dissolutio summatur pro remissione. Alias legendum est*, distributionis, pietatis, misericordiæ, *aut quid simile, uti consequentia insinuant.*

(y) *Vox* cœnam *in Ms. jungitur cum sequentibus, uti posui. Per mandatum Dominicum mox intelligit verba Christi Joan.* 13. ℣. 14 : Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus & Magister : & vos debetis alter alterius lavare pedes *&c. Hæc cùm in ultima cœna discipulis suis mandaverit Dominus, Sanctusque factitaverit, cœnam & mandatum Domini renovatum dicit auctor.*

O. A. M. D. G.

Et S. Stephani Regis H.

H.

INDEX RERUM.

	Num.	Pag.
ANno MXXXVIII. Vita Sancti, scripta à Carthuitio Episcopo ad Colomannum Regem. - - -	1	1
Hunc Halitiæ Regem exponit Schwartzius, qui vult vitam justò serius exaratam.	2	1
At Frivolæ. - - -	3	2
Sunt rationes. - -	4	2
Quibus id probare nititur.	5	3
Et variis argumentis ostenditur Vitam esse scriptam, ad Colomannum Hungariæ Regem. - . -	6	3
Sub initium seculi XII, ita ut auctor fuerit Sancto suppar.	7	4
Qui in leves aliquot lapsus est errores; sed auctoritate carere non debet. -	8	4
Schwartzius Vitam S. Stephani vehementer accusat.	9	4
At magis clamore incondito, quam recta ratione.	10	5
Cum duos tantum errores in ea ostendere potuerit.	11	5
Et nullum affert argumentum validum. -	12	6
Sed ineptissimam conjecturam de Vita seculo XIV. scripta.	13	6
Bona fide scripsit Carthuitius, sed subinde erravit.	14	7
Et forsan nimis fuit credulus traditionibus popularibus.	15	7
Vita edita à Surio mutato stylo; editio Prior, & exemplar Ms. - - -	16	7
Alia Vita brevior, quæ Carthuitio videtur præluxisse.	17	8
Alii Scriptores, qui egerunt de S. Stephano. -	18	8
Inter quos cum delectu adhibendi Bonfinius, Thuroczius, & Ranzanus. - -	19	8
Godofredi Schwartz Opusculum de initiis religionis Christianæ in Hungaria. -	20	9
In quo multa temerè asseruntur sine idonea probatione.	21	9
Fides Christiana in Pannonia, aliisque Hungariæ hodiernæ Partibus. - -	22	10
Quæ à Variis barbaris per vices occupatæ varia habuêrunt nomina. - -	23	10
Lis est, an Hunni, & Hungari idem sit populus: antiquæ Hunnorum sedes in Scythia. - - -	24	10
Quas deserentes circa annum 400. Pannonias occupârunt, magno Christianæ fidei damno. - - - -	25	10
Quam tamen non penitus exstinxerunt in Pannonia, & Dacia. - - -	26	11
Hunnos expulerunt eodem seculô Gothi, & Gepidæ.	27	11
Qui Ariani erant, & minus infensi Catholicis. Hos rursum magis ve-xârunt Longobardi. Avari. -	28	11
Hunnica natio, item pagani successerunt Longobardis.	29	12
Hunno-avari devicti, & ferè deleti à Carolo Magno.	30	12
Qui curavit superstitibus prædicandam fidem Catholicam.	31	12
Quæ utcunque permansit sub Slavis Moravis, dein Dominantibus usque ad Hungarorum adventum. -	32	13
Qui eam prorsus exciderunt. Hunnorum, vel Hungarorum tres migrationes in Hungariam. - -	33	13
Hunni antiqui non manserunt in Hungaria, sed disputatur, an Hungari ex eadem gente prodierint. - -	34	14
Eccardus vult Hunnos Slavicæ fuisse originis. -	35	14
Sed rationes ipsius id non evincunt. - - -	36	15
Aliæ ejus rationes ex Jornande, & Geographo Ravennate, & Rubruckio. -	37	15

	Num.	Pag.
At Jornandes Hunnos, & Hungaros non distinguit.	38	16
Nec ipse, nec alii, Eccardi sententiæ favent. -	39	16
Hunni, & Hungari gens eadem videntur. Primò, quia ex iisdem regionibus egressi. - - -	40	16
Non obstat quod aliqui dicant Hungaros antea fuisse ignotos. - - -	41	17
Secundò, quia iisdem olim fuerunt moribus, tertiò, quia similitudo nominis indicat. - - -	42	17
Et Hungari etiam subinde HUNNI vocantur à Græcis.	43	18
Ab iisdem etiam frequenter Turci vocati. - -	44	18
Progenitores S. Stephani.	45	18
Inter quos Arpadus abavus Stephani, qui post primam Hungarorum migrationem.	46	19
Eorum Princeps est electus.	47	19
Et cujus ductu expulsis Slavis Moravis, occupârunt Hungariam. - - -	48	20
Termini Hungarorum ad Orientem. - -	49	20
Ubi finitimi utcunque erant Bulgari, & Patzinacitæ, alias ad septemtrionem locati. - - -	50	20
Patzinacitæ etiam in Transilvania, gentes finitimæ ad Occidentem, & ad Meridiem. - - -	51	21
Multis cladibus Christianos afficiunt usque ad medium seculi 10. - - -	52	21
Sub variis Ducibus, Principe tunc carentes. -	53	21
Duo Hungarorum duces baptizati Constantinopoli, ùt fertur. - - -	54	22
Qui, & Hierotheum episcopum duxisse dicuntur in Hungariam. - - -	55	22
Illi non erant supremi Hungarorum duces, sed alii.	56	22
Et eorum conversio non videtur fuisse sincera, aut certè effectu caruit. - -	57	23
Schwartzius Gylam illum malè confundit cum Gyula Principe Transilvaniæ.	58	23
Rationes, quibus id nititur probare. - - -	59	24
Inanes sunt, primò, quia Transilvania eo tempore non erat Hungarorum -	60	24
Uti probatur variis rationibus.	61	25
Secundò quia Transilvania deinde conversa per S. Stephanum. - -	62	25
Deinde conversio illa Hungarorum solo nititur testimonio trium Græcorum.	63	25
Quorum auctoritatem ambitiosius prædicat Schwartzius.	64	26
Tres illi invicem verisimiliter descripserunt. - -	65	26
Nec ipsis fides in omnibus habenda. - - -	66	27
Quia multos admiscuerunt errores. - - -	67	27
Multáque alia non verisimilia.	68	27
Quia alii Græci antiquiores de re tota silent. -	69	28
Inter hos Constantinus, qui scripsit anno 949. -	70	28
Cum cujus dictis conciliari nequit prædictorum Græcorum relatio. - -	71	28
Licèt aliquid veri continere possit. - - -	72	29
Conversioni Hungarorum ante medium seculi x. obstat silentium omnium latinorum. - - -	73	29
Diploma S. Stephani pro Abbatia S. Martini. -	74	30
Et literæ Piligrini, ac Benedicti Papæ. - -	75	30
Occasio cœptæ Hungarorum conversionis sub Geysa Patre S. Stephani. -	76	30
Nata videtur ex pace inter Ottonem Imperatorem, & Ducem Hungarorum. -	77	31
Pax hæc conciliata non est per S. Brunonem Martyrem, quem legâsset Otto III.	78	31
Sed per Brunonem Verdensem Episcopum, ab Ottone I. legatum ad Hungaros. -	79	32

Qui

	Num.	Pag.
Qui ſuum viciſſim ad Ottonem mittunt legatum, occaſione pacis fides prædicata Hungaris.	80	32
Piligrinus Laureacenſis Epiſcopus converſionem Hungarorum inchoat.	81	32
Ac in literis ad Benedictum Papam exponit.	82	33
Quantum jam per ſuos profecerit, quantáque ſpes affulgeat.	83	33
Petens pallium, & ſimul ut ſibi Epiſcopatus in Hungaria liceat inſtituere.	84	34
Epiſtola Benedicti Papæ.	85	34
Qui pallium Piligrino concedit; & Eccleſiæ ejus Archiepiſcopalem dignitatem reſtituit.	86	34
Ac Epiſcopatus in Hungaria inſtituendos.	87	35
Inter Salisburgenſem, & Laureacenſem Metropoles dividit.	88	35
Utrique limitibus ſuis aſſignatis.	89	35
Dubitatur an ſit Benedicti VI. an Benedicti VII. epiſtola.	90	36
Et variæ rationes.	91	36
Chronologicæ inſinuant.	92	37
Epiſtolam difficulter atribui poſſe Benedicto VII.	93	37
At commodè Benedicto VI, cùm ſcripta videatur annô 974.	94	38
Inter primos Hungariæ prædicatores S. Wolfgangus.	95	38
Qui in Hungariam profectus eſt annô 972.	96	39
Et conſecratus Epiſcopus Ratisbonenſis annô 973.	97	39
Cœpta prædicatio apud Hungaros annô 971. vel 972; at citò abrupta.	98	40
Ob bellum rurſus excitatum	99	40
Prima Hungarorum converſio imperfecta, etiam poſt Adventum S. Adalberti.	100	40
Quòd converſus eorum Dux Geyſa ſimul idola coleret.	101	41
S. Adalbertus tamen ibidem ad ipſorum converſionem laboravit.	102	41
Dicitur & S. Bruno Ruſſorum Apoſtolus in Hungaria prædicâſſe.	103	42
At id aliunde veriſimile non eſt.	104	42
Incertum eſt à quo baptizatus ſit Geyſa.	105	42
Viſiones, quæ oblatæ dicuntur parentibus S. Stephani.	106	43
Et quarum prima non rectè narrata à Bonfinio, exponitur.	107	43
Pro fabulis habentur à Schwartzio.	108	44
Qui prioris occaſione ſcriptores Catholicos maledica dicacitate carpit.	109	44
Et multa temere effutit, licèt nullum habeat fundamentum.	110	45
Niſi craſſo errore nixum.	111	45
Idem ſecundam viſionem ineptô ratiociniô impugnat.	113	46
Teſtimonia Bonifacii VIII. & Andreæ Hungarorum Regis de viſionibus.	112	46
Impudenter rejecta à Schwartzio.	114	46
Licèt baptiſmus S. Stephani, non ab omnibus attribuatur S. Adalberto, ſcriptores tamen.	115	47
Varii etiam antiqui, illum S. Adalberto adſcribunt.	116	47
At aliquis nuper negavit S. Adalbertum unquam fuiſſe in Hungaria.	117	48
Cujus primæ rationes.	118	48
Refutantur.	119	49
Poſteriores verò nihilo ſunt meliores	120	49
Uti oſtenditur.	121	50
Natus, & baptizatus videtur S. Stephanus circa aunum 984.	122	50
Non annô 969, nec ante Epiſcopatum Adalberti.	123	50
Geyſa ſancti Pater Catholicè defunctus, uxorem reliquit ſuperſtitem.	124	51
At illa non videtur fuiſſe mater Stephani.	125	51

	Num.	Pag.
Sed uxor Geysæ secunda: Mater verò S. Stephani Sarolta Transilvaniæ Ducis filia.	126	52
Geysa conatus est promovere religionem Christianam.	127	52
Dicitúrque armorum, & mortis metu plurimos coëgisse.	128	52
Sed Ranzanus multa Geysæ attribuit, quæ facta sunt per S. Stephanum.	129	53
Multáque Stephano ante principatum.	120	53
Quæ fecit in Principatu.	131	54
Historici non pauci volunt.	132	54
S. Stephanum conversum esse occasione nuptiarum cum Gisela.	133	54
Id tamen non evincit auctoritas Hermanni Contracti.	134	55
Aut Mariani Scoti, qui ajunt: Stephanum cum suis conversum esse	135	55
Varii verò Scriptores paulò recentiores apertè nuptiis conversionem attribuunt.	136	56
Quæ opinio Germanorum aliquot fuit, at non Hungarorum, qui contrariam asseruerunt.	137	56
Cum Ditmaro, Ademaro, aliisque: horum sententiæ plures rationes favent.	138	57
Quæ persvadent, errores obrepsisse, Sigeberto, & aliis.	139	57
Cùm ille error oriri potuerit ex conversione Regni.	140	58
Cupa Dux Simigiensis ab aliquibus Stephani consanguineus dictus.	141	58
Contra adolescentem Stephanum fidei propagationi intentum.	142	58
Rebellionem susçitat, & cum rebellibus Vesprimium obsidet.	143	59
Stephanus verò collecto exercitu.	144	60
Votóque nuncupato S. Martino.	145	60
Post grave prælium, ac diuturnum.	146	60
Rebellium exercitum cædit, Cupâ ipsô occisô.	147	61
Et vota suo S. Martino fideliter persolvit.	148	62
Litteræ S. Stephani pro monasterio S. Martini.	149	62
Post victoriam dotato.	150	63
Variisque Privilegiis munito.	151	63
Laudatum monasterium in monte sacro situm.	152	63
Excrevit in oppidum munitum inter Javarinum, & Albam Regalem.	153	64
Primus Abbas hujus monasterii Astricus, alias Anastasius, qui ante fuerat Breunovien-sis.	154	64
Aliud à Priori distinctum ad radices montis Ferrei conditum monasterium.	155	65
Quia multi Præsbyteri, & Monachi litteris Regis invitati.	156	65
Ejusque Sanctitate moti veniebant in Hungariam.	157	65
Ut Hungaros instruerent, monasterium illud inchoatum verisimiliter circa annum 999.	158	66
Sed serius absolutum uti insinuant datæ hîc litteræ.	159	66
Patroni, & locus hujus monasterii, vulgò Pechvárad dicti.	160	67
Aliaquoque abbatia Zobor dicta, sacraque S. Hippolyto, in comitatu Nitrienfi structa.	161	67
Constat varios Episcopatus circa annum 1000. à Stephano erectos.	162	67
Quòd propria Regis auctoritate factum.	163	68
Inculcare nititur Schwartzius.	164	68
At contrarium probatur certis argumentis.	165	69
Et ostenditur, quàm inepta sint argumenta.	166	69
Quæ protulit Schwartzius.	167	70
Ipsi Reges Hungariæ agnoverunt auctoritate Romani Pontificis hæc facta esse.	168	70
Decem, aut undecim Episcopatus à Stephano erecti, sed non omnes simul.	169	70
De tempore nuptiarum S. Stephani opiniones variæ.	170	71
Hanfizius eas recte ponit inter annum 1000, & 1003.	171	71

Et

	Num.	Pag.
Et ſane nuptias non eſſe poſteriores anno 1003, certo probatur argumento.	172	72
Probabilius quoque videtur, contractas eſſe anno 1000, ante coronam obtentam.	172	72
Carthuitius quidem nuptias narrat poſt coronationem, & Bonfinius eſt contrarius ſententiæ datæ. -	174	72
Sed hiſce rationibus aliæ præponderant. - -	175	73
Giſela fuit filia Henrici Bavariæ Ducis, ſoror Henrici Imperatoris. - -	176	73
De genere ipſius varia fabuloſa ſcripſerunt aliqui.	177	74
Veroſimiliter ex confuſione cum matre ejus item Giſela dicta. - -	178	74
Et cum tertia ejusdem temporis: duas uxores non habuit Stephanus. -	179	74
Stephanus initio Ducis titulo principatum tenuit. -	180	74
Deinde verò regiam dignitatem, & nomen obtinuit.	181	75
Petitâ coronâ à ſummo Pontifice per legatum.	182	75
Eâque cum aliis privilegiis Imperata. - -	183	76
Ut ſcribit Bonfinius, in quibusdam tamen aberrans.	184	76
Litteræ Silveſtri II, quibus poſtulata omnia. -	185	76
Stephano concedit, regnum oblatum reſtituit. -	186	77
Eumque creat legatum Apoſtolicum; aliæ etiam per nuncium miſſæ. -	187	77
Coronam S. Stephano à Pontifice miſſam probatur ex Ditmaro. - -	188	78
Ex litteris Stephani, ex Turoczio. - -	189	78
Ab auctoritate Andreæ, & Ladislai Hungariæ Regum.	190	79
Bonifacii Papæ VIII.	191	79
Ac Gentilis Cardinalis Pontificii in Hungaria legati.	192	80
Errarunt Carthuitius, aliique in nomine Ducis Poloni, à quo petita corona.	193	80
Uti agnoſcunt Hiſtorici Poloni, & inter illos.	194	81
Exponit Dlugoſſus, aſſerens coronam promiſſam Duci Polono. - -	195	81
Sed deinde à Pontifice divinitus monito, eidem negatam eſſe, & Stephano traditam.	196	82
Legatum verò Polonum dimiſſum cum ſpe coronam poſtea impetrandi.	197	82
Scriptor ille Carpens immerito Hungaros, oſtendit ſe ſolo veritatis amore illa narâſſe. - -	198	82
Quædam ab aliis negatæ coronæ rationes non rectè allegantur. - -	199	83
Oſtenditur relationem Dlugoſſi non abjiciendam, ſed corrigendam. - -	200	83
Boleslaus, Imperante Henrico, coronam à Pontifice petere voluit. - -	201	83
Schwartzius conſtantem Hungarorum traditionem oppugnans. - - -	202	84
Contendit coronam Hungaricam Græci eſſe artificii.	203	84
Quod etiam credidit Comes de Rewa, alias Schwartzio contrarius. - -	204	85
Dantur rationes pro Græco coronæ artificio. -	205	85
Ex Comite de Rewa allegatæ, quibus exaltat Schwartzius.	206	86
Atque ex incerta illa ſententia inferre nititur, ab Imperatore Græco coronam illam Hungaris datam.	207	86
Allegans ſola verba Conſtantini Porphyro geniti, directè repugnantis. -	208	87
Cùm, eo teſte, jurarent Imperatores Græci iſtius temporis ſe ſimilia non daturos etiam Hungaris. -	209	87
Itaque nihil affert Schwartzius niſi conjecturas ex conjecturis. - - -	210	87
Nulla veriſimilitudine, & ſumma temeritate deductas.	211	88

	Num.	Pag.
Ex allatis adversarii verbis confirmatur communis sententia, & ostenditur Græcum artificium.	212	88
Non obstare, quo minus censeri debeat à Pontifice missa corona.	213	89
Ratiocinatio misera Schwartzii, qui crucem Hungaricam.	214	89
Nulla auctoritate, ratione nulla repetit ab Imperatoribus Græcis.	215	90
Licèt cum auctoritatibus ratio ipsa clamet, eam concessam esse à summo Pontifice.	216	90
Nomen Regis Apostolici privata auctoritate datum videtur.	217	91
Sed occasione concessæ à Papa legationis Apostolicæ.	218	91
Ex qua legatione multa profluxerunt huc minus spectantia.	219	92
Quæ Schwartzius contra communem Hungarorum sensum ad Græcas consvetudines refert.	220	92
Asserit Sylvester II. regnum à S. Stephano oblatum esse S. Petro.	221	93
Quem oblationem ùt fabulam traducit Schwartzius.	222	93
Licèt fateatur eam esse assertam à Gregorio VII, cui falso attribuit.	223	93
Verba Eugubini, citantis Gregorium, & suas rationes subdentis.	224	94
Uti ex distinctis ùtriusque verbis ostenditur.	225	94
Usus ille videtur hac fraude, ùt authoritatem irrefragabilem Gregorii VII.	226	95
Quem graviter calumniatur, indirectè infingeret.	227	95
Nam silentium Carthuitii ob esse non potest authoritati Gregorii, cui plures alii assentiuntur.	228	95
Jus aliquod Romanæ Ecclesiæ, quod ex donatione S. Stephani petebatur.	229	96
Agnoverunt ipsi Magnates Hungariæ.	230	96
Et jam diu ante S. Ladislaus.	231	96
Alia objectio ex verbis S. Stephani.	232	97
Malè expositis.	233	97
Assignatur verus.	234	98
Illorum verborum sensus.	235	98
Aliud ejusdem scriptoris Argumentum.	236	99
Quod statum quæstionis minus tangit.	237	99
Nec omni ex parte verum est.	238	99
Nec quidquam evinceret, licèt totum esset verum.	239	100
Postremum Schwartzii argumentum.	240	100
Nullius est momenti.	241	100
Levissima, & nullius ponderis Schwartzii argumenta contra literas Silvestri II.	242	101
Exponitur unde acceptæ sint hæ literæ.	243	101
Inanis contra hanc expositionem cavillatio Schwartzii.	244	102
Altera ejusdem objectio contra fidem Inchoferi.	245	102
Quæ expenditur, & nihil evincit.	246	103
Contra fidem Inchoferi, nedum contra ipsam epistolam.	247	103
Quæ à peritissimo impostore non potuit tam aptè fingi.	248	103
Et cujus similitudo in variis phrasibus cum Carthuitio.	249	104
Ostendit hunc hausisse ex illa epistola: nam, quod objicit adversarius.	250	104
Silvestri epistolam fingi potuisse ex Carthuitio.	251	105
Cum Gregorii VII. epistolis collato.	252	105
Ostenditur fieri non potuisse.	253	106
Inchofer fingere non potuit hanc epistolam cui multa contraria scripserat.	254	106
Nec ea ab alio tam accuratè fingi potuit, ideoque pro vero est habenda.	255	106
Nec dedecori, sed honori est regibus Hungariæ.	256	107

	Num.	Pag.
Primus Archi-episcopus Strigoniensis dicitur fuisse Sebastianus.	257	107
Colocensis Primus Antistes Anastasius Strigoniensem Ecclesiam triennio administrat.	258	108
Strigonii forsan ante Sebastianum Primus sedit Dominicus.	259	108
Primus Vesprimiensis Stephanus; Quinque-ecclesiensis Bonipertus.	260	108
Literæ fundationis hujus Ecclesiæ ineptè oppugnatæ vindicantur.	261	109
Epistola Falberti Carnotensis ad Bonipertum.	262	109
Rex & Apostolus Hungarorum Stephanus.	263	110
Sanctam vitam Mauri monachi audiens ex filio Emerico.	264	110
Illius virtutes explorat.	265	110
Eumque deinde ad Episcopatum promovet.	266	111
Curans semper optimos promovere. Natus Emericus filius.	267	111
Ex Gisela conjuge, quæ pari studio certat cum Rege.	268	111
Ut Ecclesiis, earumque ministris nihil desit.	269	112
S. Stephanus bello impetitus à Principe Transylvaniæ.	270	112
Quod contigit anno 1002. vel 1003, aut utroque	271	112
Quodque gestum est religionis causâ.	272	113
Eum vincit, capit, ac in Hungariam transfert.	273	113
Totámque Transilvaniam sibi subjicit, ac Christianam facit.	274	113
Ducem Bulgarorum Hungariæ infestum.	275	114
Prælio vincit, & occidit.	276	114
At hoc bello nihil videtur Hungariæ additum, sed forsan asserta Transilvania.	277	115
Opes, his bellis aquisitas sanctus expendit in opera pia.	278	115
Ac præsertim in Basilicam Albensem,	279	116
Sacram Beatæ Virgini, cui Rex erat devotissimus.	280	116
Illam Ecclesiam elegantissimè ædificavit sanctus.	281	116
Multísque ornavit Privilegiis, ac pro sacello regio elegit.	282	117
Incertum, an Urbem quoque Albam Regalem ædificaverit.	283	117
Insignis pauperum cura, contumeliáque hac occasione piissimè tolerata	284	117
Ad regem venit Guntherus eremita, ac deinde Gerardus.	285	118
Prior monachus primùm factus in Albensi Monasterio, deinde Eremita.	286	118
Duobus locis diversis vixit.	286	116
Sæpiúsque invitatus à Rege ad eundem venit.	288	119
Prodigium, quod ad mensam in illo congressu contigisse dicitur.	289	119
Idem postea sæpius Regem accessit. Gerardus verò Hierosolymam iturus, in Hungaria.	290	120
Detinetur à Stephano, & eremiticam vitam ibidem ducere incipit.	291	120
In deserto Beel, ubi deinde monasterium erigit Stephanus.	292	121
Dubium est, an monasterio Beel, præfuerit Gerardus, ùt Abbas.	293	121
At vocatus ex eremo ad Episcopatum à Rege, cum eo erigit Ecclesiam Morisenam.	294	122
Quæ deinde Ghanadiensis dicta est.	295	122
Cum eodem Gerardo Rex pietatem in beatam Virginem promovet apud Hungaros.	296	123
Conditum in gratiam peregrinantium Romam in agro Ravennate.	297	123
Monasterium S. Petri ad Vincula.	298	124
De quo aliqua observantur.	299	214

	Num.	Pag.
Eximia Regis Humanitas erga peregrinãtesHieroſolymam	300	124
Eximia hæc S. Regis in Peregrinantes Hieroſolimam liberalitas, quæ item elucet in iis, quæ de S. Gerardo dicta ſunt. - -	301	125
Tres Fundationes in commodum peregrinantium, quas ſine ullo idoneo fundamento impugnat Schwartzius.	302	125
Perſecutio Hakemi, quâ Eccleſiæ in ſiria, & Ægipto deſtructæ. - -	303	123
Et Pax ſubſecuta, quâ excitati occidentales. -	304	126
Munera ferebant Hieroſolymam ad inſtauranda loca ſacra. - -	305	126
Occaſionem exſtruendi Hieroſolimis monaſterium præbere potuerunt. -	306	127
Illud tamen non videtur ſtructum circa Annum 1010. ſed poſt 1022. & viris potius, quàm monialibus.	308	127
Admodum etiam veri ſimilis eſt fundatio Conſtantinopolitana. -	309	127
Ob amicitiam Stephani cum Imperatoribus. -	310	128
Romana duplex fundatio etiamnum nota. - -	311	128
Deinde cum Collegio Germanico conjuncta. -	312	129
Nimirum hoſpitia Hungarorum peregrinantium propè ædem S. Petri. -	313	129
Et Collegium Canonicorum, ubi nunc Eccleſia Parochialis in Piſcina. - -	314	120
Aliqui volunt, Sanctum ipſum Romam aliquando iviſſe; quod eſt incertum. -	315	130
Caſula pretioſa ſummo Pontifici donata à Stephano.	316	130
Munera S. odiloni miſſa, & preces flagitatæ. -	317	131
Crux aurea caſinum miſſa, & petiti monachi. -	318	131
Monaſterium cum Eccleſia exſtrui magnificè ceptum.	319	131
In Civitate, quæ vetus Buda dicitur. - -	320	113
Cura Regis luſtrandi, -	321	132
Et ornandi Eccleſias. -	323	132
Quibus omnibus ſacras veſtes attribuit: duarum fundatio.	323	132
Miſericordia ipſius erga omnes. - -	324	133
Plura Rex bella geſſiſſe videtur, quàm nota ſunt, aut hæc fuêre magis diuturna.	325	133
Admonetur divinitus de irruptione aliqua Beſſorum.	326	133
Ac nuntium mittit ad loci præfectum, -	327	134
Qui hoſtes in fugam agit.	328	134
Cùm Beſſi ad Regem properantes injuriam paſſi eſſent in via, - -	329	135
Ille ſceleris auctores gravi mulctat ſupplicio. -	330	135
Beſſi illi eo tempore erant Bulgarorum, ſubditi, vel amici.	331	135
Et hodiernæ Boſniæ habitatores. - - -	332	136
Conradus Imperator rupta pace Stephano bellum infert,	333	136
Poſt ſimultates aliquas culpâ Bavarorum ortas. -	334	136
Et non quòd Stephanus Bavariæ ducatum uxori, & filio peteret: - -	335	137
Conradus Hungariam invadit; at non videtur id eodem tempore feciſſe Dux Bohemiæ; - -	336	137
Et Stephano ad Dei opem confugiente, revertitur Conradus, - -	337	138
Ac pax inſtauratur annô ùt videtur ſequenti. -	338	138
Mirâ Dei Stephanum protegentis providentiâ: -	339	138
Relatio ejusdem rei. -	340	138
Ex Bonfinio, qui non nihil corrigendus: - -		
Virtutes, ac frequens oratio Sancti, -	342	139
Qui dum contemplationi inſiſtit in tabernaculo, papilio in aëra tollitur. -	343	140
Tradunt ſcriptores Stephanum		

filio

	Num.	Pag.
filio ſuo Emerico dediſſe uxorem, - -	344	140
Idque aliunde ſatis veri ſimile, licèt votum ille nuncupaverit virginitatis, quam ſervavit: - -	345	141
Dicitur etiam voluiſſe Regnum filio abdicare, at id minùs certum. - -	346	141
Quod verò ſcribunt aliqui de morbo ex dolore ob mortem filii contracto.	347	141
Falſum aparet, cùm triennalis morbus videatur præceſſiſſe	348	142
Cúmque graviter quidem, at non nimis diu de obitu Filii doluerit. - -	349	142
Monita S. Stephani ad filium Emericum à variis edita: in præfatione. - -	350	143
Hortatur filinm, ut ſuis præceptis obediat. -	351	143
Monita verò hæc dedit; de obſervanda Catholica fide.	352	144
De Eccleſia, & continendo Eccleſiaſtico ſtatu: -	353	145
Obſervationes quædam circa Sancti verba de S. Petro,	354	145
Et de Eccleſiaſtica Hierarchia.	355	146
Epiſcopi nomendatura, & de impendendo honore Pontificibus. - -	356	146
De merito honore principum, & Baronum. - -	357.	147
De ſervanda virtute patientiæ, & tribuendo judicio.	358	147
De acceptione exterorum, & nutrimento hoſpitum.	359	147
De magnitudine conſilii.	360	148
Quod majores imitari debeant, & filii obedire Parentibus.	361	148
Orandum eſſe, & quomodo.	362	148
De pietate, & miſericordia cæteriſque virtutibus.	363	149
Leges ſanctus condidit, quæ omnes deinde ſimul promulgatæ. - -	364	149
Sed aliquæ ex iis citiùs decretæ, atque uſu receptæ:	364	150
Ex hiſce legibus nonnullæ deinde correctæ, aut abrogatæ	366	150
Quod S. Stephanus antiquis Hungarorum moribus ſe prudenter attemperâſſet.	367	150
Ratio legum datarum exponitur in Præfatione,	368	151
De ſtatu eccleſiaſtico, & veneratione Domus DEI.	369	151
De poteſtate epiſcoporum ſuper res eccleſiaſticas.	370	151
Quales debeant eſſe accuſatores, & teſtes, &c	371	152
De aſſiduo, & gravi labore ſacerdotum. -	372.	152
De conceſſione regali propriarum rerum. -	373	152
Regalia & fiſci res ſint intactæ.	374	152
De obſervatione dominicæ diei, &c. -	375	152
Ut eodem die dominico, &c.	376	152
Diebus quatuor temporum carnés non comedantur.	377	152
Sexta feriâ carnes non edantur.	378	152
De his, qui ſine confeſſione moriuntur. -	379	152
De obſervanda chriſtianitate.	380	152
De homicidiis, & primò caſuali. - -	381	153
De his, qui ſuas occidunt uxores. -	382	152
De perjuriis. - -	383	153
De homicidiis voluntariis.	384	153
De libertate ſervorum. -	385	153
De conventu ad Eccleſiam, & de his, qui murmurant horâ miſſæ. - -	386	153
De non recipiendis ſervis in teſtimonium contra Dominos.	387	153
Liberum nemo in ſervitutem redigat. - -	388	153
De his, qui alterius milites, aut ſervitores avocant.	389	154
De recipiendis hoſpitibus.	390	154
De his qui flagellantur ſua quærentes. - -	391	154
De viduis, & orphanis. -	392	154
De raptu puellarum.	393	154
De liberis fornicantibus cum ancillis alterius Domini.	394	154
De his, qui petunt alienas ancillas in uxores.	295	154
Qui extra Regnum à ſuis aufugiunt uxoribus. -	396	154
De furto mulierum maritatarum. - - -	397	155

	Num.	Pag.
De incendiis manſionum.	398	155
De ſtrigibus. - -	399	155
De maleficiis, & ſortilegiis.	400	155
De invaſione domorum, & de pugna ibidem ſecuta.	401	155
De ædificatione, & dote Eccleſiæ à villis compoſitæ.	402	155
De donationibus Regum, & propriæ rei poſſeſſione.	403	156
De ſervo interfecto ab altero ſervo. - - -	404	156
De Redemptione homicidæ ſervi. - - -	405	156
De vindicta nitentum acquirere libertatem alienis ſervis. - - -	406	156
De furto ſervi ſemel comiſſo.	407	156
De pœna furtum bis, & ter comittentis. - -	408	156
De furto liberorum. -	409	156
Comites, quòd Regis eſt apud ſe non detineant. -	410	156
De contemptu juſti judicii comitis. - -	411	156
De reſtituenda re militibus, &c. - -	412	156
Promiſſum cadit in debitum.	413	156
De his, qui hominem gladio occiderint. - -	414	156
De debilitatione membrorum gladio facta. -	415	156
De eo, qui gladio percuſſus vulnus accepit. -	416	156
De gladii evaginatione ſine vulnere. - -	417	157
De teſtimonio ſorvorum Curiæ præpoſitorum.	418	157
De conſpiratione contra Regem & Reginam. -	419	157
De decimatione. -	420	157
De calumniatoribus aulæ.	421	157
De his, qui mendacia inter duos aulæ familiares adſtruunt. - - -	422	157
De furto Vdvornicorum, id eſt: Libertinorum.	423	157
Sanctus morbô correptus detegit, & punit conſpirationem quorundam.	424	157
Poſtrema ſubditis ſuis dat monita, ac Regnum Beatæ Virgini commendat.	425	158
Piè moritur in ipſa feſtivitate Virginis aſſumptæ.	426	158
Anno: 1038, ubi Hungaris præfuerat. -	427	158
Ad annos circiter 41. & Regnaverat ad annos ferè 38.	428	159
Sepultus eſt magno honore in Eccleſia Albæ Regalis.	429	159
Beatæ Virgini dicata, quam ipſe conſtruxerat.	430	156
Stephanus ipſe ſucceſſorem ſibi voluit Petrum. -	431	160
Thuroczius malis Giſelæ artibus attribuit promotionem Petri. - -	732	160
De quo dubitans Bonfinius duas Giſelas comminiſcitur:	433	161
Verum duplex Giſela Regina ineptè fingitur, & tota Thuroczii relatio eſt incredibilis.	434	161
Ita, ut vel tota ſit fictitia, vel ex erroribus nata.	435	162
Brunnerus ſcribit, Giſelam vexatam fuiſſe à Petro Rege.	436	162
Ideoque Hungariâ egreſſam volunt alii Pataviæ Abbatiſſam factam, ibique ſepultam.	437	162
Memoria ejus recentioribus factis addita, at cultus minimè probatus. - -	438	163
Corpus Sancti elevatum juſſu Pontificis, ac præſente S. Ladislao. - -	439	163
Circa annum, 1083.	440	164
Brevis miraculorum.	441	164
Et Elevationis narratio.	442	164
Relatio altera ex Bonfinio, elevatio facta juſſu Pontificis.	443	165
Aperto Sepulchro plurima facta miracula. -	444	165
Inter quæ Puer mortuus vitæ redditus, reclusô loculô, odor ſuaviſſimus perceptus.	445	165
Et oſſa balſamo multóque liquore delibuta; annulus cum fruſtra eſſet quæſitus.	446	166
Mercurio monacho is mirabiliter traditur cum integra Sancti dextera. - -	447	166
Uti is deinde manifeſtat.	448	166
Cur integra videatur dextera, reliquo corpore conſumpto.	449	167

	Num.	Pag.
Præter alias Sancti reliquias, corona ipsius quoque diligenter servata.	450	167
Dubium de formali Canonizatione S. Stephani motum.	451	168
Verùm cum jussu Pontificis omnia videantur facta.	452	168
Quæ fieri solebant sæculo XI.	453	168
Pro formali & solenni Canonizatione.	454	169
Cumque festivitas ipsius eôdem seculô.	455	169
Inter præcipuas festivitates Hungariæ.	456	169
Numerata sit, dicendum videtur.	457	170
Canonizatum fuisse, & quidem primum è Regibus.	458	170
Cultus Sancti in Suecia, ex cujus missali tres dantur orationes.	459	171
Memoria in fastis recentioribus XX. Augusti.	460	171
Uti olim in Martyrologio & Breviario Romano.	461	171
Nunc verò festivitas ritu semiduplici celebranda, die 2. Septembris.	462	172
Officium approbatum à Sacra Congregatione Rituum cujus oratio.	463	172
Uti & lectiones secundi Nocturni.	464	172
Vitæ Compendium continentes.	465	173
Hic recitantur.	466	173
Memoria deinde Martyrologio Romano duobus locis inserta.	467	173
Et rectè Albæ annuntiata, quod perperam corrigere voluit neotericus.	468	173
Sanctus post obitum miraculis claruit.	466	174
Inter hæc occurrit factum mirabile.	470	174
De quodam Conrado gravissimæ pœnitentiæ addicto.	471	174
Donec indulgentiam consequeretur alicujus Sancti Patrocinio.	472	175
Quem Stephanus apparens ad Filium suum S. Emericum misisse dicitur.	473	175
Ajt Auctor se Regis jussu hanc vitam scribere.	1	176
Pater sancti Benignus in Christianos.	2	177
Ac tandem ipse Christianus, visione mirabili instruitur de nascituro Filio.	3	178
Advenit S. Adalbertus Hungaris prædicaturus, & Stephanum præeunte Matris visione.	4	178
Natum baptizat. Stephanus sollicitè educatus, designatur Patris successor.	5	178
Mortuóque Patre, Principatum obtinet, mox de propaganda Religione sollicitus.	6	179
Rebelles vincit, & monasterium S. Martini ditat.	7	176
Eximia Regis Pietas, Sanctorum Virorum adventus in Hungariam.	8	181
Conditum Monasterium ad radices montis ferrei.	9	181
Hungaria in decem Episcopatus divisa, missus Romam legatus, qui Coronam.	10	181
Antea Polonorum Duci promissam, monito divinitùs Pontifice.	11	182
Pro Stephano cum aliis Privilegiis impetrat.	12	182
Rex allatâ Coronâ redimitus, leges latæ, uxor ducta, hujus pietas.	13	182
Cura Regis de fundationibus suis, & vita Ecclesiasticorum.	14	183
Sebastianus statutus Antistes Strigoniensis, eique cœco ad triennium suffectus Anastasius.	15	183
Eximia Pietas in Beatam Virginem, cui exstruit Ecclesiam Albensem.	16	185
Quam sibi pro Sacello retinet, ac Privilegiis ornat.	17	185
Fundationes Hierosolymæ, Romæ, & Constantinopoli.	18	186
Eximia Sancti Misericordia.	19	186
Contumelia illius occasione hilariter tolerata.	20	186

	Num.	Pag.
Recepti in Hungaria Guntherus, & Gerardus, & Cœnobium Beel conditum.	21	187
Ægris collata sanitas, Bessorum irruptio præcognita.	22	187
Bello impetitus à Conrado Imperatore, miram DEI protectionem experitur.	23	188
Cum contemplationi insistit in tentorio, illud sublime pendet in aëre. - -	24	189
Gravi supplicio punit injuriam illatam intrantibus Regnum.	25	189
Affligitur Diuturno morbo, & Filiorum obitu, atque ipsius etiam, quem præclarè instituerat. - - -	26	190
Emerici: Dolorem verò hinc natum, lenit operibus misericordiæ. - -	27	190
Eximia Regis Sanctitas.	28.	190 & 191
Rex ægrotans impetitur conspiratione, quam detegit.	29	192
Præclara suis dat monita, RegnúmqueBeatæVirgini commendat. - - -	30	192
Ac susceptis postremis Sacramentis, piè moritur.	31	192
Corpus honorificè sepultum in Ecclesia Albensi.	32	192 & 193
Cum à summo Pontifice decreta esset elevatio, indicitur jejunium. - -	33	193
Tentatúrque elevatio, sed frustra, donec Salamon olim Rex emissus sit carcere.	34	193
Apertô sepulchrô multa continuò facta Miracula.	35	195
Ex quibus sigillatim aliqua referuntur. - -	36	195
Inter quæ Puer mortuus vitæ restitutus. - - -	37	195
Reclusô autem sarcophagô, odor suavissimus perceptus, & aqua instar Balsami reperta. - - -	38	196
Alia rursùs miracula diu continuata. - - -	39	196
Sancti dextera integra cum annulo Divinitus alicui tradita, ac deinde ostensa. -	40	196
Inquirens Auctor, cur incorrupta manserit Regis dextera, ejus misericordiam commendat. - - -	41	197

FINIS.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Leit.
d.1687-1980

78912

789112